

กตัญญุตานุสสรณ์ ๒๕๒๘

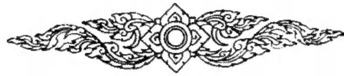
ปอกโกฬาร์ภักติ

โดย. องสรภาณมธุรส (บ่าวเ

กตัญญุตานุสรณ์ ๒๕๒๔

ชีวประวัติบรมคุรุแพทย์

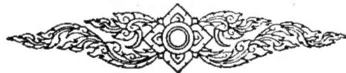
"ชีวกโกมารภัต"

ส่วนใหญ่มาจากผลการรวบรวมของ อง สรภาณมธุรส (บ๋าวเอิง)

เจ้าอาวาสวัดสมณานัมบริหาร (สะพานขาว) พ.ศ. ๒๕๐๒

และ ส่วนเพิ่มเติมที่ได้ใน พ.ศ. ๒๕๒๔

ม.ร.ว. หญิงเสริมศรี เกษมศรี พิมพ์เพื่อความกตัญญูต่อ

ท่านบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต

และต่อพี่สาวพี่เขย

ด้วยเจตนามุ่งมั่นในความสำเร็จอย่างมั่นคง

ของการฟื้นฟูการแพทย์ไทยเดิม

สารบาญ

ถ้อยแถลงในหนังสือนี้

โดย ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี

ขอประทานกราบทูล, ทูล, กราบเรียน, เรียนท่านผู้อ่านหนังสือนี้ว่า –

"ทำไมข้าพเจ้าจึงพิมพ์หนังสือนี้ และในโอกาสนี้?"

เพื่อประหยัดเวลาของท่าน ขอตอบเป็นข้อ ๆ สั้น ๆ อ่านง่าย ๆ ดังต่อไปนี้ –

๑) เพราะข้าพเจ้าเพิ่งได้อ่านหนังสือ "กตัญญุตานุสรณ์ – ชีวกโกมารภัต" โดย อง สรภาณมธุรส (บ่าวเอิง) เจ้าอาวาสวัด "สมณานัมบริหาร," สะพานขาว, นางเลิ้ง พระนคร ซึ่งพิมพ์**เมื่อ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๒ แต่ข้าพเจ้าได้อ่านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒** เมื่อพี่หมออวย และพี่หมอหญิงส่งศรี เกตุสิงห์ ได้รับข้าพเจ้ามาอยู่ในบ้านของท่าน **ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ พ.ศ. ๒๕๒๒ นั้นพี่หมอจัดห้องสมุดใหม่** มีการทำรายชื่อหนังสือในทุกตู้ในห้องสมุด ข้าพเจ้านำมาอ่าน จึงเลือกไว้ศึกษา

เมื่อได้อ่านแล้ว ก็เกิดเลื่อมใส สนใจมากขึ้น ใคร่ค้นคว้าศึกษาเพิ่มขึ้น จึงมีทางทราบได้มากทางขึ้น

๒) เพราะข้าพเจ้ามีเรื่องอัศจรรย์ คือ ตอนตี ๓.๐๐ น. ของคืนวันหนึ่ง เกิดมีเสียงกระซิบที่หูในเวลาที่ข้าพเจ้ายังหลับอยู่นั้นซ้ำ ๆ กันว่า – "สุริยาจันทัง โกมารวัตโต ปกาเสสิ" ซ้ำ ๆ ๆ จนข้าพเจ้าตื่นขึ้น เสียงก็ยังดังอยู่ นึกว่าเป็นเสียงจิตใต้สำนึกของตนเอง ที่ถึงเวลาลุกขึ้นสวดมนต์และทำสมาธิเป็นประจำ ก็ลุกขึ้นสวดมนต์ ๑๐ บท แล้วนั่งสมาธิภาวนา "พุทโธ" ไปได้พักหนึ่ง กลายเป็น "สุริยาจันทัง โกมารวัตโต ปกาเสสิ" ๆ ๆ แทน ตอนนี้ก็พยายามพิจารณาข้อความนี้ ก็ได้ความว่า "ปกาเสสิ" ตรงกับคำใน "ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ-จันทบุรีนฤนาถ หน้า ๔๓๒ ว่า "ปกาเสติ" แปลว่า แสดง หรือ ประกาศ ข้าพเจ้าก็เลยตีความว่า – "ให้ประกาศเรื่องท่านโกมารภัตไปให้เป็นที่ทราบทั่วกันดั่งพระอาทิตย์และพระจันทร์" พร้อมกันนั้นจิตของข้าพเจ้าก็ประท้วงตนเองว่า – "นี่อยากจะดังขึ้นมาอีกแล้วหรือ?" **นี่เป็นกิเลสแน่**

ครั้นข้าพเจ้านำเรื่องปรากฏการณ์นี้ไปเล่าให้ท่านที่มีความรู้ธรรมสูงกว่าข้าพเจ้าฟัง ท่านกลับอธิบายว่า **"ไม่ใช่เป็นกิเลส แต่จะเป็นเมตตา"** ท่านยกตัวอย่างสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้แล้ว ก็ยังไม่ปลงพระทัยว่าจะควรสอนธรรมที่ทรงทราบนั้นแก่มนุษย์อื่นหรือไม่ แต่ด้วยพระเมตตากรุณาที่ทรงมีอย่างเต็มเปี่ยมต่อเพื่อนมนุษย์จึงทรงตัดสินพระทัยสอนธรรมแก่มนุษย์ตามขั้นของชั้นภูมิที่จะเข้าใจและปฏิบัติตามได้ พระธรรมของท่านจึงเผยแพร่มาถึงพวกเราทุกวันนี้"

๓) เพราะข้าพเจ้าระลึกถึงพระคุณของพี่เขยพี่สาว คือ ศจ. น.พ. อวย กับ ศจ. พ.ญ. ม.ร.ว. ส่งศรี เกตุสิงห์ ซึ่งได้เมตตากรุณาไปรับข้าพเจ้ามาเลี้ยงดูอยู่กับท่าน ณ บ้านเลขที่ ๑๖ ซอยพระราชครู ถนนพหลโยธิน ภายหลังที่ ม.ล. หญิง ป้อง มาลากุล ผู้ซึ่งมารดาของข้าพเจ้าได้ฝากฝังข้าพเจ้าไว้ และข้าพเจ้าได้อยู่กับท่านมา ๓๐ ปีนั้น ได้ถึงแก่กรรมเมื่อ ๑๘ มี.ค. ๒๕๑๙ พระราชทานเพลิงวันที่ ๒๙ มี.ค. ๒๕๑๙ พอวันที่ ๒ เม.ย. ๒๕๑๙ พี่หมอทั้ง ๒ ก็ไปรับข้าพเจ้ามาอยู่ด้วยที่บ้านตลอดมาจนทุกวันนี้ ประจวบกับเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๓ นี้ พี่หมอหญิงส่งศรี เกตุสิงห์ จะมีชนมายุครบ ๖ รอบ, พร้อมกันนั้นพี่หมออวย เกตุสิงห์ ก็ได้ตั้ง "มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม" ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ—

"ข้อ ๔. วัตถุประสงค์ของมูลนิธินี้ คือ—

๔.๑ ฟื้นฟูความรู้เกี่ยวกับวิชาแพทย์ไทยเดิม

๔.๒ ส่งเสริม และปรับปรุงการศึกษา และการปฏิบัติวิชาแพทย์ไทยเดิม ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น

๔.๓ ส่งเสริมการวิจัยและการใช้สมุนไพร เพื่อสุขภาพของประชาชน

๔.๔ ร่วมมือกับองค์การ การกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

๔.๕ ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด".

เมื่อข้าพเจ้าอ่านเรื่องของท่านชีวกโกมารภัตแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจ และสนใจในวิชาแพทย์ไทยเดิมขึ้น จึงเต็มใจสนับสนุนด้วยทรัพย์สินปัจจัย และด้วยกำลังแรงกำลังความคิด เป็นเหตุให้ตัดสินใจที่จะพิมพ์หนังสือ

"กตัญญุตานุสรณ์—บรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต **๒๕๒๔**" เล่มนี้ขึ้น

พี่หมออวย กับข้าพเจ้าได้ขอให้ **ท่านพระครูบริหารอานัมพรต เจ้าอาวาสวัดกุศลสมาคร** หลังตึกเก้าชั้น ถนนเยาวราช ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส**วัดของต้นตระกูลพวกเรา** ให้ช่วยนำเราสองคนไปนมัสการ**ท่านเจ้าอาวาสวัดองค์ปัจจุบันของวัดสมณานัม-บริหาร เพื่อขออนุญาตท่านให้ข้าพเจ้าจัดพิมพ์ตามต้นฉบับของท่านสมภารองค์เก่า** นัดวันกันแล้ว

ครั้นถึงวันนัด พี่หมออวย กับข้าพเจ้าได้เตรียมผลไม้นานาชนิดใส่ขันโลหะ ดอกไม้ธูปเทียน เตรียมไปกราบรูปปั้นของท่านบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ณ **พระ-**อุโบสถวัดนั้นด้วย ท่านสมภารองค์ปัจจุบัน ท่านมีนามว่า "อง **อนันตสรนาท**" ได้แสดงความเมตตาต่อเราอย่างน่าเคารพยิ่ง ท่านเปิดโบสถ์ให้เรานมัสการพระประธานของวัด และถวายสักการะแด่ท่านบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ข้าพเจ้าได้กล่าวคาถาบูชาท่านตามที่ปรากฏในหนังสือที่ข้าพเจ้าอ่านแล้ว กล่าวดัง ๆ พี่หมอกล่าวตามไปพร้อมกัน ปรากฏว่าทั้งสองคนเกิดปีติอย่างแรง ซึ่งเราตีความว่าเป็นการ "ตอบรับ" ท่านเจ้าอาวาสยังได้มอบหนังสือ "เรื่องบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต" จำนวนหนึ่ง พระรูปปั้นขนาด ๕ นิ้ว กับขนาด ๓ นิ้ว ให้พี่หมอและข้าพเจ้าคนละองค์ และเมื่อเราเรียนถามถึงท่านผู้เริ่มการรวบรวมเรื่องนี้ ก็ได้ทราบว่า พระมหาเปรม ปิยพงศ์ (เปมังกโรภิกขุ) ได้มรณภาพแล้ว ส่วนพระอริยเมธีนั้น ไม่ได้ทราบข่าว ท่านอาจเลื่อนสมณศักดิ์ว่าอย่างใด ก็อาจเป็นได้

อย่างไรก็ดี พี่หมออวย เกตุสิงห์ และ เสริมศรี เกษมศรี ขอแสดงความสำนึกในเมตตาคุณ กรุณาคุณ ของท่านอาจารย์ทั้งสอง คือ ท่านพระครูบริหารอนัมพรต (ฉายา กิ๊นเจี๊ยว) เจ้าอาวาสวัดกุศลสมาคร ถนนราชวงศ์

ท่าน อง อนันตสรนาท (ฉายา กิ๊มพู่) เจ้าอาวาสวัดสมณานัมบริหาร วัดญวนสะพานขาว เป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้ พร้อมกันนี้ก็**ขอน้อมจิตถวายกุศลในการเผยแพร่**ชีวประวัติของท่านบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต **ให้บรรดาอนุชนยุคนี้ ได้ทราบ** และเกิดความเคารพ เลื่อมใส รักและบูชาท่านอย่างหาที่เปรียบมิได้ ในฐานที่ท่านมิใช่เป็นแพทย์วิเศษสุดเท่านั้น แต่ยังในฐานที่เป็นมนุษย์ผู้มีสติปัญญา คุณธรรม

กุศโลบาย และความสามารถทุกด้านอย่างหาผู้ใดเทียบมิได้เลยนั้น **แด่ท่าน อดีต อง สรภาณมธุรส (ฉายา บ๋าวเอิง), ท่านพระมหาเปรม บี่ยพงศ์ (ฉายา เปมังกโรภิกขุ)** ผู้ล่วงลับไปแล้ว กับพระอาจารย์ซึ่งเมื่อ ๒๐ ปี ก่อนนั้น ท่านมีสมณศักดิ์เป็น "พระ-อริยเมธี" บัดนี้หากท่านเจริญในสมณศักดิ์ หรือเจริญในธรรมขึ้นแล้วประการใด ขอได้โปรดทราบว่าอนุชนรุ่นนี้ยังมีความกตัญญูต่อท่านอยู่

๔) เพราะข้อเท็จจริงปรากฏในปัจจุบันนี้ว่า "**วิชาแพทย์ไทยนี้เป็นสมบัติของชาติมาแต่โบราณ การฟื้นฟูวิชานี้ของเราขึ้น จึงเป็นงานสำคัญยิ่งของชาติไทย**" ดังที่คุณเรียบ (นางพรสมิทธิวิชาการ นายกสมาคมเภสัช และอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย, วัดสามพระยา) ได้กล่าวไว้ในจดหมายของท่าน ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

และเมื่อในคัมภีร์โบราณของแพทย์แผนโบราณ ก็เชื่อว่าที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรนั้น ได้สืบต่อมาจากท่านบรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต เป็นทอด ๆ กันมาด้วยแล้ว

ชีวประวัติของ ท่านบรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต ก็จะมีคุณค่ามหาศาล มิใช่แต่ในทางวิชาเภสัชกรรม, การตรวจรักษาอย่างแพทย์เท่านั้น แต่เรื่องมารยาทของท่านชีวกโกมารภัต ในทางความประพฤติปฏิบัติด้วยจรรยาแพทย์นั้น ก็ย่อมเตือนใจแพทย์ไทยเดิมหรือสัญชาติไทยที่เป็น "หมอฝรั่ง" ได้อย่างดี

เรื่อง "ทำไมข้าพเจ้าจึงสนใจในการแพทย์แผนโบราณ" โดยนายแพทย์กรุงไกร เจนพาณิชย์ ก็มาช่วยให้ท่านผู้อ่านทราบซึ้งถึงคุณค่าของแพทย์ไทยเดิมขึ้นด้วย

ดังนั้นข้าพเจ้ารู้สึกว่า บัดนี้คนไทยเราจะเริ่มยุคใหม่แห่งการศึกษาค้นคว้าฝึกแพทย์ไทยแผนโบราณขึ้นมา โดยมุ่งหมายให้เจริญทั้งคุณความรู้ความชำนาญ และความสามารถทั้งในการปรุงยาและการตรวจรักษา พอจะกระจายกันออกไปช่วยดูแลรักษาพลเมืองของชาติเราได้อย่างสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้นแล้ว

๕) แต่ยังมีอีกข้อหนึ่งซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ได้แถลง คือ ทำไมจึงต้องมีเรื่อง "พระ-อาจารย์ทั้ง ๒๐ พระองค์ของเสริมศรี" ด้วย เรื่องมีนิดเดียว คือ ญาติมิตรที่คุ้นเคยกับ

เสริมศรี ได้ทราบว่า เสริมศรีมีเวลาถวายกุศลแด่ท่านอาจารย์ทั้ง ๒๐ พระองค์ จึงอยากจะทราบว่า ใครบ้างที่เป็นอาจารย์ ดังนั้นในโอกาสพิมพ์หนังสือนี้ จึงถือโอกาสพิมพ์เรื่องนี้ ท่านผู้อ่านจักได้ทราบว่าวิธีที่เสริมศรีเสาะหา "อาจารย์" นั้น คือทำอย่างไร

๖) เนื่องจาก "มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม" นี้ ได้รับความสนใจ และความกรุณาของสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศน์ ท่านกรุณารับเป็น**องค์อุปถัมภ์** และ **อนุญาต** ให้มูลนิธินี้ตั้งสำนักงาน ณ ตึกเดิมของ มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับวัดบวรนิเวศน์ด้วย

เมื่อมี**โอกาส** และ **มีสถานที่ ซึ่งคณะแพทย์ไทยเดิม และแพทย์แผนปัจจุบัน** ที่ร่วมใจกัน จะศึกษาค้นคว้า และ **จัดการฝึกอบรมบุคคลชายหญิง ผู้สนใจจะรับการฝึกอบรม เรื่องวิธีตรวจรักษา วิธีปรุงยา วิธีพยาบาล ตลอดจนเรื่องสรรพคุณของสมุนไพรต่าง ๆ อย่างที่จะให้ผลจริงจังต่อไป**

การจัดงานถึงตอนนี้ **ย่อมจำเป็นจะต้องใช้ทุนมาก จึงจะสามารถดำเนินการฝึกอบรมแพทย์ไทยเดิมได้ดีเป็นรุ่น ๆ ไป** จำนวนแพทย์ไทยเดิมที่ทำการตรวจรักษาได้จะมีเพิ่มขึ้น เพียงพอที่ประชาชนในประเทศไทยจะได้รับการดูแลทั่วถึง **ดังนั้นเหตุผลประการที่ ๖ ของข้าพเจ้า คือ หวังอย่างจริงใจว่า ชีวิตและงานของท่านบรมครูแพทย์** ชีวกโกมารภัต น่าเลื่อมใส ศรัทธา ที่จะดำเนินตามเพียงใดนั้น **ย่อมจะช่วยกระตุ้นเตือนให้หนุ่มสาวชาวไทยในปัจจุบันนี้ หันเข้ามาสนใจในวิชาแพทย์แผนเดิม** ที่คณะกรรมการของมูลนิธินี้ ซึ่งประกอบด้วยแพทย์ไทยเดิม และแพทย์แผนปัจจุบัน**ร่วมมือกันจัดขึ้นต่อไป**

๗) เหตุผลประการนี้ คือว่า ข้าพเจ้าจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้น ส่วนหนึ่งเพื่อสนองพระคุณของพี่หมอทั้งสอง จึงจัดเป็นอภินันทนาการแด่ท่านญาติมิตรศิษย์และผู้มีพระคุณ ซึ่งได้มาอำนวยพรแก่พี่หมอในวันมงคลนั้น

ส่วนหนังสือนอกจากนั้น ข้าพเจ้า ก็จะฝากจำหน่าย **ชนิดที่ตามแต่ศรัทธาของผู้ซื้อ** ซึ่งจะหาซื้อได้จากญาติมิตรของข้าพเจ้า และจะได้นำเงินของท่านมารวมกันตั้งเป็น "**ทุน ท่านบรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต**" เปิดบัญชีขึ้นในธนาคารไทย

พาณิชย์ จำกัด สาขาถนนพหลโยธิน" เพื่อใช้ในโครงการฝึกอบรมแพทย์ไทยเดิม ที่เรียนให้ทราบนี้สืบไป

๘) **เหตุผลประการสุดท้าย และสำคัญยิ่งก็คือ** ข้าพเจ้าขอแสดงความนิยมชมชื่น และขอบพระคุณอย่างสูงแด่มิตรสหายผู้เมตตาช่วยข้าพเจ้าสร้างหนังสือเล่มนี้ โดยช่วยถ่ายทอดความรู้ความเห็นประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับท่านบรมครูแพทย์ชีวกโกมารภัต เช่น "มิสโจ" ซึ่งให้เรื่อง "เสด็จพ่อ" มา, และท่านอาจารย์กัสสปมุนี พระอาจารย์องค์ที่ ๑๐ ของเสริมศรีท่านได้กรุณาให้อ่านสมุดบันทึกพระสูตร และพระ-วินัยต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก จนเสริมศรีได้เรื่องของท่านบรมครูแพทย์เพิ่มขึ้น

ส่วนพี่หมออวย เกตุสิงห์ คุณพี่เรียบ พรสมิทธิวิชาการ คุณหมอกรุงไกร เจนพาณิชย์ นั้น ท่านเป็นผู้พลอยรับผลไปด้วยกับ "มูลนิธิฟื้นฟูและส่งเสริมแพทย์ไทยเดิม" ท่านได้มีส่วนช่วยอย่างแข็งแรงให้งานนี้เป็นรูปร่างขึ้นมา ข้าพเจ้าจึงขอกระซิบให้ท่านผู้อ่านทราบด้วย.

หวังว่ามูลนิธินี้จะได้รับความสนใจ สนับสนุนจากท่านผู้อ่าน สืบไปชั่วกาลนาน.

(ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี)

๑๑ เม.ย. ๒๔

ยืน : พระอริยเมธี และ องสรภาณมธุรส (บ๋าวเอิง)
นั่ง : พระมหาเปรมบี่ยพงศ์ (เปมังกโรภิกขุ)

คำนำของ ท่านพระครู อง สรภาณมธุรส (บ๋าวเอิง)
อดีตเจ้าอาวาส วัดสมณานัมบริหาร, สะพานขาว.
ในหนังสือ "กตัญญุตานุสสรณ์ ชีวกโกมารภัต" ลงวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๐๒

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระคุณ พระครูคณานัมสมณาจารย์ (โผซ้าย) เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย เจ้าอาวาสวัดอุภัยราชบำรุง ตำบลตลาดน้อย อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร ณ เมรุวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว), ถนนลูกหลวง พระนคร วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๐๒ เวลา ๑๗.๐๐ น. คณะสงฆ์อนัมนิกาย โดยมีเจ้าพระคุณ พระครูคณานัมสมณาจารย์ (บิ้นเลือง) เจ้าคณะใหญ่อานัมนิกายองค์ปัจจุบัน เป็นประธาน ได้พิจารณาเห็นสมควรจะได้พิมพ์หนังสือของคณะสงฆ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ และได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าจัดหาเรื่องอันสมควร เพื่อจัดพิมพ์ต่อไป

ข้าพเจ้าได้น้อมรับหน้าที่นี้ไว้ด้วยความเต็มใจ เพื่อสนองเจตนาของคณะสงฆ์อนัมนิกาย เป็นโอกาสได้บำเพ็ญกิจสนองแด่เจ้าพระคุณ และเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีเท่าที่ข้าพเจ้าจะกระทำบำเพ็ญได้ตามความสามารถ

ข้าพเจ้าจึงได้พิจารณาเลือกสรรค์เรื่องที่จะนำพิมพ์หนังสือครั้งนี้ โดยรอบคอบเห็นว่าเรื่องประวัติชีวิตและงานของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ซึ่งข้าพเจ้ามีความเคารพอย่างยิ่งในวิทยาการแพทย์ของท่าน ได้รวบรวมไว้แล้ว กับมีเรื่องที่ข้าพเจ้าได้บันทึกไว้ด้วย ชั้นเดิมข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะพิมพ์เป็นส่วนตัวของข้าพเจ้าเอง แต่เมื่อได้มาใคร่ครวญเห็นว่า หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมมาด้วยความยากลำบาก ถือได้ว่าเป็นสมบัติส่วนตัวของข้าพเจ้า ควรจะนำมาจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ด้วย จึงได้นำเรื่องเสนอที่ประชุมคณะสงฆ์อนัมนิกาย ซึ่งมีความเห็นชอบ ข้าพเจ้าได้น้อมรับมติของที่ประชุม ซึ่งได้ให้โอกาสแก่ข้าพเจ้าได้แสดงความกตัญญูกตเวทีในวาระสำคัญยิ่ง ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอย่างสูง

อนึ่ง ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์หนังสือประวัติบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต มาแล้วครั้งหนึ่ง ให้ชื่อหนังสือว่า— "เป็นมิ่งขวัญมหามงคลที่ระลึก" ในงานพิธีพุทธาภิเษก

หล่อรูปบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต เมื่อวัน ๒๔ เมษายน ๒๔๙๙ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม และได้หมดสิ้นลงนานไปแล้ว เนื่องจากเป็นที่นิยมยินดีแก่บรรดาท่านสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลาย ที่ได้ไปไว้เป็นที่เคารพสักการบูชา เพราะหนังสือนี้ได้นำเข้าสู่ในปริมณฑลพิธีพุทธาภิเษกด้วย จึงมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นเดียวกับเหรียญพระรูปของท่าน แต่การจัดทำครั้งนี้ได้กระทำโดยรีบด่วน เพราะจะให้ทันเวลางาน จึงได้รวบรวมและเรียบเรียงในเวลากระทันหัน ไม่สมบูรณ์ครบถ้วน เมื่อหนังสือนี้หมดสิ้นไปแล้วจึงได้รวบรวมขึ้นใหม่ในระยะเวลาอันยาว เพื่อให้ได้เรื่องครบถ้วนสมบูรณ์จริง ๆ แต่เมื่อได้กระทำไป คงได้แต่ประวัติชีวิตและงานของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต แต่เฉพาะในบั้นต้นและในบั้นกลางเท่านั้น ส่วนชีวิตบั้นปลายไม่อาจค้นหาได้ในพระไตรปิฎก หรือในที่อื่นใด เมื่อหมดหนทางเข้าจริง ๆ ข้าพเจ้าก็จำต้องพึ่งความรู้ความชำนาญเก่าของข้าพเจ้าเอง คือ อัญเชิญบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต มาประทับร่างทรง ไต่ถามชีวิตบั้นปลายของท่านจนถึงกาลอวสานแห่งชีวิต ท่านได้เล่าให้ฟังโดยตลอด ซึ่งได้บันทึกเสียงไว้แต่ต้นจนจบ เมื่อได้มาแล้วก็ถอดข้อความออกจากเทปท่านทั้งหลายจะได้อ่านในตอนท้ายของเรื่องนี้ โดยข้าพเจ้าได้ให้ชื่อเรื่องว่า – "บันทึกประวัติชีวิตตอนบั้นปลายของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต"

ประวัติชีวิตและงานของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ที่ได้จัดพิมพ์ครั้งใหม่นี้ได้ให้ชื่อเรื่องว่า – "ชีวประวัติบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต" ในชั้นต้นข้าพเจ้าได้ไปนิมนต์ให้ท่านเจ้าคุณอริยเมธี ป. ๙ วัดสัมพันธวงศ์ พระนคร ค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และแปลโดยตรงออกสู่ภาษาไทย ให้ได้เรื่องครบถ้วนที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ท่านเจ้าคุณอริยเมธีได้กรุณารับจัดทำให้ด้วยความเต็มใจ แต่การแปลเรื่องนี้จากภาษามคธออกสู่ภาษาไทยโดยตรง ทำให้สำนวนอ่านเข้าใจยาก เรียกได้ว่าสำนวนวัด ข้าพเจ้าเกรงว่าท่านผู้อ่านจะลำบากแก่การเข้าใจ จึงได้นิมนต์ท่านเจ้าคุณอริยเมธีได้กรุณาเรียบเรียงให้ใหม่มีสำนวนทันสมัยน่าอ่านน่าฟัง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ท่านเจ้าคุณอริยเมธีไม่มีเวลาว่างพอจะทำให้ได้เสียแล้ว เพราะต้องแบกภาระหนักทางสภาการศึกษา และกองตำราที่สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในประเทศไทย วัดบวรนิเวศวิหาร กับต้องมีหน้าที่ชำระพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่จะต้อง

พิมพ์ใหม่ซึ่งขาดคราวไป ข้าพเจ้าจึงได้นิมนต์ให้ท่านมหาเปรม บียพงศ์ ฉายา เปมังกโรภิกขุ วัดบรมนิวาสน์วรวิหาร เป็นผู้นำข้อความจากสำนวนแปลดังกล่าวแล้ว เรียบเรียงเป็นสำนวนธรรมดาเสียใหม่ให้น่าฟัง ท่านมหาเปรมผู้นี้ได้แต่งหนังสือมาแล้วเป็นจำนวนมาก และเป็นที่พึงพอใจแก่ผู้ที่ได้อ่านหนังสือของท่าน ท่านมหาเปรมได้รับจัดทำให้ด้วยความเต็มใจ จึงนับว่าเป็นโชคดีอย่างยิ่งของข้าพเจ้าที่ได้ท่านผู้แปลและผู้เรียบเรียง เป็นผู้มีคุณวุฒิสูงด้วยกัน

เมื่อได้เรียบเรียงใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าได้นำเรื่องนี้ไปให้ท่านเจ้าคุณอนุมานราชธนตรวจพิจารณา และขอให้เขียนคำวิจารณ์และคำไว้อาลัย ท่านเจ้าคุณได้กรุณาจัดทำให้ด้วยความเต็มใจ และยังมีเรื่อง "วิญญาณมีจริงหรือไม่" ของท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนี วัดเทพศิรินทราวาส เลขาธิการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย และเรื่องจิตกับวิญญาณของท่านมหาเปรม บียพงศ์ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้ระบุนามมาแล้วอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

เพื่อเป็นศิริมงคลอันยิ่งใหญ่ และเป็นเกียรติประวัติของหนังสือเล่มนี้ตลอดไป ข้าพเจ้าได้น้อมอัญเชิญพระโอวาทของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สกลมหาสังฆปรินายก ซึ่งได้ประทานให้แก่ข้าพเจ้า มาพิมพ์ไว้เป็นประธานในหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมระลึกในพระเมตตาธิคุณอย่างสูงสุดที่ได้มีอยู่ต่อข้าพเจ้า

กุศลใดที่จะพึงมีพึงบังเกิดจากการที่คณะสงฆ์อนัมนิกายได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ และความดีอันใด ที่มีขึ้นจากเนื้อหาของหนังสือนี้ ในนามของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ข้าพเจ้าขอน้อมอุทิศถวายแด่เจ้าพระคุณ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้ได้เสวยความสุขสมบูรณ์ในสัมปรายภพ อันมีสุขาวดีทิศตะวันตกเป็นที่หมาย และได้เพิ่มพูนกุศลบารมีจนบรรลุพระนิพพานเป็นที่สุดยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยเทอญ ฯ

(ลงนาม) **อง สรภาณมธุรส**

(อง สรภาณมธุรส)

เจ้าอาวาสวัดสมณานัมบริหาร

๒๖ เมษายน ๒๕๐๒

บันทึกปฐมเหตุที่ได้พบและการปั้นหล่อรูป
บรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต

เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ตรงกับวันพฤหัส ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเมีย อาตมาภาพขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นที่ อง พจนสุนทร (ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่ อง สุตบทบวร และบัดนี้เป็นที่ อง สรภาณมธุรส) ได้กระทำพิธีเชิญวิญญาณคุณพูนเพ็ญ จำรูญจันทร์ ภรรยา ร.ต.อ. ทวี จำรูญจันทร์ (ขณะนี้มียศเป็น พ.ต.ต.) ซึ่งได้ถึงแก่กรรมไปนานแล้ว มาประทับร่างทรงบนกุฏิของอาตมาต่อหน้าสานุศิษย์ ๒—๓ คน

เมื่อครั้งคุณพูนเพ็ญยังมีชีวิตอยู่ได้ถวายตัวเป็นศิษย์ของอาตมาภาพ และเป็นพุทธมามกะที่ดีในพระบวรพุทธศาสนา อาตมาภาพได้รับไว้ด้วยความเต็มใจ เพื่อสนองความตั้งใจของคุณพูนเพ็ญ จากนั้นไม่นาน คุณพูนเพ็ญได้ถึงแก่กรรม หลังจากได้ฌาปนกิจศพแล้ว ร.ต.อ. ทวี จำรูญจันทร์ ได้นำกระดูกของภรรยามาบรรจุไว้ในเจดีย์เล็กซึ่งทำไว้ที่ชานชั้นบนกุฏิของอาตมาภาพ ตามความประสงค์ของคุณพูนเพ็ญ ซึ่งได้สั่งไว้ก่อนที่จะถึงแก่กรรม แต่นั้นมาวิญญาณคุณพูนเพ็ญก็ได้วนเวียนอยู่ใกล้กับอาตมาภาพตลอดมา

วิญญาณคุณพูนเพ็ญมาประทับทรงในร่างของ ร.ต.อ. ทวี จำรูญจันทร์ เมื่อเวลา ๒๑.๓๐ น. ได้กล่าวกับอาตมาภาพตอนหนึ่งว่า "ที่หนูมานี่น่ะ หนูจะมาบอกหลวงพ่อว่า หลวงพ่อเป็นหมอรักษาโรคต่าง ๆ แต่หนูลืมบอกให้หลวงพ่อทูลเชิญท่านชีวกโกมารภัตมาประสิทธิ์ประสาทความรู้ในการรักษาโรค ให้หลวงพ่อถวายตัวเป็นศิษย์ท่านเสีย"

อาตมาภาพได้ถามว่า "ท่านชีวกโกมารภัตเป็นใคร ?"

วิญญาณคุณพูนเพ็ญได้อธิบายแก่อาตมาภาพว่า "ท่านชีวกโกมารภัต เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ เป็นนายแพทย์ที่ได้ถวายการรักษาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อคราวประชวรที่พระชงฆ์ และถวายพระโอสถเป็นประจำพระองค์เลยทีเดียว"

อาตมาภาพมีความสนใจทันที และได้ถามต่อไปว่า "จะเชิญท่านมาวันไหนจึงจะเหมาะ ส่วนเครื่องสักการบูชานั้น จะจัดทำเช่นไร จึงจะถูกความประสงค์ของท่าน"

วิญญาณคุณพูนเพ็ญตอบว่า "ให้หลวงพ่อทูลเชิญท่านในวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง ส่วนเครื่องสักการบูชานั้นจัดเป็นขันธ์ ๕ ถวายแก่องค์ท่าน"

คุณวิทย์ ศิวะดิตถ์ เจ้าของห้างเสรีวัฒน์ สะพานหัน พระนคร ซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้นด้วย เป็นผู้ทราบเรื่องขันธ์ ๕ ดี รับจะจัดการให้

ครั้นวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมีย เวลา ๒๒.๑๐ น. คุณวิทย์ ศิวะดิตถ์ ได้จัดขันธ์ ๕ มาให้ตามที่ได้รับปากไว้ อาตมาภาพได้นำเครื่องสักการะบูชาขันธ์ ๕ ตั้งบนโต๊ะ ซึ่งได้จัดไว้ที่ระเบียงด้านหน้าชั้นบนกุฎี อาตมาภาพได้ทำพิธีสวดสดุดีและอัญเชิญวิญญาณของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ให้รับทราบว่า อาตมาภาพขอฝากฝังตัวเป็นศิษย์ของท่านในทางรักษาโรค พร้อมกับขอสักการะบูชาด้วยขันธ์ ๕ เป็นการแนะนำตัวเองให้ท่านได้รับทราบไว้

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ตรงกับวันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเมีย เวลา ๑๒.๑๕ น. ขณะที่อาตมาภาพกำลังปรารภอยากจะหาช่างมาปั้นพระพักตร์ของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ซึ่งอาตมาภาพจะได้อัญเชิญให้มาปรากฏที่หัวแม่มือ เพื่อจะได้นำมาเป็นแบบปั้นรูป และหล่อไว้เป็นที่เคารพบูชาต่อไป คุณโชติ สโมสร (ได้ถึงแก่กรรมแล้ว) ซึ่งมีความสามารถในการปั้นรูป ได้มาหาอาตมาภาพ อาตมาภาพจึงได้นำคุณโชติ ขึ้นบนกุฎีชั้นบน เพื่อปั้นรูปที่อาตมาภาพจะได้อัญเชิญให้มาปรากฏที่หัวแม่มือ คุณโชติ ไม่เชื่อว่าอาตมาภาพจะอัญเชิญภาพให้มาปรากฏได้ อาตมาภาพจึงได้บอกกับคุณโชติว่าจะทำให้ประจักษ์

อาตมาภาพได้ทำพิธีอัญเชิญบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ให้ปรากฏภาพพระพักตร์ เพื่อให้คุณโชติปั้นไว้เป็นแบบ เมื่อภาพได้มาปรากฏที่หัวแม่มืออาตมาภาพ คุณโชติมีความแปลกใจถึงกับอุทานว่า "ถ้าไม่ได้เห็นด้วยตาตนเองแล้ว จะไม่เชื่อเลย"

คุณโชติทำการปั้นรูปพระพักตร์บรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ตามที่ได้เห็นที่หัวแม่มือของอาตมาภาพทันที เวลาล่วงไป ๒ ชั่วโมง การปั้นรูปพระพักตร์ของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ก็ได้สำเร็จอย่างเรียบร้อย ท่ามกลางความแปลกประหลาดใจ

ของคุณโชติผู้ปั้น และเพื่อนฝูงของเขาเป็นอันมาก ที่ได้มาพบเห็นปรากฏการณ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ภายในโลกนี้ จากการทำพิธีอัญเชิญของอาตมาภาพ

กับศิษย์คนหนึ่งของอาตมาภาพ คุณโชติ สโมสร ได้เปิดเผยความในใจ หลังจากได้เห็นพิธีที่อาตมาภาพได้อัญเชิญภาพพระพักตร์บรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ให้มาปรากฏที่หัวแม่มือ และได้ปั้นรูปพระพักตร์ขององค์ท่านเสร็จแล้วว่า

"เป็นครั้งแรกที่ผมได้มาวัดนี้ (วัดสมณานัมบริหาร) ด้วยอารมณ์อันเลื่อนลอย ที่เกิดขึ้นภายในตัวของผมเอง เพราะงานที่ผมทำให้กับอาจารย์ชุม ไชยคีรี ยังค้างอยู่บ้าง ผมมาดูงานปั้นรูปอาจารย์คง ซึ่งยังไม่แล้วเสร็จ

เมื่อผมเดินเข้าไปในวัด ก็เลยไปที่ศาลาร่วมบุญ ผมได้พบท่าน อง พจนสุนทร กำลังทำการเสกเป่าคนไข้อยู่ ขณะนั้นผมก็เกิดศรัทธาในองค์ท่านขึ้นมาทันที ซึ่งผมเรียกท่านว่า หลวงพ่อ ผมเลยนั่งดูท่านทำการรักษาคนไข้อยู่พักหนึ่ง หลวงพ่อได้หันมาถามผมว่า "คุณปั้นรูปได้ใช่ไหม ?"

ผมตอบท่านว่า "พอจะปั้นได้ครับ ถ้ามีแบบให้ผมดู หลวงพ่อจะให้ผมปั้นรูปอะไรครับ ?"

หลวงพ่อได้พูดตอบผมว่า "อาตมาภาพอยากจะให้คุณปั้นรูปของท่านชีวกโกมารภัต"

เมื่อผมได้ยินหลวงพ่อพูดเช่นนั้น ก็รู้สึกงงเป็นกำลัง เพราะไม่ทราบว่าท่านชีวกโกมารภัตเป็นใคร เมื่อหล่วงพ่อ เห็นผมมีสีหน้าแสดงความงง เช่นนั้น หลวงพ่อจึงได้อธิบายให้ฟังว่า "ท่านชีวกโกมารภัต คือ นายแพทย์ที่ทำการรักษาพระพุทธองค์และประจำตัวของพระองค์ อาตมาภาพจะอัญเชิญภาพของท่านให้มาปรากฏที่หัวแม่มือเป็นแบบให้คุณปั้น"

พอผมได้ฟังหลวงพ่ออธิบาย ก็นึกขึ้นมาได้ว่าตัวเองเคยได้รู้เรื่องนี้มาก่อน แต่ลืมไป รู้สึกขันขึ้นมาทันที และไม่เชื่อเลยว่า หลวงพ่อจะอัญเชิญให้มาปรากฏที่หัวแม่มือได้

ขณะนั้น ท่านอาจารย์ประสาน เปรมปรีชา ผู้มีความชำนาญทางเข้าฌานดูทางใน ได้เพ่งมองมายังผม แล้วก็หันไปพูดกับหลวงพ่อว่า "คนนี้ทำได้แน่"

ผมได้ยินดังนั้น รู้สึกไม่ตื่นเต้น และ ไม่เชื่อเอาทีเดียว จากนั้นสักครู่หนึ่ง ผมก็ได้กราบลาหลวงพ่อกลับไปโดยไม่มีเรื่องนี้อยู่ในความสนใจของผมตามไปด้วยเลย ผมจำได้ว่าวันนั้นวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗

ครั้นวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ผมได้มาเที่ยวที่วัดนี้อีก เมื่อประมาณ ๑๖.๐๐ น. ผมได้พบกับหลวงพ่อ หลวงพ่อถามผมว่า "พรุ่งนี้คุณว่างไหม ? อาตมาภาพจะอัญเชิญท่านชีวกโกมารภัตให้มาปรากฏที่หัวแม่มือให้คุณดูเป็นแบบปั้น"

ผมรีบบอกท่านว่า "ว่างครับ" แล้วผมก็รับคำหลวงพ่อที่บอกให้ผมปั้นรูปท่านชีวกโกมารภัต

ผมไปธุระที่อื่นอีก และกลับถึงบ้านเวลาประมาณ ๒๔.๐๐ น. เมื่อเข้าไปในบ้านนั่งพักผ่อนอยู่สักครู่หนึ่ง ผมรู้สึกว่าเจตสิกของผมเริ่มมีอาการพิกล ผมได้เดินไปหยิบดินน้ำมันในสำนักงานออกมาคลำเล่น พร้อมกับนึกว่า รูปท่านชีวกโกมารภัต ที่หลวงพ่อจะให้ปั้นนั้น คงจะมีรูปลักษณะไปทางคนจีน ผมจึงเริ่มปั้นเป็นเค้าคนจีน เพราะเชื่อแน่ว่าหลวงพ่อคงถนัดทางจีนมากกว่า ขณะนั้นฝนเริ่มโปรยลงมาตลอดเวลา ผมปั้น-รูปนั้นเสร็จประมาณตีหนึ่งเศษ

รุ่งเช้าผมได้ชวนคุณเฉลิม และคุณจุไรรัตน์ ซึ่งเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยศิลปากรมาด้วยเพื่อพิสูจน์ความจริง มาถึงวัดเวลาประมาณ ๑๒.๐๐ น. เมื่อผมได้พบหลวงพ่อแล้ว ผมก็เอารูปปั้นเป็นแบบจีนออกมาถวายให้ดู หลวงพ่อก็บอกว่า "ไม่ใช่ ! "รูปร่างที่แท้จริงของท่าน เป็นแขกพราหมณ์ ไม่ใช่จีน" หลวงพ่อได้บอกให้ผมขึ้นไปบนกุฏิพร้อมกัน

หลวงพ่อได้ทำพิธีอัญเชิญ ผมได้สนใจเฝ้าดูหลวงพ่อตลอดเวลาทุกอิริยาบถ และ รู้สึกว่าการทำพิธีอัญเชิญนั้นง่ายเหลือเกิน และแปลกเกินกว่าความคาดหมายของผม หลวงพ่อได้จุดธูป และปักตามที่บูชาต่าง ๆ ในกุฏิ และได้ว่าคาถาเป็นภาษาญวนปนไปกับภาษาบาลี ซึ่งผมเองก็ฟังไม่รู้เรื่อง จิตใจของผมในขณะนั้นอยากจะเห็นภาพและทำการปั้น เพื่อพิสูจน์ความจริง คุณเฉลิม และ คุณจุไรรัตน์ ได้ขึ้นมานั่งดูอยู่ด้วย

หลวงพ่อได้นั่งบนอาสนะ มือถือธูปที่จุด แล้วกำมือและหัวแม่มือชูขึ้น สายตาของผมจ้องจับอยู่ที่หัวแม่มือของหลวงพ่อ ในไม่ช้า ก็ปรากฏเห็นเป็นจุดขาว และจุดขาว

นั้นได้ขยายตัวโตขึ้น ๆ จนเห็นเป็นภาพ แต่ไม่ชัด ผมตอนนั้นจิตใจรู้สึกตื่นเต้นเพราะได้ประจักษ์สิ่งที่ไม่เคยเห็นมาก่อน

หลวงพ่อได้เปลี่ยนที่นั่งใหม่ ซึ่งมีแสงสว่างน้อย คราวนี้ภาพที่หัวแม่มือของหลวงพ่อได้ปรากฏแจ่มชัด ผมเริ่มปั้นตามภาพใบหน้าที่เห็นในภาพนั้นทันที ใจผมเชื่อครึ่ง ไม่เชื่อครึ่ง แต่ก็ได้ปั้นตามภาพที่ปรากฏให้เห็นนั้น ผมใช้เวลาถึง ๒ ชั่วโมง จึงปั้นเสร็จเรียบร้อย ขณะที่ปั้นอยู่นั้น ผมชักสนุกและรู้สึกว่าตัวเองกำลังจะบ้าไปทุกขณะ มานั่งปั้นรูปโดยไม่มีเหตุผล

คุณเฉลิม และ คุณจุไรรัตน์ ที่ผมชวนมาด้วย ก็เห็นภาพนั้นเช่นเดียวกับผม และยืนยันว่า ภาพที่ปรากฏที่หัวแม่มือหลวงพ่อเหมือนกับรูปที่ผมปั้นทุกประการ เมื่อผมปั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผมพร้อมด้วยคุณเฉลิม และคุณจุไรรัตน์ได้กราบลาหลวงพ่อกลับ แต่ผมไม่กล้าเอารูปที่ผมปั้นกลับไปบ้านด้วย

วันรุ่งขึ้น ผมได้ไปที่บ้านท่านอธิบดีกรมเจ้าท่า คือ คุณพระพิจารณ์ชลกิจ ขณะที่นั่งคุยอยู่นั้น ผมได้จับหัวแม่มือของผมลูบคลำอยู่ไปมา อัศจรรย์นักเมื่อผมมองดูที่หัวแม่มือของผมเองเริ่มเห็นปรากฏเป็นภาพของท่านชีวกโกมารภัต เหมือนกับที่ผมได้เห็นที่หัวแม่มือของหลวงพ่อ เสร็จธุระแล้วผมก็ได้กลับจากบ้านท่านอธิบดีกรมเจ้าท่า

ผมได้ไปที่วัดสมณานัมบริหารทันที เมื่อเข้าไปในโบสถ์ ผมพบหลวงพ่ออยู่ในโบสถ์แล้ว ผมได้เอาหัวแม่มือให้หมออินเทวดา (ยศ ร.ต.ต. ตำรวจน้ำ) ดู แล้วถามว่า "ในนี้มีอะไรหรือเปล่า ?" หมออินเทวดาดูสักพักหนึ่งก็บอกว่า "มี เห็นหน้าคนมีหนวดคางแพะ" และเห็นเด่นชัดขึ้นประมาณ ๒ นาที ผมทราบได้ทันทีว่าเป็นรูปของท่านชีวกโกมารภัต

หลวงพ่อนั่งหัวเราะเมื่อหมออินเทวดาพูดดังนั้น แล้วชวนผมกับหมออินเทวดาไปที่กุฏิ หลวงพ่อหยิบรูปที่ผมปั้นมาให้หมออินเทวดาดู หมออินเทวดาเห็นรูปปั้นก็ร้องเสียงดังว่า "ใช่แล้ว ๆ" แล้วก้มลงกราบรูปนั้นทันที ผมเห็นดังนั้นชักงง และเริ่มเชื่อว่า เท่าที่ได้เห็นภาพ และปั้นรูปจนสำเร็จนั้นเป็นความจริง ผมก้มลงกราบรูปปั้นของท่านที่ผมได้ปั้นไว้ด้วยคารวะอันสูง

อา ! บัดนี้ผมได้พบกับความมหัศจรรย์ และหลักไสยศาสตร์อันยิ่งใหญ่พร้อมกับหมออินเทวดาเข้าให้แล้ว หมออินเทวดาก็ได้ถวายตัวเป็นศิษย์ของหลวงพ่อทันที

พร้อมกับกล่าวว่า "ผมมาที่นี่ด้วยจิตใจเลื่อนลอย หรือด้วยอำนาจอะไรผมก็บอกไม่ถูก แต่ตามความจริงใจแล้ว ผมไม่ต้องการมา เมื่อผมได้มาแล้ว เห็นแล้ว ผมก็ภูมิใจ"

ยังอีกครับ ยังไม่เชื่อถนัดนัก วันรุ่งขึ้น เวลาประมาณ ๑๒.๐๐ น. ผมได้มาที่วัดสมณานัมบริหารอีก ผมให้คนงานที่กำลังแต่งรูปอาจารย์ คง อยู่ มาดูที่หัวแม่มือของผม เขาว่าผมชักจะบ้าเสียแล้ว แต่เมื่อนั่งดูอยู่ประมาณ ๕ นาที ก็ปรากฏเป็นภาพท่านชีวกโกมารภัตขึ้นมา เขาไม่เชื่อ และปกปิดผมด้วย แต่ผมได้มารู้ทีหลัง

เมื่อผมเห็นเขาไม่เชื่อ ผมก็เจ็บใจ ให้เขาจับหัวแม่มือของเขาดูเอง คราวนี้ด้วยอำนาจของความศักดิ์สิทธิ์ เขาได้เห็นภาพปรากฏขึ้นที่หัวแม่มือของเขา **แต่เห็นด้านข้าง** ผมถามเขาว่า เห็นเป็นรูปร่างลักษณะอย่างไร และให้เขาสเก็ตภาพคราว ๆ ให้ดู แล้วผมก็หยิบกระดาษข้าง ๆ ตัว นำมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม เพื่อนำมาเขียนภาพที่ปรากฏในหัวแม่มือของคุณอำไพ นักเรียนเตรียมศิลปากร ผมได้เขียนภาพที่ปรากฏนั้นประมาณ ๑๐ นาที ก็ได้ภาพของท่านชีวกโกมารภัต **ด้านข้าง** ขณะที่ผมกำลังเขียนภาพอยู่นั้น ร.ต. ประมวล นั่งอยู่ด้วย ได้กล่าวว่าผมเป็นบ้าไปแล้ว แต่ผมไม่ถือเพราะผมเห็นเช่นนั้น

"คืนวันนั้น ผมได้นำภาพที่ผมเขียนขึ้นไปถวายให้หลวงพ่อดูที่วัด ภาพนั้นเหมือนรูปที่ผมปั้นทุกประการ ผมขอรับรองว่า ภาพท่านชีวกโกมารภัตนี้ สูงเกินกว่าจะมีศิลปินผู้ใดจะมีมโนภาพเห็นได้ขนาดนี้ และยากที่จะทำได้เช่นนี้ ถ้าขาดอำนาจศักดิ์สิทธิ์มาดลจิตใจให้เกิดกำลังความคิด และ ฝีมือที่ปั้น

ส่วนกระดาษที่ผมนำมาตัดเขียนภาพนั้น เมื่อมาถึงวัด ผมสังเกตเห็นอักษรภาษาฝรั่งท้ายภาพนั้น เป็นคำว่า "SERVICE MEDICAL" ผมได้ไปเปิดปทานุกรมภาษาอังกฤษดู ก็ทราบคำแปลเป็นภาษาไทยว่า "สถานบริการทางการแพทย์" ผมรับรองว่า ไม่ได้ตั้งใจให้เหลือคำดังกล่าวนั้นเลย จะเป็นด้วยความบังเอิญหรือเหตุใดผมไม่ทราบ

ตั้งแต่นั้นมา ผมก็เชื่อทันทีว่า วิญญาณนั้นมีจริง และสิงสถิตอยู่ตามขั้นบุญและบาป ที่บุคคลนั้น ๆ ได้กระทำไว้ ที่ผมเชื่อเพราะผมได้เห็นประจักษ์กับตาของตนเองทีเดียว เป็นข้อพิสูจน์ที่มีค่าเกินกว่าข้อพิสูจน์ใด ๆ ทั้งสิ้นในโลก"

ครั้นวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย เวลากลางคืน ได้มีศิษย์และผู้รู้จักมักคุ้นหลายคนมาสนทนากับอาตมาภาพที่กุฏิ

จนกระทั่งเวลา ๒๒.๐๐ น. คุณนายสมาน พงษ์สุวรรณ ได้ปรารภกับอาตมาภาพว่า อยากจะให้อาตมาภาพอัญเชิญเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์ อันเป็นที่เคารพนับถือมาประทับร่างทรง ด้วยต้องการจะถามกิจการบางอย่าง อาตมาภาพก็รับจะอัญเชิญให้

ทั้งหมดได้ลงมายังศาลาร่วมทำบุญ อาตมาภาพให้คุณชอุ่ม วัฒนแจ้ง หลานของคุณนายนั่งเป็นร่างประทับทรงอาตมาภาพได้ประกอบพิธีอัญเชิญ สักครู่หนึ่งเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์ก็เริ่มเข้าประทับทรงในร่างของคุณชอุ่ม แต่ไม่เข้าประทับทรงเต็มที่ทำให้คุณชอุ่มเหนื่อยอ่อนไปทีเดียว

ขณะนั้น คุณประทุม จันทรสมบูรณ์ ศิษย์หญิงคนหนึ่งของอาตมาภาพ กลัวว่าคุณชอุ่มจะเหนื่อยมาก จึงบอกกับอาตมาภาพขอเป็นผู้นั่งเป็นร่างประทับทรงแทน ถ้ามิฉะนั้นแล้วเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์จะไม่ยอมออกจากร่างคุณประทุมแน่ เมื่อคุณประทุมนั่งเป็นร่างประทับทรงแทนแล้ว สักครู่เทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์ก็เข้าประทับทรงในร่างคุณประทุมทันที คุณชอุ่มก็เป็นปกติ

เมื่อคุณนายสมาน ได้ถามเรื่องราวพอสมควรแล้ว อาตมาภาพถามเทพยเจ้า-ท้าวใจภักดิ์ว่า "อาตมาภาพมีความประสงค์จะอัญเชิญท่านชีวกโกมารภัตมาประทับร่างทรงบ้าง จะต้องปฏิบัติ เช่นไร และท่านประสงค์เข้าประทับทรงในร่างของผู้ใด"

เทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์ในร่างประทับทรงบอกว่า "จะอัญเชิญท่านชีวกโกมารภัตมาประทับร่างทรงนั้น อัญเชิญได้แต่ต้องให้ท่านนั่งบนผ้าขาวสะอาด เพราะเป็นเทพย-เจ้าชั้นสูง" แล้วชี้มือไปยัง ร.ต.อ. ทวี จำรูญจันทร์ (บัดนี้เป็น พ.ต.ต.) ให้เป็นผู้นั่งเป็นร่างประทับทรง เพราะเป็นคนสะอาดพอ

แต่ ร.ต.อ. ทวี ได้หนีออกไปจากศาลาร่วมบุญเสียแล้ว อาตมาภาพจึงให้คุณชอุ่ม วัฒนแจ้ง คุณเกษม สวาวสุ และ พ.อ. อร่าม เมนะคงคา แห่งกองพันที่ ๑ ทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ เป็นผู้นั่งเป็นร่างประทับทรง แล้วอาตมาภาพก็ทำพิธีอัญเชิญท่านชีวกโกมารภัต ทันที

ขณะที่อาตมาภาพกำลังทำพิธีอัญเชิญอยู่นั้น ร.ต.อ. ทวี ได้กลับเข้ามาในศาลาอีก แล้วนั่งซึมอยู่ทางอีกด้านหนึ่งเพียงคนเดียว ชั่วครู่หนึ่ง ร.ต.อ. ทวี ก็มีอาการผิดปรกติ เอามือตบเตียงดังฉาดใหญ่ จุดสนใจของคนทั้งหมดที่อยู่ในศาลา ก็หันไปทาง

เดียวกันเหมือนนัดหมาย ท่านชีวกโกมารภัตได้เข้าประทับทรงในร่าง ร.ต.อ. ทวี แล้ว หนีไม่พ้นเหมือนคำเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์บอกทุกประการ

เมื่อท่านชีวกโกมารภัตได้เข้าประทับทรงเต็มที่แล้ว อาตมาภาพได้อัญเชิญให้ท่านนั่งบนอาสนะผ้าขาว ซึ่งได้จัดเตรียมไว้แล้ว อาตมาภาพได้กล่าวฝากฝังตัวเองเป็นศิษย์ศึกษาวิธีรักษาโรคกับท่าน ท่านก็ได้รับไว้ด้วยความเต็มใจ อาตมาภาพก็ได้ถามถึงประวัติของท่าน และเรื่องอื่น ๆ สักครู่ แล้วท่านก็ได้ออกจากร่างประทับทรงไป นับเป็นครั้งแรกที่อาตมาภาพได้พบกับท่านชีวกโกมารภัต ในร่างประทับทรง และได้พูดจากับท่าน

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ วันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย เวลา ๒๓.๒๐ น. อาตมาภาพได้ประกอบพิธีอัญเชิญท่านชีวกโกมารภัตเข้าประทับทรงในร่างของ ร.ต.อ. ทวี จำรูญจันทร์ ในพระอุโบสถวัดสมณานัมบริหาร อาตมาภาพได้ขออนุญาตหล่อรูปของท่านเท่าตัวคนจริง ๑ รูป และ รูปเล็กขนาดหน้าตัก ๓ นิ้วอีก ๑๐๘ รูป เพื่อทำการสักการบูชา และให้ผู้ที่มีความเคารพนับถือไว้บูชา โดยนำรูปปั้นที่คุณโชติ สโมสร ปั้นไว้ให้ท่านดู

ท่านชีวกโกมารภัตได้พูดว่า "เรื่องนี้จะไม่ใหญ่โตไปหรือ? แต่ถ้าเป็นความประสงค์ของท่านและลูกหลาน ก็อนุญาต" และ ท่านชีวกโกมารภัตได้ประสิทธิ์ประสาทคาถารักษาโรคให้ว่า "**นะอะนะวะ โรคาพยาธิ วินาสสันติ**"

เมื่อได้รับอนุญาตจากท่านชีวกโกมารภัตดังกล่าวแล้ว อาตมาภาพได้ให้นายชิ้น ชื่นประสิทธิ์ ปั้นรูปของท่านขนาดตัวจริง ๆ ๑ รูป และรูปเล็กขนาดหน้าตัก ๓ นิ้ว ๑๐๘ รูป การปั้นหุ่นจำลองรูปของท่านชีวกโกมารภัตได้ทำขึ้นด้วยความยากลำบาก และความอุตสาหะ ความยากของเรื่องได้เกิดขึ้นเนื่องจากอาตมาภาพต้องการให้ได้รูปหุ่นที่ปั้นนั้นเหมือนท่านครั้งเมื่อมีชีวิตอยู่จริงๆ นายชิ้นได้ปั้นหุ่นอยู่ถึง ๒ ปี จึงสำเร็จพร้อมที่จะทำการหล่อด้วยโลหะได้

มีความมหัศจรรย์อย่างยิ่ง ที่แทบไม่น่าเชื่อถือได้เลย คือ เมื่อนายชิ้นปั้นหุ่นรูปของท่านชีวกโกมารภัตเสร็จแล้ว อาตมาภาพได้ไปที่โรงงานของนายชิ้น พร้อมด้วยคุณประทุม จันทรสมบูรณ์ อาตมาภาพได้ทำพิธีอัญเชิญเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์เทพยราช

เลขาธิการ ผู้ชำนาญในการปั้นมาประทับร่างทรง เพื่อให้ตรวจดูความถูกต้องของรูปที่นายชั้นได้ปั้นเสร็จแล้วนั้น วิญญาณเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์ ซึ่งมาประทับร่างทรงแล้ว ได้บอกเลยทันทีว่าแขนซ้ายและแขนขวา ซึ่งช่างได้ปั้นเสร็จแล้วนั้น ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ไม่มีใครรู้มาก่อนเลย แม้แต่ช่างที่ปั้น เมื่อได้รับคำบอกกล่าวเช่นนั้น ช่างได้ทำการแก้ไขนอกจากนี้แล้วเทพยเจ้าท้าวใจภักดิ์ยังได้บอกให้แก้ไขส่วนต่าง ๆ ที่ยังไม่ถูกต้องหลายแห่ง บางครั้งก็ลงมือแก้ไขเสียเอง ทั้ง ๆ ที่คนที่ท่านประทับทรงหลับตาอยู่ อาตมาภาพใจหายใจคว่ำด้วยเกรงว่ารูปที่ช่างได้ปั้นเสร็จแล้วจะชำรุดเสียหาย แต่แล้วอาตมาภาพกลับปลื้มปีติเป็นอย่างยิ่งที่ได้รูปหุ่นที่งามสง่าสมส่วน ถูกต้องตามลักษณะที่แท้จริง และเพศของท่านทุกประการ ด้วยการปั้นที่มิใช่มาจากมโนภาพ ภาพประดิษฐ์ หรือแบบจากที่ใด แต่ได้มาจากอัญเชิญภาพให้ปรากฏที่หัวแม่มืออาตมาภาพ นายชั้นช่างที่ทำการปั้น ก็ได้ให้คำรับรองว่าถูกต้อง และงดงาม เหมือนมนุษย์มีชีวิตอย่างแท้จริง

เมื่อรูปหุ่นที่ช่างได้ปั้นเสร็จแล้ว พร้อมที่จะทำพิธีหล่อ อาตมาภาพได้ทำพิธีพุทธาภิเษกหล่อรูปท่านชีวกโกมารภัต พร้อมด้วยรูปขนาดเล็กมี ๑๐๘ องค์ ในวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๙ วันอังคาร ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีวอก เวลา ๕.๐๐ น. เมื่อหล่อเสร็จแล้ว ช่างได้ทำการตบแต่งรูปของท่านแล้วรมด้วยสีดำ อาตมาภาพได้อัญเชิญท่านชีวกโกมารภัตมาทำพิธีประจุฤทธิ์รูปหล่อขนาดเท่าองค์จริง ๑ รูป และรูปหล่อขนาดเล็กอีก ๑๐๘ รูป เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา เวลา ๒๑.๐๐ น. อีกครั้งหนึ่ง เป็นอันว่าอาตมาภาพได้รูปหล่อที่มีลักษณะเหมือนท่านครั้งมีชีวิตอยู่ไว้สักการบูชาตามที่ได้ปรารถนาไว้ และอาตมาภาพได้ขนานนามรูปหล่อท่านชีวกโกมารภัตว่า "บรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัต"

รูปหล่อของบรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัตได้ประดิษฐานไว้สักการะบูชาทางด้านซ้ายมือของพระประธานในพระอุโบสถวัดสมณานัมบริหาร.

(ลงนาม) **อง ส[illegible]ภาณมธุรส**

เจ้าอาวาสวัดสมณานัมบริหาร

๒๕ ธันวาคม ๒๕๐๑.

คำชี้แจง
ของผู้รวบรวมและแปลจากพระไตรปิฎก

ข้าพเจ้าได้รวบรวมและแปลเรื่องชีวประวัติของหมอชีวกโกมารภัต จากหนังสือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเท่าที่จะค้นหาได้ คือ บาลีพระไตรปิฎกและอรรถกถา ตามคำขอร้องของท่าน อง สรภาณมธุรส (บ๋าวเอิง) เจ้าอาวาสวัดสมณานัมบริหาร (วัดญวนสะพานขาว) เนื่องจากในวันหนึ่ง คุณพิศิษฐ์ พรหมอักษร ได้พาท่านไปพบข้าพเจ้าที่วัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) ท่านได้ปรารภถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เท่าที่ท่านได้ผ่านพบมาและปรารถนาจะจัดพิมพ์หนังสือชีวประวัติของหมอชีวกโกมารภัตขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งให้ได้เรื่องราวของท่านโดยละเอียดเท่าที่จะค้นหาและรวบรวมมาได้ ข้าพเจ้ามีความยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือกับท่าน อง สรภาณมธุรสรวบรวมและแปลเรื่องชีวประวัติของหมอชีวกโกมารภัต เท่าที่ความรู้ความสามารถจะพึงอำนวยให้

ท่านชีวกโกมารภัตผู้นี้ เท่าที่ข้าพเจ้าได้พบชีวประวัติมา เป็นเรื่องที่น่ารู้น่าศึกษาและมีความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ไม่ด้อยไปกว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี และ นางวิสาขามหาอุบาสิกา ในสมัยพุทธกาล

ธรรมดาของการแปลภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งย่อมจะมีภาษาเดิมติดเป็นศัพท์แสงอยู่ด้วย เป็นสำนวนขัดหูของผู้ไม่เคยชิน ทั้งยากลำบากแก่การตีความหมาย ครั้นจะตัดทิ้งเสียเลยก็ไม่เหมาะ เพราะภาษาเดิมกินความหมายกว้าง ภาษาที่รับถ่ายทอดมานั้นอาจกินความไม่กว้างเท่าภาษาเดิมก็ได้ จึงควรรักษาของเดิมไว้บ้างบางสำนวน ทั้งข้าพเจ้าเองก็ไม่มีเวลาที่จะเรียบเรียงและประพันธ์ขึ้นใหม่ให้เป็นสำนวนไพเราะเพราะพริ้งน่าอ่านทันสมัย เนื่องจากข้าพเจ้าต้องแบกภาระหนักทางสภาการศึกษา ฯ และกองตำรา คือ ต้องบันทึกการสอนพระสูตรและพระอภิธรรมที่สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในประเทศไทย และชำระพระไตรปิฎกฉบับบาลีที่จะต้องพิมพ์ใหม่ซึ่งขาดคราวไป ด้วยเหตุนี้ คุณพิศิษฐ์จึงได้นำเรื่องนี้ไปให้

ท่านเปมังกโรภิกขุ จัดการเรียบเรียงและประพันธ์ ดังสำนวนที่ปรากฏในหนังสือซึ่งอยู่ในมือของท่านนี้

อนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายที่ชีวประวัติของท่านชีวกโกมารภัจในบั้นปลาย สุดท้ายแห่งชีวิต ไม่ปรากฏว่าได้ดำเนินไปอย่างไรบ้าง ท่านได้ถึงมรณกรรมก่อนหรือหลังพุทธ-ปรินิพพานไม่ปรากฏชัด เพราะว่าในปัจฉิมโพธิกาลใกล้กับเวลาที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน และหลังจากพุทธปรินิพพานแล้วไม่มีท่านผู้ใด หรือหนังสือเรื่องใดได้กล่าวถึงชีวประวัติตอนนี้ของท่านไว้เลย หรืออาจเป็นเพราะข้าพเจ้าดูหนังสือไม่ทั่วถึงก็อาจเป็นได้ ถ้าผู้ใดได้พบ น่าจะเขียนเล่าสู่กันฟังบ้าง จะเป็นประโยชน์ทางด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และศีลธรรม จรรยาทางแพทย์ ตลอดถึงวัฒนธรรมทางด้านอื่น ๆ อีกมาก

พระอริยเมธี

วัดสัมพันธวงศ์ พระนคร

๒๖ มกราคม ๒๕๐๒

โอม นะโม ชีวกะโกมารภัจโจ ปูชายะ

श्री जीवक कोमारभट

ชีวประวัติบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต

รวบรวมและแปลจากพระไตรปิฎก

โดย พระอริยเมธี ป. ๙

เรียบเรียงโดย เปมังกโร ภิกขุ

ปฐมภาคส่วนเบื้องต้น

ครั้งสมัยดึกดำบรรพ์ ชมพูทวีปเป็นพื้นภูมิภาคที่เกิดอาศัยของคนหมู่มาก มีหลายพวก หลายภาษา แต่เมื่อย่อลงอาจแบ่งได้เป็นสองเหล่า คือ ชนชาติที่ได้ชื่อว่า "อริยกะ หรืออารยัน" พวกหนึ่ง และชนชาติที่เป็นชาวพื้นเมืองเดิมอีกพวกหนึ่ง ซึ่งชาวอารยันให้ชื่อรวมว่า "ทัสยุ" ในสมัยปัจจุบันจัดเป็นประเทศส่วนหนึ่งของทวีปเอเชีย เปลี่ยนชื่อชมพูทวีปนั้นเป็นประเทศอินเดีย หรือตามที่ชาวอินเดียเรียกเองว่า "ประเทศภารตะ" ตั้งอยู่ทางทิศพายัพของประเทศไทย ถัดไปจากประเทศสาธารณรัฐสหภาพพม่า

ประเทศอินเดียครั้งพุทธกาล ว่าเฉพาะตอนที่เรียกว่า "มัธยมประเทศ" แบ่งแยกออกเป็นหลายแคว้นหลายอาณาจักร ปรากฏเป็น ๑๖ แคว้นใหญ่ เรียกว่า "มหาชนบท" มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชบ้าง แบบประชาธิปไตย หรือสาธารณรัฐบ้าง

มีแคว้นหนึ่งใน ๑๖ เป็นแคว้นใหญ่สำคัญที่เกิดของบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ซึ่งจะต้องพูดถึงในที่นี้ คือ – แคว้นมคธ หรือมคธอาณาจักร ของประชาชาติมคธี มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ครองแคว้นโดยสิทธิ์ขาด เมืองหลวงชื่อ "ราชคฤห" ตั้งอยู่ฝั่งใต้ของแม่น้ำคงคา ส่วนฝั่งแม่น้ำคงคาถัดขึ้นไปไกลทางด้านเหนือเป็นอีกแคว้นหนึ่ง เรียกว่า "แคว้นวัชชี" ของประชาชาติวัชชี ปกครองตามแบบที่เรียกว่า "สามัคคีธรรม" เมืองหลวงชื่อ "ไพสาลี" แคว้นมคธ กับ แคว้นวัชชีติดต่อกัน อยู่คนละฝากฝั่งแห่งแม่น้ำคงคา ประชาชาติทั้งสองแคว้นย่อมไปมาหาสู่กันด้วยกิจธุระ เช่น การค้าขาย เป็นต้น

ครั้งหนึ่ง พวกคนสำคัญ ๆ ชั้นเศรษฐีกฎุมพีในกรุงราชคฤห แห่งแคว้นมคธ ไปด้วยกิจธุระในกรุงไพสาลี แห่งแคว้นวัชชี คนพวกนี้ไปเกิดสนใจเรื่องหญิงโสภิณี ซึ่งตั้งเกลื่อนกลาดอยู่ในกรุงไพศาลีหลายตำบลขึ้น เป็นอาชีวกรรมที่ไม่มีในแคว้นของตน จึงสนใจก็พากันเห็นพ้องต้องกันว่าดีเป็นประศาสโนบายอย่างหนึ่ง เปิดช่องทางให้เงินไหลเข้าสู่แคว้นโดยได้จากคนต่างแคว้นซึ่งเขามาด้วยธุรกิจ เช่น พวกพ่อค้าวาณิชเข้ามาทำการค้าขายเป็นต้น เข้ามาแล้วจักเข้าหาหญิงโสภิณี หญิงพวกนี้ก็เท่ากับเป็นคณะมีหน้าที่ทำการรับแขกเมืองอันมาจากแคว้นต่าง ๆ ปรากฏว่าหญิงโสภิณีในแคว้นวัชชี ครั้งกระนั้นมีหัวหน้าควบคุม นางอัมพะปาลีได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าควบคุมหญิงโสภิณีทั้งหมด เรียกว่า "คณิกา" คือ หญิงหัวหน้าคณะโสภิณี ประกอบกับชื่อของเขาว่า "อัมพะปาลีคณิกา" เฉพาะตัวนางอัมพะปาลีเอง ซึ่งเป็นหัวหน้ามีค่าตัวคืนหนึ่ง ๕๐๐ กหาปณะ (๑ กหาปณะ เท่ากับ ๔ บาท)

เมื่อพวกเศรษฐีกฎุมพีชาวกรุงราชคฤห์จำนวนนั้นกลับสู่แคว้นของตน ถึงกรุงราชคฤหแล้ว ได้โอกาสก็พากันเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินของตน ทูลเล่าถวายถึงความเจริญสมบูรณ์แห่งกรุงไพศาลี วัชชีอาณาจักร และพรรคหญิงโสภิณีซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไปตามหัวเมืองสำคัญ ๆ ในแคว้นวัชชี ทูลถวายความเห็นถึงประโยชน์แห่งหญิงโสภิณีว่า เป็นทางให้เงินเข้าสู่ประเทศได้จากคนต่างแคว้นซึ่งมาจากแคว้นนั้น ๆ ทูลแนะนำว่าควรจัดให้จัดทำตั้งพรรคหญิงโสภิณีขึ้นบ้าง เหมือนอย่างแคว้นวัชชี พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับแล้วก็ทรงเห็นประโยชน์สอดคล้องกับคนพวกนั้น ได้ประทานพระราชานุมัติ เสนาบดีผู้เป็นประธานในราชกิจก็ได้ดำเนินงานตามราชนุมัติจัดสรรขึ้นตามความประสงค์ของคนเหล่านั้น

หญิงที่จะเป็นโสภิณีได้ มิใช่จะหมายเอาแต่คนรูปสวยงามอย่างเดียวเท่านั้น ต้องเป็นคนที่สมบูรณ์ด้วยมารยาท นาฏศิลป์ มีความรู้ในการขับจับระบำ รำฟ้อน และดนตรีประเภทต่าง ๆ ด้วย หญิงสาวชาวกรุงราชคฤหคนหนึ่ง มีนามว่า "สาลวดี" ได้รับตำแหน่งหัวหน้าหญิงโสภิณีประจำแคว้น ประกอบด้วยรูปสมบัติ และคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อม ฟ้อนรำ ระบำ ดนตรี นับว่าดีเลิศหาผู้ทัดเทียมได้ยาก มีค่าตัวคืนหนึ่ง ๑๐๐ กหาปณะ ตั้งแต่นั้นมาแคว้นมคธก็เกิดหญิงโสภิณีขึ้นดื่นดาดตามหัวเมืองสำคัญ ๆ

อย่างเดียวกับประเทศวัชชีเหมือนกัน เป็นวิธีหาเงินจากคนต่างด้าวเข้าสู่แคว้นได้ทางหนึ่ง ฯ

ชาติกำเนิดของโกมารภัต

นางสาลวดีหัวหน้าหญิงโสภิณีทำหน้าที่รับแขกเมืองดี มีเกียรติคุณกระฉ่อนไปยังแคว้นต่าง ๆ ในชมพูทวีป จิรกาลนานมานางได้ตั้งครรภ์ ในระหว่างที่นางมีครรภ์นี้ได้พักหน้าที่รับแขกชั่วคราว จนกว่าจะคลอดบุตรเสร็จแล้ว เมื่อนางตั้งครรภ์นานกำหนดครบถ้วนทศมาส ก็คลอดบุตรออกมาเป็นชาย นางสาลวดีผู้มารดาไม่คิดจะเลี้ยงดูจึงเรียกหญิงสาวใช้มาให้เอาทารกใส่กระด้งนำไปทิ้งเสียที่กองขยะแต่เวลาเช้ามืด มิให้ใครจับร่องรอยได้

ในตอนบ่ายวันนั้น อภัยราชกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารเสด็จประพาสพระมหานครโดยรถม้าไปตามถนนหลวงเลี้ยวเข้าถนนสายหนึ่ง ทอดพระเนตรเห็นกองขยะขนาดใหญ่มีฝูงกาจับเป็นกลุ่ม รุกเข้าไป ถอยออกมา จึงตรัสใช้ให้นายสารถีไปตรวจดู กลับมาทูลว่า "ทารกนอนอยู่บนกองขยะมูลฝอย พระเจ้าข้า" ตรัสถามว่า "เป็นหรือตาย" เขาทูลว่า "ยังเป็นอยู่ พระเจ้าข้า" คำทูลให้ทรงทราบว่ายังเป็นอยู่นี้เป็นนามของทารกน้อยนั้นในกาลสืบไปว่า "**ชีวก**" แปลว่าผู้เป็นอยู่ หรือยังเป็นอยู่ ภาษาไทยควรจะเป็น เจ้าชีพ หรือนายชีพ

เมื่อพระราชกุมารทรงทราบว่ายังเป็นอยู่ ก็ตรัสบัญชาใช้ไปอุ้มเอามา นำไปสู่นิเวศน์วังของพระองค์ ทรงมอบให้แก่หญิงนางนมคนหนึ่ง ทรงบังคับให้เลี้ยงดูเป็นอย่างดียิ่ง ทารกน้อยนี้ใช้นามว่า "เจ้าชีพ คือ ชีวะ หรือ **ชีวก**" ภายหลังเมื่อเจริญวัยขึ้น ก็ได้นามเพิ่มเติมอีกว่า "โกมารภัต" หมายความว่า เด็ก หรือบุตรบุญแต่งบุญทำบุญสร้างของพระราชกุมารทรงชุบเลี้ยงไว้ คุมกันเข้าเป็น "ชีวกโกมารภัต" ดังนี้ แต่คนภายนอกทั่ว ๆ ไปก็พากันเข้าใจว่า ชีวกโกมารภัตเป็นพระโอรสของอภัยราชกุมารเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าพิมพิสาร มคธินทราธิราช แม้ตัวของชีวกโกมารภัตเองก็เข้าใจว่าตัวเป็นพระโอรสของอภัยราชกุมาร นัดดาของพระเจ้าพิมพิสารเหมือนกัน

เมื่อชีวกโกมารภัตเจริญวัยขึ้นเป็นลำดับ ครั้งหนึ่งน่าจะมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างหนึ่ง ณ ภายนอกเกิดขึ้นเร้าจิตใจของชีวกโกมารภัตให้คิดถึงตัวว่า "คนมีสกุล

เช่นเรา ถ้าไม่มีศิลปวิทยาความรู้เป็นเครื่องประดับ จะดำรงชีวิตไปได้ยาก เราจำต้องหาวิชาใส่ตัวจึงจะเหมาะสม ศิลปวิทยาการเครื่องประกอบเป็นอาชีพมีมากในโลก จะเลือกอย่างไหนดีหนอ" ก็เกิดความคิดเห็นชอบใจวิชาการแพทย์ ตกลงเลือกวิชาแพทย์ก็ผูกใจไว้ เข้าใจว่าเพราะชีวกโกมารภัตเป็นผู้มีอัธยาศัยเช่นนั้นเตือนใจอยู่เป็นเดิมแล้ว จึงจำเพาะเจาะหมายเอาวิชาการแพทย์ แล้วคอยหาช่องทางต่อไป

ชีวกโกมารภัตไปเมืองตักกศิลา

สบเหมาะวันหนึ่ง ชีวกโกมารภัตได้พบพวกพ่อค้าชาวเมืองตักกศิลา แห่งแคว้นคันธาระ (ปัจจุบันอยู่ในเขตตอนเหนือของแคว้นปัญจาป ประเทศปากีสถาน ตะวันตก) ชีวกโกมารภัตได้ทำความคุ้นเคยกับพ่อค้าชาวเมืองตักกศิลาคนหนึ่งจนสนิทชิดชอบ ถามถึงพฤติการณ์ความเจริญ ความเสื่อม การกิน การใช้ในเมืองตักกศิลา ตลอดถึงสถานที่การศึกษาเล่าเรียน และความสะดวก ขัดข้องในระหว่างทางไปมา ความคุ้นเคยสนิทสนมนั้นเป็นเหตุเกิดความรักชอบใจซึ่งกันและกัน ชีวกโกมารภัตก็ขอมอบตัวกับพ่อค้าคนนั้น เพื่อจะได้โดยสารเดินทางไปเมืองตักกศิลา ศึกษาวิชาการแพทย์ ให้คำมั่นสัญญาวันกลับกันเป็นที่ไว้ใจได้

เมื่อพวกพ่อค้าวานิชชาวเมืองตักกศิลาเหล่านั้นเสร็จกิจธุระเรื่องการค้าแล้วก็จะกลับ คนหนึ่งที่ชอบพอกับชีวกโกมารภัตชายหนุ่ม ก็มาบอกแก่ชีวกโกมารภัตให้เตรียมตัวออกเดินทางพรุ่งนี้เช้ามืด กันสว่างไว้หน้า ชีวกโกมารภัตก็เตรียมตัว เมื่อเสร็จแล้วก็ควรลาผู้ใหญ่ของตน แต่หนีไป มิได้ทูลลาอภัยราชกุมารให้ทรงทราบ การหนีไม่ใช่ความประพฤติที่ดี ไม่ใช่มรรยาทสุภาพเรียบร้อยของปกติชน คงจักมีเหตุอะไรสำคัญสักอย่างหนึ่งแฝงอยู่ในครัวเรือน ทำให้ชีวกโกมารภัตหนี คิดไม่เห็น ใครคิดได้ ก็คิดเอา

ได้เวลา ชีวกโกมารภัตก็ไปกับพ่อค้าเกวียน ที่เคลื่อนกระบวนออกเดินทางแต่เช้ามืดไปเมืองตักกศิลา หมู่เกวียนเดินเป็นกระบวน ผ่านป่าพงเทือกเขา หมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ข้ามแม่น้ำลำธารทุรกันดารไปโดยลำดับหลายทิวาราตรี มีกำหนดตั้งเดือนเศษ จึงถึงเมืองตักกศิลา

เมื่อถึงแล้ว ก็พักผ่อนหย่อนใจเที่ยวชมบ้านเมืองอยู่หลายวัน จนเห็นเพียงพอสมควรแล้ว ชีวกโกมารภัตก็ชวนเชิญพ่อค้าที่สนิทชิดชอบให้ไปมอบตัวกับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ (พระฤาษีโรคาพฤกษตริณณา) ผู้ให้การศึกษาวิชาสำนักหนึ่ง พ่อค้าคนหนึ่งก็นำชีวกโกมารภัตไปสู่สำนักอาจารย์ อาจารย์ออกปฏิสันถาร ถามชื่อชีวกโกมารภัต บ้านเกิดเมืองนอน มารดาบิดา สกุลวงศ์ และความประสงค์ที่จำนงเข้ามา ก็ทราบแจ้งชัดว่า ชายหนุ่มนี้ชื่อชีวกโกมารภัต เป็นโอรสของอภัยราชกุมาร นัดดาของพระเจ้าพิมพิสาร ณ พระมหานครราชคฤห แคว้นมคธ ด้านบูรพาทิศ มาประสงค์จะศึกษาวิชาแพทย์ ก็รับไว้ด้วยความเต็มใจ

แต่ชีวกโกมารภัตได้มอบตัวเป็นศิษย์ใช้สอยประจำสำนักอาจารย์ เพราะไม่มีทรัพย์สินสำหรับค่าเล่าเรียน ก็ได้ความว่า นักเรียนมี ๒ ประเภท คือ นักเรียนที่เรียกค่าเล่าเรียนประเภทหนึ่ง ไม่เรียกค่าเล่าเรียนประเภทหนึ่ง ที่เรียกค่าเล่าเรียนเล่าก็ไม่มีกำหนดอัตรา แล้วแต่จะให้ ชีวกโกมารภัตเป็นนักเรียนใช้สอยกินนอนประจำสำนัก ไม่เรียกค่าเล่าเรียน นักเรียนประเภทนี้ทำงานประจำสำนักเวลาหนึ่ง ศึกษาเล่าเรียนเวลาหนึ่ง ไม่ได้เรียนเต็มวันเหมือนนักเรียนที่ได้เสียค่าเล่าเรียน ถึงดังนั้นนักเรียนประเภทนี้ที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด ก็สามารถเรียนได้ดียิ่งกว่าพวกประเภทที่ได้เรียน ๒ เวลา คือ เต็มวัน ก็ได้

ชีวกโกมารภัตเป็นนักเรียนชั้นเยี่ยม มีปัญญาขึ้นหน้าเพื่อนนักเรียนทั้งหมด ศึกษาวิชาการแพทย์ได้เร็ว เพราะถูกอัชฌาศัยด้วย สำเร็จวิชานี้เวลาเพียง ๗ ปีเท่านั้น ซึ่งตามกำหนดเขาเรียนกันถึง ๑๖ ปี จึงจักสำเร็จบริบูรณ์ ที่ว่าชีวกโกมารภัตสำเร็จวิชาการแพทย์ภายใน ๗ ปีนั้น คือ สำเร็จจบตามหลักสูตรเท่าที่อาจารย์สอนอยู่โดยปกติ พูดอีกทีก็ว่า หมดจบตามหลักสูตรที่สอนแล้วไม่มีอะไรจะสอนอีก

แต่ชีวกโกมารภัตเกิดความคิดเห็นขึ้นอีกทางหนึ่งว่า ที่เราเรียนจบนี้เป็นเพียงจบตามหลักสูตรการสอนเท่านั้น ส่วนความรู้ในทางแพทย์แท้จริงนั้นจะจบด้วยหรือไม่หนอ ทำอย่างไรจักรู้ซึ่งจุดจบของวิชาแพทย์ได้ ชวนให้สงสัยอยู่ร่ำไปว่าวิชาความรู้ของเราจบ หรือไม่จบ จำเป็นต้องเอาข้อสงสัยนี้เข้าไปหาท่านอาจารย์

ถามว่า – "วิชาแพทย์ของผมเท่าที่ได้ศึกษามานี้ถึงที่สุดจุดจบกันแล้วจริงหรือ หรือมีอะไรอีก"

ท่านอาจารย์ เมื่อได้ฟังคำถาม ก็นึกทายความคิดเห็นของชีวกโกมารภัจได้ จึงตอบแก้ความสงสัยออกไปว่า "ถ้าเช่นนั้นเจ้าต้องไปหาไม้, หญ้า, เถาวัลย์ เฉพาะที่ไม่เป็นยา ไม่เข้ายาอะไรได้สิ่งละอย่าง ๆ มาให้ฉัน ที่เป็นยา เข้ายาได้ อย่าเอามานะ" เจ้าจงพยายามหามาให้ได้ภายใน ๓–๔ วัน เริ่มตั้งแต่พรุ่งนี้เป็นต้นไป

ชีวกโกมารภัจก็ทำตามคำสั่งของท่านอาจารย์โดยความตั้งใจจริง เข้าป่าเที่ยวค้นหาอยู่ตลอด ๔ วันเต็ม ไม่ได้ไม้, หญ้า, เถาวัลย์อะไรสักอย่าง มีแต่เป็นยา เข้ายาทั้งนั้น เท่าที่พบประสามความรู้ของเขา เข้าไปหาท่านอาจารย์พร้อมกับความอ่อนอกอ่อนใจในการเที่ยวค้นหา เรียนท่านว่า "ผมหาไม่ได้ครับ พยายามเต็มความสามารถแล้ว พบแต่ที่เป็นยา เข้ายา ทั้งนั้น"

ท่านอาจารย์ฟังแล้วก็ยิ้ม แล้วพูดบอกว่า – "วิชาแพทย์ของเจ้าถึงที่สุดจุดจบแล้ว ออกไปประกอบการเลี้ยงชีพด้วยวิชานี้ได้" ชีวกโกมารภัจกราบลงด้วยความปลื้มใจ

ชีวกโกมารภัจได้เรียนวิชาแพทย์เป็นพิเศษ

ชีวกโกมารภัจเป็นศิษย์ที่ดีของอาจารย์ มีคุณสมบัติดีเป็นพิเศษหลายประการ เช่น มีความเคารพนับถือ เชื่อถือ กตัญญูกตเวที มีศีลธรรมมั่นคงเป็นที่พอใจ อัชฌาศัยเยือกเย็น ละเอียด มรรยาทสุภาพเรียบร้อยดี ไม่พลาดพลั้ง ทั้งเชาวนปัญญาก็เยี่ยมยิ่ง ท่านอาจารย์นึกถึงคุณสมบัติพิเศษของชีวกโกมารภัจดังว่านั้น จึงให้ชีวกโกมารภัจศึกษาวิชาแพทย์เป็นพิเศษอีกแขนงหนึ่ง คือ วิชาประสมยา ปรุงยาขนานเอก พร้อมทั้งวิธีการรักษาโรคด้วย

ยาขนานนี้มีคุณภาพสูงมาก วางครั้งเดียวเท่านั้น โรคหายเด็ดขาด ไม่ต้องวางซ้ำ รักษาโรคได้ทุกอย่างทุกชนิด เว้นเสียแต่โรคชนิดหนึ่งเรียกว่า "**กัมมวิปากชาอาพาธา คือ โรคเกิดแต่วิบากผลแห่งกรรม**" นอกจากโรคที่ว่านี้แล้ว รับรองได้ วางครั้งเดียวเท่านั้นหายไปหมดทุกชนิด

วิชาแพทย์พิเศษนี้เป็นวิชาที่ท่านอาจารย์ต้องสงวน ไม่เปิดเผยแก่ศิษย์ทั่วไป ได้แต่เฉพาะศิษย์ที่ดี ที่เห็นสมควรเท่านั้น การเรียนวิชาพิเศษของชีวกโกมารภัตตอนนี้ มักชอบเพิ่มเติมเสริมต่อในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกกันว่า "พระอรรถกถาจารย์" กล่าวไว้ว่า – "เทวดาผู้มเหศักดิ์มีอำนาจใหญ่ คือ ท้าวสักกเทวราช ผู้เป็นใหญ่ เป็นเจ้าแห่งเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ คิดรำพึงว่า "ชีวกโกมารภัตผู้นี้ต่อไปจักเป็นพุทธอุปฐาก และเป็นนายแพทย์ประจำองค์พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เราควรจะให้ชีวกโกมารภัตศึกษาวิชาประกอบยาปรุงยา พร้อมทั้งวิธีใช้ยาเป็นพิเศษเหนือวิสัยปัญญาสามารถของมนุษย์จะพึงคิดทำได้" ดำริแล้วก็เข้าสิงทรงในสรีรร่างกายของอาจารย์ อาจารย์เรียกชีวกโกมารภัตให้มาศึกษาวิชาพิเศษนี้ ซึ่งเป็นยาบำบัดโรคได้ทุกประเภท ทุกชนิด เป็นยาวิชาพิเศษของท้าวสักกะเทวราชในสวรรค์

แต่ส่วนชีวกโกมารภัตมิได้ทราบเรื่องว่า เทวดาท้าวสักกะมาเข้าสิงทรงร่างกายของอาจารย์ สอนวิชาพิเศษนี้ให้สำคัญมั่นใจว่า ตนได้ศึกษาจากอาจารย์ของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ควรจะเข้าใจว่า ชีวกโกมารภัตไม่เห็นบุญคุณของเทวดาท้าวสักกะเฉพาะในเวลานั้น และกล่าวว่าอาจารย์ของชีวกโกมารภัตเองก็ทราบว่า วิชาแพทย์พิเศษนี้ไม่ใช่ของตน เป็นของเทวดาท้าวสักะ ผู้เป็นเจ้าแห่งเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ถ้าเช่นนั้น ที่พูดไว้ข้างต้นว่า "วิชาพิเศษนี้ เป็นวิชาที่ท่านอาจารย์ต้องสงวนไม่เปิดเผยแก่ศิษย์ทั่วไป ให้ได้เฉพาะแต่คนที่เห็นสมควรเท่านั้น ข้อความที่ยกมาพูดนี้เป็นโมฆะ เพราะวิชาพิเศษนี้เป็นของเทวดาท้าวสักกะ หาใช่ความรู้ของอาจารย์ไม่ เพราะฉะนั้น คำของพระอรรถกถาจารย์ที่เพิ่มเติมเสริมต่อเข้าไว้นี้ ผิดชอบประการใดแล้วแต่ผู้อ่านจะพิจารณาวินิจฉัยเอาเอง ผู้เขียนจะตัดทิ้งก็เกรงเขาว่า จะเอาไว้ก็หนักใจที่ว่ายาขนานเดียวรักษาโรคได้ทุกชนิด ก็หนักใจพออยู่แล้ว ยังจะเติมความหนักใจเข้ามาอีก

ชีวกโกมารภัตกลับบ้านเมืองของตน

ชีวกโกมารภัตเข้าไปหาท่านอาจารย์ ขอกราบลาเตรียมตัวกลับบ้านเมือง ท่านอาจารย์ทราบแล้ว คงรู้สึกเสียดาย แต่ก็เห็นความจำเป็น อาจารย์คิดจัดหาเสบียงกรังสำหรับเดินทางให้ด้วยเมตตาอาลัย เสบียงที่อาจารย์จัดให้นั้น จัดโดยใคร่ครวญเหตุผลเป็นประโยชน์แก่ชีวกโกมารภัตในระหว่างทาง คือ จัดให้พอเพียงในระยะทางกึ่งหนึ่งเท่านั้น ส่วนอีกกึ่งหนึ่งข้างหน้า เอาไว้ให้ชีวกโกมารภัตใช้ศิลปวิชาหาเอง เขาจะได้เกิดปีติปราโมทย์เห็นคุณค่าของวิชาที่ได้ศึกษาไว้ และจะได้รู้สึกคิดถึงบุญคุณของอาจารย์ตน จึงจัดให้แต่พอกึ่งทางเท่านั้น เมื่อชีวกโกมารภัตเข้าไปกราบลาครั้งสุดท้ายจะจากกัน อาจารย์มอบเสบียงให้แล้ว ก็ให้โอวาทสั่งสอน อวยพรตามธรรมเนียมเสร็จแล้ว ชีวกโกมารภัตกราบลาออกเดินทาง

ชีวกโกมารภัตใช้วิชาเป็นผลสำเร็จครั้งแรก

ชีวกโกมารภัตเดินทางออกจากเมืองตักกศิลา พักผ่อนรอนแรมผ่านพ้นหมู่บ้านหัวเมืองเขตแคว้นแดนประเทศมาเป็นลำดับ **ขณะถึงเมืองสาเกต** แคว้นมหารัฐโกศล ได้กึ่งทางพอดี หาที่พักแรมได้แห่งหนึ่ง ยังไม่เดินทางต่อไป เสบียงอาหารของชีวกโกมารภัตก็จวนแจจะหมดลง ชวนให้เกิดความวิตกตรงตามที่อาจารย์คาดหมายไว้ ชีวกโกมารภัตคิดหาเสบียงอาหารเพิ่มเติม ดำริจะใช้วิชาแพทย์ นึกถึงคนป่วย ก็ออกจากที่พัก เดินไปตามบ้าน เที่ยวสืบถามหาคนป่วยไข้ ก็ได้เรื่อง

เวลานั้นภริยาเศรษฐีในเมืองสาเกตคนหนึ่งเป็นโรคปวดศีรษะมาเป็นเวลานานประมาณ ๗ ปี ทั้งหมอชั้นต่ำชั้นสูงจำนวนมากมายได้ทำการรักษาพยาบาล ก็ไม่หายขาดได้ ภริยาเศรษฐีต้องสิ้นเปลืองทรัพย์สินไปจนระอาอกใจ ทอดอาลัยให้เป็นไปตามยถากรรมแล้ว

ชีวกโกมารภัตก็เข้าไปหาภริยาเศรษฐี แสดงความจำนงกับคนใช้ว่า จะขอรักษาโรคปวดศีรษะของภริยาเศรษฐี

คนใช้เข้าไปบอกนาย ภริยาเศรษฐีถามว่า หมอคนนั้นหนุ่มหรือแก่ คนใช้บอกว่า "หนุ่มครับ" นายร้องตวาด – "เฮ้ย.! "ไล่มันไป ไม่มีประโยชน์ หนุ่ม ๆ รักษาอะไรได้ ไม่เอา บอกให้ออกไปเสียจากบ้าน รำคาญจะตายแล้ว" คนใช้ออกมาบอกชีวกโกมารภัต

ชีวกโกมารภัตให้คนใช้กลับไปบอกอีกว่า "จะรักษาให้หายก่อน จึงจะรับทรัพย์ค่ารักษา ถ้าไม่หาย จะไม่เอาอะไรเลย" คนใช้เข้าไปบอกนายอีกตามคำสั่งของชีวกโกมารภัต

ครั้งนี้ภริยาเศรษฐีชอบใจ สั่งให้ชีวกโกมารภัตเข้าไปพบในบ้าน พบแล้วพูดจาตกลงยอมให้รักษา ชีวกโกมารภัตเริ่มต้นเข้าตรวจโรคก่อน วิธีบำบัดแสดงไว้ว่าชีวกโกมารภัตเอาเนยใสเจียวให้แก่ไฟ จนแปรกลิ่นและรสแล้ว ประกอบกับยาผงขนานหนึ่งเสร็จแล้ว ให้ภริยาเศรษฐีนัดถุ์เข้าทางจมูก แต่ว่าอาเจียนยานั้นออกมาทางปาก โรคปวดศีรษะของภริยาเศรษฐีหายอย่างปลิดทิ้งเพียงนัดถุ์ยาครั้งเดียวเท่านั้น

ภริยาเศรษฐีปลื้มใจแทบจะลอยตัว ยกย่องสรรเสริญความสามารถของชีวกโกมาภัตไปทั้งวันทั้งคืน ให้เงินค่ารักษาแก่ชีวกโกมารภัตโดยเต็มอกเต็มใจ เป็นจำนวน ๔,๐๐๐ กหาปนะ (๑ กหาปนะ เท่ากับ ๔ บาท)

ลูกชาย และลูกสะใภ้ของภริยาเศรษฐี ให้อีกคนละ ๔,๐๐๐ กหาปนะ ตัวเศรษฐีเจ้าของบ้านให้อีก ๔,๐๐๐ กหาปนะ พร้อมทั้งข้าทาสชายหญิงและรถม้าเฉพาะตัว รวมจำนวนเงิน ๑๖,๐๐๐ กหาปนะ รวยเหลือแหล่ สำหรับเป็นเสบียงทางต่อไป ชีวกโกมารภัตเมื่อเสร็จการรักษาภริยาเศรษฐีแล้ว ก็ออกจากเมืองสาเกต แคว้นมหารัฐโกศล เดินทางต่อไป ฯ

ชีวกโกมารภัตถึงกรุงราชคฤหแคว้นมคธ

ชีวกโกมารภัตออกจากเมืองสาเกต ผ่านพ้นหมู่บ้านหัวเมือง เขตแคว้นประเทศ แรมรอนผ่อนพักมาเป็นลำดับหลายทิวาราตรีก็ถึงกรุงราชคฤห แคว้นมคธ บ้านเกิดเมืองนอนของตนโดยสวัสดิภาพ

เมื่อถึงแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระบิดา อภัยราชกุมาร ทูลขออภัยโทษในการที่หนีไป โดยมิได้ทูลลา แล้วทูลเล่าเรื่องการไปเมืองตักกศิลา โดยเจตจำนงจะศึกษาวิชาแพทย์ ถวายตั้งแต่ต้นจนอวสาน ละเอียดลออพอใจพึ่ง ไม่พลั้งพลาด ไม่ขาดสูญสมบูรณ์ครบ จบลงแล้ว ทูลถวายเงินกับข้าทาสหญิงชายรถม้า ที่ได้มา เพื่อเป็นปฏิการะตอบแทนพระคุณ ทั้งเป็นการลบล้างความขุ่นข้องหมองพระทัยในการที่ตนหนี ไม่ทูลลา

อภัยราชกุมารทรงปลาบปลื้มพระทัย ตรัสว่า – "อย่าเลย ทรัพย์สินที่ได้มา พ่อไม่ปรารถนา เจ้าจงใช้สอยเองเถิด เป็นเครื่องก่อร่างสร้างตน เหมาะสมกับวัย และเวลาแล้ว"

ครั้นกาลต่อมา อภัยราชกุมารก็ทรงจัดการให้สร้างบ้านเรือนประทานให้แก่ชีวกโกมารภัตขึ้น ภายในบริเวณวังของพระองค์ แยกชีวกโกมารภัตออกไปเป็นครัวเรือนหนึ่งต่างหาก ชีวกโกมารภัต ก็อยู่เป็นสุขสำราญตลอดไป

อภัยราชกุมารเจ้าองค์นี้มีพระโอรสหรือไม่ ตำรามิได้กล่าวถึง ไม่แสดงไว้ ชวนให้คิดสงสัย หรือผู้เรียบเรียงชีวประวัติของชีวกโกมารภัตมุ่งแสดงแต่เฉพาะเรื่องชีวกโกมารภัตเท่านั้น ไม่ใฝ่ฝันถึงชีวประวัติของอภัยราชกุมาร ก็น่าจะเป็นได้ ฯ

เกียรติคุณของชีวกโกมารภัตในราชสำนัก

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารมคธินทราธิราช พระองค์ประชวรด้วยโรคริดสีดวงที่พระทวารหนัก พระภูษาทรงเปรอะเปื้อนด้วยพระโลหิต เมื่ออภัยราชกุมารเข้าเฝ้า มีพระบัญชาให้ทรงเรียกแพทย์หลวงมาเยียวยารักษา

อภัยราชกุมารทูลว่า "เกล้ากระหม่อมมีนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอยู่คนหนึ่ง ชื่อชีวกโกมารภัต มีความรู้ในทางแพทย์ดีเป็นพิเศษ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ จะนำเข้ามาให้รักษา"

พระราชบิดาทรงโปรด ตรัสบัญชาให้นำชีวกโกมารภัตเข้ามาได้ อภัยราชกุมารทูลลาออกจากที่เฝ้า เสด็จกลับไปนิเวศน์วังของพระองค์ ทรงนำตัวชีวกโกมารภัตมาเฝ้า

นายแพทย์ชีวกโกมารภัตทูลขอพระราชทานบรมราชานุญาตตรวจพระโรค เมื่อตรวจเสร็จแล้ว ก็ทายาถวายครั้งเดียวเท่านั้นพระโรคริดสีดวงนั้นหายไปโดยสิ้นเชิง

พระเจ้าพิมพิสารทรงสบายพระหฤทัย ด้วยโรคก่อกวนชวนให้เกิดทุกขเวทนาจนทรงรำคาญหงุดหงิดพระหฤทัยนั้นหายไป พระวรกายเป็นปกติ ทรงโปรดปรานชีวกโกมารภัตมาก ทรงทึ่งในคุณภาพแห่งยา และความสามารถของเขา ทรงดำริจะบำเหน็จรางวัลว่า จะควรประการใดจึงจะเหมาะสม ทรงดำริแล้วจึงตรัสบัญชาให้จัดทรัพย์สินเครื่องพระราชทานแก่นายแพทย์ชีวกโกมารภัต เป็นดังนี้ คือ ให้รวบรวมเครื่องมหัศฆภัณฑ์ เพชรนิลจินดาสำหรับราชตระกูลทั้งชุดเก่าชุดใหม่มากองเข้า ถ้าจะคิดเป็นราคาเห็นจะเป็นจำนวนล้าน ๆ แล้วจัดหญิงรูปสวย วัยเท่า ๆ กัน ๕๐๐ คน แต่งกายประดับรัตนาภรณ์อันมีค่าสูงเยี่ยม พวกราชสำนักทั้งภายในภายนอก สูงและต่ำทั้งชายและหญิงมาประชุมกันเป็นส่วนมาก

แล้วตรัสบัญชาให้เรียกนายแพทย์ชีวกโกมารภัตมา พระเจ้าพิมพิสารทรงมอบพระราชทานทรัพย์เครื่องมหัศฆภัณฑ์เหล่านั้นพร้อมทั้งหญิง ๕๐๐ คน พระราชทานแก่ชีวกโกมารภัต ด้วยพระวาจาตรัสว่า – "ชีวก เครื่องมหัศฆภัณฑ์กองนี้ พร้อมทั้งพวกหญิง ๕๐๐ คน ที่นั่งอยู่นั้น เรามอบให้เป็นสมบัติของแก เป็นปฏิการตอบแทนบุญคุณของแกที่รักษาโรคในตัวเราหาย"

ตอนนี้ผู้อ่านผู้ฟังทุกคนเห็นจะต้องคิดตรงกันหมดว่า เพียงแต่รักษาโรคริดสีดวงทวารหนักให้หายเท่านั้น ทำไมจึงต้องสมนาคุณกันมากมายถึงเพียงนั้น มันอย่างไร ๆ กันอยู่ ไม่น่าเชื่อ ไม่น่าฟัง คงจะมีพระราชประสงค์อะไรอีกสักอย่างหนึ่งเป็นส่วนสำคัญ แฝงอยู่ในพระราชหฤทัย ไม่ใช่เรื่องปฏิการตอบแทนบุญคุณอย่างเดียวเท่านั้น

เมื่อนึกถึงพระมหากษัตริย์พระองค์นี้มาก ๆ ซ้ำ ๆ ก็เห็นปรากฏในตำรับตำราอื่น ๆ หลายแห่งว่า พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ เป็นผู้ทรงพระเกียรติคุณดี มีพระปรีชาปัญญาสามารถในการปกครองประเทศชาติ ให้ประชาชนซึ่งอยู่ภายใต้พระบารมีอยู่ดีกินดี สำคัญพระองค์หนึ่ง ครั้งพุทธกาล และทรงชำนาญในนรลักษณศาสตร์ เฉพาะนรลักษณ์เสียง ทรงชำนาญมาก มีพระเกียรติคุณว่า "สัพพสรัญญู" ทรงชำนาญในการฟังเสียงของคนทั้งปวง ฟังแล้ว รู้ได้ว่าเป็นคนอย่างนั้น ๆ ทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว

ถ้าเป็นดังว่านี้ เวลาชีวกโกมารภัตเข้าไปถวายการรักษาพระโรค พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทอดพระเนตรเห็นรูปร่างและทรงสดับเสียงของชีวกโกมารภัต ที่กราบบังคมทูลบางสิ่งบางอย่าง เกี่ยวกับพระโรค ก็ทรงทราบเรื่องของชีวกโกมารภัตได้มากพออยู่แล้ว เกิดพระกรุณาปรารถนาจะชุบเลี้ยงฝังอยู่ในพระราชหฤทัย แต่มีพระประสงค์จะทรงทดลองต่อไปอีกเป็นการสอบสวนความรู้ความเข้าใจ ที่ได้ทรงศึกษาและทรงพิจารณาแล้วแต่ต้น ให้กระชิดชับยิ่งขึ้น

ถ้าเป็นดังว่านี้ การที่พระองค์ทรงปฏิการตอบสนองความดีของชีวกโกมารภัตมากมายถึงเพียงนั้น ก็เป็นวิธีการคัดเลือกคนของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะต้องชุบเลี้ยงเท่านั้น คนนิสัยมักได้ โลภจิต เห็นแก่ตัวมากเกินไป ไม่ควรที่พระมหากษัตริย์จะทรงชุบเลี้ยงคนเช่นนี้ เมื่อดำรงหน้าที่ราชการแผ่นดินหรือหน้าที่ใด ๆ ก็ตาม ที่กุมอำนาจแล้ว ต้องทำการทุจริต ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่เหนือกว่า และคนทั่วไป ให้ฉายาว่า "คนโกง ขี้โกง กังฉิน"

ส่วนคนที่ตรงกันข้ามกับคนดังว่านั้น ย่อมเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ และเป็นที่ไว้วางใจของคนทั่วไปได้ เป็นคนดีสมควรแก่หน้าที่ ที่กุมอำนาจได้ทุกอย่าง คนโลภมาก มีหน้าที่ทำได้ย่างเดียว คือ เป็นกรรมกรรับจ้างขุดดินแบกหามเท่านั้น

ในที่สุดของเรื่องนี้ นายแพทย์ชีวกโกมารภัตไม่รับพระราชทาน เห็นเกินสมควร เกินวาสนาของตน ทูลถวายคืนแด่พระมหากษัตริย์ว่า – "ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานทรัพย์สิน และคนเหล่านี้แก่ข้าพระพุทธเจ้านั้น ก็เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น หาที่เปรียบมิได้ แต่ข้าพระพุทธเจ้าเล็งเห็นไม่เหมาะสมกับภาวะของตน ใช่จะหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างใด ๆ นั้นมิได้เลย ข้าพระพุทธเจ้าขอน้อมเกล้า ฯ ถวายทรัพย์สินกับคนเหล่านั้นคืนแด่ฝ่าละอองธุลีพระบาท"

พระมหากษัตริย์ทรงพอพระทัยในน้ำใจของชีวกโกมารภัต หากชีวกโกมารภัตไม่ถวายคืน พระองค์ก็คงเตรียมทางที่จะทรงเอากลับคืนไว้เสร็จแล้ว ด้วยพระปรีชา

ปัญญาสามารถ เมื่อชีวกโกมารภัตทำได้อย่างนี้ นับว่าได้สร้างโชคดีให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และสร้างโชคดีให้แก่พระมหากษัตริย์ของตนอีกด้วย กล่าวคือ พระมหากษัตริย์จะได้คนดีใช้ และชีวกโกมารภัตก็จะได้ตำแหน่งหน้าที่สูง มีเกียรติคุณฟุ้งขจรไปในหมู่ชนทุกทิศทุกทางยืนคงอยู่ตลอดกาลนานไกล จักเป็นเนติแบบฉบับของคนดีทั้งหลาย

สมาคมผู้มีเกียรติซึ่งประชุมคอยดูอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อได้เห็นชีวกโกมารภัตทำอย่างนั้น ต่างก็พากันเกิดปีติยินดี นิยมชมชอบกล่าวยกย่องสรรเสริญเสียงระเบ็งเซ็งแซ่ทั้งคนชั้นสูงชั้นต่ำ และทั้งหญิงและชาย พระมหากษัตริย์ทรงพลิกแพลงไปพระราชทานอย่างอื่น คือ ที่ดิน เคหาสน์บ้านเรือน เครื่องใช้สอย คนใช้ ยานพาหนะ กับสวนหลวงแห่งหนึ่ง ชื่อพระราชอุทยานอัมพวัน (สวนมะม่วง) ที่ดินมีส่วยแสนหนึ่งประจำปีให้แก่ชีวกโกมารภัต เหมาะสมแก่ชีวกโกมารภัต ส่วนนี้ชีวกโกมารภัตน้อมเกล้ารับพระราชทานโดยดุษณีภาพ

ต่อจากนี้ ทรงพระกรุณาโปรดให้ชีวกโกมารภัตรับหน้าที่เป็นนายแพทย์ประจำพระองค์พระมหากษัตริย์ และราชบริพาร ภายในราชสำนัก และเป็นนายแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้า กับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ต่อจากนั้นจะเป็นเวลาเท่าใดไม่กำหนด ชีวกโกมารภัตก็ได้รับพระราชทานตำแหน่งเป็นเอกอัครมหาอำมาตย์ ตามภาษาคมธว่า—"เอโก อัคคมหามัจโจ ชีโว โกมารภัตติโก" ดังนี้ เป็นที่สนิทชิดชอบ คู่ปรึกษาราชการแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ ชีวกโกมารภัตมีเกียรติยศเกียรติคุณชื่อเสียงทุกตำแหน่ง เป็นข้าราชการแผ่นดินดี เป็นนายแพทย์ที่ดี เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่เหนือกว่า และคนทั่วไป ประกอบกิจไม่มีการทุจริตผิดธรรม สมควรแก่การเคารพนับถือบูชา มีชื่อเสียงดีเป็นตัวอย่างปรากฏอยู่ในโลกตลอดกาลนาน

ชีวกโกมารภัต เปิดกะโหลกศีรษะเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห คนหนึ่งเป็นโรคปวดศีรษะมานานประมาณ ๗ ปีกว่า หมอเลว หมอดี มากด้วยกันปล้ำรักษากันมานานแล้ว ไม่รู้จักหายสักที เศรษฐีทนทุกขเวทนาจนระอาในชีวิต หมอไหนก็หมอนั้น ไม่ได้ผล ปวดไม่หาย จ่ายแต่ค่ายา

รักษาไปน้อยบ้าง มากบ้าง สิ้นเวลานานประมาณ ๗ ปีกว่า ถ้าจะจดบันทึกรายจ่ายไว้ เห็นจะหมดเงินไปจำนวนหมื่น ๆ กหาปนะ

พวกหมอที่ใกล้ ๆ เคยรักษาเยียวยา มาเยี่ยมเยียน เห็นอาการแล้ว ต่างก็พยากรณ์คาดหมายว่า จะต้องตายภายใน ๕ วันบ้าง ๗ วันบ้าง

ส่วนพวกคนสำคัญ ๆ ชั้นเศรษฐี ที่เป็นมิตรสหายชอบพอนับถือกับเศรษฐีนั้น ก็พากันมาเยี่ยมเยียน เห็นอาการหนัก ก็ตกใจ ทั้งทราบว่าพวกหมอบอกเลิกไปหมดแล้ว ไม่มีหมอประจำ คนหนึ่งในพวกคนสำคัญ ๆ ชั้นเศรษฐี ซึ่งเป็นมิตรสหายของเศรษฐีนั้น เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารมคธินทราธิราช กราบบังคมทูลเล่าอาการป่วยของเศรษฐีนั้นถวายให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงพระกรุณาตรัสบัญชาให้นายแพทย์หลวง ชีวกโกมารภัตไปรักษาเศรษฐีคนนั้น

ชีวกโกมารภัตเมื่อได้รับทราบพระราชบัญชาแล้ว ก็รีบเตรียมตัวไปบ้านเศรษฐีที่ป่วยนั้น ถึงแล้วชีวกโกมารภัตพูดกับเศรษฐีว่า "ผมจะมารักษาโรคของท่าน โดยพระบรมราชโองการตรัสใช้" แล้วชีวกโกมารภัตก็เข้าตรวจโรค รู้จักเรื่องของโรคดีแล้ว พูดลองใจกับเศรษฐีว่า— "ถ้าผมรักษาโรคของท่านหาย ท่านจะให้อะไรแก่ผม อยากจะทราบก่อนที่จะลงมือรักษา"

เศรษฐีตอบว่า— "ถ้าหายจริงแล้ว ผมจะยกทรัพย์สมบัติของผมให้ท่าน ส่วนตัวของผมพร้อมด้วยบุตรภริยาข้าทาสชายหญิงก็จะยอมเป็นข้าทาสของท่าน"

แล้วชีวกโกมารภัตถามต่อไปว่า— "ท่านสามารถนอนตะแคงขวา ๗ เดือน ตะแคงซ้าย ๗ เดือน นอนหงาย ๗ เดือน โดยไม่สับเปลี่ยนได้ไหม?" เศรษฐีรับว่านอนได้ ชีวกโกมารภัตพูดว่า "ถ้าได้อย่างว่า ตกลงผมรักษา"

แล้วชีวกโกมารภัต ลงมือจัดทำให้เศรษฐีนอนเรียบร้อยตามที่ต้องการแล้ว ดำเนินงานตามวิธีศัลยแพทย์ ใช้มีดผ่าตัดได้ถลกหนังหุ้มกะโหลกศีรษะออก ใช้เครื่องมืองัดเปิดกะโหลกศีรษะออกส่วนหนึ่งตามรอยประสาน เห็นตัวสัตว์เล็กใหญ่ ๒ ขนาดที่ก้อนมันสมอง เอาคีมคีบจับออกมาแสดงแก่คนทั้งหลาย พูดว่า— "นี่พวกคุณดูตัวสัตว์เล็กใหญ่ถึง ๒ ขนาดเกิดอยู่ที่สมอง ตัวสัตว์ ๒ ขนาดนี้แหละ มันสามารถกินมันสมองของเศรษฐีให้หมดไปภายใน ๕ วัน หมดมันสมองแล้ว เศรษฐีก็ต้องตาย"

เมื่อเอาตัวสัตว์ออกหมดแล้วก็เอากะโหลกศีรษะชิ้นที่งัดออกนั้นลงบีด ทำให้สนิทตามรอยประสาน ดีอย่างเดิมแล้ว เย็บหนังหุ้มกะโหลกศีรษะที่ตัดถลกออก ทำโดยบรรจงประณีต เสร็จแล้วเอายาทาตามรอยที่เย็บ ดำเนินการเพียงเท่าที่ว่านี้ จัดว่าชีวกโกมารภัตทำการรักษาสำเร็จแล้ว ปล่อยไว้ให้เศรษฐีทนนอนตะแคงขวา ๗ วัน ตะแคงซ้าย ๗ วัน นอนหงาย ๗ วัน สิ้นเวลา ๓ สัปดาห์ แผลหายเป็นปกติ ร่างกายของเศรษฐี ผิวพรรณสดใสสมบูรณ์พูนสุขทุกเวลา มากไปด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส หายดีแล้ว

เมื่อเศรษฐีหายป่วยเป็นปกติดีแล้ว วันหนึ่งชีวกโกมารภัตได้ไปหาเศรษฐีพบ ถามว่า "ศีรษะเป็นอย่างไรบ้างครับ หายปวดไหม?" เศรษฐีตอบว่า — "หายเป็นปกติแล้วครับ"

ชีวกโกมารภัตพูดว่า — "ดีแล้ว ต่อไปนี้เราจะได้พบกันอีก ก็ยากเต็มที ท่านจะให้อะไรผมเป็นค่ายา ค่ารักษา ก็ควรจะจัดการได้"

เศรษฐีพูดว่า — "ก็คงเป็นตามสัญญากันไว้เดิม ไม่แปรเป็นอื่นไปได้ ทรัพย์สินสมบัติของผมทั้งหมดยกให้ท่าน ส่วนตัวผมพร้อมด้วยบุตรภริยา ข้าทาสชายหญิง ก็ต้องมอบเป็นข้าทาสของท่าน

ชีวกโกมารภัต "หึ" พูดว่า — "เอากันหนักถึงอย่างนั้นเทียวหรือ! ท่านนี่ใจดีมาก ควรนับถือ อย่าให้หนักมือถึงขนาดนั้นเลยท่าน ผมก็ไม่ใช่คนโลภลาภหาบเงินอะไรดอก เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน คือ ให้ผมเสียหนึ่งแสนกหาปนะ "ทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นของหลวงไปเสียหนึ่งแสนกหาปนะ ก็แล้วกัน" เศรษฐีจัดการตามที่ว่านี้

เรื่องที่แสดงตอนนี้ ที่พูดถึงโรคในศีรษะของเศรษฐีก็ดี วิธีการรักษาของนายแพทย์ชีวกโกมารภัต ก็ดี ฟังแล้วทำให้จิตใจมืดมัว ไม่แจ่มกระจ่างในทางเหตุผล โรคชนิดนี้เห็นจะมีน้อยในโลก ไม่ดื่นดาดเหมือนโรคอย่างอื่น ชวนให้สงสัยว่าตัวสัตว์หรือตัวพยาธิ มันเกินขึ้นได้อย่างไรในสมอง ในเมื่อกะโหลกศีรษะไม่ทะลุเป็นรูรั่ว หรือเกิดจากเส้นโลหิตที่เดินไปทั่วสรรพางค์กาย ก็อาจเป็นได้ มันสมองย่อมมีเยื่อหุ้มเป็นถุงอยู่ภายนอกอีกชั้นหนึ่ง ต่อจากกะโหลกศีรษะลงไป เมื่ออวัยวะส่วนใดไม่เสีย ส่วนนั้นไม่น่าจะเกิดตัวสัตว์ได้

อนึ่ง ตัวสัตว์ทุกชนิดย่อมต้องมีปราณ คือ ลมหายใจ สมุฏฐานแห่งชีวิตเนื่องกับอากาศ จึงจะยังชีวภาพให้เป็นอยู่ได้ แต่ตัวสัตว์ที่เกิดภายในร่างกายคน ไม่ต้องมีปราณ คือ ลมหายใจ ก็ได้กระมัง อย่างทารก ซึ่งอยู่ในท้องแม่ ก็ไม่หายใจเหมือนกัน อาศัยโลหิตของแม่วิ่งมาเลี้ยงตัวจากสายสะดือ ตัวสัตว์ซึ่งชุ่มแช่อยู่ในสิ่งโสโครกก็เช่นนั้น คนไม่รู้วิชาแพทย์ย่อมจะต้องสงสัยเป็นธรรมดา เพราะความโง่

วิธีการรักษาของชีวกโกมารภัต ที่ว่า งัดเปิดกะโหลกศีรษะออกส่วนหนึ่งตามรอยประสาน เห็นตัวสัตว์เล็กใหญ่ ๒ ขนาด ที่ก้อนมันสมอง เอาคีมคีบจับออกมานั้นก็เหมือนกัน ชวนให้สงสัยว่า งัดเปิดอย่างไร น่ากลัวกะโหลกศีรษะจะมิบิ่นแตกหักบิ่นบี้ยู่ยับไปหมด ไม่ใช่ของเอาออกง่าย ๆ คนที่ถูกเขาตีหัวจนหนังศีรษะขาดแตกกะโหลกศีรษะก็ไม่แตกแยกจากรอยประสานเลย แสดงให้เห็นว่าแน่นแข็งมาก แต่ชีวกโกมารภัตงัดเปิดออกมาได้ง่าย ๆ เหมือนอย่างเปิดฝาตุ่มน้ำ คนโง่ไม่รู้วิชาแพทย์ก็ย่อมจะต้องสงสัยเป็นธรรมดาอีกเหมือนกัน

ชีวกโกมารภัตรักษาคนป่วยในต่างแคว้น

ครั้งหนึ่ง เศรษฐีมีอิทธิพลคนหนึ่งในกรุงพาราณสีแคว้นกาสี บุตรชายของเขาเป็นโรค แสดงอาการเป็นผอมเหลือง เป็นมานานแล้ว แพทย์หมอในกรุงพาราณสีหลายคนแก้ไม่ตก เศรษฐีนึกถึงนายแพทย์ ชีวกโกมารภัต ในกรุงราชคฤห ตามเกียรติที่เล่าลือฟุ้งขจรไปหลายแคว้นในชมพูทวีป ว่าเป็นหมอดีวิเศษศักดิ์สิทธิ์รักษาหายทุกราย และรักษาโรคได้ทุกชนิด คิดแล้วตกลงใจจะไปเอาหมอชีวกโกมารภัต เตรียมตัวออกเดินทางมากรุงราชคฤห ถึงแล้วพักแรม

เมื่อได้โอกาสก็เฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร ทูลขอแพทย์หลวง ชีวกโกมารภัตไปรักษาบุตรชายของตน พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน ตรัสบัญชาชีวกโกมารภัตให้ไปกับเศรษฐี เศรษฐีนำชีวกโกมารภัตเดินทางกลับกรุงพาราณสี

เมื่อถึงเคหาสน์นิเวศน์ พักผ่อนได้เวลาแล้ว เศรษฐีนำบุตรชายของตนมาแสดงตัวกับชีวกโกมารภัต ชีวกโกมารภัตลงมือตรวจโรค เมื่อได้ตรวจดูถี่ถ้วนรอบคอบแล้ว แสดงผลการตรวจ

ชีวกโกมารภัตบอกกับเศรษฐีว่า – "บุตรชายของท่านเป็นผีในลำไส้ จะต้องทำการผ่าตัดที่ท้อง จึงจักรักษาหาย ท่านจะว่าอย่างไร ?" เศรษฐีพูดว่า – "แล้วแต่คุณหมอจะเห็นสมควรประการใด ผมต้องการให้โรคของลูกหายเท่านั้น"

นายแพทย์ชีวกโกมารภัต ก็เตรียมตัวทำการผ่าตัด ลงมือดำเนินงานตามวิธีของศัลยแพทย์ ได้ผ่าท้องลูกชายเศรษฐี จับดึงลำไส้ตอนที่เป็นผีทั้งหมดออกมาแสดงให้เศรษฐี พร้อมทั้งภริยาและลูกสะใภ้ วงศาคณาญาติ ซึ่งประชุมดูอยู่ในที่นั้น ดูทุกคน พร้อมกับคำอธิบายโทษของผีชนิดนี้ให้ฟังด้วย เสร็จแล้วดำเนินงานต่อไป ตัดลำไส้ที่เป็นผีทิ้ง ตรวจตราเรียบร้อยแล้ว ทำแผล เย็บใน เย็บนอกแล้ว เอายาทาแผล เป็นเสร็จการโดยเรียบร้อยทุกอย่าง

ต่อมาลูกชายของเศรษฐีก็หายจากโรค สบายดีแล้ว ร่างกายอ้วนท้วนสมบูรณ์พูนพีดีครัน ผิวพรรณผุดผ่องเหมือนทองทาบทา นายแพทย์ชีวกโกมารภัตเตรียมตัวกลับ ได้รับเงินค่ายาค่ารักษาจากเศรษฐีเป็นเงิน ๑๖,๐๐๐ กหาปนะ

ชีวกโกมารภัตได้ไปเผยแพร่เกียรติคุณชื่อเสียงดีโดยสมรรถภาพในทางแพทย์ไว้ในกรุงพาราณสี แคว้นกาสีแล้วเดินทางกลับกรุงราชคฤหโดยสวัสดิภาพ

เรื่องที่แสดงถึงวิธีการรักษาของนายแพทย์ชีวกโกมารภัตในตอนนี้ ฟังแล้วมืดมัว ไม่กระจ่างในทางเหตุผล ชวนให้คิดสงสัย ในเมื่อลงมือทำการผ่าตัด ไม่ปรากฏว่าใช้ยาอะไร ทำอย่างไร ระงับเส้นประสาทตรงที่ผ่าตัดเลย

บุตรชายเศรษฐี ที่ถูกผ่าท้องจะเจ็บปวดหรือไม่หนอ สมมุติว่า เรานั่งอยู่ดี ๆ เพื่อนมารุมจับให้นอนหงาย แล้วเอามีดมาผ่าท้อง ลากเอาไส้ออกมาดูกัน เวลาจับมีดลงแทงท้อง มิดิ้นถีบเอาจ้าละหวั่นไปหรือ เพราะความหวาดเสียว และความเจ็บทนไม่ไหว ดูแต่พวกโทษะจริตเขาตีรันฟันแทงกันตามถนนหนทาง ยังเจ็บปวดร้องครางกันอย่างน่าสลดใจ แต่สัตว์เป็น ๆ ไปจับมันมาผ่าท้องของมันเข้า มันยังดิ้นแทบจะจับไม่อยู่ แต่ชีวกโกมารภัตทำการผ่าตัด ทำง่าย ๆ เหมือนร่างผี คนตายแล้ว คนไม่รู้วิชาแพทย์ก็ต้องสงสัยเป็นธรรมดา เพราะความโง่ ๆ

ชีวกโกมารภัต รักษาพระมหากษัตริย์ กรุงอุชเชนี

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าจัณฑปัชโชโต อวันตีมหาราช กรุงอุชเชนี แคว้นอวันตี ประชวรพระวัณโรค ผอมเหลือง ทรงทนทุกข์ทรมานมานานวัน พวกแพทย์หลวงประจำราชสำนัก และพวกแพทย์อื่น ๆ คนสำคัญ ๆ ปล้ำเยียวยารักษากันจนเต็มความสามารถหมดฝีมือ แก้ไม่ตกมานานแล้ว

โดยที่เกียรติคุณชื่อเสียงดีในทางการแพทย์ของชีวกโกมารภัต ชำนิชำนาญรักษาหายทุกราย และรักษาโรคได้ทุกชนิด ชวนให้คนสำคัญ ๆ ในพวกข้าราชการแผ่นดินนึกถึงชีวกโกมารภัต ณ กรุงราชคฤห จึงกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ให้ทรงทราบ ถวายคำแนะนำให้ทรงขอหมอชีวกโกมารภัตมารักษา น่าจะหายได้

พระเจ้าจัณฑปัชโชโต ทรงเห็นชอบด้วยจึงตรัสบัญชาให้คณะราชทูตนำพระราชสาส์นไปทูลเกล้า ฯ ถวายพระเจ้าพิมพิสาร ณ กรุงราชคฤห ครั้นจัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกราชทูตก็กราบบังคมลา ออกเดินทางไปกรุงราชคฤห แคว้นมคธ ผ่านหมู่บ้าน นิคมชนบท บรรพตป่าพงดงพยัคฆ์มรรคกันดาร นธีธาร ทรมานขะมุกขะมอม รอนแรมไปเป็นลำดับ ๆ จนถึงกรุงราชคฤหโดยสวัสดิภาพ

คณะทูตเข้าหาขุนนางผู้ใหญ่แสดงเจตจำนงที่จะเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินให้ขุนนางผู้ใหญ่กำหนดกาลนัดหมายไว้ให้กัน เสร็จแล้ว เมื่อถึงเวลากำหนด เมื่อนั้น (มคโธ ราชา เสนิโย พิมพิสาโร) พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพ มคธินทราธิราช เสด็จออกยังท้องพระโรงโอฬารมหันต์สุพรรณพิจิตรลิขิตตระการ ขุนนางผู้ใหญ่นำคณะราชทูตกรุงอุชเชนีเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์น ความในพระราชสาส์นนั้นทูลขอพระราชทานนายแพทย์ชีวกโกมารภัตไปรักษาพระโรคพระเจ้าจัณฑปัชโชโต พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบแล้วทรงโปรดพระราชทานตรัสบัญชาให้ชีวกโกมารภัตไปกรุงอุชเชนีกับคณะทูต คณะทูตกราบถวายบังคมลาออกจากที่เฝ้า

ชีวกโกมารภัตรับพระราชบัญชาแล้วเตรียมตัว ได้เวลาออกเดินทางไปพร้อมกับคณะทูต ชีวกโกมารภัตกับคณะทูตเดินทางตรากตรำคลำดิน ทนแดดลมระบมกาย มุ่งหมายจะให้ถึงโดยเร็ว ไปตามทางทุรกันดาร หลายทิวาวารจึงถึงกรุงอุชเชนี แคว้นอวันตีโดยสวัสดิภาพ

เมื่อถึงแล้ว ได้โอกาสชีวกโกมารภัตกับคณะทูตเข้าเฝ้าพระเจ้าจัณฑปัชโชโต พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นนายแพทย์ผู้มีเกียรติ ชีวกโกมารภัต ก็ทรงดีพระทัยมาก ตรัสถามเรื่องส่วนตัวและการเดินทาง เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันแล้ว ได้โอกาสเหมาะ ชีวกโกมารภัตทูลขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตตรวจพระโรคพระเจ้าจัณฑปัชโชโต พระราชทานพระบรมราชานุญาต

ชีวกโกมารภัตตรวจพระโรคโดยละเอียดครอบคอบทั่วถึงแล้ว ทูลว่า "พระโรคนี้ไม่เป็นไรพระเจ้าข้า สามารถรักษาให้หายได้ พระโอสถสำหรับพระโรคนี้มีแต่ต้องประสมกับเนยใสเป็นกระสาย"

ตรัสถามว่า—"หือ ! อะไร เนยใส!" ทูล—"เนยใสพระเจ้าข้า" ตรัส—"บ๊ะ ! ไม่ได้ ไม่ได้ ไม่ได้เป็นอันขาด ปฏิกูลสำหรับฉัน เกลียด ๆ เกิดมาไม่เคยล่วงลำคอเข้าไปเลย อย่าว่าแต่จะกินเข้าไปเลย เพียงแต่พูดถึงชื่อมันเท่านั้นทนไม่ไหวอยู่แล้วตายเสียก่อนที่จะกินเนยใส ท่านจงเอายาอย่างอื่นแก้ อ้ายจัญไรนี้ เป็นไม่ได้แน่ ๆ"

ชีวกโกมารภัต เมื่อได้ฟังพระเจ้าจัณฑปัชโชโต ตรัสปฏิเสธ ไม่ยอมเสวยพระโอสถที่เข้าเนยใสเป็นเด็ดขาดเช่นนี้แล้วก็ให้อัดอั้นตันใจที่สุด เพราะโรคนี้ ถ้าไม่แก้ด้วยยาที่ประสมเนยใสแล้ว ไม่มีทางจะหายได้เลย ชีวกโกมารภัตตกลงแข็งใจต้องใช้ยานี้ให้ได้ แต่คิดต่อไปว่า พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ ดูพระลักษณะอาการจะเป็นคนพระทัยร้าย จำต้องหาทางหนีทีไล่ไว้ให้เสร็จ มิเช่นนั้นจะต้องเข้าปิ้ง เมื่อเข้าปิ้งแล้วจะถูกจับตัวประหารชีวิต

เมื่อคิดมาถึงแค่นี้ พอดีชีวกโกมารภัตนึกขึ้นมาได้อีกว่า พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีคน และสัตว์พาหนะพิเศษในทางฝีเท้าสำคัญ ๆ อยู่หลาย คือ ช้างพังชื่อภัททวดี เดินทางวันละ ๕๐ โยชน์ ช้างพลายชื่อ นาฬาคีรี เดินทางวันละ ๑๐๐ โยชน์ ม้า ๒ ตัว ตัวหนึ่งชื่อ เวลุกัณโณ อีกตัวหนึ่งชื่อ มุญชเกโส ๒ ตัวนี้กำลังฝีเท้าเท่ากันเดินทางวันละ ๑๒๐ โยชน์ ราชบุรุษคนหนึ่งชื่อ กาโก เดินทางวันละ ๖๐ โยชน์ เราจำจะขอพระราชทานพาหนะเหล่านี้สักอย่างหนึ่งขี่พาตัวหนี ในเมื่อวางยาเสร็จแล้ว

เมื่อคิดเห็นช่องทางได้แล้ว จึงถวายบังคมทูลว่า "จะเอาพระโอสถขนานอื่นใช้ไม่ต้องประกอบเนยใสก็ได้พระเจ้าข้า พระโอสถยังมีอีก แต่ข้าพระพุทธเจ้า

ขอพระราชทานช้างชื่อภัททวดี และประตูพระนครประตูหนึ่ง เพื่อความสะดวกสำหรับใช้ออกเที่ยวหาตัวยาที่มีสรรพคุณ ซึ่งเนื่องจากเวลากลางคืนก็มี กลางวันก็มี งานถวายการรักษาก็จะได้เร็วเข้า"

เมื่อพระเจ้าจัณฑปัชโชโตได้ทรงสดับคำขอของชีวกโกมารภัต หาได้ทรงคิดระแวงไปในทางเล่ห์กลของชีวกโกมารภัตไม่ ก็ทรงอนุญาต ตรัสบัญชาหัวหน้ามหาดเล็กให้จัดการตามความประสงค์ของชีวกโกมารภัต

ส่วนชีวกโกมารภัตถวายบังคมลาออกจากที่เฝ้าไปสู่เคหาสน์ที่พัก ซึ่งเจ้าหน้าที่จัดไว้สำหรับรับรอง นอนตรึกตรองถึงการประกอบยา คิดสำเร็จแล้ว ลุกขึ้นดำเนินงานไปเอาเนยใสมาเคี่ยวแก่ไฟหน่อย แปรสีกลิ่นรสให้คล้ายคลึงกับสีน้ำฝาดรสฝาดได้ที่ดีแล้ว เก็บคอยเวลา

ตามธรรมเนียมพระนครหลวง หรือกรุง ครั้งสมัยโบราณ ผู้คนไม่คับคั่งล้นหลามเหมือนสมัยนี้ ประตูพระมหานครเปิดกลางวัน ปิดกลางคืน มีคนเฝ้ารักษาประตูทุกประตู ชีวกโกมารภัตเข้าเฝ้าถวายพระโอสถตอนหัวค่ำ

เมื่อชีวกโกมารภัตได้เวลาแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์จัณฑปัชโชโตกราบบังคมทูลเกล้าฯ ถวายพระโอสถ ทูลว่า "เสวยพระโอสถพระเจ้าข้า พระโอสถนี้ประสมด้วยน้ำฝาดเป็นกระสาย"

พระมหากษัตริย์ก็ทรงรับมาเสวย โดยมิได้ทรงทราบว่าประกอบกับเนยใส เมื่อพระมหากษัตริย์เสวยพระโอสถเสร็จแล้ว ไม่ช้า ชีวกโกมารภัตก็ทูลว่า "จะจัดพระโอสถมาทูลเกล้า ฯ ถวายอีก" แล้วถวายบังคมลาออกจากที่เฝ้า รีบไปยังโรงช้างแจ้งความประสงค์ให้เจ้าพนักงานเลี้ยงช้างทราบว่า จะต้องการช้างพังภัททวดีเดี๋ยวนี้

ชีวกโกมารภัต เมื่อได้ช้างภัททวดีแล้ว ก็ขึ้นขับหนีออกจากพระนครอุชเชนีเอาขอขนาบช้างภัททวดี เร่งฝีเท้าให้เร็วเข้า ตกที่ลุ่มไปเตะที่สูง โดนหัวตอแล้วก็ชนต้นไม้ วิ่งไถลไถถลำ ตีหัวซ้ำมันลงไป ยิ่งเร็วมากยิ่งดี รุดไปข้างหน้า

ส่วนเบื้องหลัง พระโอสถที่พระมหากษัตริย์จัณฑปัชโชโตเสวยแล้ว ก็ละลายกระจายรสพองตัว ทรงเรอออกมา ส่งกลิ่นเนยใสฟุ้งไปทั่วบริเวณพระนาสิก ทรงร้องว่า "เอ๊ะ เนยใส อ้ายจัญไรเอากูแล้ว ฉิบหายตายห่ากันวันนี้แน่" ตรัสเรียก

มหาดเล็กเวร พระสุรเสียงออกลั่น พอมหาดเล็กเวรเข้ามาเสนอตัว ตรัสว่าไปตามตัวหมอชีวกโกมารภัตมาเดี๋ยวนี้ เร็ว" ทรงเรอ ออกมาถี่ ๆ

มหาดเล็กไปตามตัวชีวกโกมารภัต ก็เงียบหาย ทรงพิโรธโกรธกริ้ว ทุบ ถีบเครื่องราชูปโภคใกล้เคียงแตกกระจุยกระจาย กระโถน ขันน้ำ พระเขนย เตะเป็นลูกฟุตบอล มหาดเล็กกลับเข้ามาถวายบังคมทูลว่า "หมอชีวกโกมารภัตขี่ช้างพังภัททวดีออกจากพระนครไปนานแล้วพระเจ้าข้า ไม่ทราบเกล้า ฯ ว่าไปหายา หรือหนี"

ทรงสดับแล้ว ตรัสว่า "อ้ายหมอเจ้าเล่ห์ หนีซิ ขืนอยู่หัวมันจะขาด ไปตามตัวอ้ายกากมาให้กูเร็ว ๆ" (นายกาก คือ ราชบุรุษผู้เยี่ยมยิ่งในทางฝีเท้า เดินทางได้วันละ ๖๐ โยชน์)

มหาดเล็กรับพระบรมราชโองการตรัสใช้ให้ไปตามนายกาก หายเงียบไปหลายชั่วโมง จนเวลาจวนสว่างแล้ว จึงได้ตัวนายกากเข้ามาเฝ้า พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นนายกาก ตรัสว่า "อ้ายกาก เกิดเรื่องขึ้นแล้ว หมอชีวกโกมารภัตพวกกรุงราชคฤห เอามาให้รักษากู วางยาผิดแล้วหลบหน้า พาช้างภัททวดีเผ่นหนีมึงชำนาญทาง ดีแล้ว รีบไปตามตัวมาเร็ว ๆ มันหนีไปนานแล้ว อย่าชักช้า นี่กูจะเตือนมึง อ้ายหมอคนนี้ท่าทีเล่ห์เหลี่ยมของมันเห็นจะมากโขอยู่นะ แต่มึงนั้น กุมหัวโง่ขี้เท่ออย่างกะหัวสาก จงสำนึกตัว มึงดีแต่เดินเร็วเท่านั้น แต่กูมีปัญญาพอตัว เป็นถึงพระเจ้าแผ่นดินยังไล่ความคิดมันไม่ทัน ถูกตกหลุมเนยใสของมันอยู่นี่ ไปทันเข้ากลางทางแล้ว มันจะให้กินอะไร ๆ อย่าไปกินของมัน ขืนกินเข้าไป จะตกหลุมเล่ห์กลของมันอีกคนหนึ่ง เสียเกียรติชาวกรุงอุชเชนี จำไว้นะ ไป๊"

(กรุงอุชเชนี เป็นเมืองหลวงของแคว้นอวันตี สมัยปัจจุบันตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำสิปรา เหนือแคว้นบอมเบ)

ราชบุรุษกาโก หรือ กาก รับพระราชบัญชาแล้ว กราบถวายบังคมลาออกจากที่เฝ้า เดินมุ่งตรงไปยังบ้านเรือนของตน เตรียมตัวเดินทางโดยรีบด่วน สั่งเสียกิจการอะไร ๆ กับภรรยาเสร็จแล้ว ออกเดินทางโดยรีบร้อน

ชีวกโกมารภัตคิดคาดหมายไว้ก่อนแล้วว่า พระเจ้าแผ่นดินกรุงอุชเชนีต้องใช้ให้ราชบุรุษ หรือ มหาดเล็ก คนที่ชื่อกากตามเขานำเอาตัวกลับแน่นอน จึงพยายาม

เร่งฝีเท้าช้างภัททวดีให้พ้นจากเขตแคว้นแดนอวันตี แล้วจะพักคอยรอนายกาก ส่งช้างคืนไปให้ เขาจะไม่ยอมกลับหลัง มุ่งเดินทางต่อไปข้างหน้าสู่บ้านเมืองของตน

เมื่อชีวกโกมารภัตเดินทางมาถึงตำบลหนึ่ง ตามที่หมายกันว่ากึ่งกลาง ใกล้กรุงสัมพี ก็หยุดลงจากหลังช้างพักรับประทานอาหาร เที่ยวเดินไปตามบริเวณที่พัก พบต้นมะขามป้อมต้นหนึ่ง ลูกดก เก็บเอามากำมือหนึ่ง มีคุณภาพแก้กระหายน้ำ แล้วลงมือรับประทานอาหาร ขณะกำลังรับประทานอยู่นั้น ทอดตาไปเห็นคน ๆ หนึ่ง เดินมาตามทางที่ตนมา ใครหนอ ? อ้ายกากตามมากระมัง เขาหันหน้าไปที่ตัวช้าง ซึ่งกำลังกระชากใบไม้เป็นอาหารอยู่ แล้วส่ายตาไปโดยซ้ายขวาบริเวณที่ช้างยืน แน่แล้ว อ้ายกาก อ้ายกากแน่ เราต้องทำใจดีสู้เสือ เขายังไม่เห็นเรา เราควรรีบทักเขาเสียก่อน อย่าให้เขาทันเห็น คิดแล้วตะโกนขึ้นทันทีว่า

"คุณกากครับ เชิญมาทางนี้ ผมอยู่นี่"

มหาดเล็ก กาก แลเห็นชีวกโกมารภัต ก็เดินตรงเข้าไป ยิ้มแป้น พูดว่า— "คุณหมอ มีพระบรมราชโองการให้ผมมาเชิญคุณหมอกลับไปรับพระราชทานบำเหน็จการรักษาพระโรค ว่าอย่างไร" ชีวกโกมารภัตตอบ "ก็กลับซี คุณเป็นคนของพระมหากษัตริย์สำคัญคนหนึ่งในกรุงอุชเชนี ผมก็เป็นคนของพระมหากษัตริย์สำคัญคนหนึ่งในกรุงราชคฤห ทำความเข้าใจกันได้ง่าย ๆ ไม่ให้คุณลำบากถึงกับจะต้องจับมัดดอก นั่งลงรับประทานอาหารด้วยกันนะ แล้วค่อยพูดกัน เดินทางมาไกล หิวแล้วมิใช่หรือ ?"

นายกากมีสติ ก็นึกขึ้นได้ เมื่อเวลาจะกราบถวายบังคมลา ตรัสห้ามไม่ให้กินอะไร ๆ ของหมอชีวก จึงตอบพร้อมกับยกมือว่า "คุณหมอ ไม่ คุณหมอรับประทานคนเดียวเถอะ ผมเดินกินโรตีมาตามทาง กำลังอิ่มปรื๋ออยู่นี่ อยากกินแต่น้ำเท่านั้น มีหนองน้ำ หรือลำธารที่ไหนบ้าง ?" ชีวกโกมารภัตตอบว่า "อย่างนั้นรึ น้ำข้าพเจ้าก็มีในกระบอกนี้ แต่ท่านกินไม่ได้"

นายกากถามว่า "ทำไมล่ะ" ชีวกโกมารภัตตอบว่า "หมอเขาห้าม เดินทางตากแดดมาร้อน ๆ จะเกิดโรค ต้องกินผลมะขามป้อมแก้กระหายน้ำเสียก่อน" แล้วชีวกโกมารภัตเอามือล้วงลงไปในกระทายเครื่องยา นิ้วแม่มือกดลงไปที่ห่อยาถ่าย

ยาถ่ายก็ติดเล็บแม่มือ แล้วไปจิกลงที่ผลมะขามป้อมผลหนึ่ง เอาขึ้นมาส่งให้นายกากกิน พูดว่า "เอา กินผลเดียวก็พอ"

ตอนนี้นายกากเสียท่า คิดผิดเพราะฤทธิ์โง่ ยื่นมือไปรับเอามากินทันที เคี้ยวบดจนหมดผล แล้วนั่งอยู่ รอชีวกโกมารภัตจนกว่าจะรับประทานอาหารเสร็จ คุยกันไปพลาง สักครู่เดียวเท่านั้น นายกากก็ร้องขึ้นว่า "เอ๊ะ คุณหมอ ท้องผมมันเป็นอะไรนี่" ชีวกโกมารภัตถาม "เป็นอย่างไร" นายกากละล่ำละลักบอกว่า "มันปั่นป่วนครืดคราดเป็นลูกคลื่น วิ่งพล่านอย่างกะหนูวิ่งหนีแมวอยู่นี่" ชีวกโกมารภัต "อือ ไม่เป็นไร เดี๋ยวหาย" นายกาก "หายอะไรมันยิ่งแรงหนักขึ้นนี่"

นายกากนึกถึงพระวาจาตรัสห้าม ไม่ให้กินอะไร ๆ ของหมอ จะเสียทีหมอเสียแล้วกระมัง กูนี่มันโง่จริง ๆ

ชีวกโกมารภัต รับประทานอาหารเสร็จแล้ว เก็บข้าวของเดินทางต่อไป นายกากหน้าดำซีดร้องขึ้นอีกว่า "คุณหมอทำอะไรผมนี่ โอ๊ย ปวดท้อง" ยังไม่ทันเปลื้องผ้า อุจจาระพุ่งจู๊ดไม่มีระยะ หมดพุง หน้าดำ ตาโบ๋ ล้มนอนหมดแรง อุจจาระกองจมผ้านุ่ง ครางเสียงแหบแผ่ว — "อือ โอย ตายแน่ ๆ คุณหมอ พุทโธ่ ทำกันได้ลงคอ"

ชีวกโกมารภัตนั่งลงตรงหน้านายกาก แล้วพูดปลอบว่า — "เพื่อนเอ๋ย ไม่เป็นไรดอกเชื่อผม มันเป็นยาถ่าย ไม่ใช่ยาพิษ นึกว่าถ่ายท้องเสียทีก็แล้วกัน มันหมักหมมกันมานานแล้ว หมดพิษยาถ่ายแล้ว เรี่ยวแรงก็มา อย่าตกใจ ต่อไปจะเป็นคนสุขภาพดีที่สุด ผิวพรรณผุดผ่องเดินคล่องว่องไว คุณเดินทางได้วันหนึ่ง ๖๐ โยชน์ ต่อไปนี้อาจเพิ่มกำลังขึ้นได้อีกวันละ ๗๐ โยชน์ก็ได้ มันเป็นความจำเป็นของผม ซึ่งจะต้องทำอย่างนี้ ไม่เช่นนั้น เราก็จะต้องเล่นชักกะเย่อกันอยู่ ๒ คน ในป่านี้เอง เพื่อนมีแรง หายแล้ว ขี่ช้างกลับบ้านเมืองเสียนะ ผมจะกลับไปเมืองผม ลานะ ครางให้ดัง ๆ หน่อย เดี๋ยวช้างมันเดินมาเหยียบตาย เอาละ ลาที"

ชีวกโกมารภัตทิ้งนายกาก แล้วเดินทางกลับ มุ่งตรงไปพระมหานครราชคฤห แคว้นมคธ ด้านบูรพาทิศ รอนแรมไปเป็นลำดับ ถึงราชคฤหมหานครโดยสวัสดิภาพ

เมื่อชีวกโกมารภัตถึงกรุงราชคฤห พักผ่อนควรแก่เวลาแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร ทูลเล่าเรื่องราวทั้งปวงอันเนื่องด้วยกิจกรรมที่ตนไปทำตั้งแต่ต้นจนอวสาน ให้ทรงทราบทุกประการ พระองค์ทรงยกย่องสรรเสริญความฉลาดสามารถของชีวกโกมารภัต ที่เอาตัวรอดได้ ไม่ให้เสียชีวิตของตนเอง และไม่ให้เกิดเหตุอันร้ายแรงขึ้นได้

แต่การกระทำของพระเจ้ากรุงอุชเชนี พระเจ้าพิมพิสารจะทรงคิดว่ากระไร ยากที่จะทำนายทายได้ ชีวกโกมารภัตเอาตัวรอดได้ก็ดีแล้ว แต่ถ้าเอาตัวรอดไม่ได้ คือไม่หนี พระเจ้าจัณฑปัชโชโตจะให้จับชีวกโกมารภัตประหารชีวิตไหม เป็นคำถามที่สอดขึ้นมา เรื่องก็ก้ำกวมอยู่ ถ้าถูกประหารแน่ ชีวกโกมารภัตตายเพราะวางยาไม่ถูกพระประสงค์ นั่นชอบแล้วหรือ ?

ชีวกโกมารภัตไม่ใช่คนของพระเจ้าจัญฑปัชโชโต และไม่ใช่ของประชาชนชาวกรุงอุชเชนี ชีวกโกมารภัตเป็นคนของพระเจ้าพิมพิสาร และเป็นคนของประชาชนชาวกรุงราชคฤหต่างหาก เมื่อมีความผิดทำอะไรไม่ถูกตามความหมาย ก็ควรจะต่อว่ามาถึงเจ้าของ การกระทำโดยพลการ ไม่คำนึงถึงเจ้าของ น่ากลัวจะเกิดสงครามขึ้นในระหว่าง ๒ ประเทศ เพราะการที่พระเจ้าพิมพิสารพระราชทานชีวกโกมารภัตไปให้ตามที่ขอนั้น เป็นการสมานมิตร หรือสมานทางพระราชไมตรีในระหว่าง ๒ ประเทศ แต่การกระทำของพระเจ้าจัณฑปัชโชโต เป็นการทำลายมิตร ไม่ตรงกันแล้วซิ ถ้าไม่ประหารชีวกโกมารภัต เป็นแต่กริ้วกราดเท่านั้น ก็แล้วกันไป

มหาดเล็ก หรือ ราชบุรุษ กาก เมื่อชีวกโกมารภัตได้แยกทางจากกันไปแล้ว ในไม่ช้าก็ค่อยรู้สึกมีเรี่ยวแรงขึ้น พอลุกขึ้นได้ ก็เรียกช้าง ขึ้นขึ้นหลังช้างกลับกรุงอุชเชนีถึงโดยสวัสดิภาพ พักผ่อนเรี่ยวแรงดีแล้ว ได้เวลาก็เข้าเฝ้าพระเจ้าจัณฑปัชโชโต ทูลเล่าเรื่องราวเนื่องด้วยกิจกรรมที่ตนทำ ตั้งแต่ต้นจนอวสาน ให้ทรงทราบทุกประการ

ในกาลต่อมา เมื่อพระโรคของพระเจ้าจัณฑปัชโชโตหาย พระวรกายเป็นปกติดีแล้ว พระองค์ทรงรำลึกถึงความดีความสามารถของชีวกโกมารภัต ยังมิได้ตอบแทนอะไรอย่างใด แก่เขาเลย จึงตรัสสั่งให้จัดสิ่งของเครื่องใช้สอยอันมีค่านานาประการ ให้ทูตนำมามอบให้ชีวกโกมารภัตถึงกรุงราชคฤห

กาลต่อมาอีกครั้งหนึ่ง พระเจ้าจัณฑปัชโชโต มีพระราชบัญชาให้จัดผ้าชื่อ "สิวัยยะกะ" ซึ่งเกิดจากแคว้นกาสี เป็นหัตถกรรมฝีมือของชนชาวกาสี เมืองหลวงคือ พาราณสี นิยมกันว่าผ้าเป็นดีฝีมือดีอย่างเยี่ยมยิ่งกว่าผ้าประเทศใด ๆ ในกาลครั้งนั้น เลือกสรรเอาชนิดที่ดีเยี่ยม ให้ทูตนำมาพระราชทานแก่ชีวกโกมารภัตถึงกรุงราชคฤห เพื่อเป็นปฏิการตอบแทนคุณ หลายพับ ชีวกโกมารภัตรับแล้วตรวจดู คิดเห็นว่าผ้าเหล่านี้เป็นชั้นดีเยี่ยม ไม่สมควรแก่เราที่จะใช้สอย ย่อมสมควรแด่พระพุทธเจ้า หรือพระมหากษัตริย์ จึงเก็บทิ้ง นิ่งไว้ก่อน หาได้ใช้สอยไม่ ตั้งใจจะถวายสมเด็จพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ

ยาระบายพิเศษของชีวกโกมารภัต

ครั้งหนึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้ามีพระประสงค์พระโอสถระบาย จึงตรัสบัญชาพระอานนท์เถระ ให้ไปแจ้งแก่ชีวกโกมารภัต พระอานนท์เถระก็ไปตามพระพุทธบัญชาแจ้งให้ชีวกโกมารภัตทราบว่า มีพระประสงค์พระโอสถถ่าย

ชีวกโกมารภัตเมื่อทราบแล้ว ก็คิดว่า ควรปรุงพระโอสถถ่ายพิเศษขึ้นสำหรับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ควรใช้ยาธรรมดาสามัญ จึงคิดไล่เลียงคุณภาพแห่งสรรพวัตถุอันเป็นสรรพคุณยา ด้วยปัญญาปรีชาแห่งตนตามหลักวิชาที่ได้ศึกษามาจับถนัดแน่แล้ว ตกลงเริ่มดำเนินงานประสมยาถ่าย

ทำอย่างนี้ คือ เก็บดอกอุบล บัวขาบ มาคั่วให้มีกลิ่น แล้วกะเอา ๓ ฝ่ามือ หรือ ๓ กำมือ แยกไว้เป็น ๓ ส่วน ส่วนละ ๑ กำมือ ประกอบกับเภสัชอย่างอื่นที่เป็นยาถ่ายอยู่แล้ว จัดเป็นยาถ่ายพิเศษ เพราะใช้ดมสูดเข้าไปทางจมูก ไม่ต้องกินเหมือนยาถ่ายธรรมดา

ปรุงเสร็จแล้ว ก็ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบบังคมทูลว่า – พระโอสถสำหรับระบาย ได้ปรุงเสร็จแล้วพระเจ้าข้า เวลาสมควรแล้วที่จะทรงระบายได้" แล้วชีวกโกมารภัตทูลอธิบายวิธีใช้พระโอสถว่า "พระโอสถดอกอุบลนี้ จัดเป็นห่อ ๆ ละ ๑ กำมือ เป็นพระโอสถพิเศษ ไม่ต้องเสวยเหมือนพระโอสถธรรมดา ใช้ทรงดมสูดเข้าไปเท่านั้น ฝ่าพระบาทจงทรงดมสูดห่อที่หนึ่งเรื่อย ๆ ไป จะระบายออกมาถึง ๑๐ ครั้ง

ทิ้งห่อที่ ๑ ทรงดมสูดห่อที่ ๒ จะระบายออกมาอีก ๑๐ ครั้ง ทิ้งห่อที่ ๒ ทรงดมสูดซ้ำอีกห่อที่ ๓ จะระบายออกมาอีก ๑๐ ครั้ง ๓ ห่อ ๆ ละ ๑ กำมือ จะระบายได้ ๓๐ ครั้ง ดังนี้

พระพุทธองค์ทรงกำหนดคำอธิบาย และทรงรับปฏิบัติตาม พร้อมหน้าพระอานนท์เถระ เมื่อชีวกโกมารภัตถวายพระโอสถพร้อมกับคำแนะนำวิธีใช้เสร็จแล้ว นึกถึงธุรกิจซึ่งจะต้องกระทำ ก็กราบถวายบังคมลาออกจากที่เฝ้า

พอเดินออกมาถึงเขตพระอารามหลวง ก็เกิดความคิดในเรื่องปฏิบัติใช้ยาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่อีก ที่อธิบายให้ปฏิบัติถวายไปแล้วยังไม่เหมาะสม เนื่องด้วยพระอุทรของพระองค์สะสม หมักหมม มานานวัน วิธีปฏิบัติเนื่องด้วยการระบายจำต้องเพิ่มเติมอีก คิดแล้วย้อนกลับมาเฝ้าอีก กราบบังคมทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้า นึกถึงวิธีปฏิบัติในการระบายขึ้นมาได้อย่างหนึ่งเนื่องด้วยพระอุทรของฝ่าพระบาทหมักหมมมานาน ควรเพิ่มเติมวิธีปฏิบัติขึ้นอีกสักอย่างหนึ่ง คือ – พระโอสถดมสูดนั้น ๓ ห่อ ใช้หมด ๓ ถึงห่อจะระบายถึง ๓๐ ครั้ง คอยนับไว้ เมื่อระบายถึง ๒๙ ครั้ง ยังเหลืออีกครั้งเดียวจะครบ ๓๐ ตอนนี้ขอฝ่าพระบาทจงทรงสรงสนานพระวรกายด้วยน้ำอุ่น คือ น้ำต้มปล่อยไว้ให้อุ่น คือ น้ำต้มปล่อยไว้ให้อุ่น แล้วสรงสนาน ต่อจากการสรงสนานนี้ไป ก็ระบายอีกครั้งเดียว บวกกับ ๒๙ เป็น ๓๐ ครั้ง อย่างนี้พระเจ้าข้า"

พระองค์ทรงรับทราบโดยแสดงพระกิริยาให้รู้ พระอานนท์เถระก็นั่งอยู่ด้วยในที่เฝ้า ท่านกำหนดจดจำไว้ เมื่อเรื่องที่ทูลเป็นที่เข้าใจกันได้แล้ว ชีวกโกมารภัตก็กราบถวายบังคมลาสู่เคหาสน์บ้านตน

สมเด็จพระทศพลทรงใช้พระโอสถระบาย ตามวิธีที่ชีวกโกมารภัตทูลแนะนำทุกประการ ไม่เคลื่อนคลาด ระบายเสร็จแล้ว ทรงได้สุขภาพสำราญพระหฤทัย เป็นปัจจัยบำเพ็ญพุทธกิจสั่งสอนเวนัยสัตว์สืบอนุสนธิต่อไป ฯ

ยาระบายวิเศษของชีวกโกมารภัตขนานนี้ อย่างที่ว่ามานี้ มีข้อควรคิดอยู่ ๒ ประการ คือ – ยาระบายดมสูดกลิ่นทางจมูก และกำหนดการระบายไว้ห่อละ ๑๐ ครั้ง การสูดกลิ่น หรือดมสูดกลิ่น อาตมาผู้เขียนเรื่องนี้ นึกขึ้นมาได้ ครั้งหนึ่งเขานิมนต์ไปบังสุกุล เขาเอาศพออกจากโลง ศพนั้นไม่มีผ้าห่อหุ้ม กำลังขึ้นพองจวนจะเฟอะ กลิ่น

เหม็นแรงที่สุด เขาเอาใบไม้วางบนท้องศพที่นอนหงาย แล้วเอาผ้าสบงทอดวางบนใบไม้ อาตมาเข้าไปชักผ้าบังสุกุล กลิ่นกำลังพุ้ง เข้าไปยืนจับผ้าว่าอนิจจา กว่าจะจบถูกกลิ่นศพอัดเข้าจมูกซ้ำ ๆ แทบทนไม่ไหว เสร็จแล้วออกมา ท้องขึ้นลั่นครืด ๆ พอกลับถึงกุฏี ต้องรีบไปส้วม อุจจาระพุ่งจู๊ด ๓ ครั้ง แต่ไม่เป็นไร ไม่ได้ฉันยา หายเงียบไปเอง ดังนี้พอชวนให้เชื่อได้ในการดมสูดกลิ่น แต่จะกินหรือดม ไม่สำคัญอะไร เป็นแต่ทำให้แปลกกว่าเขาหน่อยเท่านั้น ประโยชน์ของยาถ่าย ก็ต้องการระบายอุจจาระหมักหมมออก จะใช้โดยวิธีใดก็ตาม เมื่อออกได้ ก็ใช้ได้ ถึงจุดจบเท่านั้น ฯ

แต่ที่กำหนดครั้งคราวว่า ดมสูดห่อที่หนึ่ง ๑๐ ครั้ง ที่สอง ๑๐ ครั้ง ที่สาม ๑๐ ครั้งนั้น พึงยากจะให้ตรงเป๋งได้อย่างไร ต้องกำหนดน้ำหนักอุจจาระในท้องว่ามีน้ำหนักเท่าไร แล้วเฉลี่ยออกเป็นส่วนเท่า ๆ กัน ให้ครบ ๓๐ ส่วน ดมสูดยา ๑ ห่อ ระบายออกมา ๑๐ ส่วน ส่วนหนึ่ง ๆ มีน้ำหนักเท่ากัน คือ ๑๐ ครั้ง ห่อที่ ๒ ห่อที่ ๓ ก็เช่นเดียวกัน ต้องทำได้อย่างว่านี้ ยา ๓ ห่อจึงจะครบ ๓๐ ครั้ง แต่จะทำได้หรือไม่ ถ้าทำไม่ได้ ที่พูดไว้เป็นเรื่องพึงยากดังว่าแล้ว

ชีวกโกมารทัตทูลขอพรพระพุทธองค์

ครั้งหนึ่ง พวกพุทธมามกชน ชาวกรุงราชคฤห ชวนกันทำบุญถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ มีองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เป็นการพิเศษ ณ พระเวฬุวนาราม

ตอนเมื่อพระพุทธองค์เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว และพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายฉันอาหารเสร็จแล้ว ชีวกโกมารภัตนำผ้าสิวัยยะกะ ๒ พับ เข้าเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบถวายบังคมแล้วทูลขอพระพุทธองค์ว่า –

"พระสงฆ์พุทธสาวกทั้งหลาย ยินดีอยู่ตามป่า นิยมถือผ้าบังสุกุล เป็นการปฏิบัติประจำ ไม่ยอมรับผ้าจีวรที่คฤหบดีถวาย เพราะฝ่าพระบาทยังมิได้ทรงอนุญาตให้รับ ขอจงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตให้พระสงฆ์พุทธสาวกทั้งหลายรับผ้าจีวรที่คฤหัสบดีถวายเถิด ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ผิดชอบอย่างไรที่ข้าพระพุทธเจ้าทูลขอนี้แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด"

เมื่อพระพุทธองค์ทรงสดับแล้ว ก็ทรงพิจารณาถึงประโยชน์ ทรงเห็นว่าชอบดีควรอนุญาต จึงได้ตรัสประทานอนุญาต เพื่ออนุเคราะห์แก่พระสาวก และทายกผู้ถวายด้วย

ชีวกโกมารภัต เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาต แสดงอาการให้เห็นว่าเกิดปีติปราโมทย์มาก ยกผ้า ๒ พับขึ้นแสดงแล้วทูลว่า – "ผ้าสิวัยยะกะคู่นี้เป็นผ้าเนื้อดีพิเศษกว่าผ้าอื่น ๆ พระมหากษัตริย์จัณฑปัชโชโต กรุงอุชเชนี ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปรักษาพระโรค ณ กาลครั้งนั้น ได้ทรงพระกรุณาส่งมาพระราชทานแก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า ไม่เหมาะสมที่จะใช้เอง เป็นผ้าสมควรแด่องค์สมเด็จพระพุทธเจ้า และสมเด็จพระเจ้าพิมพิสาร จะพึงทรงใช้ คิดเห็นดังนี้แล้วก็เก็บไว้เพื่อถวายแด่ฝ่าพระบาท การทำบุญใหญ่กันวันนี้ จึงนำมาด้วย ขอฝ่าพระบาทจงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า จงทรงรับผ้านี้ไว้ทรงใช้สอยเถิดพระเจ้าข้า จักเป็นผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่แก่ข้าพระพุทธเจ้า" แล้วก็น้อมเกล้าถวายผ้าคู่นั้น

พระพุทธองค์ทรงรับแล้ว ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนุโมทนาในการกุศลทานของชีวกโกมารภัต และของมหาชน ซึ่งร่วมกันบำเพ็ญในคราวเดียวกัน ณ กาลครั้งนั้น เมื่อจบพระธรรมเทศนาลง พระอรรถกถาจารย์นักเพิ่มเติมเสริมต่อ กล่าวไว้ว่า ชีวกโกมารภัตได้บรรลุผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัตติผล เป็นพระอริยะชั้นต่ำ แต่แน่นอนที่จะตรัสรู้ธรรมชั้นสูงก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ไม่ถอยหลัง โดยประการฉะนี้

ชีวกโกมารภัตสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า

ชีวกโกมารภัตคิดถึงตัว ปรารถนาจะอบรมจิตใจในทางธรรมให้มากยิ่งขึ้น จึงคิดว่า เราควรจะเข้าเฝ้า นั่งใกล้พระพุทธเจ้าวันละ ๒ ครั้ง เช้าเย็นจึงจักดี การนั่งเฝ้าสั่งสนทนาจะสิ้นเวลาเท่าใดนั้นไม่กำหนด แล้วแต่เรื่องที่จะต้องพูด ต้องฟังมากหรือน้อยเท่านั้น ถือวันละ ๒ ครั้งเป็นเกณฑ์ เป็นทางพูนเพิ่มกองการกุศล และเจริญก้าวหน้าในทางธรรมปฏิบัติ

แต่พระราชอุทยานเวฬุวัน พระอารามหลวง ที่พระพุทธเจ้าประทับกับพระสาวกภิกษุสงฆ์นั้น ห่างไกลสำหรับเรา ไปมาไม่สะดวก ควรสร้างวัดสำหรับตัวขึ้นใหม่สักวัดดีกว่า จึงจะเข้าเฝ้าวันละ ๒ เวลาได้สะดวก พระราชอุทยานอัมพวัน (สวนมะม่วง) ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานเรานั้นใกล้บ้าน ไปมาสะดวกดี จำต้องอุทิศถวายอัมพวันเป็นที่ธรณีสงฆ์สร้างวัดเสียเถิด คิดตกลงแล้ว ก็เริ่มดำเนินงานก่อสร้าง หานายช่างมากะการ คุมกำลังคนงาน สืบหาไม้อิฐปูนเครื่องทัพพสัมภาระก่อสร้างนานาประการตามความต้องการ สร้างอาคารสถานขึ้น เล็กใหญ่ ครบตามธุรกิจซึ่งจะต้องใช้ เป็นอาคารอิฐปูนก็มี ไม้ก็มี กุฏิเป็นหลัง ๆ วางเป็นแถวแนวเหมาะสมเป็นที่ประทับขององค์สมเด็จพระพุทธเจ้า และพระภิกษุหลายศาลาที่ประชุมกระทำสังฆกิจ โรงธรรมสากัจฉา แสดงพระธรรมเทศนา สถานที่วิเวกบำเพ็ญสมณธรรม บ่อน้ำ กำแพงวงรอบเป็นเขตวัด ที่ธรณีสงฆ์ ครบหมดตามที่ต้องการ

เสร็จเรียบร้อยแล้ว กราบบังคมทูลเชิญเสด็จ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์พุทธสาวก เสด็จเข้าประทับอาศัยในวัดใหม่ บำเพ็ญกุศลทานฉลองเป็นการใหญ่ เมื่อเลี้ยงอาหารบิณฑบาตทานแด่พระภิกษุสงฆ์ มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธานเสร็จแล้ว ถวายบริขารจีวรทานให้ครองผ้าสบงจีวรอีกต่อหนึ่งเสร็จแล้วชีวกโกมารภัตกราบบังคมทูลมอบถวายอาวาสแด่พระภิกษุสงฆ์ ขาดจากกรรมสิทธิ์เจ้าของเดิม ตามความนิยมในกาลครั้งนั้น นับว่าชีวกโกมารภัตได้บริจาคปัจจัยทานแด่พระสงฆ์ มีองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ครบหมดทั้ง ๔ ประการ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช เสร็จการมอบถวายแล้ว พระพุทธองค์ทรงแสดงเทศนาอนุโมทนาในกุศลทานพิเศษนี้ จบลงเป็นเสร็จกิจเรื่องการสร้างวัดถวาย

วัดนี้มีชื่อระบือไปในหมู่ชาวกรุงราชคฤหตามนิมิตรเดิมของสวนว่า "วัดอัมพวนาราม" บ้าง "ชีวกัมพวนาราม" บ้าง ส่วนชีวกโกมารภัต ซึ่งเป็นเจ้าของวัด ก็อุปถัมภ์วัดนี้ไปจนตลอดชีพ ได้เข้าเฝ้า นั่งใกล้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวันละ ๒ เวลาเช้าเย็น สมความประสงค์ตามที่จำนงไว้ และได้เที่ยวตรวจตราดูแลพระภิกษุสงฆ์ทั่วทั้งวัด รูปใดขาดแคลนด้วยปัจจัยสิ่งใด ก็จัดการเพิ่มเติมด้วยปัจจัยสิ่งนั้น แม้เกิดอาพาธป่วยเจ็บ ก็รักษาพยาบาลให้จนหายปกติ พระภิกษุสงฆ์สมบูรณ์พูนสุข อยู่ดี

กินดี บำเพ็ญสมณกิจได้สะดวก เพราะชีวกโกมารภัต ตั้งใจอุปถัมภ์ดูแลด้วยจิตศรัทธาปสาทะอันเข้มแข็ง พระภิกษุสงฆ์ที่ชีวกโกมารภัตอุปถัมภ์เป็นสมณะที่ดีทั้งนั้น เป็นพระอริยบุคคลเป็นส่วนมาก ไม่ใช่สมณะเลว ๆ เหลวแหลกอย่างที่เขาด่าว่า – "ที่ลุ่มน้ำขัง ไหลหลั่งจากดอน ที่ร้อนคนหนี เย็นดีคนดก ลาภฟรีชีรก สกปรกทั้งเพ เฮโลลงน้ำ ป๋อม ๆ ๆ เขี่ยมันลงไปให้หมด อ้ายพวกเจ้าพระฝาง เมืองสวางคบุรี"

ชีวกโกมารภัตรักษาแผลโลหิตุปบาท

พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นเจ้า นามว่า "เทวทัต" เป็นเจ้านายในวงศ์กษัตริย์สาคิยะโกลิยะวงศ์ เป็นพระขนิษฐภาดา (น้องชาย) ของพระนางพิมพา ยโสธรบวร-ลักษณ์ เจ้าเทวทัตตกุมารเข้ามาทรงผนวช บวชในพระพุทธศาสนา พร้อมกับเจ้านายหลายพระองค์ เช่น เจ้าอานันทกุมาร ที่เรียกกันว่า "พระอานนท์" เป็นต้น

เจ้าพระเทวทัตพระองค์นี้ ใช้เรียกกันห้วน ๆ สั้น ๆ ว่า "พระเทวทัต" พระเทวทัตทรงผนวชแล้ว ไม่ได้คุณพิเศษอะไรในทางมรรคผล คนอื่น ๆ ที่บวชพร้อมกัน เขาได้มรรคผลเป็นพระอริยบุคคลไปหมด ที่พระเทวทัตไม่ได้มรรคผล เห็นจะเป็นเพราะกิเลสหยาบบาปหนา **ปาปิจฺโฉ** – ปรารถนาลามก **อิจฺฉาปกโต** – เป็นคนอยากได้เป็นปกติจะเอาทุกด้าน มักอิจฉาริษยา **หัสสนะ** – หรือทิษฐินอกคอกนอกรีตผิดแนวแห่งเหตุผล

นับตั้งแต่บวชใหม่ ๆ มา ไม่มีชื่อเสียงดีในทางใดหมด พวกพุทธมามกชนไม่มีใครถามถึง ไม่มีใครเอ่ยชื่อถึง เป็นคนอับดับชื่อเสียงในทางดี ไม่เหมือนพระเถระองค์อื่น ๆ นี่เป็นเหตุให้พระเทวทัตน้อยอกน้อยใจ ทนไม่ไหว คิดฟุ้งพล่านไปด้วยแรงกิเลส อยากจะหาบุคคลผู้อุปถัมภ์สร้างอิทธิพล มุ่งกระทำความเสียหายให้มากยิ่งขึ้น คือ อยากจะครองตำแหน่งเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อปกครองภิกษุสงฆ์ทั้งหมดเสียเอง

เมื่อคิดเล่ตัวไปถึงบุคคลผู้มีอำนาจ ที่จะเข้ายึดครอง ก็นึกถึงอชาตศัตรูมงกุฎ-ราชกุมาร ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นโอรสชั้นเจ้าฟ้าลูกหลวงดำรงตำแหน่งมงกุฎราชกุมาร สำหรับจะครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สืบสันตติ-วงศ์ต่อไปในมคธประเทศ พระราชกุมารพระองค์นี้ยังทรงพระเยาว์ ตั้งอยู่ในยุวพุทธิกะ

ความคิดความเห็นยังอยู่ในฐานเป็นคนหนุ่ม ยังไม่ล่วงล้ำถึงชั้นผู้ใหญ่ได้ พระเทวทัตจึงคิดว่าจำเราจะล่อลวงหลอกหลอนให้อยู่ในอำนาจ แล้วจะได้เป็นกำลังของเรา ตกลงเอามันละฮือ เมื่อพระเทวทัตคิดตก เก็บความสำเร็จไว้ ณ ภายใน นึกทะนงอึมเอิบอยู่ในใจ กระหยิ่มยิ้มย่องพองตัวทุกอิริยาบถ

ครั้นได้โอกาส วันหนึ่งพระเทวทัตเข้าไปหาอชาตศัตรูราชกุมาร ในตอนนี้พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระเทวทัตแปลงเพศเป็นอย่างอื่น นิรมิตงูขึ้นพาดพันตัวก็ดี เหาะไปโดยทางอากาศ แสดงให้เห็นว่าพระเทวทัตมีวิชาดีมากอยู่แล้ว พระเทวทัตศึกษาทางกลวิทยาหรือทางใด หรือผู้เรียบเรียงพูดมากไป แล้วแต่ท่านผู้อ่านจะพึงพิจารณา ถ้าพระเทวทัตชำนาญทางกลวิทยาก็ดี ทางฌานก็ดี ทำไมจึงไม่เที่ยวทำกับคนอื่น ๆ บ้าง ชื่อเสียงจะได้ดี ลาภผลจะได้เกิด จักไม่ต่ำต้อยน้อยหน้าพระภิกษุองค์อื่น ๆ

อชาตศัตรูราชกุมารเกิดความเลื่อมใส พอพระทัยในพระเทวทัต ผดุงขึ้นไว้เป็นที่เคารพนับถือ มอบพระองค์เป็นผู้อุปถัมภ์พระเทวทัตตั้งแต่นั้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อพระเทวทัตเกิดความต้องการขึ้นแล้ว อชาตศัตรูราชกุมารทรงจัดหาให้สมความประสงค์หมด พระเทวทัตก็คุมพรรคพวกที่เป็นพระภิกษุพาลๆเข้าไว้ได้มาก อาศัยกำลังของอชาตศัตรูมงกุฎราชกุมารคนเดียว จิตใจของพระเทวทัตก็ยิ่งกำเริบเสิบสาน ชักจูงแนะนำให้อชาตศัตรูมงกุฎราชกุมารจัดการปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชบิดาของพระองค์เอง เพื่อขึ้นครองราชสมบัติ ส่วนตัวพระเทวทัตเองก็จะพยายามปลงพระชนม์องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อครอบครองพระภิกษุบริษัทเสียเอง

เริ่มลงมือดำเนินงาน พระเทวทัตขอกำลังจ้างคนสันทัดทางธนูศร ให้ไปยิงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงผจญนายสันทัดธนูศร นายสันทัดธนูศรแพ้ ยอมจำนน **นับเป็นครั้งที่หนึ่ง**

ต่อมาพระเทวทัตทูลขอกำลังอีก ปล่อยช้างหลวงชื่อ "นาฬาคีรี" ซึ่งกำลังบ่มมัน คลั่ง ปล่อยออกมาให้ขยี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเวลาเสด็จออกจากวัด พระพุทธองค์ทรงผจญ **ช้างนาฬาคิรี** ถึงหมอบแพ้ ยอมราบคาบ **นับเป็นครั้งที่สอง**

กาลต่อมาครั้งหนึ่ง สมเด็จสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเปลี่ยนพระอิริยาบถ เสด็จขึ้นประทับ ณ เขาคิชกูฏ ที่เคยประทับ พระเทวทัตรู้การเปลี่ยนพระอิริยาบถของพระพุทธองค์แล้ว คุมพรรคพวกตามขึ้นไปสู่ยอดเขาคิชกูฏ หวังปลงพระชนม์พระพุทธองค์ จึงไปคุมพวกซุ่มซ่อนอยู่ในที่แห่งหนึ่งใกล้ ๆ ที่ประทับ เตรียมพร้อม พวกเราเตรียมพร้อม เตรียมอะไร ก้อนหินซีวะ กลิ้งมันตามลงไปเวลาเสด็จลงจากยอดเขา คงจะต้องตายกันเป็นศพ ๆ ทีเดียว ที่รอดตายไปได้ก็หัวแตก ขาหัก จมูกบี้ ตาบอด นี่คือมรรคผลนิพพานของพระเทวทัต จำไว้นะ

เมื่อถึงเวลาสมควรแก่พระประสงค์แล้ว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จลงจากยอดเขา ตรัสสั่งพระอานนท์เถระให้พระภิกษุสงฆ์เตรียมตัว เสร็จแล้วเคลื่อนกระบวน พระพุทธองค์เสด็จนำหน้า พระเทวทัตรู้โดยวางสายลับไว้ ก็คุมพวกเตรียมตัวพร้อมแล้ว พระเทวทัตนำกระบวนขึ้นที่สูง ตรงทางที่กระบวนของพระพุทธองค์เสด็จลง ก็ทำการหักหลัง บัญชาให้ช่วยกันงัดก้อนหินก้อนหนึ่งสูงใหญ่มาก แต่รากฐานไม่ลึก ได้กะหมายกันไว้แล้ว ลงมือเร็ว เรียกกำลัง เฮโลสาระพา ๆ เอา เฮโลสาระพา เนื้อตัวเป็นเกลียวเรี่ยวแรงมาแล้วผลัก ๆ เอา เคลื่อนแล้ว !

พอกระบวนพระพุทธองค์เสด็จถึงหน้าถ้ำมัททกุจฉิ ก้อนหินยักษ์ของคณะพระเทวทัตก็เคลื่อนหลุดออกจากฐาน กระโจนอย่างกะนกพุ่งตัวออกจากกิ่งไม้ ลิ่ว ๆ ตึง ครืน กระทบกับหินผาก้อนใหญ่ขนาดเขาเล็ก ๆ ข้างล่าง เสียงสนั่นกึกก้องอย่างกะฟ้าผ่า หินแตกกระจาย พวกพระภิกษุในกระบวนของพระพุทธองค์เคราะห์ดี ไม่มีใครเป็นอันตราย มีสะเก็ดหินก้อนเล็ก ๆ ก้อนหนึ่งบินหวือมากระทบพระชงฆ์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผัวะ พองโน เกิดเป็นโลหิตุปบาท – ห้อเลือดขึ้น

พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระปรีชาญาณว่า เหตุการณ์อันนี้เกิดขึ้นเพราะการกระทำของพระเทวทัต แล้วรีบนำกระบวนพระภิกษุสงฆ์ตรงไปยัง "ชีวกกัมพวนาราม – วัดสวนมะม่วง" ของชีวกโกมารภัต เมื่อเสด็จถึงแล้ว ก็ตรัสบัญชาพระอานนท์เถระ ให้ไปตามชีวกโกมารภัตมารักษาแผลโลหิตุปบาท พระอานนท์เถระรับพระพุทธบัญชาแล้ว ก็ถวายบังคมลาไปแจ้งแก่ชีวกโกมารภัต

ชีวกโกมารภัตรับทราบแล้ว ก็รีบมาเฝ้าโดยด่วน ได้ตรวจแล้ว ใช้ยาพอกแผล เอาผ้าพันเสร็จเรียบร้อยแล้วทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าจะไปรักษาคนป่วยอีกคนหนึ่ง *ภายในพระนคร แล้วจะกลับมาอีก ขอฝ่าพระบาทอย่าเพิ่งแก้ผ้าพันแผลก่อน จนกว่า* ข้าพระพุทธเจ้าจะกลับมา ข้าพระพุทธเจ้าจะจัดทำถวายเอง" แล้วถวายบังคมลาเข้าไปในพระนคร ทำการรักษาคนไข้ที่เขารับไว้

เมื่อชีวกโกมารภัตรักษาคนไข้เสร็จแล้ว ก็รีบมาเฝ้าพระพุทธองค์โดยด่วน เวลาพลบค่ำใกล้จะมัวมืด เดินมาพอถึงประตูพระนครก็ปิดเสียแล้ว ออกไปเฝ้าไม่ได้ตามที่ทูลนัดหมายไว้ จำเป็นต้องกลับบ้าน นอนวิตกกระวนกระวายโอดครวญนานาประการ ทำเสียแทบอกหัก บาปหนักเสียแล้วเรา สัญญาไว้กับพระพุทธองค์ เวลาแก้ผ้าพันแผลก็ล่วงเลยไปแล้ว จะเกิดเจ็บปวดขึ้นที่แผล พระพุทธองค์จะทรงเร่าร้อนพระทัยตลอดคืนแน่แล้ว

ส่วนพระพุทธองค์ทรงทราบเหตุการณ์ขัดข้องของชีวกโกมารภัตโดยพระวิจารณญาณกระจ่างชัด เมื่อถึงเวลาแก้ผ้าพันแผลตามที่ชีวกโกมารภัตกำหนดไว้ จึงตรัสเรียกพระอานนท์เถระให้มาแก้ผ้าพันแผลนั้นออกเสีย เมื่อพระเถระแก้แล้ว แผลนั้นแห้งล่อนหายเป็นปกติ ประดุจเปลือกไม้ที่สะเก็ดแห้งได้ร่วงหลุดออกไปฉะนั้น จัดว่าแผลโลหิตุปบาทของพระพุทธองค์หายดีแล้ว

ครั้นเวลารุ่งขึ้นเช้า ยังไม่ทันสว่างดี ชีวกโกมารภัตก็รีบออกจากบ้านมาเฝ้าพระพุทธองค์ ถวายบังคมแล้วทูลว่า "ข้าพระพุทธเจ้าวิตกเดือดร้อนนอนไม่หลับตลอดคืน เสียคำมั่นสัญญาที่ทูลไว้ ไปรักษาคนไข้ช้าไปหน่อย กลับออกมา ประตูพระนครปิดเสียแล้ว จึง หมดทางที่จะออกมาเฝ้าแก้ผ้าพันแผลได้ ต้องกลับบ้านนอนเป็นทุกข์ว่า ความเร่าร้อนพระหฤทัยเพราะความปวดแผลจักเกิดแด่พระพุทธองค์เป็นแน่นอน เป็นอย่างไรพระเจ้าข้า แผลเป็นอย่างไร ? ความเร่าร้อนได้เกิดขึ้นแด่ฝ่าพระบาทตามที่คิดคาดไว้บ้างหรือไม่ ?"

เมื่อชีวกโกมารภัตทูลถามดังว่านั้นแล้ว พระพุทธองค์ก็ตรัสตอบเป็นทางธรรมประกาศผลแห่งความสิ้นกิเลสว่า "ความเล่าร้อน หรือความเจ็บนั้น เป็น ๒ ประการ คือ ความร้อนกาย และใจ หรือความเจ็บกาย และเจ็บใจ ใน ๒ ประการนั้น

ความร้อนใจ หรือเจ็บใจของเราไม่มี ได้ดับสนิทไปแล้วเมื่อวันตรัสรู้ ณ ภายใต้โพธิพฤกษ์" แล้วพระองค์ตรัสเป็นข้อธรรมว่า "คตทฺธิโน วิโสกสฺส วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพธิ สพฺพคนฺถปฺปหีนสฺส ปริฬาโห น วิชฺชติ" แปลว่า— "**ความร้อนใจย่อมไม่มีแก่ผู้ที่หลุดพ้นพิเศษแล้ว จากทางไกล คือ วัฏฏะ ๓ กิเลส กรรม วิบาก ขัดล้างกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลายในธรรมทั้งปวง หมดความเศร้าโศกเสียใจ**" ดังนี้ พระดำรัสจบลง ชีวกโกมารภัตพอใจ เต็มใจ ชื่นใจมาก กราบลงแทบฝ่าพระบาททั้งคู่ของพระพุทธองค์ ฯ

โชคดีของชีวกโกมารภัต ที่ได้รักษาแผลโลหิตุปบาทของพระพุทธองค์ให้หายมีเกียรติคุณแนบไปกับพระพุทธศาสนาตลอดกาลนานไกล แต่ไปอัปปรีย์จัญไรอยู่กับพระเทวทัต ผู้กระทำโลหิตุปบาทโดยอำนาจกิเลสหยาบบาปหนา ปรารถนาลามกชื่อเสียงเหม็นอยู่ตลอดกาลนานไกล อกุศลทุจริตที่ปิดบังดังฝังไว้ ก็ระเบิดตูมตามกันขึ้นในวันที่เขากระทำโลหิตุปบาทนั่นเอง

ในชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ข่าวอันลามกของพระเทวทัตก็ระบือลือกระฉ่อนทั่วไปทั้งภายในและภายนอกแห่งพระมหานครราชคฤห ประชาชนนับแสนโจษกันเสียงระเบ็งเซ็งแซ่ว่า พระเทวทัตภิกษุบาปหาบตัณหา พาพรรคพวกขึ้นไปยอดเขามุ่งจะปลงพระชนม์แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ช่วยกันงัดก้อนหินลงมาเดชะพระบารมีพลานุภาพของพระพุทธองค์ ได้ผลเพียงโลหิตุปบาทเท่านั้น พระเทวทัตยังยุยงแนะนำพระมหากษัตริย์ชาตศัตรูราช ให้ทรงกระทำปิตุฆาต ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารนอกราชสมบัติ พระราชบิดาของพระองค์เอง เพื่อความมั่นคงแห่งราชสมบัติอีกด้วย เสียงอัปมงคลออกจากมหาชนทั่วไปทุกแห่งหนกล่าวคำหยาบคายต่อพระมหากษัตริย์ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพโดยมิได้เกรงกลัวต่ออำนาจใด ๆ เพราะไปทรงคบค้ากับพระเทวทัตภิกษุบาป และพากันแช่งด่าพระเทวทัตหยาบคายนานาประการ

ส่วนพระเทวทัตก็กลัวอำนาจมหาชน พาพรรคพวกลอดเล็ดหนีออกนอกพระราชอาณาจักร ไปอยู่ที่คยาสีสะประเทศ ชื่อเสียงเสียชั่วร้ายของพระเทวทัตตามกันไปกับความดีของชีวกโกมารภัต โดยประการดังนี้ ฯ

ชีวกโกมารภัตนำพระเจ้าอชาตศัตรูเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

อชาตศัตรูมงกุฎราชกุมาร มีพระอัชฌาสัยคด ทรยศ ไม่ซื่อตรง ขาดความจงรักภักดีในพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชบิดามาเป็นเดิมแล้ว เมื่อทรงคบค้าสมาคมกับพระเทวทัต ก็ยิ่งทรงฮึกเหิมมากขึ้น

ในเบื้องต้นของมงกุฎราชกุมารพระองค์นี้ พระราชชนนีของพระองค์ คือ พระนางเจ้าเวเทหิยะบรมราชินี พระอัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพมคธินทราธิราช เวลาพระนางเจ้าตั้งพระครรภ์ พระนางเจ้าทรงสุบินนิมิตร้าย และมีการแพ้พระครรโภทรอีกด้วย พระนางเจ้าทรงเรียกคณะพระโหรเข้าเฝ้า ให้ทำนายนิมิตร้ายดังว่านั้น คณะพระโหราจารย์ทำนายว่า "พระราชโอรสในพระครรโภทรประสูติออกมาจักเป็นศัตรูกับพระราชบิดา จักคิดการปลงพระชนม์พระราชบิดา

พระนางเจ้าทรงเชื่อตามที่คณะพระโหราจารย์ทำนาย จึงทรงคิดกำจัดเสียโดยวิธีการประหารต่าง ๆ เช่น เสวยยาทำลายเป็นต้น แต่ไม่สำเร็จตามที่ทรงมุ่งหมายทุกวิธี พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเข้า จึงตรัสบัญชาสั่งให้งด ปล่อยให้ประสูติออกมาค่อยแก้ไขเอาภายหลัง เมื่อพระราชโอรสประสูติออกมาแล้ว ก็พระราชทานพระนามว่า "อชาตศัตรู" แปลว่า "เกิดมาไม่เป็นศัตรู หรือไม่เกิดเป็นศัตรู" ดังนี้

เมื่อทรงเจริญวัยเป็นยุพราช ได้ทรงคบค้ากับบาปมิตร คือ พระเทวทัต ก็เข้ารูปเดิม พากันแหลกเหลวป่นปี้ ปู้ยี่ปู้ยำ อชาตศัตรูราชกุมารทรงพยายามปลงพระชนม์พระราชบิดา เพื่อราชสมบัติ โดยอุบายนานาประการหลายครั้งหลายคราว ตามคำยุยงต่อเติมของพระเทวทัต จนกระทั่งถึงซ่อนอาวุธไว้ในพระองค์ เข้าเฝ้าพระราชบิดาหมายจะปลงพระชนม์ แต่ทหารมหาดเล็กผู้รักษาการภายในพระราชวัง ขอประทานพระอนุญาตตรวจค้นพระองค์ตามระเบียบธรรมเนียม ค้นแล้วก็พบอาวุธ แล้วกราบบังคมทูลความผิดของมงกุฎราชกุมารแด่พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ตรัสบัญชาให้นำคดีขึ้นสู่ศาล ศาลพิพากษาตัดสินให้ประหารชีวิตมกุฎราชกุมาร แต่พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชบิดาพระราชทานอภัยโทษ โดยพระราชอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราช กาลต่อมาพระเจ้าพิมพิสารทรงมอบราชสมบัติ จัดการพระราชพิธีราชาภิเษกให้พระราชโอรสอชาตศัตรูมงกุฎราชกุมารขึ้นครองราชสมบัติตามพระราชประสงค์สืบสันตติวงศ์ต่อไป

พระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อได้ราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ทรงเห็นว่า พระราชบิดาของพระองค์อยู่นอกราชสมบัติ สิ้นพระราชอำนาจในแผ่นดินแล้ว แต่อาจกลับคืนขึ้นได้อีก เพราะข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนยังจงรักภักดีอยู่ จำต้องจัดการประหารเสียให้เด็ดขาด เวลานี้เป็นโอกาสเหมาะดี ตรัสบัญชาให้จับพระราชบิดาขัง ให้ทำการควบคุมกันอย่างแน่นหนา ตรัสบัญชาให้ทำการทรมานพระราชบิดาโดยประการต่าง ๆ ในที่สุดก็ให้เอามีดกรีดฝ่าพระบาท ไม่ให้ทรงเดินได้ และไม่ให้เสวยพระกระยาหาร จนสวรรคต

การกระทำของพระเจ้าอชาตศัตรูด้วยความพยายาม เพื่อจะปลงพระชนม์พระราชบิดา ต้องการราชสมบัติ จนสำเร็จถึงที่สุด พระราชบิดาสวรรคตนี้ ได้ระเบิดไหลรั่วแพร่ออกไปในหมู่ประชาชนทั่วพระมหานครราชคฤห และจังหวัดราชอาณาจักรมคธ พร้อมกับการกระทำโลหิตุปบาทในพระพุทธองค์ของพระเทวทัต เรื่องสวรรคตของพระเจ้าพิมพิสารนอกราชสมบัติ และเรื่องกระทำโลหิตุปบาทแด่พระพุทธองค์ เหตุการณ์ทั้ง ๒ ได้แพร่สะพัดออกไปพร้อมกัน

มหาชนพลเมืองพากันเคียดแค้นเกลียดชังพระเจ้าอชาตศัตรูว่าเป็นกษัตริย์อธรรม น้ำใจบาปหยาบช้า กล่าวหาว่าให้ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร พระราชบิดาของพระองค์เอง เพราะทรงคบค้ากับพระเทวทัต ภิกษุพาลใจบาปผู้มุ่งร้าย คิดปลงพระชนม์แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กระทำโลหิตุปบาทแด่พระพุทธองค์ อชาตศัตรูไม่สมควรแก่ราชสมบัตินานาประการ พร้อมกับการแช่งด่าพระเทวทัตระคนปนกันไป พยายามคุมกำลังจะลุกฮือขึ้น ฉุดออกจากราชบัลลังก์ เป็นกษัตริย์นอกราชสมบัติ

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตกพระทัย ทรงหวาดหวั่นต่อภัยอันใหญ่ยิ่งนี้มาก ตรัสบัญชาให้เชิญชีวกโกมารภัตเข้าเฝ้าทรงขอความช่วยเหลือ ชีวกโกมารภัตทูลสรรเสริญยกย่องพระพุทธคุณโดยเอนกประการยืดยาวมาก เพื่อปลุกพระทัยของพระเจ้าอชาตศัตรูให้เกิดศรัทธาปสาทะในพระพุทธองค์ จะได้ทรงเห็นพระคุณ ขมักเขม้นในการที่จะเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธองค์โดยด่วนและทูลว่า "ประชาชนพลเมืองมคธทั้งประเทศย่อมเคารพนับถือพระพุทธองค์เป็นสรณะที่พึ่งอันแรงกล้า น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ถ้ารีบ

เสด็จเข้าเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสียโดยเร็วแล้ว หากจะเหลืออยู่บ้าง ก็ค่อยคิดจัดการแก้ไขกันต่อไปในภายหลัง แต่ก่อนอื่น อันเป็นกิจที่จะพึงกระทำ ก็คือ รีบเสด็จเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสียโดยเร็ว"

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงพอพระทัย ทรงรับจะปฏิบัติตามคำแนะนำ ตรัสบัญชาให้ชีวกโกมารภัตจัดการเตรียมการเสด็จในตอนค่ำคืน เวลานั้นพระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ ณ วัดชีวกกัมพวนาราม ของชีวกโกมารภัต

ชีวกโกมารภัต เอกอัครมหาอำมาตย์ จัดการเสด็จพระราชดำเนินโดยพระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่งพิเศษแปลกประหลาดมากกว่าทุกคราว และจัดการคุ้มครองป้องกันองค์พระมหากษัตริย์อชาตศัตรูด้วยกำลังทหารอย่างแข็งแรง วางทหาร ๒ ข้างทางเสด็จซ้ายขวา ข้างละ ๗ แถว คัดเลือกแต่เฉพาะสันทัดในเพลงอาวุธเท่านั้น เกรงประชาชนพลเมืองจะรุกล้อมเข้ามา เสด็จออกเวลาประมาณ ๒ ทุ่ม ทรงช้างพระที่นั่งเป็นราชพาหนะ ชีวกโกมารภัต เอกอัครมหาอำมตย์เป็นผู้นำเสด็จ

เมื่อเสด็จถึงหน้าวัดอัมพวัน เกิดการขลุกขลักกันขึ้นนิดหน่อย ด้วยความเงียบสงัดในวัด แม้ว่ามีพระสงฆ์ในวัดตั้งพันรูป พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสงสัย ทรงระแวงว่าชีวกโกมารภัตจะคิดการกบฏชิงราชสมบัติ ให้ทรงหวาดหวั่น ไม่กล้าเสด็จเข้าไปในวัด แต่ชีวกโกมารภัตพยายามทูลแก้การทรงระแวงภัยนั้นให้ตกไปได้ จึงทรงยอมเสด็จเข้าไป

เมื่อเสด็จถึง ทรงนมัสการพระพุทธองค์โดยความเคารพแล้ว พระพุทธองค์ก็ตรัสปฏิสัณถารเพื่อเปิดทางความสนิทคุ้นเคยกำจัดความกระดากขวยเขินแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรู ตรัสถามพระพุทธองค์ถึงสามัญผล คือ ผลของความเป็นสมณะ หรือผลของการบวชว่า "การบวชเป็นสมณะได้ประโยชน์อะไร?" ปัญหานี้ส่อให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ผู้ตรัสถาม ห่างไกลจากพระพุทธศาสนามาก ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลยในการที่ทรงคบค้ากับพระเทวทัต

ความเป็นสมณะ หรือ เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา มิได้หมายความเพียงแต่ครองผ้าเหลือง นุ่งเหลืองห่มเหลืองเท่านั้น ต้องมีวัตตปฏิบัติ เครื่องซักฟอก เช็ดล้างขัดเกลาจิตใจ เป็นสำคัญ วัตตปฏิบัตินั้นเรียกสั้น ๆ ว่า พระธรรมวินัย หรือไตรสิกขา ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

กล่าวโดยพิสดาร ก็คือ มรรค ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตั้งใจปฏิบัติด้วยอาการ ๔ – สุปฏิปันโน ปฏิบัติดี อุชุปฏิปันโน–ปฏิบัติตรง ๆ, ญายะปฏิปันโน–ปฏิบัติเพื่อนิพพาน, ความสิ้นกิเลส และทุกข์ทั้งปวง สามีจิปฏิปันโน–ปฏิบัติน่าเคารพนับถือ ให้ได้รับความเคารพนับถือจากชุมชน ไม่ทำตนเป็นศัตรู เป็นกัลยาณมิตรของโลก ไม่เป็นภัยอันตราย ไม่เป็นที่น่าเกลียดกลัวของประชุมชน เช่นนี้ ความเป็นสมณะจึงจักเกิดผลดี

พูดย่อ ๆ สั้น ๆ อีกที ก็ควรจะว่า พวกสมณะหรือพวกพระเป็นคนพวกบริสุทธิ์ มักน้อยเอาแต่น้อย ๆ พอบริหารชีวิตไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เป็นมิตรของโลก ไม่ใช่ศัตรูของโลก เพราะไม่เบียดเบียนใคร แม้สัตว์เล็กน้อย

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงผลแห่งความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นตั้งแต่ ได้ศรัทธาปสาทะความเชื่อถือ เลื่อมใส และความเคารพนับถือจากประชาชนแล้ว อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช ได้ความสะดวก เยือกเย็น จิตใจบริสุทธิ์เข้าไปเป็นชั้น ๆ เป็นลำดับ ๆ ตามกำลังการปฏิบัติที่ไม่ถอยหลัง เหมือนคนซักฟอกเสื้อผ้าที่เปรอะเปื้อนด้วยมลทิน อาศัยความเพียรพยายามจนกระทั่งถึงพระอรหัตตผล จนสำเร็จกิจเป็นวิมุตตินิพพานเป็นที่สุด จัดเป็นสามัญญผล คือ ผลแห่งความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา ทรงแสดงประทานแด่พระเจ้าอชาตศัตรูมหาราชแห่งประชาชาติมคธ

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาสามัญญผลจบลงแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ได้ทรงสำเร็จมรรคผลอะไร เป็นแต่เพียงเกิดศรัทธาปสาทะ ทรงเชื่อถือเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และทรงชื่นชมยินดีในพระธรรมเทศนาเท่านั้น

การที่ไม่ได้มรรคผลเมื่อจบพระธรรมเทศนาลงนั้น เข้าใจกันมาว่า เพราะโทษที่ทรงกระทำปิตุฆาต ปิดกำบังเสียเป็นนิวรณ์สิงอยู่ไม่รู้หาย

ต่อจากพระธรรมเทศนาจบแล้ว มหาราชอชาตศัตรู ทรงรู้สึกสำนึกพระองค์ถึงปิตุฆาตที่ทรงกระทำ อันเป็นความผิดที่ร้ายแรงใหญ่หลวง เป็นนิวรณ์ประจำพระหฤทัย คอยกระซิบทักท้วงอยู่เสมอไม่รู้หาย พระองค์ทรงเห็นอุบายว่า จะต้องเปิดเผยโทษความผิดอันร้ายแรงนี้แด่พระพุทธองค์เสียที เห็นจะดี เป็นวิถีทางจะเบาบาง

ลงได้บ้าง ทรงคิดแล้ว ทรงเปลี่ยนพระอิริยาบถประทับทรงนั่งกระโหย่งพระบาท ประนมพระหัตถ์ถวายบังคม ทูลขอ "อัจจโยโทษ" ต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าว่า

"อัจจโย มัง ภันเต อัจจคมา ยถาพลัง ยถามูฬหัง ยถาอกุสลัง โยหัง ภันเต ปิตรัง ธัมมิกัง ธัมมราชานัง อัสสริ ยัสสะ การณา ชีวิตา โวโรเปสิ ตัสสะ เม ภันเต ภควา อัจจยัง อัจจยโต ปฏิคคัณหาตุ อายติง สังวรายะ"

ดังนี้ แปลว่า "พระเจ้าข้า โทษทับถมข้าพระพุทธเจ้า โดยอำนาจความหลงไม่รู้ผิดชอบ โดยอำนาจอกุศลจิต คิดการผิดธรรม พระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าใช้ให้คนปลงพระชนม์พระราชบิดา ผู้มีพระทัยเป็นธรรมครองราชสมบัติเป็นธรรม เพื่อราชสมบัติ พระพุทธองค์จงทรงพระกรุณาโปรดรับโทษของข้าพระพุทธเจ้า ให้ข้าพระ-พุทธเจ้าพ้นโทษ ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งใจระมัดระวัง ไม่ทำความชั่วอย่างใด ๆ ต่อไป"

เมื่อพระมหากษัตริย์อชาตศัตรู ทูลขอประทานอัจจโยโทษจบลง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับพึ่งการขอประทานอัจจโยโทษนั้น ด้วยพระวาจาว่า "มหาบพิตรให้คนปลงพระชนม์พระราชบิดา ผู้มีพระทัยเป็นธรรม เพื่อราชสมบัติเป็นความผิดอย่างร้ายแรง มีโทษใหญ่หลวง ทรงรู้สึกสำนึกพระองค์แล้ว ทรงแสดงเปิดเผย ซึ่งความผิดนั้น ไม่ปิดบัง เป็นวิถีทางระเบียบอย่างที่ดี ในธรรมวินัยศาสนาของเรา มหาบพิตร จงตั้งพระทัยระมัดระวัง อย่าทรงกระทำกรรมใด ๆ ซึ่งเป็นความชั่วเช่นนั้น ต่อไปอีก"

พระเจ้าอชาตศัตรูมหาราช ทรงแสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะจนตลอดพระชนม์ชีพแล้ว ถวายบังคมลาพระพุทธองค์ เสด็จกลับเข้าพระราชนิเวศน์วังหลวง พร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพารโดยพระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่ง ปลอดภัย เป็นสวัสดิภาพ ฯ

ประชาชนพลเมืองที่พากันเคียดแค้น เกลียดชังต่อพระองค์พระมหากษัตริย์อชาตศัตรูมหาราช คิดคุมกำลังก่อการจลาจลลุกฮือขึ้นล้มราชบัลลังก์นั้น ก็สงบเงียบไปในที่ทั่ว ๆ ไป เพราะการเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ขอประทาน อัจจโยโทษ และแสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะของพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น มหาชนชาวพระนครราชคฤหได้ทราบทั่วถึงกัน นับว่าเหตุการณ์อันร้ายแรงน่าหวาดเสียวสงบกันลงได้ เพราะอาศัย

อุบายของชีวกโกมารภัต เอกอัครมหาอำมาตย์ผู้เดียวที่ชักนำพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จเข้าเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ชีวกโกมารภัตไม่ใช่จะมีเกียรติคุณดีแต่เฉพาะเป็นแพทย์หมออย่างเดียวเท่านั้น ย่อมมีเกียรติคุณดีในทางราชการแผ่นดินอีกด้วยนานาประการ ดังที่ยกมาว่านี้ ฯ

ชีวกโกมารภัตทูลขอไม่ให้บวชคนมีโรคติดต่อ

ในยุคหนึ่ง ได้เกิดโรคสกปรก โรคร้ายแรง โรคติดต่อขึ้นในพระมหานครราชคฤห ได้ระบาดไปทั่วกรุง ตลอดถึงจังหวัดที่ใกล้เคียง โรคติดต่อนั้น ระบุว่า—"กุฏฐัง ขี้เรื้อน, คัณโฑ ฝี หรือฝีดาษ, กิลาโส ขี้กลาก, โสโส ไข้มองคร่อ อปมาโร ลมบ้าหมู ชักเป็นคราว ๆ (การแปลชื่อโรคจากภาษามคธออกเป็นภาษาไทยนี้ ความหมายในครั้งนี้ จะให้ตรงตามความหมายในครั้งนั้นได้ยาก เพราะเป็นกาลนานไกลประมาณสองพันปีเศษ ถือเอาแต่ใจความว่า โรคผิวหนัง โรคร้ายแรง ที่ติดต่อได้ก็แล้วกัน) รวมเป็นโรค ๕ อย่างดังว่านั้น

เมื่อโรค ๕ ประการนี้ระบาดมากขึ้น ชีวกโกมารภัตก็ปล้ำบ้องกัน และปล้ำบำบัดรักษามาก หนักไปใน ๒ ด้าน คือ ด้านหนึ่งภายในราชสำนัก อีกด้านหนึ่งเป็นฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ แต่ฝ่ายด้านประชาชนนั้นย่อหย่อนไป เพราะคนเจ็บป่วยภายในพระราชสำนักก็ดี พระภิกษุสงฆ์เจ็บป่วยในคณะสงฆ์ก็ดี เป็นธุรกิจของชีวกโกมารภัตโดยตรง จะย่อหย่อนไม่ได้ ถึงแม้ว่าด้านประชาชนมีผลประโยชน์แก่เขามากด้วยค่าจ้างรักษาก็จริงอยู่ แต่ก็จำเป็นต้องย่อหย่อน เพราะจะเสียความสัตย์ เป็นคนเห็นแก่ลาภไป ส่วนเมตตากรุณาที่จะให้คนหายป่วยเจ็บนั้นเป็นธรรมประจำสันดานของชีวกโกมารภัตอยู่ แต่จะทำให้สมบูรณ์ได้ยาก เพราะเหลือบ่ากว่าแรง ประชาชนเล่า ส่วนมากย่อมไว้วางใจเชื่อถือความสามารถของนายแพทย์ ชีวกโกมารภัตคนเดียว แพทย์หมออื่น ๆ แม้มีอยู่มาก ก็ไม่มีใครนิยมชมชอบ ฯ

อาศัยเหตุดังว่ามานั้น คฤหัสถ์บางคนที่เป็นโรคอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๕ ประการนั้น ก็เกิดคิดอุตริขึ้น เข้าบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้

รับการบำบัดรักษาจากนายแพทย์ ชีวกโกมารภัต ได้ความสะดวกดี เมื่อได้รับการบำบัดรักษาจากชีวกโกมารภัตสมความปรารถนาแล้ว โรคหายเป็นปกติดีแล้ว ก็ลาสิกขาสึกออกมาเสีย เพราะจุดประสงค์ในการบวชต้องการเพียงเท่านั้น

เมื่อคนหนึ่งทำได้ มีผลดี คนอื่น ๆ ที่เป็นโรคเช่นนั้น ก็เอาอย่าง เข้าบวชบ้าง พระภิกษุที่เป็นโรคติดต่อดังว่านั้นก็ยิ่งมีจำนวนมากสูงขึ้นทุกวันในหมู่สงฆ์ ทำให้ติดต่อกันขึ้นลามปามเลอะเทอะไปหมดในคณะสงฆ์

ชีวกโกมารภัตจับได้ โดยเห็นคนบวชเป็นภิกษุกันมาก และสึกมาก บวชมากแต่สึกเร็ว เกิดความสงสัย วันหนึ่งชีวกโกมารภัตจับมือนายทิดที่สึกใหม่คนหนึ่งถามความประสงค์ในการบวชว่า บวชเพื่ออะไรจึงสึกเร็ว นายทิดคนนั้นก็ตอบชี้แจงให้ฟังแจ่มแจ้งชัดเจน ได้ความว่า บวชเพื่อได้รับการรักษาโรคเท่านั้น โรคหายแล้วก็ต้องสึก จะบวชอยู่ทำอะไร เป็นอย่างนี้กันทั้งนั้น

ชีวกโกมารภัตทราบเรื่องแล้ว ร้องว่า – "อุบ๊ะ เล่นแบบนี้แย่สิวะกู คณะสงฆ์ก็งอมแงมเป็นแมวตกน้ำ ต้องวิกัปเรื่องนี้ไว้ในใจก่อน" เมื่อได้โอกาสเวลาเหมาะชีวกโกมารภัตเข้าเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลเล่าเหตุการณ์ที่คนมีโรคติดต่อประการใดประการหนึ่งใน ๕ ประการนั้นเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ดังที่ได้สอบสวนมาแล้ว ให้ทรงทราบ และทูลถวายความเห็นว่า – "ควรที่ฝ่าพระบาททรงวางบทบัญญัติห้ามเสีย ไม่ให้สงฆ์บวชคนมีโรคเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจมาจะทูลขอไม่ให้บวชคนเช่นนั้น ขอจงทรงพระกรุณาโปรดประทานแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิดพระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสว่า "ชอบแล้ว เราจักห้ามตามความประสงค์ของท่านเป็นความเสียหายในหมู่สงฆ์มาก จริงอย่างว่า"

เมื่อชีวกโกมารภัตถวายบังคมลากลับแล้ว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบัญชาให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ แล้วเสด็จเข้าประทับในที่ชุมนุมสงฆ์ ทรงแสดงโทษคนที่มีโรคติดต่อ ๕ ประการ แม้ประการใดประการหนึ่ง เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระศาสนาพากันลามปามติดต่อเลอะเทอะ แล้วทรงวางบทบัญญัติห้ามเด็ดขาดเป็นอันตรายิกธรรม ขัดต่อความเป็นภิกษุ ไม่ให้สงฆ์ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งรับบวช

เข้าไว้อีก ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจัดว่ามีโทษเป็นอาบัติตามพระพุทธ-บัญญัตินั้น แล้วเลิกประชุมเสด็จกลับ โดยประการดังนี้.

ชีวกโกมารภัตทูลถามเรื่องอุทิศมังสะ

ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ ชีวกัมพวนาราม คือ วัดสวนมะม่วงของนายแพทย์ชีวกโกมารภัต พระมหานครราชคฤห ครั้งนั้น วันหนึ่งชีวกโกมารภัตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วดูท่าที เมื่อได้โอกาส จึงทูลถามพระพุทธองค์ว่า –

"มีเรื่องน่าสงสัยพระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าได้ยินได้ฟังมานานแล้ว เขาพูดกันอย่างนี้ว่า – มากคนด้วยกันฆ่าสัตว์ อุทิศเจาะจงถวายพระสมณโคดม และพระสมณโคดมก็ทรงทราบเรื่องดีอยู่ว่าเขาฆ่าเพื่อตน แล้วก็เสวยเนื้อสัตว์นั้น ๆ ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่า เขาฆ่าเพื่อตน ดังนี้ คำพูดอย่างนี้ถูก หรือผิด ตรงตามพระพุทธ-ประสงค์หรือไม่? เป็นธรรม หรือผิดธรรม? เป็นการกล่าวตู่พระพุทธองค์หรือไม่? ข้าพระพุทธเจ้าสงสัย เกิดเป็นนิวรณ์กลัดกลุ้มสุมใจข้าพระพุทธเจ้ามานานแล้ว ขอประทานพระกรุณาโปรดเฉลยให้แจ่มแจ้งเถิดพระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสตอบชีวกโกมารภัตว่า – "คำพูดอย่างนั้นไม่เป็นธรรม เสียเหตุผล ผิดไม่ตรงตามความมุ่งหมายของเรา เป็นการกล่าวตู่เราอย่างแท้จริง ชีวก ตั้งใจฟังกำหนดจดจำให้ดีนะ เนื้อสัตว์ที่ไม่บริสุทธิ์ พระภิกษุไม่ควรฉันมีอยู่ ๓ คือ ได้เห็น ได้ยิน และสงสัย ดังนี้ **ที่ว่าได้เห็น** คือ เห็นเขากำลังฆ่าสัตว์ อุทิศเพื่อตน **ที่ว่าได้ยิน** คือ ได้ยินเขาพูดกันว่า จะฆ่าสัตว์อย่างนี้ อย่างนั้น อุทิศเพื่อตน **ที่ว่าสงสัย** คือ สงสัยไปว่าเขาจะฆ่าอุทิศเพื่อตน เนื้อสัตว์ ๓ อย่างนี้เป็นเนื้อไม่บริสุทธิ์ ภิกษุไม่ควรฉัน ถ้าขืนฉันเข้าไป ต้องเป็นอาบัติโทษตามที่เราบัญญัติไว้

เนื้อสัตว์ที่บริสุทธิ์ ภิกษุควรฉันได้นั้น มีอยู่ ๓ อย่าง คือ **ที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจสงสัย** เนื้อสัตว์บริสุทธิ์อย่างว่านี้ภิกษุฉันได้ ไม่มีโทษ พ้นจากโทษตามที่เราบัญญัติไว้

ชีวก ภิกษุในศาสนาของเรา บรรดาศิษย์สาวกของเรา ย่อมมีพรหมธรรม ประจำจิตใจ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นอโนทิสสผรนา แผ่ไปในหมู่สัตว์ทั่วสากลโลกธาตุโดยไม่เจาะจงผู้หนึ่งผู้ใด เสมอภาคหมด ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ก่อเวรกับใคร เที่ยวสัญจรไปในที่ต่าง ๆ เมื่อทายกคนใดคนหนึ่งได้เห็น เกิดมีจิตเลื่อมใสศรัทธาปรารถนาจะบริจาคทาน จะถวายภัตตาหาร นิมนต์พระภิกษุนั้นไปฉันภัตตาหารในบ้าน เธอรับนิมนต์แล้ว ก็ไปฉันตามเจตจำนงของทายก ทายกนั้นเลี้ยงดูด้วยภัตตาหารอย่างประณีตก็ดี พระภิกษุนั้นมิได้คิดเพลิดเพลินกำเริบเสิบสานต์ในรสอาหารว่า วันนี้อร่อยดีจริง หมูเห็ดเป็ดไก่ปูปลาน่ากิน ปรุงด้วยฝีมืออันชำนาญ ดีใจจนพูดพล่าม ทำอย่างไรหนอจึงจะได้กินอย่างนี้ทุกวันเสมอไป **อาการอันลามก** อย่างนี้ไม่มี หากได้รับการเลี้ยงดูด้วยภัตตาหารอันเลวทรามเล่า ก็มิได้คิดเสียอกเสียใจว่า วันนี้โชคไม่ดี นี่อาหารของคนป่า คนดง จะฉันเข้าไปได้หรือ ขออย่าให้พบอย่างนี้ต่อไปอีกเลย อาการอย่างนี้ก็ไม่มีแก่ภิกษุนั้น

พระภิกษุนั้นทำในจิต คิดว่า ประโยชน์ของอาหารก็เพื่อยังชีวิตให้เป็นไปได้เท่านั้น เขาเลี้ยงดู เขาให้อย่างไร เราก็กินอย่างนั้น "ปรปฏิพัทธาเมชีวิกา" – ชีวิตของเราอาศัยคนอื่น ดังนี้

ชีวก อย่างที่ว่ามานั้น ภิกษุนั้นจะเสียพรหมธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ได้หรือ และจัดว่าเบียดเบียนตน และเบียดเบียนคนอื่น ได้หรือ ?"

ชีวกโกมารภัตทูลว่า "ไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า – "พระภิกษุนั้น ฉันอาหารบริสุทธิ์แล้ว ไม่มีโทษ ไม่เสียคุณสมบัติ คือ พรหมธรรม ไปได้เลย ชีวก ผู้ฆ่าสัตว์อุทิศต่อเราตถาคตและศิษย์สาวกของเราตถาคต จะต้องพบเห็นอาการที่เป็นบาปไม่สมควร ๕ อย่าง คือ **เวลาจับสัตว์มัด** สัตว์นั้นย่อมตกใจ เป็นทุกข์นี้อย่างหนึ่ง เวลาสั่งให้ฆ่า สัตว์นั้นย่อมตกใจเป็นทุกข์นี้ อย่างหนึ่ง เวลาที่เราตถาคตก็ดี ศิษย์สาวกของเราตถาคตก็ดี ฉันเนื้อสัตว์นี้อย่างหนึ่ง ล้วนเป็นอาการแห่งบาป ไม่สมควรทั้งนั้น คำพูดที่กระฉ่อนไปในที่ต่าง ๆ ซึ่งท่าน "จำมาถามนั้น เป็นคำพูดผิด ไม่ตรงตามความหมายของเรา เป็นคำพูดที่เสียเหตุผล ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นสุภาษิต"

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องนี้จบลงแล้ว ชีวกโกมารภัตสรรเสริญพระพุทธพจน์ ที่ทรงแสดงเหมือนแสงประทีปส่องทาง แจ่มกระจ่างในใจ สิ้นความสงสัย มีใจเบิกบานสำราญรื่น กราบลงแทบพระยุคลบาททั้งคู่ นึกถึงธุรกิจที่จะต้องทำแล้ว ถวายบังคมลากลับสู่นิเวศน์สถานแห่งตน

ชีวประวัติของบรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัต ที่ประกอบอยู่ในหนังสือคัมภีร์พระพุทธศาสนามีมาก ที่ยกมาแสดงนี้ เพียงเท่าที่พบเห็นด้วยความพยายามอันน้อยของพระอริยเมธี ป. ๙ วัดสัมพันธวงศ์เท่านั้น เข้าใจว่าจะยังมีอยู่มาก เพราะทางมามีมาได้หลายทาง คือ มาทางพระสุตตันตปิฎก ก็มี ทางพระวินัยปิฎก ก็ได้ และคัมภีร์อรรถกถา ก็มาก ยุติเอาเพียงเท่านี้

หากค้นพบได้ดี ๆ น่าฟัง ค่อยเพิ่มเติมเอาเมื่อพิมพ์ต่อไปภายหน้า ครั้งนี้แม้จะไม่หมดสิ้นก็ตาม ก็เป็นทางให้ผู้ที่สนใจเรื่อง บรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัต ได้ทราบดีพอแก่ความต้องการเหมือนกัน ต่อไปหากจะเพิ่มมาอีก ก็เท่านั้นเอง

อ่านแล้วสรุปความลงว่า ชีวกโกมารภัตเป็นคนสำคัญคนหนึ่งครั้งพุทธกาล เป็นคนดี มั่นคงในศีลธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ปัญญาดี มีความสามารถในกิจกรรม รู้วิชาแพทย์ดีเยี่ยม ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนาดีมาก ทั้งในด้านการแพทย์ เยียวยารักษาโรค และทางราชการแผ่นดิน ดังที่ปรากฏแล้ว น่าเคารพนับถือบูชา ควรถือเอาเป็น "ทิฏฐานุคติ" ตัวอย่างไว้ประพฤติตาม สืบอนุสนธิของคนดีต่อ ๆ ไป โดยประการดังนี้.

เปมังกโรภิกขุ

วัดบรมนิวาสม์วรวิหาร
วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๑

(บันทึกประวัติชีวิตตอนบั้นปลาย
ของบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต)

โดยเหตุที่เรื่องราวของบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต เท่าที่ได้ปรากฏอยู่ตามพระสูตรต่าง ๆ ในคัมภีร์พระไตรบีฎกของพระพุทธศาสนา ซึ่งท่านเจ้าคุณอริยเมธีได้รวบรวมค้นคว้า และท่านมหาเปรม เปมังกโรภิกขุ ได้เรียบเรียง ผู้ที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ได้ผ่านมาแล้ว ไม่มีตอนใดปรากฏประวัติชีวิตบั้นปลายของท่าน ว่าหลังจากพระ-พุทธองค์ได้ทรงพระประชวร เสด็จสู่พระปรินิพพาน และหลังจากถวายพระเพลิงแล้วท่านได้ไปอยู่ที่ใด ? ทำอะไรบ้าง ? และได้สิ้นอายุขัยไปเมื่อใด ?

ถ้าหากจะปล่อยให้เรื่องนี้ขาดตอนหายไปเฉย ๆ จะทำให้เรื่องนี้ขาดความสมบูรณ์ไป

เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ เวลา ๑๙.๓๐ น. อาตมาภาพจึงได้ทำพิธีอัญเชิญพระวิญญาณของบรมคุรุแพทย์ชีวกโกมารภัต เข้าประทับร่างทรง พ.ต.ต. ทวี จำรูญจันทร์ ซึ่งท่านผู้อ่านได้รู้เรื่องดีแล้วจากบันทึกปฐมเหตุที่อาตมาภาพได้พบกับท่าน ได้ปั้นพระรูปของท่าน และทำการหล่อจนเป็นผลสำเร็จ เพื่อขอทราบชีวิตประวัติบั้นปลายของท่าน นำมาพิมพ์รวมกับเรื่องนี้ให้สมบูรณ์ การขอทราบชีวิตบั้นปลายของบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัต ได้บันทึกเสียงไว้เป็นหลักฐาน อาตมาภาพได้จัดการถอดเรื่องราวจากเสียงที่บันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยข้อความ ซึ่งเป็นคำพูดของท่านเองทั้งสิ้น มิได้แต่งเติม หากได้ตัดข้อความบางตอน ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิตของท่านเท่านั้น (ผู้ใดสนใจต้องการฟัง จะฟังได้ในคราวเทศกาลที่วัดมีงาน)

เมื่อพระวิญญาณบรมคุรุแพทย์ ชีวกโกมารภัตได้เข้าประทับร่างทรงแล้ว อาตมาภาพได้ชี้แจงแก่ท่านว่า อาตมาภาพได้รวบรวมเรื่องราวของท่านที่ค้นหาได้จากพระไตรบีฎกหลายเรื่อง หลายตอน เรียบเรียงแล้วเสร็จ แต่เมื่อได้อ่านพิจารณาดูแล้วปรากฏว่า มีแต่ชีวิตบั้นต้น และบั้นกลาง ส่วนชีวิตบั้นปลายนั้นไม่ปรากฏว่าท่านได้อยู่ ณ ที่ใด ? ทำอะไรบ้าง ? และสิ้นอายุขัยไปเมื่อใด ? และเท่าที่อาตมาภาพได้ทราบมาว่าสมเด็จพระพุทธองค์ได้ทรงเสวยพระกระยาหาร (เนื้อสุกรอ่อน) ที่นายจุนทะกัมมารก

บุตรได้ทูลถวายพระองค์แล้ว พระองค์ได้ทรงพระประชวรพระโรคโลหิตปักขันธิกาพาธ จนถึงพระปรินิพพาน ขณะที่พระองค์ทรงประชวรอยู่นั้น ท่านได้เข้าเฝ้าพระองค์ทูลถวายพระโอสถ แต่พระองค์ไม่ยอมเสวย ท่านได้มีความเสียใจ ได้เอาพระโอสถนั้นจำเริญลงในน้ำ และได้เกิดความมหัศจรรย์ คือ น้ำได้เดือดและพลุ่งขึ้นถึงหนึ่งชั่วลำตาล เรื่องนี้มีปรากฏอยู่ในตำนานของแพทย์แผนโบราณ ดังนี้จะจริงเท็จอย่างไร ?

อาตมาภาพยังมีความสงสัยอยู่อีกข้อหนึ่งว่า ที่กล่าวกันว่า พระกระยาหารที่นายจุนทะได้ทูลถวายสมเด็จพระพุทธองค์นั้น เป็นเนื้อสุกรอ่อน แต่เมื่อครั้งอาตมาภาพได้ไปยังการประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ครั้งที่ ๔ ณ กรุงกัฐมัณฑุ ประเทศเนปาล เดินทางจากประเทศไทยเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยเครื่องบิน ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง และได้ท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียด้วย กลับถึงเมืองไทยเมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ อาตมาภาพได้พบกับท่านมหาเถระอัมริตนันทะ แห่งประเทศเนปาล ซึ่งได้สืบเชื้อสายศากยวงศ์เดียวกันกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาจนกระทั่งบัดนี้ และได้ทราบว่า ในราชตระกูลนับแต่โบราณกาลมาจนบัดนี้ ไม่มีผู้ใดได้เสวยเนื้อสัตว์เลย และได้ทราบมาอีกว่า ที่กล่าวกันว่าพระกระยาหารที่สมเด็จพระพุทธองค์เสวยนั้น เป็นเนื้อสุกรอ่อน ความจริงคือเห็ดหมูอ่อน (สุกรมัทวะ คือ เห็ดหมู มีลักษณะขาวเนื้ออ่อน และมีรสหวานหมูชอบกิน) ซึ่งฟังดูแล้วผิดกันมาก ความจริงในข้อนี้เป็นอย่างไรแน่ ขอได้ตอบโดยลำดับ อาตมาภาพจะได้บันทึกเสียงไว้

บรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัตได้กล่าวแก่อาตมาภาพว่า — "เราเป็นลูกที่เขาเก็บมาเลี้ยง ไม่มีความสำคัญอย่างไร โลกจะต้องสนใจรู้ประวัติของเราไปทำไม ?"

อาตมาภาพได้ตอบชี้แจงแก่ท่านว่า บรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย รวมทั้งผู้อื่นที่อยู่ในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเทศอินเดียซึ่งเป็นที่กำเนิดของท่าน กับบรรดาแพทย์ต่าง ๆ ซึ่งต้องยกย่องเคารพนับถือท่านในฐานะบรมครูทางการแพทย์ และทำการสักการบูชาอยู่ทุกวันนี้ ย่อมต้องประสงค์จะได้ทราบทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาตมาภาพมีความเคารพในวิทยาการแพทย์ของท่าน และท่านได้ให้คำแนะนำ และความรู้ในการรักษาโรคหลายอย่างหลายประการ มีความต้องการอย่างยิ่งที่จะได้ทราบไว้

และนำไปพิมพ์ต่อท้ายเรื่องราวของท่าน ที่ได้รวบรวมมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ให้เรื่องครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นเกียรติประวัติของท่านและของอาตมาภาพด้วย

เมื่ออาตมาภาพได้ชี้แจงแล้ว ท่านก็เห็นด้วย และได้บรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ในสภาพความเป็นจริงครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่เมื่อครั้งสองพันห้าร้อยปีก่อนโน้น อาตมาภาพได้นำถ้อยคำของท่านเองบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ท่านผู้อ่านจะได้ทราบเรื่องราวต่อไปนี้

บรมครุแพทย์ได้กล่าวเรื่องราวว่า —

"เรื่องนี้ ความจริงพระพุทธองค์ไม่เคยตรัสแก่เรา พระองค์ทรงรู้ของพระองค์ด้วยพระองค์เอง ทำไมพระองค์จึงทรงปิดเราผู้เสมือนเป็นลูก เรากับพระอานนท์อยู่กันเพียงสามนะท่านนะ พระองค์ไม่ได้รับสั่งถึงเรื่องการป่วยเจ็บว่าเกิดจากอะไร เรายังมีสติดีอยู่ แต่ได้มาพบเห็นพระองค์ทรงอยู่ในลักษณะเช่นนั้น ก็ให้วิตกกังวลเป็นที่สุด เรารู้ดีว่า พระองค์ไม่ประสงค์จะให้เรารักษา แต่ก่อนร่อนชะไร เราก็ได้ปฏิบัติตัวปฏิบัติใจ ซื่อสัตย์ในพระองค์ (พูดมาถึงตอนนี้ ท่านได้ร้องไห้สะอึกสะอื้นน้ำตาไหลอาบแก้มทั้งสองของผู้เป็นร่างประทับทรง)

"พระองค์ไม่ควรด่วนจากข้าพระพุทธเจ้าไปเสียเลย จะรับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าทราบสักหน่อย ก็จะทรงอยู่กันต่อไปอีก พระองค์ไม่ควรด่วนจากไปเสียเร็ว ข้าพระพุทธเจ้ามีความสามารถ"

"เรื่องที่พระพุทธองค์จะเสด็จสู่พระปรินิพพานนั้น สำหรับเราในฐานะที่เป็นแพทย์ประจำพระองค์ พระองค์ไม่ได้รับสั่งว่าเกิดการเจ็บป่วยอย่างใด ทูลถามก็ทรงเฉยเสีย รับสั่งแต่ในเรื่องอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องสำคัญในขณะนั้น เราได้พิจารณาดูพระวรกายของพระองค์ รู้สึกว่าทรงหม่นหมอง ทรงปวดพระนาภีมาก สงสัยว่าพระกระยาหารเป็นพิษ แต่พระองค์ก็ยังทรงผินพระอิริยาบถเป็นปกติ ไม่ได้รับสั่งถึงเรื่องนี้ เราได้ประกอบพระโอสถถวายให้เสวย เพื่อทดลองดู พระองค์ก็ไม่ยอมเสวย ดูดูพระองค์ผู้ทรงเสมือนพระบิดาของเรา ดู จะกราบทูลอย่างไร ก็ไม่ยอมเสวย จะกราบทูลอ้อนวอนเท่าใด ก็ไม่ยอมรับสั่ง ทรงเฉยเสีย น่าน้อยอกน้อยใจนักนะท่าน ถ้าพระองค์เสวยพระโอสถเม็ดนั้น ก็จะทำให้เรารู้ถึงอาการของพระองค์ ยาเม็ดนี้สำคัญนัก ถ้าพระองค์เสวย พระองค์จะมีพระชนมชีพยืนยาวต่อไปอีก "ทำไมจึงจะต้องด่วนเสด็จจากลูกไป"

"เราใจคอไม่สบาย เมื่อพูดถึงตอนนี้ เดี๋ยวนี้เราก็ยังนึกคิดอยู่นะ ทำไมพระองค์ทรงต่อสู้อุปสรรคนานาประการมาได้ เพียงแค่นี้จะทรงพระชนมชีพอยู่ต่อไปไม่ได้!

"ยาเม็ดนี้ เรามีความเสียดายมาก แต่เสียดายพระองค์มากกว่า ถ้าพระองค์เสวยสักเม็ดเดียว ก็จะต้องรู้เป็นแน่แท้ทีเดียว พระบิดาของลูก!

"เราไปจำเริญยาเม็ดนั้นที่บ่อ คือ ผู้ใดจะใช้ไม่ได้ ยาสำหรับพระองค์ท่านจึงไปจำเริญเสียในน้ำ น้ำในบ่อเดือดขึ้น มันเดือดขึ้นมา สูงขึ้นมา (ตอนนี้ท่านได้ถามอาตมาภาพว่า ลำตาลหนึ่งสูงประมาณเท่าใด อาตมาภาพตอบท่านว่า สูงประมาณ ๕ – ๖ วา) มันคงไม่ถึง คงจะไม่ถึงขนาดนั้น แต่เขาประมาณก็ช่างเขา เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ แต่ขณะนี้ดูเหมือนไม่มีบ่อเสียแล้ว

(ท่านได้พูดค้างไว้ว่า อาตมาภาพได้ชี้แจงแก่ท่านว่า เมื่อครั้งอาตมาภาพได้ไปประเทศอินเดียตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ยังไม่ได้เห็นบ่อน้ำนั้นที่เมืองกุสินารา เวลานี้รัฐบาลอินเดียได้จัดการรักษาไว้อย่างดี มีรั้วรอบขอบชิดปิดกั้นไว้ทั้ง ๔ ด้าน ประตูใส่กุญแจ มีเจ้าหน้าที่คอยรักษาดูแล เจ้าหน้าที่ได้อธิบายว่า เป็นบ่อน้ำที่พระอานนท์ได้ไปตักน้ำจะถวายสมเด็จพระพุทธองค์เมื่อคราวประชวร ก่อนเสด็จสู่พระปรินิพพาน แต่น้ำในบ่อนั้นขุ่น จึงกลับมากราบทูลให้สมเด็จพระพุทธองค์ทรงทราบ สมเด็จพระพุทธองค์รับสั่งว่า "น้ำใสแล้ว" ได้ทรงให้พระอานนท์ไปตักมาถวายอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้น้ำใส พระอานนท์จึงได้ตักมาถวายพระพุทธองค์

(อาตมาภาพได้ขอร้องเจ้าหน้าที่ เอาเชือกผูกที่คอขวด แล้วหย่อนลงไปในน้ำในบ่อนั้น ได้มาหนึ่งขวด เพื่อนำมาเป็นอนุสรณ์ และเป็นน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ที่อาตมาภาพได้เก็บรักษาไว้จนบัดนี้ เมื่อบรมครุแพทย์ได้ฟังอาตมาภาพชี้แจง ก็พยักหน้ารับทราบ)

"บ่อนั้นเป็นน้ำยาวิเศษสำหรับเดี๋ยวนี้ และแต่ก่อนนี้ ความจริงเราไม่ได้ไปดูที่นั่นอีกเลย เข้าใจว่าจะไม่มีใครดูแล หรือตื้น หรือไม่มีบ่อ แต่นี่ยังมีบ่ออยู่อีกหรือ คือระหว่างที่เราได้จำเริญยาลงไปในบ่อนี้ ปรากฏว่าน้ำในบ่อได้พลุ่งขึ้นมา มองเห็นแต่ก็ไม่ได้คิดถึงเรื่องอื่นอีก นอกจากจะคิดอยู่แต่พระองค์ท่านเท่านั้น ขณะที่น้ำนั้นพลุ่งขึ้นมา ก็รู้สึกอัศจรรย์เหมือนกัน แต่ก็รีบไปสนใจในพระองค์เสีย จนกระทั่งพระองค์ไม่มีลม หมดลม อ่อนใจ อ่อนใจ"

(พอท่านพูดมาถึงตอนนี้ ก็ได้ร้องไห้สะอึกสะอื้น น้ำตาไหลอาบแก้มผู้นั่งเป็นร่างประทับทรง พูดด้วยคำพูดเสียงสั่นสะท้านช้า และซาบซึ้งจิตใจ ทำให้จิตใจอาตมาภาพเกิดความเศร้าสลดอย่างพูดไม่ถูก อาตมาภาพได้พูดปลอบโยนท่านให้คลายความเศร้าโศกว่า เรื่องได้ล่วงเลยไปแล้วถึงสองพันกว่าปี)

"มันต้องเสียใจวันยังค่ำ ท่านจะมาปลอบอกปลอบใจเราทำไม อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้แต่ใบไม้ก็ไม่กระดิก แล้วจะไม่ให้เราเสียใจ"

เราได้จัดการเรื่องพระศพของพระองค์เสร็จแล้ว ก็มาคิดว่า ตัวเรานี้สูญสิ้นแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง เราหมดทุกอย่าง ไม่มีอะไรเหลือแก่บรรดาผู้ที่อยู่ทั่ว ๆ ไป ไม่รู้ว่าจิตของเราเป็นสถานใด

หลังจากถวายพระเพลิงพระศพแล้ว เราไม่อยากมองหน้าใคร ไม่อยากพบใครหลบ หลบกลับกรุงราชคฤห แล้วเข้าไปอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งที่เขาคิชกูฏ ทางทิศตะวันออกถ้ำนั้นชื่อว่า "ถ้ำเขาคิชกูฏ" ไม่ได้ออกมาอีกเลย ไม่รู้ว่ากี่วันกี่เดือนกี่ปีไม่ออกมาใครรู้ก็ไปหา โดยมากมนุษย์ผู้เห็นแก่ตัว เราไม่เกลียดดอก แม้เราหลบไปอยู่ในนั้นซึ่งไม่มีใครรู้ ก็พยายามไปหา เพราะเขาเหล่านั้นกลัวว่าจะตาย จนกระทั่งเราเสียไม่ได้ก็ต้องรักษาเยียวยาให้เขาไป

พระอานนท์ก็ไม่ทราบว่าเราเข้าไปอยู่ในถ้ำนั้น เราอยู่แต่ผู้เดียว ไม่มีผู้ใดปรนนิบัติเรา ไม่มีผู้ใดสนใจเรา มีพระสงฆ์มาให้ทำการรักษาบ้างเหมือนกัน

อยู่มาวันหนึ่ง เวลาดึกแล้ว วันนั้นดูเหมือนจะเป็นวันที่แปลกประหลาดสักหน่อย ระหว่างที่เราอยู่ในถ้ำนั้น รู้สึกว่าภายในถ้ำมีรัศมีแสงสว่างส่องสว่างทั่วไปให้รู้สึกอัศจรรย์ใจเหมือนกัน มานั่งคิดไปคิดมา ก็หวนคิดถึงพระพุทธองค์ท่านอีกจิตใจมันให้ว้าวุ่น ไม่เป็นอันหลับอันนอน เกิดมีนิมิตประหลาด มีเสียงมากระซิบที่ข้างหู ด้วยสำเนียงอ่อนหวานซึ่งเราไม่เคยได้ยิน

ขณะนั้นมากระซิบว่า "ชีวกโกมารภัต ท่านน่ะเป็นแพทย์ประจำพระพุทธองค์ใช่ไหม" เรารู้สึกว่าเคลิบเคลิ้ม เข้าใจว่าตอบไปว่า "เรานี่น่ะเป็นแพทย์ของพระองค์ละ" แปลกประหลาด หลังจากนั้นเสียงก็ไม่มี แสงสว่างในถ้ำนั้นก็คงมืดอย่างเดิม เรามา

สะดุ้งตื่น หลังจากนั้นแล้ว มานั่งคิดดู นั่งตรองดู ว่าได้เข้ามาอยู่ในถ้ำนี้กี่วันกี่เดือน กี่ปีแล้วก็ไม่รู้”

“หวนนึกคิดถึงเสียงนั้นว่า เอ มันจับหัวใจนี่ มันจับหัวใจ ทำไมจึงต้องมาถามอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่ทั่ว ๆ ไปเขาก็ทราบอย่างดี (ตอนนี้อาตมาภาพได้ถามท่านว่า เสียงนั้นเป็นพระสุรเสียงของสมเด็จพระพุทธองค์ใช่ไหม ?)

“ไม่ใช่ ไม่ใช่ของพระพุทธองค์ เป็นเสียงประหลาด ฟังแล้วเสียงหวานเพราะ แม้แต่คำพูดอย่างนี้ยังเพราะจับใจ แปลก หลังจากนั้นแล้ว เราได้มานั่งคิดดู เรามานั่งไตร่ตรองถึงสิ่งต่าง ๆ มานั่งหวนนึกคิดถึงจิตใจที่ตั้งไว้แต่เดิมว่า จะขอเป็นหมออยู่ใกล้กับพระพุทธองค์ตลอดไปจนชีวิตของเราจะจากไป เป็นเรื่องของความตั้งใจแต่แรกของเรา เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนชีพเป็นปกติดีอยู่ นี่ยังไม่ทันเราจะสิ้น พระองค์ก็ด่วนเสด็จไปเสียก่อน น่าเสียใจ ถ้าพระองค์เสวยพระโอสถเม็ดนั้นสักหน่อย เสียดาย เสียดาย มาหวนนึกคิดถึงตอนนี้แล้ว ความตั้งจิตอธิษฐานของเราว่าจะจากพระองค์ นี่พระองค์ได้เสด็จจากไป

“เกิดมานะขึ้นมาทีเดียว เราได้ตั้งสัตย์ปฏิญาณขณะนั้นว่า พระองค์ได้เสด็จจากไป ข้าพระพุทธเจ้าขอตามไปด้วย อยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์ หมดทุกสิ่งทุกอย่างแล้วไม่ใช่หรือ ขณะที่ทำสัตย์ปฏิญาณแล้ว รู้สึกว่าหน้าถ้ำมีเสียงคล้าย ๆ กับจะพังลงมาปิดทันที เราก็เข้านอน ระลึกถึงพระพุทธองค์ตลอดเรื่อย ระหว่างที่ยังไม่หลับ เมื่อหลับไปก็เลยไม่ตื่นเหมือนกัน หลับเลยไม่ตื่น (ตอนนี้ท่านพูดดังก้อง แล้วหัวเราะชอบใจอยู่ไปมา คล้ายกับว่าสมใจท่าน) ถ้าเราไม่ได้ยินเสียงนั้นก็คงจะต้องตื่นอยู่เรื่อยนะ

ตอนที่เราไปถวายพระโอสถพระพุทธองค์ พระอานนท์ได้ไปตามเรา เราพักอยู่ใกล้กับที่พระพุทธองค์ประทับ เราตามเสด็จไปด้วย ตอนถวายพระโอสถ เราอายุได้ ๗๐ ปีกว่า

เสร็จแล้วละ เสร็จแล้วละ

“ท่านทำอะไรอย่าได้ประมาท ทำสิ่งใดอย่าได้ประมาท จงสุขุมเยือกเย็น ขอจงมีความสุข ขอจงมีความสุข”

พอท่านได้พูดจบ วิญญาณของท่านก็ได้ออกจากร่างที่ประทับทรงไป

ข้อความทั้งหมดที่ท่านผู้อ่านทั้งหลายได้อ่านพิจารณามาแล้ว อาตมาภาพขอกล่าวว่า ความรู้ในเรื่องพระปรินิพพานของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และชีวิตบั้นปลายของบรมครูแพทย์ชีวกโกมารภัตนี้ เมื่อได้พิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว มีเหตุผลที่น่าฟังมากทีเดียว อาตมาภาพขอฝากเรื่องนี้ไว้กับท่านผู้อ่านทั้งหลาย หากท่านผู้ใดได้พิจารณา และสามารถค้นคว้าเรื่องนี้ให้ได้ความรู้อันแจ่มกระจ่าง ประกอบด้วยหลักฐานแล้ว อาตมาภาพขอขอบคุณล่วงหน้าไว้ด้วย

(ลงนาม) **อง สรภาณมธุรส** ผู้บันทึก

(อง สรภาณมธุรส)

. เจ้าอาวาส วัดสมณานัมบริหาร

๑๔ ธันวาคม ๒๕๐๑

พระคาถาอัญเชิญ พระบรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัต

เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐ เวลา ๑๙.๐๐ น. เทพยเจ้าสุวรรณรัตน์ ได้ประสิทธิ์ประสาทพระคาถาอัญเชิญบรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัต ถวายไว้แก่ อง สุตบทบวร (บ๋าวเอิง) เจ้าอาวาสวัดสมณานัมบริหาร เพื่อใช้พระคาถานี้ทำการบำบัดรักษาสรรพโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง เว้นเสียแต่โรคอันเกิดจากวิบากแห่งกรรมเท่านั้น เทพยเจ้าสุวรรณรัตน์ได้ถวายพระคาถานี้แก่ อง สุตบทบวร โดยเฉพาะ มิได้มุ่งหมายจะให้ผู้หนึ่งผู้ใดใช้ด้วย

ครั้นเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๑ อง สุตบทบวร ได้ขออนุญาตต่อเทพยเจ้าสุวรรณรัตน์ เพื่อเผยแพร่พระคาถานี้แก่บรรดาญาติโยมทั้งหลาย จะได้ใช้สวดภาวนาป้องกัน และรักษาสรรพโรคภัยไข้เจ็บที่บังเกิดมีขึ้น และเป็นคาถาใช้บูชาบรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัตด้วย อันเป็นการเชิดชูเกียรติ และเพิ่มพูนความเคารพสักการบูชาบรมครุแพทย์ชีวกโกมารภัต ผลดีทั้งหลายจะตกได้แก่บรรดาญาติโยมผู้ได้พระคาถานี้ไปใช้ภาวนา และจะบังเกิดกุศลผลบุญมหาศาล

เทพยเจ้าสุวรรณรัตน์ ได้ทราบจิตเจตนาอันเปี่ยมด้วยเมตตาจิต ซึ่งมีต่อญาติโยมทั้งหลายของ อง สุตบทบวร เช่นนั้น ยินดีอนุญาตให้นำพระคาถานี้ออกเผยแพร่แก่บรรดาญาติโยม เพื่อได้มีโอกาสใช้สวดภาวนาต่อไป แต่ได้ตัดเติมพระคาถาเดิมออกบางตอน คงเหลือแต่ตอนที่จะใช้สวดภาวนาได้เป็นการทั่วไป และเหมาะสมแก่บรรดาญาติโยมจะได้ใช้สวดภาวนา ดังนี้

"โอม นะโม ชีวะโก สิระสาอะหัง กรุณิโก สัพพะสัตตานัง โอสะถะทิพพะมันตัง ปะภาโส สุริยาจันทัง โกมาระวัตโต ปะกาเสสิ วันทามิ บัณฑิโต สุเมธะโส อะโรคา สุมะนาโหมิ ฯ"

เทพยเจ้าสุวรรณรัตน์ได้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งพระคาถาบทนี้ไว้ว่า ผู้ใดได้เจริญพระคาถาบทนี้ จะบังเกิดมีอานุภาพป้องกันสรรพโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายทั้งปวงได้ เป็นผู้ไม่มีโรค ซึ่งเป็นลาภอันประเสริฐ หาได้ยาก และถ้ายิ่งได้ช่วยเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้รู้กันแพร่หลายออกไป ผลที่ได้ คือ ความไม่มีโรคจะบังเกิดมียิ่งขึ้น.

วิจารณ์ชีวประวัติ

ของ

บรมเวชชครุ พระอาจารย์ชีวกโกมารภัต

โดย

ศจ. น.พ. อวย เกตุสิงห์

วิจารณ์ชีวประวัติ

ของ

บรมเวชชครู พระอาจารย์ชีวกโกมารภัต

โดย

อวย เกตุสิงห์

พุทธมามกส่วนมากรู้จักท่านชีวกโกมารภัต ว่า เป็นแพทย์หลวงผู้ใหญ่ของพระเจ้าพิมพิสาร มคธราช แห่งนครราชคฤห ซึ่งได้ส่งไปเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้เป็นผู้รักษาอาการห้อเลือด ที่พระพุทธบาทซึ่งเกิดจากสะเก็ดหินอันพระเทวทัตใช้คนกลิ้งลงมาจากเขาคิชกูฏ เพื่อให้ทับพระพุทธองค์ เรื่องของท่านนอกเหนือไปจากนี้ไม่ใคร่มีใครทราบ จนกระทั่งท่าน อง สรภาณมธุรส (พระอาจารย์บ๋าวเอิง แห่งวัดญวนสะพานขาว ผู้มีชื่อเสียงในทางอัญเชิญวิญญาณ) ได้จัดพิมพ์หนังสือ "กตัญญุตานุสรณ์ ชีวกโกมารภัต" ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒

ในหนังสือนั้น มีชีวประวัติของท่านพระอาจารย์ชีวกโกมารภัต ซึ่งแปลและรวบรวมจากพระไตรปิฎก โดย พระอริยเมธี วัดสัมพันธวงศ์, และเรียบเรียงโดยท่านเปมังกโร ภิกขุ แห่งวัดบรมนิวาสน์ (พิมพ์ที่โรงพิมพ์สหวิทยพานิช, พระนคร, ๒๕๐๒). บุคคลทั่วไปที่ได้อ่านหนังสือนี้ย่อมจะมีความรู้สึกซาบซึ้งในสติปัญญาและความสามารถของท่านชีวกเป็นที่ยิ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเกิดความสงสัยว่า เรื่องเหล่านั้นจะเป็นจริงทั้งหมดหรือเปล่า, โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่เกี่ยวกับการประกอบโรคศิลปของท่านพระอาจารย์นั้น ดูพิลึกกึกกือ ราวกับเป็นเรื่องแต่งขึ้น

ผู้เขียนในฐานะที่เป็นพุทธมามก และเป็นแพทย์ ได้อ่านทบทวนชีวประวัติของท่านชีวกด้วยความพิจารณา และไตร่ตรองได้บังเกิดความรู้ และความคิดเห็นหลายประการ ซึ่งคิดว่าอาจจะเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ในแง่ส่งเสริมความ

ศรัทธาในท่านพระอาจารย์ชีวกโกมารภัต (ซึ่งต่อไปจะเรียกสั้น ๆ ว่า "ท่านชีวก") และในความแม่นยำของพระไตรปิฎกด้วย จึงได้เรียบเรียงเรื่องนี้ขึ้น

ก่อนอื่นควรทราบว่า พระอาจารย์ชีวกโกมารภัต เป็นบุคคลที่มีตัวตน ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องนิยาย นอกจากจะมีเรื่องราวของท่านอยู่ในพระไตรปิฎก, ยังมีหลักฐานทางวัตถุเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของท่านปรากฏมาจนทุกวันนี้ ผู้ที่ไปนมัสการสังเวชนีย-สถานที่นครราชคฤหจะได้เห็นทรากแห่งคฤหาสน์ของท่านอยู่ใกล้กับทรากของเสนาสนะในอัมพวันวนาราม ไม่ไกลจากเชิงเขาคิชฌกูฏมากนัก เป็นพยานยืนยันว่า ท่านชีวกมีตัวตนจริง ส่วนเรื่องของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความสามารถและสติปัญญาจะเป็นไปได้แค่ไหน อาจเห็นได้จากบทวิจารณ์ต่อไปนี้

เพื่อความกระจ่างในการอภิปราย ผู้เขียนขอแยกการวิจารณ์ชีวประวัติของท่านชีวก โดย ๔ แง่ คือ

๑) ในฐานบุคคลธรรมดา ๒) ในฐานพุทธมามก
๓) ในฐานข้าราชการ และ ๔) ในฐานแพทย์

๑. ท่านชีวก ในฐานบุคคลธรรมดา

๑. เป็นผู้มีสติ

แม้แต่ยังอยู่ในวัยรุ่นหนุ่ม เป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าอภัยราชกุมาร, พระโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ท่านชีวกก็มิได้หลงระเริงในความสุข ซึ่งเกิดจากพระอุปถัมภ์ของพระบิดา ท่านคงจะระลึกว่า ฐานะของท่านขึ้นอยู่กับความเมตตาปรานีของผู้อื่น เมื่อใดผู้นั้นเปลี่ยนใจ ความลำบากก็จะเกิดขึ้นแทนที่ความสุข ถ้าหากท่านเองไม่มีทางประกอบอาชีพ ดังนั้นท่านจึงได้หนีออกจากวัง โดยสารพ่อค้าไปยังเมืองตักกศิลา และเข้าเรียนวิชาแพทย์ในสำนักของ "พระฤาษี โรคาพฤกษตริณณา" โดยทำการรับใช้พระอาจารย์แทนค่าเล่าเรียน แม้จะอยู่ในฐานะลำบาก ท่านก็มิได้ย่อท้อกลับศึกษาได้ดีและเร็วกว่าคนอื่น ๆ เป็นอันมาก

ครั้นเรียนจบแล้ว ท่านก็มิได้หลงในความรู้ กลับมาใคร่ครวญว่าตัวจะสามารถรักษาโรคให้คนอื่น ๆ ได้จริงหรือไม่ ในที่สุด เรียนถามพระอาจารย์ ซึ่งเข้าใจความคิดของท่านชีวกดี จึงได้สั่งให้ไปค้นหาต้นไม้ที่ใช้เป็นยาไม่ได้มาให้ ท่านชีวกเดินทางไปตลอดระยะทางสี่วัน ก็หาพบไม่ ครั้นนำความมาเรียนพระอาจารย์ ท่านก็บอกว่า

"นั่นแหละแสดงว่าเรียนจบจริง ๆ และมีความสามารถจะรักษาโรคได้แล้ว เพราะรู้หมดทุกอย่าง"

เนื่องจากเห็นความดีของท่านชีวก พระอาจารย์จึงสอนวิชาพิเศษเพิ่มเติมให้อีก ซึ่งตามธรรมดาไม่สอนใคร ดังนั้น ท่านชีวกจึงมีความรู้ และความสามารถเหนือกว่าคนอื่น ๆ ทั้งหมด และได้เป็นบรมแพทย์ซึ่งไม่มีใครเทียบเทียมได้

หลังจากกลับไปถึงนครราชคฤหแล้ว ท่านชีวกได้มีโอกาสถวายการรักษาโรคริดสีดวงทวารหนักแด่พระเจ้าพิมพิสาร โดยถวายยา ทาครั้งเดียวก็หายเป็นปลิดทิ้ง พระเจ้าพิมพิสารทรงพอพระทัยมาก พระราชทานรางวัลอย่างมโหฬาร มีเครื่องยศสำหรับราชตระกูลชั้นสูง พร้อมด้วยหญิงสาวอีกห้าร้อยคน แต่งกายด้วยพัสตราภรณ์และจินดามณีมีค่าล้ำ รวมมูลค่านับคณนาไม่ได้ แต่ท่านชีวกมีสติ พิจารณาเห็นว่ารางวัลนั้นมากมายเกินกว่าเหตุ และเกินกว่าฐานะของตน จึงขอถวายคืน

พระเจ้าพิมพิสารทรงโปรดความมักน้อย และสงบเสงี่ยมของท่านชีวกเป็นอันมาก จึงทรงเปลี่ยนรางวัลเป็นคฤหาสน์ พร้อมด้วยข้าทาสบริวารยานพาหนะ และพระอุทยานชื่อว่า สวนอัมพวัน ท่านชีวกเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว จึงได้รับพระราชทานโดยดุษณียภาพ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงแต่งตั้งให้ท่านชีวกเป็นแพทย์ประจำพระองค์ และประจำพระพุทธเจ้าด้วย ทำให้ท่านมีโอกาสใกล้ชิดพระพุทธเจ้าจนได้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งกับพระศาสนา

๒. เป็นผู้มีปัญญา

ตามชีวประวัติของท่านชีวกปรากฏหลักฐานว่า ท่านเป็นผู้มีปัญญาเป็นเลิศและมีความสามารถเหนือคนอื่น ๆ ทั้งนี้นับตั้งแต่สามารถเรียนจบวิชาแพทย์ภายในเวลา ๗ ปี ในเมื่อคนทั่วไปต้องใช้เวลา ๑๖ ปี แม้จะใช้เวลาน้อย แต่ท่านรู้ละเอียด

หมดทุกอย่าง แม้กระทั่งสรรพคุณของต้นไม้ทุกต้น ปัญญาอันยอดเยี่ยมช่วยให้ท่านสามารถวินิจฉัยโรคได้แม่นยำ แม้ในรายที่ลึกลับสำหรับคนทั่วไป แล้วก็สามารถกำหนดการรักษาอย่างได้ผลชะงัดทุกครั้ง จนมีชื่อเสียงแพร่หลายไปในหลายประเทศว่าเป็นแพทย์ผู้ยอดเยี่ยม

ปัญญาของท่านนี่เองทำให้ท่านสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างถูกต้อง เช่น ในการถวายการรักษาพระเจ้าจัณฑปัชโชโต ท่านได้เล็งเห็นตั้งแต่ต้นแล้วว่าพระเจ้าจัณฑปัชโชโตทรงมีพระโทสะร้าย และรังเกียจเนยเหลวอย่างที่สุด การที่ท่านแข็งขืนให้เสวยเนยเหลวด้วยเหตุผลทางวิชาแพทย์ ถึงแม้ว่าจะทำให้พระโรคหาย พระโทสะ ก็อาจทำให้ตัวท่านต้องได้รับโทษจนถึงชีวิต จึงได้วางแผนทางหนีทีไล่ไว้โดยเรียบร้อย สามารถพาตัวพ้นจากอันตรายร้ายแรงไปได้ด้วยสติปัญญาของตนเอง

๓. เป็นผู้มีความกตัญญู

เจ้าอภัยราชกุมาร ได้ทรงเก็บเอาทารกชีวกโกมารภัต ไปทรงเลี้ยงไว้จนเติบใหญ่ ย่อมจะต้องทรงมีพระเมตตามากพอสมควร การที่ท่านชีวกได้หนีไปเรียนวิชาแพทย์ โดยไม่ได้ทูลลาอย่างถูกต้อง คงจะมิใช่เพราะการทะเลาะเบาะแว้ง เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านคงไม่กลับไปเฝ้าเจ้าอภัยราชกุมาร เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว ที่น่าจะเป็นได้ คือ เมืองตักกศิลาอยู่ห่างไกลมาก และหนทางอาจทุรกันดาร ทั้งเวลาเรียนตามธรรมดาก็ถึง ๑๖ ปี หากทูลลาพระบิดาอาจไม่ทรงอนุญาต ท่านชีวกจึงได้ใช้วิธีหนี

พอเรียนสำเร็จ ท่านก็มุ่งหน้าคืนสู่วังของเจ้าอภัยราชกุมาร เข้าทูลขออภัยโทษทั้งยังได้ถวายทรัพย์สินทั้งหมดที่หาได้ในระหว่างเดินทางกลับ เป็นการขอลุแก่โทษอีกด้วย ที่จริงในตอนนั้นท่านชีวกก็ได้พิสูจน์ความสามารถตัวเองแล้ว หากจะคิดตีตนออกหากจากพระบิดา ก็คงจะไม่เดือดร้อน แต่ท่านกลับตรงไปเข้าเฝ้า และทูลขออภัยพร้อมทั้งถวายทรัพย์สินคล้ายกับจะขอถ่ายโทษ เรื่องนี้แสดงชัดเจนว่า ท่านเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทีอย่างเต็มเปี่ยม

อนึ่ง การที่ท่านชีวกไม่รับรางวัลอันมหาศาลจากพระเจ้าพิมพิสาร ก็อาจเกี่ยวกับการที่ท่านระลึกว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพระราชบิดาของเจ้าอภัยราชกุมาร ท่าน

ควรจะรักษาโดยไม่คิดค่าตอบแทนใด ๆ เพื่อเป็นการสนองพระคุณของเจ้าอภัยราชกุมารด้วย

ยิ่งกว่านั้น เมื่อท่านรักษาโรคปวดศีรษะของเศรษฐีสำเร็จ เศรษฐีจะยอมเป็นทาสทั้งครอบครัว ดังที่สัญญาไว้แต่ท่านไม่รับตามนั้น ขอเพียงเงินหนึ่งแสนกหาปนะสำหรับตนเอง และอีกหนึ่งแสนกหาปนะ ถวายพระเจ้าพิมพิสาร ข้อนี้เป็นพยานว่าท่านระลึกถึงพระเดชพระคุณของพระเจ้าพิมพิสารอยู่เสมอ และพยายามกระทำปฏิการะในทุกโอกาส.

๒. ท่านชีวกโกมารภัต ในฐานพุทธมามก

๑. เป็นผู้มีศรัทธามาก

ท่านชีวกได้แสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่เริ่มเป็นผู้มีฐานะขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านมีความเคารพบูชาในพระพุทธองค์อย่างสูงสุด ระลึกถึงพระองค์อยู่เสมอ อยากจะได้นั่งใกล้ และฟังธรรมของพระองค์ท่านทุก ๆ วัน ดังนั้นเมื่อได้รับพระราชทาน "ผ้าสิวัยยะกะ" เป็นรางวัลพิเศษจากพระเจ้าจัณฑปัชโชตเมื่อทรงหายพิโรธแล้ว ก็ได้ตั้งใจเก็บรักษาไว้ถวายพระพุทธเจ้า ต่อมาก็ได้ตัดสินใจสร้างวัดขึ้นในสวนอัมพวัน ที่ได้รับพระราชทานจากพระเจ้าพิมพิสาร ถวายพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฟังธรรมบ่อย ๆ

อนึ่ง ในฐานแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้า ท่านชีวกได้เอาใจใส่ดูแลรักษาสุขภาพของพระภิกษุและสามเณรโดยทั่วไปหมด มิได้จำกัดแต่พระพุทธองค์หรือพระสาวกผู้ใหญ่ ๆ ท่านเอาใจใส่รักษาพระ และห่างเหินคนไข้ธรรมดาฝ่ายคฤหัสถ์จนถึงกับมีผู้อ้างว่ามีคนที่เป็นโรคต่าง ๆ จำนวนมากเข้าไปอุปสมบท เพื่อจะได้มีท่านชีวกเป็นหมอรักษา เรื่องนี้จะเท็จจริงเพียงไรก็ไม่ทราบ แต่ถึงอย่างไรก็แสดงว่าท่านชีวกมิได้ศรัทธาแต่เฉพาะองค์พระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่**ศรัทธาทั้งพระรัตนตรัยทีเดียว** คือรวมทั้งพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

๒. เป็นผู้กระทำประโยชน์พิเศษต่อพระพุทธศาสนา

นอกจากถวายเสนาสนะและดูแลรักษาสุขภาพของพระพุทธองค์และพระสาวกทั่วไป ท่านชีวกยังได้ประกอบกิจที่มีความสำคัญเป็นพิเศษหลายประการ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. ได้รักษาอาการห้อเลือด ที่พระบาทพระพุทธเจ้า ซึ่งถูกสะเก็ดหินที่พระเทวทัตให้คนกลิ้ง เพื่อให้ทับพระองค์ ด้วยความสามารถของท่านชีวก อาการนั้นได้หายหมดสิ้นเรียบร้อยภายในวันเดียว

๒. เมื่อได้รับผ้า "สิวัยกะ" เป็นรางวัลจากพระเจ้าจัณฑปัชโชโต ก็ได้นำขึ้นถวายพระพุทธเจ้าที่อัมพวนาราม และได้ถือโอกาสทูลขอให้ทรงอนุญาตให้พระภิกษุรับผ้าจากทายกทายิกามาทำจีวรได้ แทนที่จะใช้แต่ผ้าบังสุกุลดังที่ได้ปฏิบัติมาแต่ต้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตตามที่ขอ พรของท่านชีวกข้อนี้สำคัญเพียงใด จะเห็นได้เมื่อนึกว่า ในปัจจุบันนี้จะหาผ้าบังสุกุลจริง ๆ (ที่ใช้ห่อศพมาแล้ว) ได้ที่ไหนบ้าง และจะมีพอเพียงกับจำนวนพระและเณรหรือไม่

๓. ครั้งหนึ่งท่านชีวกได้พิจารณาเห็นว่ากุลบุตรจำนวนมากเข้ามาอุปสมบท บางคนมีร่างกายทุพพลภาพพิการ หรือเป็นโรคเรื้อรังที่น่ารังเกียจ หรือรักษาไม่หาย หากปล่อยให้เข้ามาโดยอิสระ นานไปคณะสงฆ์จะมีแต่คนไม่สมประกอบเป็นอันตรายแก่พระศาสนา ท่านจึงได้กราบบังคมทูลพระพุทธเจ้า ขอให้ห้ามบวชสำหรับบุคคลที่เป็นโรคห้าประเภท คือ โรคเรื้อน ฝีคัณฑสูต ขี้กลาก โรคมองคล่อ และ ลมบ้าหมู พระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วเห็นชอบด้วยเหตุผล จึงทรงอนุญาต ตั้งแต่นั้นมาก็มีการถามอันตรายิกธรรมแก่ผู้ประสงค์จะบวช ตราบเท่าทุกวันนี้

การที่ท่านชีวกกราบทูลขอห้ามโรคห้าอย่างนั้น ก็เพราะเป็นโรคที่รักษาไม่หาย (โรคเรื้อน, โรคมองคล่อ, โรคลมบ้าหมู) หรือหายยากมาก (ฝีคัณฑสูต, ขี้กลาก) และอาจติดต่อกันต่อไป ถ้ายอมให้บวช พวกที่เป็นโรคก็จะมัวแต่รักษาตัว ไม่ได้ปฏิบัติธรรม

อนึ่ง โรคเรื้อนเป็นโรคติดต่อรักษาไม่หาย (ในสมัยนั้น) และคนทั่วไปรังเกียจ ถ้ารับเข้ามาคณะสงฆ์ก็จะถูกรังเกียจไปด้วย โรคมองคล่อ (หลอดลมโป่งพอง) มิใช่โรค

ติดต่อก็จริง แต่ทำให้คนไข้ไออย่างรุนแรงเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะในตอนดึก และเช้ามืด การไอนี้จะขัดขวางการปฏิบัติภาวนาของพระอื่น ๆ เพราะหนวกหู โรคลมบ้าหมูนั้น แม้มิใช่โรคติดต่อก็จริง แต่ผู้เป็นโรคอาจเกิดชักขึ้นมาเมื่อไรก็ได้ เช่น ขณะบิณฑบาต หรือขณะทำพิธีสงฆ์ ซึ่งจะเป็นเรื่องโกลาหลมาก โรคขี้กลากน่าเกลียด และรักษาหายยาก ทั้งติดต่อง่ายอีกด้วย ถ้าระมัดระวังไม่ดี โรคอาจขยายไปทั่วคณะโดยเร็ววัน เพราะติดต่อทางสบงจีวร เครื่องอัฐบริขาร หรือ เสนาสนะ โรคฝีคัณฑะสูต (ฝีรอบช่องทวารหนัก) นั้นเล่า ก็เป็นโรคเรื้อรังที่ทรมานคนไข้มาก ทำให้มีเลือดมีหนองออกมาจากแผลตลอดเวลา และต้องมีคนคอยปรนนิบัติทำแผลให้ เพราะทำเองไม่ถนัด ผู้ที่เป็นโรคนี้ ย่อมเป็นที่รบกวนและที่รังเกียจของผู้อื่นอย่างมาก

การที่ในอุปสมบทวิธีของพระพุทธศาสนามีการห้ามบวช โดยอันตรายิกธรรม ย่อมทำให้พระศาสนาบริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้น ทั้งยังช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุทั่วไปด้วย ทั้งนี้เป็นผลแห่งวุฒิปัญญาของท่านชีวก.

๓. ท่านชีวกโกมารภัต ในฐานข้าราชการ

๑. เป็นข้าราชการผู้ใหญ่ของบ้านเมือง

พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงตั้งท่านชีวกเป็นแพทย์หลวงประจำพระองค์ และมีหน้าที่สำคัญอื่น ๆ อีก ท่านชีวกได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสามารถ และเอาใจใส่ มีความดีความชอบมาก ในที่สุดได้เป็นเอกอัครมหาอำมาตย์ ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดสำหรับข้าราชการ นับว่าท่านได้มีความรับผิดชอบที่สำคัญยิ่งในบ้านเมือง

๒. ช่วยส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้าน

ความรู้ความสามารถของท่านชีวก ได้แพร่กระจายออกไปถึงประเทศใกล้เคียง พระเจ้าจัณฑปัชโชโต แห่งอุชเชนียนคร ต้องส่งทูตมาขอตัวไปรักษาโรคของพระองค์ ท่านชีวกก็ได้รักษาให้หายโดยเรียบร้อยรวดเร็ว อีกครั้งหนึ่งเศรษฐีใหญ่ผู้มีอิทธิพลในกรุงพาราณสีได้เดินทางไปขอยืมตัวท่านชีวก ต่อพระเจ้าพิมพิสารเพื่อให้ไปรักษาลูก

พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาต แล้วท่านชีวกก็ได้รักษาให้หายขาดอย่างน่าพิศวง ความสำเร็จทั้งสองรายนี้นอกจากจะเป็นการเชิดชูพระเกียรติของพระเจ้าพิมพิสารว่าทรงมีหมอวิเศษอยู่ในราชสำนัก ยังเป็นการส่งเสริมสัมพันธไมตรีระหว่างมคธประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านด้วย นับว่าเป็นความดีความชอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของท่านชีวก

๓. ช่วยระงับเหตุจลาจล

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้ครองราชย์แล้ว หลงเชื่อพระเทวทัต ทรงทรมานพระราชบิดาจนเสด็จสวรรคต ประชาราษฎรมีความขึ้งเคียดโกรธแค้นจนใกล้จะเกิดการจลาจล ท่านชีวกมองเห็นอันตรายใหญ่หลวงแก่ชาติบ้านเมือง จึงได้ใช้สติปัญญาของท่านเกลี้ยกล่อมและขู่เข็ญพระเจ้าอชาตศัตรูจนทรงยินยอมไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดอัมพวัน

พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาโปรดจนพระเจ้าอชาตศัตรูเกิดศรัทธาปสาทะในพระธรรม และพระรัตนตรัย และทรงสารภาพความผิดที่ได้ปลงพระชนม์สมเด็จพระราชบิดา พระพุทธเจ้าทรงแสดงโทษของปิตุฆาต แล้วทรงกำชับให้ระวังไม่ให้กระทำผิดร้ายแรงอีก

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงแสดงพระองค์เป็นพุทธมามก และทรงปฏิบัติพระองค์อย่างถูกทางตั้งแต่นั้นมา เมื่อประชาราษฎรได้ทราบข่าวเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและสารภาพผิด พร้อมทั้งทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามก ก็คลายความโกรธแค้นและเลิกคิดที่จะทำการขับไล่พระเจ้าอชาตศัตรูออกจากราชสมบัติ นับว่าท่านชีวกได้สามารถป้องกันอันตรายอันใหญ่หลวง มิให้เกิดแก่พระราชวงศ์ และบ้านเมือง ด้วยสติปัญญาของท่าน

๔. ท่านชีวกโกมารภัต ในฐานแพทย์

๑. เป็นนักศึกษาที่ยอดเยี่ยม

ท่านชีวกได้ศึกษาแพทย์ด้วยความสมัครใจของท่านเอง แม้ว่าท่านต้องทำงานรับใช้พระอาจารย์เป็นค่าศึกษาไปด้วยในระหว่างนั้น ท่านก็ศึกษาจบภายใน ๗ ปี

แทน ๑๖ ปีเช่นคนอื่น ๆ ท่านได้พิสูจน์ความรอบรู้เรื่องสรรพคุณยา ด้วยการเสาะหาต้นไม้ และพบว่าทุก ๆ อย่างใช้เป็นยาได้ทั้งนั้น พระอาจารย์มีความพอใจในความสามารถของท่านมาก จึงได้สอนวิชาพิเศษให้ ดังนั้นท่านจึงมีความรู้ความสามารถเหนือกว่าแพทย์คนอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน

สำหรับข้อที่ว่า ท่านชีวกเดินทางไปถึงสี่วัน ไม่พบต้นไม้สักต้นเดียวที่ใช้เป็นยาไม่ได้ บางท่านอาจสงสัยว่าเป็นการอ้างเกินความจริง แต่ตามความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ต้นไม้ทุกต้น (ที่มีสีเขียว) มีโฆลโรฟีย์ลล์ ซึ่งมีสรรพคุณในการดูดหรือทำลายกลิ่น นอกจากนั้น พืชทุกอย่างมี เซ็ลลูโลส และ เฮมิเซ็ลลูโลส ซึ่งมีสรรพคุณดูดซับสารพิษ (เช่น ยาเขียว) และกระตุ้นการเคลื่อนไหวของลำไส้ (ใช้แก้อาการท้องผูก) ดังนั้นที่กล่าวว่า "ต้นไม้ทุกอย่างใช้เป็นยาได้" จึงเป็นความจริง ไม่มีต้นใดเลยที่ใช้เป็นยาไม่ได้ มีแต่ว่าจะใช้หรือไม่เท่านั้น

๒. เป็นผู้สามารถพิเศษในการตั้งตำรับยา และปรุงยา

เพราะท่านชีวกมีความรู้ยอดเยี่ยมในเรื่องสรรพคุณยา และเรื่องการรักษาโรค ท่านจึงสามารถจัดยาให้เหมาะกับคนไข้แต่ละคน และโรคแต่ละโรค

ตามความรู้ ในปัจจุบัน ยาที่พิสดารที่สุดที่กล่าวถึงในประวัติ คือ ยาถ่ายที่ถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งมีกลีบบัวขาบคั้วผสมตัวยาสำคัญ (ที่มีฤทธิ์ถ่าย), และใช้โดย "ดูดกลิ่น" เข้าทางจมูก ยา ๑ ห่อมียา ๑ กำมือ, ทำให้ถ่าย "๑๐ ครั้ง" ถวายไว้ ๓ ห่อ ให้ถ่ายติดต่อกัน ๓๐ ครั้ง ในตอนท้ายทำให้หยุดถ่ายโดยสรงน้ำอุ่น

เรื่องนี้ผู้ที่มิใช่แพทย์อาจมีความสงสัยหลายประการ ผู้เขียน (ซึ่งเป็นแพทย์) สงสัยแต่เฉพาะที่ว่า "ถ่าย ๑๐ ครั้ง" ด้วยยา ๑ ห่อ คือสงสัยว่า "ถ่าย ๑ ครั้ง" หมายความว่าอะไร

ถ้าหมายความว่า "ถ่ายจนหมดในพักหนึ่ง ๆ" ถ่าย ๓๐ ครั้ง คงทำให้เพลียมากเท่า ๆ กับคนที่เป็นบิดอย่างแรง เพราะฉะนั้นผู้เขียนใคร่แสดงความเห็นว่า "ถ่าย ๑ ครั้ง" คงหมายความถึง "การอุจจาระออกมา ๑ ก้อน หรือ ๑ ตอน หรือ ๑ ขยัก" คือตรงกับการบีบรูด ๑ ครั้งของลำไส้ ตามความเข้าใจนี้ "ยา ๑ ห่อทำให้ถ่าย ๑๐ ครั้ง" หมายความ

ว่าทำให้เกิด "คลื่นบีบรูดของลำไส้ ๑๐ คลื่น, มีอุจจาระถูกบีบออกมา ๑๐ ก้อน หรือ ๑๐ ตอน หรือ ๑๐ ขยัก" ผู้ที่มีความรู้ยอดเยี่ยมในเรื่องสรรพคุณยา เช่นเดียวกับท่านชีวกคงจะสามารถปรุงยาให้ทำให้เกิดผลดังกล่าวนี้ได้

สำหรับวิธีบริหาร (ใช้) ยา โดยการสูดดมเข้าไปในทางจมูก (เหมือนดมยาแก้หวัด) นั้นไม่มีอะไรสงสัย รู้กันอยู่ว่า สารระเหยบางอย่าง อาจซึมผ่านเยื่อบุโพรงจมูกหรือถุงลมของปอดเข้าสู่กระแสเลือดแล้วไหลไปทั่วร่างกายได้ ข้อที่เป็นปัญหาคือท่านชีวกใช้อะไรเป็นตัวยาสำคัญที่ทำให้ถ่าย และซึมเข้าร่างกายโดยวิธีสูดดม ผู้เขียนสารภาพว่า ไม่มีความรู้เรื่องนี้ แต่เชื่อว่าอาจเป็นไปได้ และคิดว่าคงจะเป็นยาที่กระตุ้นระบบประสาทเสรี (ซึ่งทำงานโดยเป็นอิสระต่อจิตใจ) ควบคุมการทำงานของลำไส้และอวัยวะอื่น ๆ ที่เดาเช่นนี้อาศัยข้อที่แสดงไว้ว่า

"วิธีทำให้หยุดถ่าย คือ การอาบน้ำอุ่น" น้ำอุ่นกระตุ้นผิวหนัง ย่อมกระตุ้นไปถึงระบบประสาทเสรี และในกรณีถ่ายยานี้ คงจะไปแก้ฤทธิ์ของยาถ่าย ทำให้การถ่ายหยุด

เรื่องยาถ่ายพิเศษนี้ เป็นพยานหลักฐานถึงความสามารถยอดเยี่ยมในเรื่องยาและการจัดตำรับยา และวิธีบริหารยา ซึ่งทำให้ท่านสามารถพลิกแพลงวิธีใช้ยาได้ตามความพอใจ

กรณีรักษาพระเจ้าจัณฑปัชโชโต แสดงทั้งปัญญา และความรอบรู้ของท่านชีวก พระเจ้าจัณฑปัชโชโต ประชวรโรคเรื้อรังจนผอมเหลือง หมอในประเทศหมดความสามารถ ต้องเชิญท่านชีวกไปช่วย ท่านเห็นว่าต้องรักษาด้วยเนยเหลว แต่ขัดข้องเพราะพระเจ้าจัณฑปัชโชโตไม่ยอมเสวยโดยเด็ดขาด ท่านชีวกใช้ความรู้ของท่านแปลงรูปเนยเสียจนพระเจ้าจัณฑปัชโชโตสังเกตไม่ได้ เมื่อเสวยลงไปแล้วครั้งเดียว พระโรคของท่านก็หายสนิท

พระโรคนั้นในหนังสือ "กตัญญุตานุสรณ์ฯ" แสดงว่าเป็น "วัณโรค" ผู้เขียนเห็นว่าไม่ใช่ เพราะถ้าเป็นวัณโรคจริง คงจะไม่หายเพราะเสวยยาหนเดียว ผู้เขียนเข้าใจว่า พระเจ้าจัณฑปัชโชโตคงประชวรเพราะขาดอาหารไขมัน เพราะท่านไม่โปรดและไม่ยอมเสวย ในไขมันมีสารบางอย่าง ("กรดไขมัน") ซึ่งร่างกายจำเป็นต้องได้รับ

จากภายนอก (คือโดยทางอาหาร). พวกหมอหลวงเมืองอุชเชนีรู้ไม่ถึงโรค เห็น "ผอมเหลือง" ก็วินิจฉัยว่า "เป็นวัณโรค" จึงรักษาไม่หาย

แต่ท่านชีวกมีความรู้และชำนาญมากกว่า วินิจฉัยถูกต้องว่าประชวรเพราะขาดไขมัน จึงกำหนดจะรักษาด้วยเนยใส เมื่อพระเจ้าจัณฑปัชโชโตเสวยเนยใสเข้าไปครั้งเดียว โรคก็หาย เพราะการรักษาตรงกับโรค

อุปสรรคสำคัญในการรักษา คือ คนไข้ไม่ยอมรับเนยอย่างเด็ดขาด ถ้าท่านชีวกไม่มีความสามารถยอดเยี่ยมในการปรุงและแปลงลักษณะของยา การรักษาก็คงจะทำไม่ได้ การที่ท่านได้แปลงเนยใสซึ่งเป็นของธรรมดาๆ ใครๆ ก็รู้จักดี ให้มีลักษณะอย่างอื่น จนพระเจ้าจัณฑปัชโชโตทรงดูไม่ออก ต้องนับว่าท่านชีวกมีความสามารถในด้านนี้ยอดเยี่ยมจริงๆ

พระเจ้าจัณฑปัชโชโตเสวยเนยใสแปลงรูปเข้าไปแล้ว ยาถูกย่อย เนยใสคืนรูป พระเจ้าจัณฑปัชโชโตจึงได้ทรงทราบความจริง ทรงพิโรธมาก จะให้จับท่านชีวกไปประหาร แต่ท่านอาศัยปัญญาของท่านเล็งเห็นเหตุการณ์ล่วงหน้า และใช้อุบายเอาช้างเร็วของพระเจ้าจัณฑปัชโชโตเองขี่หนีไปเสียไกลแล้ว พระเจ้าจัณฑปัชโชโตส่งมหาดเล็กชื่อ "นายกาโก" ซึ่งเดินเร็วกว่าช้างติดตามไปทันที่ใกล้ชายแดน แต่ก็ถูกอุบายของท่านชีวกทำเอานอนแบ็บ ติดตามต่อไปไม่ไหว

ที่จริงท่านชีวกจะขับช้างข้ามชายแดนไปเสียเลยก็ได้เพราะใกล้มากแล้ว แต่ท่านกลับหยุดพักรับประทานอาหารคอยจนนายกาโกตามไปทัน ผู้เขียนเดาว่า เพื่อจะให้นำเอาช้างกลับไป นายกาโกได้รับคำเตือนจากพระเจ้าจัณฑปัชโชโตแล้ว ไม่ให้กินอาหารของท่านชีวก เพราะเกรงจะถูกวางยา แต่ท่านชีวกหลอกให้นายกาโกกินมะขามป้อมซึ่งท่านล้วงจากย่ามออกมาให้ โดยนายกาโกไม่รู้ว่าขณะที่ล้วงนั้นท่านได้เอาเล็บหยิกที่ผิวมะขามป้อม ให้ยาซึ่งติดไว้ที่เล็บแทรกเข้าไปในเนื้อ พอนายกาโกกินเข้าไปประเดี๋ยวเดียวก็ถ่ายอุจจาระแบบท้องร่วงจนหมดแรงลงนอน ท่านชีวกมอบช้างคืนไว้แก่นายกาโกแล้วเดินทางกลับกรุงราชคฤหโดยปลอดภัย

เรื่องนี้แสดงทั้งปัญญา และความรู้ของท่านชีวก ปัญญาท่านช่วยให้คาดการถูกต้องว่า นายกาโกคงไม่ยอมกินอาหารหรือน้ำเพราะเกรงจะถูกวางยา แต่นายกาโก

เดินมาไกล ย่อมกระหายน้ำ ท่านกลับห้ามไม่ให้ดื่มน้ำ ว่าจะทำให้ไม่สบาย (ซึ่งทำให้นายกาโกเห็นว่าท่านหวังดี เลยหมดความระวังตัว) แล้วก็ถูกวางยา

มะขามป้อมเหมาะที่สุด สำหรับการใช้ประโยชน์ในที่นี้ เพราะเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วว่าแก้กระหายน้ำได้ดี นอกจากนั้นยังมีรสฝาดมาก ซึ่งช่วยกลบรสยาถ่ายที่หยิกเข้าไปในเนื้อ

ปัญหาที่ยังตอบไม่ได้ คือ ท่านใช้ยาอะไร ?

ยาที่แพทย์แผนปัจจุบันรู้จักว่าเป็นยาถ่ายแรงที่สุด คือ น้ำมันสลอด แต่จะต้องใช้ถึงสามหยด ซึ่งคงจะมากเกินกว่าที่จะใช้เล็บหยิกใส่เข้าไปในลูกมะขามป้อมได้ ทางที่จะเป็นไปได้มีสองทาง

ทางที่หนึ่ง คือ ท่านชีวกมียาถ่ายของท่าน ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่มีใครรู้จัก

ทางที่สอง คือ ท่านชีวกได้ใช้ความรู้ของท่านทำให้น้ำมันสลอดข้นเข้าหลายเท่า จนกลายเป็นคล้ายขี้ผึ้งและมีฤทธิ์แรงเพิ่มขึ้นจนปริมาณเท่าขี้เล็บ ก็ทำให้ถ่ายจนหมดแรง

๓. เป็นผู้รอบรู้เรื่องสรรพคุณยา และวิธีใช้ยา

ความสามารถของท่านชีวกในด้านทั้งสองนี้ ปรากฏในประวัติเกี่ยวกับคนไข้อีกสามคน คือ การรักษาภริยาเศรษฐีเมืองสาเกต (คนไข้คนแรกของท่าน), การรักษาพระโรคริดสีดวงของพระเจ้าพิมพิสาร และการรักษาโลหิตุปบาทของพระพุทธเจ้า ทั้งสามรายนี้ท่านชีวกวางยาครั้งเดียวโรคก็หาย แสดงว่าท่านใช้ยาถูกกับโรค และใช้วิธีที่ให้ผลดีสมบูรณ์

ภริยาเศรษฐีเมืองสาเกตนั้น ปวดศีรษะมาถึง ๗ ปี ไม่มีใครรักษาหาย ท่านชีวกเอาเนยใสเคี่ยวบนไฟจนเปลี่ยนรสและกลิ่น ผสมตัวยาสำคัญแล้วให้คนไข้สูดเข้าทางจมูก "และอาเจียนออกมาทางปาก" รักษาครั้งเดียวหายขาด พิจารณาตามเรื่องผู้เขียนคิดว่า ภริยาเศรษฐีเป็นโรคโพรงอากาศข้างจมูกอักเสบ (ไซนัสไอติส), ช่องระบายอากาศของโพรงตีบ อากาศถ่ายเทไม่ได้ หนองค้างอยู่ข้างในจึงปวดศีรษะรุนแรง

ยาที่ท่านชีวกให้คนไข้นัดเข้าไป คงจะละลายอยู่ในเนยใส อาศัยความลื่นของไขมันผ่านช่องตีบเข้าไปได้ ยังผลให้ช่องขยายหนองออกมาได้ และเชื้อโรคถูกฆ่าตาย หนองไหลลงไปในคอ คนไข้อาเจียนออกมาโรคก็หาย

แม้ในปัจจุบันนี้ การรักษาโรคไซนัสอักเสบก็ไม่ค่อยได้ผล เพราะยาไม่ผ่านเข้าไปในโพรงกระดูก ถ้าหากมีใครเอาวิธีของท่านชีวกมาลองใช้ดูบ้าง อาจจะได้ผลดีกว่ากินยา หรือผ่าตัดก็ได้

โรคริดสีดวงทวารหนัก เป็นโรคเรื้อรังรักษายาก สมัยนี้นิยมวิธีศัลยกรรมตัดเอาออก (แล้วบางทีก็เป็นใหม่) หมอแบบเดิม โดยเฉพาะหมอจีน ใช้วิธีเอายาทาให้ "หัวฝ่อ" แล้วหลุดออกมา ซึ่งต้องทำหลายยก ท่านชีวกรักษาพระเจ้าพิมพิสาร โดยทายาหนเดียวก็หายสนิท ยาของท่านคงจะทำให้หัวริดสีดวงฝ่อแล้วแห้งหายเข้าไปในเนื้อโดยตรงคงไม่ใช่ชนิดกัดให้หัวหลุดออกมาอย่างที่หมอจีนนิยมใช้ เพราะอย่างหลังนี้ยังมีแผลเป็นซึ่งจะต้องรักษาอีกหลายวัน

เมื่อพระเทวทัตให้สมุนกลิ้งก้อนหินเพื่อให้ไปทับพระพุทธเจ้า จนสะเก็ดกระเด็นไปทำให้ข้อพระบาทห้อเลือด ท่านชีวกรักษา โดยเอายาพอกแล้วพันผ้าทิ้งไว้หลายชั่วโมง ระหว่างนั้นท่านเข้าไปรักษาคนไข้ในนครราชคฤห ตั้งใจจะกลับไปแก้ผ้าพันแผลเอง แต่บังเอิญประตูเมืองปิดออกไม่ได้ ต้องรอด้วยความกระสับกระส่ายตลอดคืน พอเช้ารีบออกไปเฝ้าก็พบว่าทุก ๆ อย่างเรียบร้อย เนื่องด้วยพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยญาณและให้พระอานนท์เอาผ้าออกเมื่อถึงเวลา ปรากฏว่า แผลหายเรียบร้อย

แพทย์แผนปัจจุบันรักษาอาการห้อเลือดด้วยยาผสมสารเคมีซึ่งละลายก้อนเลือดยังต้องใช้เวลาสี่ห้าวัน ยาของท่านชีวกใช้เป็นชั่วโมง ๆ เท่านั้น

๔. เป็นผู้สามารถในการผ่าตัด

ในแง่ของวิชาการ การรักษาโรคของท่านชีวกที่น่าทึ่งที่สุด คือ การเปิดกะโหลกศีรษะเศรษฐีเมืองราชคฤหเพื่อรักษาอาการปวดศีรษะรุนแรง และเรื้อรัง ท่านได้พบ "หนอนสองตัว" อยู่ภายใต้กะโหลกศีรษะ จึงเอาออกเสียแล้วปิดกะโหลกไว้อย่างเดิม เศรษฐีก็หายเป็นปกติ

งานของท่านชีวกที่กล่าวนี้เป็นศัลยกรรมสมอง ซึ่งเป็นการผ่าตัดชั้นยอด แม้ในปัจจุบันนักโบราณคดีพบบ่อยๆ ว่า กะโหลกศีรษะของคนสมัยก่อนมีรอยถูกเจาะรู และสันนิษฐานว่าเป็นผลของการรักษาโรคสมอง วิธีแบบนี้จึงไม่ใช่ของใหม่แต่คงมีมานานแล้ว ดังนั้นเรื่องท่านชีวกเปิดกะโหลกศีรษะคนไข้จึงเป็นไปได้

นอกจากนั้น ในการขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองตักกศิลา ได้พบเครื่องมือผ่าตัดอายุมากกว่าพันปี ซึ่งมีลักษณะบ่งไปทางเครื่องใช้สำหรับผ่าตัดกะโหลกศีรษะ แสดงว่าศัลยกรรมสมองอาจจะมีในประเทศอินเดียมาตั้งแต่สมัยของท่านชีวก หรือหลังจากนั้นไม่นาน ก็ได้

สำหรับ "หนอน" ภายในกะโหลกศีรษะของเศรษฐีนั้น คงไม่ใช่หนอนที่เกิดจากไข่แมลงวัน เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นจะต้องมีแผลทะลุเข้าไปจากภายนอก แต่ไม่ปรากฏว่าเศรษฐีมีแผลที่ศีรษะ ดังนั้นน่าจะเป็น "หนอนพยาธิ" มากกว่า

ตามความรู้ในปัจจุบัน (โดยคำบอกเล่าของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์แทน จงศุภชัยสิทธิ์ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล) ตัวพยาธิที่อาจเข้าไปอยู่ภายในกะโหลกศีรษะ หรือสมองนั้นมีอยู่หลายอย่าง รวมทั้ง "ตัวจี๊ด", แองจิโอสรองกีย์ลัส, ซีสติเซอร์คัส, และ ฟาสซิโอล่า. ตัวจี๊ดนั้นไม่เคยปรากฏในประเทศอินเดีย (จำต้องเดาว่า ในสมัยพุทธกาลก็คงไม่มีเหมือนกัน) แองจิโอสตรอง-กีย์ลัส และ ซิสติเซอร์คัส มีความสัมพันธ์กับหมูซึ่งในอินเดียมีน้อย ส่วน ฟาสซิโอล่านั้น อยู่ในวัว ซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ไข่ของมันออกมากับมูลวัว ซึ่งอาจไปปนเปื้อนผัก คนกินผักได้ไข่เข้าไปในลำไส้ ตัวอ่อนฟักออกมาแล้ว ไชเข้าไปในหลอดเลือดและล่องลอยไปทั่วร่างกาย บางตัวอาจเข้าไปอยู่ในสมอง หรือภายในกะโหลกศีรษะได้

ผู้เขียนคิดว่า "หนอน" ที่ท่านชีวกเอาออกมาจากกะโหลกศีรษะของเศรษฐีนั้น น่าจะเป็นตัวนี้มากกว่าอื่น เพราะในประเทศอินเดียนั้นวัวเพ่นพ่านไปทั่วทุกแห่ง ส่วนหมูนั้นค่อนข้างจะหายาก ชาวเมืองจึงมีโอกาสกินผักที่เปื้อนมูลวัวมากกว่าขี้หมู ดังนั้นหนอนพยาธิในกะโหลกศีรษะของเศรษฐี ซึ่งท่านชีวกเจาะกะโหลกเอาออกมาได้ จึงน่าจะเป็นพยาธิที่มาจากวัว คือ ฟาสซิโอล่า เฮพาติค่า หรือ ฟาสซิโอล่า จิกันติค่า

ตัวพยาธิที่เข้าไปอาศัยพักพิงอยู่ในร่างกายมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นตัวอะไร ย่อมอาศัยยังชีพอยู่ด้วยอาหาร และอ๊อกซิเจน ซึ่งไหลมากับเลือดของมนุษย์ผู้ให้ที่อาศัย พยาธิบางอย่าง เช่น พยาธิปากขอ อาจกินเลือดของผู้ให้อาศัยเสียจนผู้นั้นเกิดอาการโลหิตจาง บางอย่าง เช่น ตัวตืด ก็เพียงแต่แย่งอาหาร ทำให้ผู้ให้อาศัยขาดอาหาร ผอมแห้งแรงน้อย สำหรับหนอนฟาสซิโอล่า สองตัวในศีรษะเศรษฐี ไม่ได้แย่งอาหาร หรือทำลายเม็ดเลือดมากนัก แต่ไปแย่งเนื้อที่อันจำกัดภายในกะโหลกศีรษะ ทำให้สมองถูกเบียด จนเกิดอาการปวดศีรษะอย่างรุนแรง และไม่มีเวลาหาย จนกระทั่งท่านชีวกหยิบตัวพยาธิออกไป

สำหรับกรณีลูกเศรษฐี เมืองพาราณสี ที่เป็นโรคมีอาการผอมเหลือง แพทย์อื่นรักษาไม่หาย ท่านชีวกวินิจฉัยว่า เป็นผีในลำไส้ และรักษาโดยการผ่าท้อง แล้วตัดเอาลำไส้ส่วนที่เป็นโรคออกทิ้งไป ส่วนที่เหลือเอาต่อกันเข้าอย่างเดิม ลูกเศรษฐีหายจากโรค และกลับมีร่างกายอ้วนท้วนเป็นปกติ

ข้อน่าสนใจในรายนี้มีอยู่สองประการ คือ ท่านชีวกทำอย่างไร คนไข้จึงไม่รู้สึกเจ็บปวดในขณะผ่าตัดประการหนึ่ง กับ โรคผีในลำไส้ คือโรคอะไร อีกประการหนึ่ง

สำหรับการตัดเอาลำไส้ออกทิ้งเสียตอนหนึ่ง แล้วเอาส่วนที่เหลือมาต่อกันนั้น ในสมัยนี้นับว่าเป็นการผ่าตัดที่ไม่ยากนัก แต่ในสมัยโน้นอาจจะเป็นอย่างอื่น หมอทั้งเมืองพาราณสีจึงรักษาไม่ได้ (แต่การรักษาไม่ได้ หรือไม่หายนั้น อาจเป็นเพราะวินิจฉัยไม่ถูก ส่วนท่านชีวกวินิจฉัยได้ถูกต้อง จึงรักษาได้)

การที่ท่านชีวกผ่าตัด เปิดหน้าท้องเอาลำไส้ออกมาได้โดยสะดวก ท่านต้องมีวิธีทำให้คนไข้ไม่รู้สึกเจ็บเสียก่อน ผู้เขียนคิดว่า วิธีที่น่าจะเป็นได้ที่สุด คือ การใช้ฝิ่น ซึ่งรู้จักกันมาตั้งแต่ "สมัยก่อนประวัติศาสตร์" (คือก่อนพุทธกาล) ไม่ต้องสงสัยว่าท่านชีวกจะต้องมีความรู้อย่างดีในเรื่องฝิ่น และสามารถเอามาใช้ทำให้คนไข้สิ้นความรู้สึกเจ็บปวด อีกวิธีหนึ่ง ที่ท่านอาจจะใช้ได้ คือ การสะกดจิต ซึ่งรู้จักกันมานมนานแล้ว

ท่านชีวกเป็นลูกศิษย์ฤาษี คงจะได้ศึกษาเรื่องการปฏิบัติทางจิตมาเป็นอย่างดี และมีความสามารถในการสะกดจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อท่านเก่งทางการผ่าตัดด้วย ท่านย่อมจะต้องเตรียมตัวเรียนวิชานั้นไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติ อำนาจจิต

ของท่านอาจจะมีประโยชน์อย่างอื่นอีก ในการประกอบวิชาชีพของท่าน เช่น ให้เพ่งดูภายในร่างกาย แทนใช้เครื่องเอ็กซเรย์ในสมัยปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ท่านชีวกจึงวินิจฉัยโรคได้แม่นยำ และรักษาได้ผลดีกว่าแพทย์คนอื่น ๆ

ฝีในลำไส้ของลูกชายเศรษฐีนั้น ผู้เขียนคิดอย่างตื้น ๆ ว่า น่าจะเป็นจากวัณโรคมากกว่าอย่างอื่น วัณโรคลำไส้ ซึ่งมักลงท้ายด้วยฝีเรื้อรัง เป็นโรคที่แพร่หลายมากโรคหนึ่ง โดยเฉพาะในหมู่คนที่ดื่มน้ำนมวัว คือแม่วัวมีเชื้อวัณโรค เชื้อออกมากับน้ำนม คนดื่มน้ำนมโดยไม่ได้ทำลายเชื้อเสียก่อน เชื้อวัณโรคก็เข้าไปถึงลำไส้ ยึดแหล่งที่พักพิง ขยายพันธุ์ต่อไป จนกลายเป็นฝีขึ้น ชาวอินเดียดื่มน้ำนมมานมนานแล้ว แต่การทำลายเชื้อในน้ำนมเพิ่งรู้จักกันเมื่อศตวรษที่ผ่านไป สมัยพุทธกาลยังไม่มีความรู้เรื่องเชื้อจุลินทรีย์ และการทำลายเชื้อ เป็นการง่ายที่ลูกเศรษฐี (และคนใดคนหนึ่ง) จะได้รับเชื้อวัณโรคเข้าไปกับน้ำนม และเกิดเป็นฝีในลำไส้ขึ้น ผู้ที่เป็นโรคนี้ได้รับผลร้ายจากสองทาง คือ จากพิษของเชื้อวัณโรค และจากการที่มีฝีอยู่ในลำไส้ เพราะฉะนั้นลูกเศรษฐี จึงมีอาการผอมเหลืองเป็นสำคัญ

เนื่องจากวัณโรคลำไส้มักจะมีแหล่งโรคที่อื่นอีกด้วย โดยเฉพาะที่ปอด ซึ่งต้องรักษาด้วยยา

ท่านชีวกอาจจะมียาวิเศษของท่าน ซึ่งสามารถรักษาวัณโรคในตำแหน่งอื่นให้หายไปด้วย ลูกเศรษฐีจึงกลับมีสุขภาพดีโดยรวดเร็ว

๕. เป็นผู้มีลักษณะของแพทย์ที่สมบูรณ์

การที่จะเป็นแพทย์ที่ดีเป็นเรื่องยากยิ่ง โดยเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ มีแพทย์จำนวนมากที่มีวิชาความรู้สูง มีความสามารถรักษาโรคได้ดี แต่ขาดคุณสมบัติของแพทย์แท้ ซึ่งข้อนี้ย่อมลบล้างความดีในส่วนอื่น ๆ ให้เหลือน้อยไปเป็นอันมาก

ใครได้อ่านประวัติของท่านชีวกแล้ว ย่อมจะเกิดความรู้สึกว่า ท่านช่างเป็นคนดีจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่เป็นหมอเก่งเท่านั้น ท่านมีศีล และ มีธรรมะเต็มเปี่ยมอยู่ในจิตใจของท่าน ซึ่งทำให้การปฏิบัติของท่านทุก ๆ อย่างเป็นไปในแง่ที่พึงนิยมนับถือทั้งนั้น ความจริงข้อนี้จะเห็นได้จากข้อสรุปต่อไป ซึ่งมีเหตุการณ์เป็นหลักฐานพยาน

(๑) ท่านเป็นผู้รู้สึกรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของคนไข้ ไม่ยอมรักษาใครจนแน่ใจว่ามีความรู้จริง ๆ (กรณีค้นหาต้นไม้ที่ไม่มีสรรพคุณเป็นยา)

(๒) ท่านไม่ถือโกรธคนไข้ แม้จะถูกยั่ว หรือเหยียดหยาม (กรณีภริยาเศรษฐีไล่ออกจากบ้าน แต่ท่านไม่ถือ กลับเสนอตัวซ้ำ จนได้รักษาให้หายจากโรค)

(๓) ท่านตั้งใจช่วยคนไข้ แม้รู้ว่าตนเองอาจต้องเสียหาย หรือ แม้ได้รับอันตราย (กรณีรักษาพระเจ้าจัณฑปัชโชโต ยอมเสี่ยงภัย ใช้ยาซึ่งรู้ว่าคนไข้เกลียดอย่างยิ่ง)

(๔) ท่านเห็นคนไข้ทุกคนสำคัญ ตั้งใจรักษาทุกคน มิได้เลือกเอาใจใส่แต่เฉพาะคนที่ฐานะดี หรือ มีความสำคัญ (กรณีกลับไปดูคนไข้ในเมืองราชคฤห ในเมื่อรักษาพระพุทธเจ้ายังไม่เสร็จ แต่มีโอกาสพอจะไปได้)

(๕) ท่านไม่ทำอันตรายใคร แม้มีเหตุผล และมีโอกาสจะทำได้ง่าย (กรณีนายกาโกตามจับตัวท่าน จะเอาไปให้พระเจ้าจัณฑปัชโชโตลงโทษ ท่านอาจวางยาให้ตายหรือทำร้ายตอนที่นอนหมดแรงอยู่ อย่างไม่มีทางสู้ แต่ท่านไม่ได้ทำ)

(๖) ท่านไม่รีดนาทาเร้นคนไข้ เรียกค่ารักษาแต่พอสมควรกับเหตุการณ์และฐานะของบุคคล (กรณีรักษาเศรษฐีกรุงราชคฤห ซึ่งสัญญาจะยอมตัวเป็นทาสพร้อมด้วยครอบครัว ท่านลดหย่อนให้ เอาเพียงเงินจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องเล็กน้อยสำหรับเศรษฐี)

(๗) ท่านมักให้ความรู้แก่คนไข้และญาติ ไปพร้อมกับให้การรักษา ซึ่งอาจมีประโยชน์สำหรับการปฏิบัติตัวต่อไปภายหลัง (กรณีผ่าตัดลูกชายเศรษฐีเมืองพาราณสีเสร็จแล้วยังอธิบายให้พวกญาติทราบความเป็นไปของโรค)

(๘) ท่านเพ่งเล็งถึงจิตวิทยาของคนไข้ด้วย ไม่เพียงแต่ตั้งหน้ารักษาโรค (กรณีผ่ากะโหลกศีรษะเศรษฐีเมืองราชคฤห ท่านให้คนไข้เตรียมใจไว้ว่า จะต้องนอนตะแคงข้างขวา ๗ เดือน ตะแคงข้างซ้ายอีก ๗ เดือน และนอนหงาย ๗ เดือน แต่ที่จริงต้องนอนท่าละ ๗ วันเท่านั้น)

หากในปัจจุบันนี้ แพทย์ผู้ใดมีพฤติกรรมอย่างท่านชีวก ถึงแม้ว่าจะมีความสามารถในทางรักษาไม่เท่าเทียมท่าน แพทย์ผู้นั้นย่อมจะได้ชื่อว่าเป็น “แพทย์ที่ดี”

และย่อมจะมีผู้คนเคารพนับถือไปทั่วบ้านทั่วเมือง เท่าที่ปรากฏอยู่ในความสังเกตของคนส่วนมาก แพทย์สมัยนี้มักจะเพ่งเล็งแต่เรื่องความรู้และแบบฉบับของฝรั่ง ผู้ที่ยึดแบบที่เคยสั่งสอนอบรมมาแต่เก่าก่อนนั้น หายากเต็มที เพราะถือว่า แบบอย่างนั้น ๆ เป็นของโบราณ สมัยนี้ใช้ไม่ได้เสียแล้ว.

สรุป

ท่านชีวก หรือ พระอาจารย์ชีวกโกมารภัต เป็นสัตบุรุษควรแก่การเคารพกราบไหว้ ท่านมิได้เป็นแต่เพียงแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยของท่าน แต่ยังเป็นคนดี, มีความกตัญญูกตเวที, มีสติ, มีปัญญา และมีศีลธรรม ท่านเป็นผู้เสียสละ จิตใจเปี่ยมไปด้วยจาคะ และปริจาคะ เมตตากรุณา

ความสำเร็จของท่านอยู่ที่ทำอะไรทำจริง, มีความเพียร, ใส่ใจและใฝ่ตรอง, โดยมีความหวังดีต่อคนไข้ หรือต่อส่วนรวมเป็นหลัก

หากพิจารณาท่านในแง่ของคน ท่านก็เป็นคนที่หาได้ยาก มองในแง่ของข้าราชการ ท่านก็เป็นขุนนางที่จงรักภักดีเป็นเยี่ยม, ดูในแง่ของพุทธศาสนิกชนท่านก็เป็นอุบาสกผู้ได้ทิ้งรอยไว้ชั่วนิรันดร์ในพระศาสนา เพ่งท่านในฐานที่เป็นแพทย์แพทย์ก็เป็นแพทย์ชั้นยอดทั้งในด้านปฏิบัติ และจริยธรรม ท่านเป็นธีรชนที่หาได้ยากยิ่ง

ดังนั้น จึงเป็นการสมควรยิ่งแล้ว ที่แพทย์ไทยเดิมทั้งหลายจะยกย่อง และเทอดทูนท่านว่าเป็นปรมาจารย์.

ประสพการณ์เกี่ยวกับบรมครูแพทย์

ชีวกโกมารภัต

โดย

" มิสโจ "

"เสด็จพ่อ"

พ.ศ. ๒๕[illegible]๙

ความเป็นแม่ในทางรูปธรรมของมารดาผู้เขียน ได้สิ้นสุดลงอีกหนึ่งรอบวัฏฏจักร ผู้เขียนจึงเข้า – ออก วัด "ธาตุทอง" แทบไม่เว้นวัน เป็นเหตุให้ได้พบท่านบรมครูแพทย์ "ชีวกโกมารภัจโจ" ทางด้านนามธรรมในอีก ๒ ปีต่อมา และจากนั้นจนวันนี้ ผู้เขียนเรียกท่านว่า – "เสด็จพ่อ" ตามอย่างสานุศิษย์ของท่านได้สนิทใจ ท่านเป็นพ่อของผู้เขียนในทางนามธรรม เป็นที่เคารพรัก มีพระคุณต่อผู้เขียนดุจพ่อบังเกิดเกล้านั่นเทียว กระแสแห่งการหลุดพ้นในยุคพุทธกาลได้ล่วงไปแล้วสองพันกว่าปี ซึ่งเสด็จพ่อ และผู้เขียน ต่างก็ยังไม่สามารถติดตามกระแสแห่งการหลุดพ้นไปได้ในยุคนั้น วิบากแห่งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ที่ต่างก็สั่งสมมาไม่เหมือนกัน ได้เป็นคลื่นพาให้ท่านและผู้เขียน ยังต้องเวียนว่ายอยู่กันคนละภพละภูมิ ใครเล่าจะคิดว่า จะมีการติดต่อกันได้อีก

กระแสจิตจึงเป็นพลังที่น่าศึกษา

พ.ศ. ๒๕๑๑

ณ ลานหน้าวัดธาตุทอง มีฝูงชนชุมนุมกันที่ปะรำพิธีปลุกเสกหล่อรมดำของท่านบรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัจโจ ซึ่งเป็นแพทย์หลวงในแผ่นดินพระเจ้าพิมพิสาร เป็นแพทย์ประจำพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านอุทิศเวลาทั้งหมดรักษาสุขภาพและชีวิตของคนไข้ โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ จนไม่มีเวลาที่จะบวชเรียนดังใจปรารถนา ผลงานของท่าน ไม่เพียงแต่เป็นที่เทิดทูนของคนในยุคนั้น แม้ในยุคต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ก็ยังมีผู้กล่าวขวัญสดุดีเกียรติคุณของท่านขจรขจายไปทุกทิศ

ในบทความนี้ ผู้เขียนขอใช้คำว่า "เสด็จพ่อ" เพื่อเทิดทูนพระคุณของท่าน

ก่อนพบเสด็จพ่อ ผู้เขียนสนใจแต่ในเรื่องชีวิตหลังความตาย ในเรื่องวัตถุมงคลนั้น ใครให้ก็บูชาเพื่อเตือนใจให้รำลึกถึงพระรัตนตรัยเท่านั้น ไม่ติดใจในเรื่องศักดิ์สิทธิ์ เพราะคิดเห็นว่า การเรียนรู้ศิลปวิทยาแขนงใดก็ตาม ครูต้องรู้จริงเหนือ

ศิลปวิทยาแขนงนั้น จึงจักสัมฤทธิ์ผล การปลุกเสกปฏิมากร เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยอำนาจจิต ก็เช่นกัน ผู้ปลุกเสกต้องมีคุณธรรมล้ำเลิศ มีพลังจิตเหนือกว่า ไม่ต้องอาศัยคาถาอาคมและพิธีกรรมแต่อย่างใด พุทธาภิเษกก็เห็นมีพระ ผู้มีพระภาคเท่านั้นที่จะทรงปลุกเสกได้ แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่าทรงกระทำเช่นนั้น จะทรงกระทำแต่การที่จะถึงซึ่งความหลุดพ้นเท่านั้น พระรูปของเสด็จพ่อ ก็เช่นกัน ท่านเป็นแพทย์เหนือแพทย์อยู่แล้ว ถ้าท่านไม่ปลุกเสกเอง ไหนเลยจะมีความศักดิ์สิทธิ์ได้

ทิฐินี้จะถูกผิดอย่างไรก็ตาม เป็นเหตุให้ผู้เขียนมิได้แวะดูรูปหล่อที่สมมติเป็นเสด็จพ่อ ว่ามีรูปร่างหน้าตาอย่างไร เดินผ่านไป เกือบจะออกอีกทางหนึ่งแล้ว เผอิญเหลือบไปเห็นรูปถ่ายขนาด ๒๔ นิ้ว เป็นที่สะดุดตา สะดุดใจยิ่งนัก จนต้องหยุดมองเป็นรูปบุรุษชรา ชาวชมพูทวีป นั่งตัวตรงเข้าสมาธิอยู่ โดยมิต้องหลับตา มือขวาวางบนเข่าขวา แขนซ้ายตั้งฉากแบมืออยู่หว่างสะดือ สายตานั้นมองไปไกลสุดหล้าฟ้าเขียว แววตานั้นช่างซื่อ แต่ประกายฉลาดแฝงไว้ด้วยความเมตตาอย่างลึกซึ้ง เส้นเลือดน้อยใหญ่นูนเด่นเป็นผู้มีกำลังภายในมหาศาล ความรู้สึกในขณะนั้น ราวกับว่ากำลังเดินอยู่ในถ้ำ แล้วพบคน ๆ หนึ่งนั่งเป็นสมาธิอยู่ฉะนั้น รูปนั้นช่างมีชีวิตชีวา จนเกิดความอยากรู้ว่าท่านเป็นใคร มาบัดนี้ ซึ่งกำลังเขียนบทความนี้อยู่ จึงคิดได้ว่า ตนเองนั้นช่างโง่แท้ ๆ ก็ทราบแก่ใจแล้วว่ากำลังมีการปลุกเสกใครกันอยู่ รูปนี้ต้องเป็นท่านมิต้องพักสงสัย แต่ในขณะนั้นเองผู้เขียนกลับต้องไปขอคำตอบจากผู้ที่ยืนอยู่ใกล้ ๆ บางครั้งความโง่นั้น ถ้าหมั่นถามก็จะได้ความรู้เพิ่มเติม ในวันนั้นจึงได้ความรู้ที่ให้คุณค่ามหาศาลในเวลาต่อมา

เมื่อทราบว่าท่านมาประทับทรงเพื่อรักษาคนไข้ ณ ที่ใดเวลาใดและวันใดแล้ว ผู้เขียนก็ไปตามนั้น เมื่อไปถึง มีคนนั่งอยู่เต็มห้อง แทบจะหาที่นั่งไม่ได้ คนทรงนั่งบนอาสนะบาง ๆ นุ่งผ้าโจงกะเบนสีขาว ห่มขาว สวมประคำ นั่งนิ่งอยู่ในท่าที่เห็นในรูปอย่างสงบ เมื่อท่านมาประทับทรง ทุกคนก้มลงกราบพร้อมกัน ท่านจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วจุดเทียนทำน้ำทิพย์ เสร็จแล้ว ก็เริ่มทำการรักษาทีละคน อย่างรวดเร็ว คนละไม่กี่นาที ท่านยกมีดหมอแตะคนไข้ แล้วเคาะมีดกับพื้นเบา ๆ จับศีรษะคนไข้เป่ากระหม่อม เสกน้ำทิพย์ให้ดื่มคนละสามอึก เสกยาและผลไม้ แล้วบอก

วิธีบริโภค บางคนท่านพ่นน้ำทิพย์ให้ อาการมากก็จะพ่นน้ำมันร้อน ๆ ที่กำลังเดือดอยู่ในกะทะบนเตาถ่าน พ่นทีไรคนไข้สะดุ้งสุดตัวทุกที แต่ปากคนทรงเป็นปกติ ท่านทำการรักษาอยู่ราวสองชั่วโมง คนไข้จึงเบาบางลง ระหว่างที่ผู้เขียนนั่งพับเพียบอยู่นั้น ต้องขยับขาไปมาด้วยความเป็นเหน็บ แต่คนทรงที่กำลังอยู่ในความควบคุมทางจิตจากเสด็จพ่อนั่งเฉยไม่เปลี่ยนอิริยาบถเลย มีมือเท่านั้นที่เคลื่อนไหวไปมา ไม่หันซ้ายแลขวา พูดน้อย พูดเบา ๆ พอให้ได้ยินเท่านั้น ถ้าคนไข้เข้าไปหาท่านช้าไปสักอึดใจเดียว ท่านก็จะวางมือขวาบนเข่าขวา แขนซ้ายตั้งฉากแบมืออยู่ระหว่างสะดือดั่งในรูปทันที ตลอดเวลาหกปีที่ท่านมาประทับทรง ท่านไม่เคยส่งเสียงวางอำนาจ ไม่ยิ้ม ไม่หัวร่อ ไม่พูดเล่น ไม่บ่น ไม่ดุว่าคนไข้ให้ได้อาย ไม่ประจบประแจงใคร สุภาพ พูดจาไพเราะ ไม่กล่าวคำหยาบ พูดอย่างไร ทำอย่างนั้น ทำอย่างไร พูดอย่างนั้น ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่สนใจกับความสูงส่งมั่งคั่งของใคร รักษาให้ด้วยความเมตตากรุณาเสมอหน้ากันหมด ใครจนมากท่านประทานเงิน ใครอาการหนัก ท่านรีบรักษาให้ก่อน ภิกษุสามเณรก็เช่นกัน ท่านจะรักษาอย่างเคารพนบนอบ ท่านไม่เปิดเผยความลับของใคร ไม่โอ้อวดแอบอ้าง มีแต่ถ่อมตนเสมอ ใครร้องไห้มา ท่านจะปลอบโยนให้กำลังใจด้วยมธุรสวาจา ให้ความช่วยเหลือด้วยวิธีง่าย ๆ โดยเสกธูปเก้าดอกให้จุดปักกลางแจ้ง ประทานดอกไม้ธูปเทียน และเงินสามบาทให้ไปใส่บาตร ท่านว่าคนดีช่วยง่าย คนร้ายช่วยยาก ใครล่วงเกินท่านก็ไม่โกรธ ใครขอหวยท่านก็นิ่งเสีย ท่านจะตอบที่เห็นควรจะตอบเท่านั้น คนไข้เป็นร้อย ๆ บางวันเช่ารถมาจากต่างจังหวัดมากมาย ท่านตั้งหน้าตั้งตารักษาอย่างไม่รู้เหน็ดรู้เหนื่อย เต็มใจ และรวดเร็ว ไม่เคยเล่นตัว ไม่ต้องกราบกรานอ้อนวอน ท่านจะรักษาจนคนไข้หมด ไม่เคยทอดทิ้งคนไข้ไปกลางคันเลย ช่างเป็นคุณธรรมที่หายากยิ่ง

เมื่อผู้เขียนคุ้นเคยกับท่านแล้ว ได้บังอาจนำสัตว์เลี้ยงไปให้ท่านรักษาเนือง ๆ ได้ยินเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า "ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง" ท่านกลับสอนให้ผู้เขียนครองใจอยู่ในอุเบกขาว่า — "ช่างเขาเถิดลูก มนุษย์ก็เป็นเช่นนี้ ถือตัวถือตนด้วยความไม่รู้ว่า มนุษย์ หรือ แมว หมา ก็เป็นสัตว์โลกด้วยกัน ไม่มีความต่ำสูงในด้านรูปธรรม แต่ต่ำสูงกันในด้านคุณธรรมต่างหาก อย่าถือตัวว่าเป็นมนุษย์แล้วจะสูงส่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน บางครั้ง

มนุษย์ก็ทำในสิ่งที่สัตว์เดรัจฉานทำไม่เป็น เช่นการปล้น จี้ ฆ่า ลักพา ทำทารุณ หลอกลวง ให้ร้ายกันอย่างโหดเหี้ยมสยองขวัญ ฆ่าคนเป็นแสนเป็นล้านตายในพริบตาเดียว หารู้ไม่ว่าต้องไปเสวยวิบากในโลกันตร์ชั่วกัปชั่วกัลป์ ส่วนสัตว์เดรัจฉานนั้นเมื่อหมดวิบากแห่งอกุศลกรรมแล้ว ก็จักได้เสวยวิบากแห่งกุศลกรรมบ้าง เช่น เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นเทพ ตามกำลังแห่งกรรมนั้น ๆ เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็ยังทะนงตนไม่ได้ ไม่รู้วันใดที่จะต้องกลับไปเป็นสัตว์เดรัจฉานอีก”

เสด็จพ่อชี้มายัง “ปลาแนม” ที่นั่งอยู่บนตักผู้เขียน ท่านว่า – “สุนัขตัวนี้ชาติปางก่อนเป็นป้าของผู้เขียน ในเวลาจะสิ้นใจ ได้ยินเสียงสุนัขเห่า ด้วยอำนาจแห่งอกุศลกรรม จิตไปจับอารมณ์ที่เสียงสุนัขนั้น จึงหลงทำกาละ ปฏิสนธิในท้องสุนัขทันที อาศัยกุศลกรรมที่ทำไว้บ้าง จึงเกิดมาเป็นลูกสุนัขสวยงามน่ารักในชาตินี้” ผู้เขียนจึงเปลี่ยนเรียกว่า “ป้าแนม” ในเวลาต่อมา เป็นโอกาสให้ผู้เขียนได้ขูดเกลาการถือดีทะนงตนว่าเป็นมนุษย์ออกเสีย ไม่ว่าผู้เขียนจะพาป้าแนมไปไหน เห็นคนแปลกหน้า จะเห่าไม่ยอมหยุด แต่ถ้าพาไปฟังเทศน์ที่วัดราชบพิธ ป้าแนมไม่เห่าเลย นั่งเรียบร้อย ฟังธรรมอย่างสนใจ ตลอดเวลาที่อยู่ในโบสถ์นั้นด้วยกัน

คำสอนให้ตั้งตนอยู่ในพรหมวิหารสี่ของเสด็จพ่อ เสียดายที่ไม่สามารถถอดคำตามสำนวนของท่านได้

ท่านให้ยอมรับความเป็นจริงเสียก่อนว่า ในโลกมนุษย์หาความสงบสุขได้ยาก เพราะธรรมชาติของโลกจักต้องวุ่นวายสับสน โกลาหลอลหม่านอยู่เช่นนี้ตลอดกาล ผู้ใดต้องการความสุขกายสบายใจ ต้องเริ่มจากการตั้งตนอยู่ในพรหมวิหารสี่ คือ

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ธรรมสี่ข้อนี้ จะต้องปฏิบัติภายในขอบเขตของสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม ไม่ผิดศีลธรรมในครอบครัว ในท่ามกลางญาติมิตร ไม่ผิดกติกาในหมู่คณะ ไม่ผิดระเบียบวินัยในที่ทำงาน ไม่ผิดจารีตประเพณีนิยมในสังคม ไม่ผิดกฎหมายในประเทศ นอกประเทศ และไม่ฝืนใจตนเอง

เมตตา ความพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ ที่ปรารถนาดี มีน้ำใจดีต่อผู้อื่น ครอบครัว ญาติมิตร สังคม ประเทศชาติ และชีวิตทั้งมวลในโลก โดยไม่จำนนต่อความรุนแรง

ของอธรรม ไม่สยบต่อความตาย ไม่เสียดายและเสียใจในความสูญเสีย อันเป็นส่วนของตนเอง

เมตตามิได้เกิดจากความรัก ความใคร่ ความสงสาร ความเห็นใจ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความเสแสร้ง และความกดดันจากภายในและภายนอก เมตตาเกิดในขณะจิตที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ เข้าใจในสภาวธรรม เมตตาบีดกั้นกิเลสตัณหา จึงไม่มีความพยาบาท อภิชฌา หรืออคติใด ๆ แอบแฝงอยู่ จิตใจเยือกเย็น เป็นปัจจัยให้เกิด "กรุณา"

กรุณา การแสดงออกของเมตตาทางด้านรูปธรรม เป็นพฤติกรรมที่มุ่งให้เกิดผลดีต่อการขจัดปัญหาแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของใคร ที่ไหน เวลาใด โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ช่วยจนสุดหัวใจ เป็นธรรมที่ให้เปล่าด้วยใจจริง ไม่ตั้งเป้าหมายไว้รับการตอบแทน

กรุณามิได้ถือประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง จึงไม่รีรอในการทำความดี ไม่ต้องการให้กราบไหว้อ้อนวอนเสียก่อน ไม่ได้ทำเพราะประจบประแจง ไม่ถูกหลอกให้ช่วยเพราะหลงเชื่อ ไม่ถูกยั่วยุให้ทำเพราะความหลงใหล กรุณาเกิดในขณะจิตที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ รู้เท่าทันในสภาวธรรม บีดกั้นความเห็นแก่ตัว มีแต่ความเสียสละอย่างแข็งขัน เป็นปัจจัยให้เกิด "มุทิตา"

มุทิตา การให้กำลังใจ ส่งเสริมผู้ประสบความสำเร็จ ยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข ไม่ซ้ำเติมผู้ได้รับทุกข์ ไม่ลิงโลดในความล้มเหลวของผู้อื่น แม้ผู้นั้นจะเป็นศัตรูก็ตาม

มุทิตา มิได้มุ่งหวังผลพลอยได้พลอยดีกับเขาด้วย จึงไม่ริษยา ไม่น้อยใจ ที่ตนเองไม่ได้ดีเช่นผู้อื่น ไม่ลำพองเมื่อผู้อื่นด้อยกว่า เป็นผู้ไม่มีทั้งปมด้อยและปมเขื่อง มุทิตาเกิดในขณะจิตที่สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ รู้จริงตามสภาวธรรม บีดกั้นความถือดีทะนงในศักดิ์ศรี ไม่ถือพรรคถือพวก ไม่ดื้อรั้นจนไม่จำนนต่อเหตุผล ก่อให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์ มีความสงบสุขเพราะไม่มีศัตรู

อุเบกขา มีปัญญาเห็นโลกตามความเป็นจริง ตัดอัตตวิสัยออกจากตนเองได้หมดสิ้น เกิดความสมดุลทางใจ ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสรรพสิ่งด้วยความเป็นกลาง ไม่เกาะเกี่ยวด้วยสิ่งใดให้เกิดความผูกพัน ไม่เอนเอียงด้วยกิเลสตัณหาจนหวั่นไหว ไม่ตกเป็นเครื่องมือของใคร เที่ยงตรง ยุติธรรม อยู่เหนือความรักความชัง ความสุขความทุกข์

ไม่ยึดมั่นในความเป็นมิตร หรือศัตรู ทำดีต่อทุกสิ่งด้วยความเสมอภาค ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ใด ๆ ไม่ตีราคาในรูปธรรมใด ๆ ให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ไม่แยกคุณค่าในนามธรรมใด ๆ ให้เกิดความแตกต่าง สรรพสิ่งในโลกล้วนลงเอยเพียงศูนย์เท่ากันในที่สุด

ลมโชยเป็นที่ชื่นใจนักแล้ว แต่น้ำใจในเมตตายังชื่นใจกว่า
ทะเลว่ากว้างนักแล้ว แต่น้ำใจในกรุณายังกว้างกว่า
อ้อยตาลว่าหวานนักแล้ว แต่น้ำใจในมุทิตายังหวานกว่า
ขุนเขานั้นหนักนักแล้ว แต่น้ำใจในอุเบกขายังหนักแน่นกว่า

ธรรมสี่ประการนี้ ผู้ที่บรรลุความเป็นพรหมแล้ว ย่อมเกิดเป็นนิสัยประจำตน เป็นธรรมชาติของพรหม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม หากมนุษย์สามารถถ่ายถอนความเห็นแก่ตัว และกิเลส ตัณหา อุปาทาน อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ได้บ้าง ผ่อนหนักเป็นเบา ขูดเกลาทุกเวลานาที ย่อมบรรเทาความรุ่มร้อนของจิตใจ ธาตุทั้งสี่จักไม่แปรปรวนบ่อยนัก หมอและพยาบาลจะไม่มีงานหนักดังทุกวันนี้ เพราะโรคที่ทำลายชีวิตมนุษย์ได้มากที่สุด คือ โรคทางใจ รองลงมาได้แก่การบริโภคเนื้อสัตว์มากเกินไป การบริโภคอาหารที่เจือปนด้วยสารพิษสะสมอยู่ตามอวัยวะโดยไม่รู้ตัว

ความเยือกเย็นของจิตใจ เป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้ร่างกายอยู่ในสภาพดี ความดันโลหิตเป็นปกติ ไม่ปวดหรือเวียนศีรษะ หัวใจ ปอด ไม่อ่อนแอ ท้องไม่อืด กระเพาะอาหารไม่เป็นแผล ลำไส้ไม่อักเสบ ตับ ไต ม้าม น้ำดี ฯ ล ฯ ตลอดจนการโคจรของลมปราณ ย่อมไม่ถูกกระทบกระเทือนด้วยเลย หากทำความรู้จักคุณโทษของอาหารได้ ควบคุมการบริโภคให้พอเหมาะพอควร รู้จักหยุดบริโภคเมื่อจวนจะอิ่ม ไม่บริโภคเมื่อไม่หิวทางกาย รู้จักระงับความหิวทางใจ ที่ทำให้ต้องบริโภคจุบจิบด้วยความอยาก ไม่บริโภคอาหารที่ร้อนจัด เย็นจัด รสจัดเกินไป ความเป็นพิษจักทำอะไรได้

เสด็จพ่อสงสารชาวอีสานที่อยู่ในที่กันดาร ไม่มีโอกาสเลือกบริโภคได้ เพราะความอดอยากแห้งแล้ง ท่านว่ามีแมลงบางชนิดมีพิษมาก บริโภคแล้วทำให้สมองเสื่อม ความจำไม่ดี จิตใจซึมเซา ขาดความกระฉับกระเฉง นอนหลับได้ทุกเวลา โรคพยาธิรบกวน ไม่มีความสุขเลย

พระคุณของเสด็จพ่อ นอกจากทรงสอนให้รู้จักคุณค่าของอาหารแล้ว ยังทรงสอนให้รู้จักสังเกตความแปรปรวนของร่างกาย วิธีป้องกันไม่ให้เกิดความป่วยไข้ในโรคหลายอย่าง และวิธีชลอความเสื่อมของร่างกาย ซึ่งผู้เขียนไม่สามารถเขียนได้หมดในระยะเวลาอันสั้นนี้

จะขอกล่าวถึงโรคบางอย่างที่เป็นกันพร่ำเพรื่อ ทั้งที่ป้องกันได้ง่าย ๆ เช่น ไข้หวัด ไอ ปวดศีรษะ เพียงแต่ควบคุมความเย็นร้อนของร่างกายให้สมดุลกับอากาศ ยามอากาศเย็น อย่าประมาทว่าเย็นสบายดี ให้สังเกตคอ และต้นแขน ถ้าเย็นกว่าปกติต้องเพิ่มเสื้อ อย่าปล่อยให้จาม หรือไอเป็นครั้งที่สอง พันคอให้อุ่นไว้ ในเวลาอากาศหนาวต้องสวมหมวก หรือโพกผ้า พันคอ และนุ่งห่มให้มากขึ้น อย่าประมาทให้ความเย็นเข้าจับจุดอ่อนในร่างกายได้ ถ้าให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายไม่พอ จะเกิดอาการตะครั่นตะครอ ปวดเมื่อย อ่อนเพลีย ให้ต้มผักบุ้งจนเดือดจัด ๆ เข้ากระโจมให้ทันท่วงทีวันละสองครั้ง ไข้หวัด คัดจมูก อาการไอ ก็จะไม่สามารถจู่โจมได้เลย หน้าไข้หวัดระบาดก็ให้ต้มบอระเพ็ดดื่มต่างน้ำเช้าเย็น บริโภคดอกแค ยอดแค บวมหอมสลับกันไป ก็จะช่วยป้องกันเชื้อไข้ที่ปะปนอยู่รอบ ๆ ตัวเราได้เป็นอย่างดี

ยามอ่อนเพลียจากการงาน ปวดศีรษะ หรือวิงเวียนด้วยความตึงเครียด หรือขาดการพักผ่อน ก็ให้รีบเข้าสมาธิเดินลมปราณอย่างสม่ำเสมอในที่แจ้ง ความสดชื่นกระปรี้กระเปร่าก็จะกลับคืนมาในไม่ช้า

ถ้าปวดศีรษะจนลืมหูลืมตาไม่ขึ้น ให้รีบสวนอาหารเก่าออกทันที อย่าปล่อยให้พิษถูกดูดซึมไปสู่สมองอีกต่อไป อย่าให้อาหารเก่าอยู่ในลำไส้ใหญ่เกิน ๑๒ ชั่วโมง ทุกสัปดาห์ควรถ่ายด้วยสมอไทยต้มกับเกลือขับปฏิกูลที่คั่งค้างออกเสีย ปล่อยไว้นานวันจะเป็นพิษจนแก้ไขไม่ได้ในภายหลัง ถ้าสามารถใช้น้ำมูตรของตนเอง หรือของวัวควายดองสมอไทยสด ๆ ไว้บริโภคตลอดปีก่อนนอน ก็จักปลอดจากความมีโรค อันเกิดจากอาหารเป็นพิษ

การหายใจลึก ๆ อย่างสม่ำเสมอ ให้เคยชินจนเป็นนิสัย จะช่วยให้ไม่วิงเวียนยามลุกนั่ง เปลี่ยนอิริยาบถทีไร ให้หายใจลึก ๆ ไปด้วย จะช่วยไม่ให้เหนื่อย หรือหน้ามืด ยามวิ่ง ยกของหนัก ขึ้นบันได ไต่เขาก็จะไม่เหนื่อยได้ง่าย

ยา ไม่ใช่ของจำเป็นเสมอไป ระวังอย่าใช้พร่ำเพรื่อ ท่านห้ามใช้ยาช่วยย่อยอาหาร ให้เดินจงกรมหลังอาหารทันทีครึ่งชั่วโมง เป็นการช่วยย่อยอาหารตามวิธีธรรมชาติ ถ้าไม่มีเวลาพอ ให้หางานที่ต้องเดินไปเดินมาทำ อย่าทำงานที่ต้องใช้หัวคิดทันที ถ้าจำเป็นต้องนั่งอยู่กับที่ จงถูหน้าท้องไปมาเบา ๆ ให้อุ่น ให้หายใจลึก ๆ และแขม่วท้องเมื่อหายใจออกอย่างช้า ๆ

อย่านอนดึก ถ้าจำเป็นให้บริโภคดอกบัวขาวสามดอก กับน้ำตาลทรายแดงหนึ่งช้อนโต๊ะ เพื่อชลอความเสื่อมของหัวใจ.

ยามนอน อย่านอนหมอนสูง ให้ใช้มือลูบหน้าผากไปมา จนรู้สึกเลือดวิ่ง ประสาทตาจะดี ตื่นเช้าต้มผักบุ้งผสมเกลือหนึ่งช้อนชา เข้ากระโจมทันที บำรุงสายตา ช่วยให้ขับถ่ายของเสียทางผิวหนัง

บริหารจิตตลอด ๒๔ ชั่วโมง บริหารกายแบบโยคะเพียงวันละครั้ง ก็เพียงพอ ต้องควบคุมการหายใจเข้าออก ให้สมดุลกับท่าบริหาร จึงจะได้ผล ต้องบริหารช้า ๆ เพื่อป้องกันหัวใจทำงานหนัก จังหวะเต้นของหัวใจจะได้สม่ำเสมอ การบริหารเร็ว เดินเร็ว วิ่งเร็ว เป็นการหักโหมบังคับให้หัวใจทำงานหนัก สูบฉีดแรงขึ้นเท่าใด หัวใจก็ทรุดโทรมเร็วเท่านั้น โดยไม่รู้ตัว ต้องรักษาน้ำหนักตัวที่พอดีแล้วให้คงที่ เพื่อประคับประคองหัวใจ อย่าให้ทำงานเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น วิธีที่จะให้หัวใจสูบฉีดได้ดีต้องเดินลมปราณให้ถูกวิธี

การหายใจแบบวิทยาศาสตร์อันตราย (ท่านหมายถึงแอร์คอนดิชั่น) การทำงานของร่างกายถูกกระทบด้วยความเย็นจัดเกินไป เกิดความไม่สมดุลขึ้น บางคนผิวแห้ง บางคนบ่อดไม่ดี พวกที่รู้สึกเย็นสบายดีก็จักเกิดปฏิกิริยาช้ากว่าพวกแรก เมื่อรู้ตัวก็สายเสียแล้ว

เสด็จพ่อท่านห้ามใช้เครื่องบรรจุที่ทำด้วยพลาสติคทุกชนิด ท่านสงสารภิกษุสามเณร ต้องรับบิณฑบาตอาหารที่บรรจุอยู่ในถุงพลาสติค โดยไม่มีทางเลือก ต้องฉันอาหารที่เจือปนด้วยพิษจากถุงพลาสติคทุกวัน ๆ

ท่านห้ามมิให้บริโภคน้ำมันพืชที่มิได้ทำเอง น้ำตาลทรายขาว ยิ่งขาวยิ่งอันตราย ให้ใช้ความหวานจากอ้อย น้ำผึ้ง น้ำแครอท น้ำชะเอมแทน ท่านห้าม

บริโภคแครอทดิบ เพราะมีสารไปทำลายการทำงานของต่อมสำคัญในร่างกาย ท่านห้ามซื้อขนม หรืออาหารสำเร็จรูปจากเอกชน หรือโรงงาน ให้ใช้น้ำเกลือแทนน้ำซีอิ๊ว ใช้มะนาว มะขาม มะดัน มะกรูด ส้มซ่า กระเจี๊ยบ มะยม ฯลฯ แทนน้ำส้มสายชูที่ทำลายไต และทำให้เลือดเสีย

ท่านว่าผลไม้ พืช ผัก ทุกชนิด ไม่ได้เกิดและเติบโตโดยธรรมชาติ ดังแต่ก่อนมา กลายเป็นผลิตผลตามวิถีทางวิทยาศาสตร์ไปเกือบหมด จึงทำให้รูปลักษณะ รส กลิ่น และคุณค่าเปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากกว่า ท่านให้ผู้เขียนพึ่งตนเองให้มาก ปลูกผักเองโดยไม่ให้ใช้ยาฆ่าแมลง ไม่ใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ถ้าจำเป็นต้องซื้อผลไม้บ้าง เพราะปลูกเองไม่ได้ทั้งหมด ก็ให้เก็บไว้ให้นานวันจึงค่อยบริโภค ผลไม้ใดที่เก็บไว้นานไม่ได้ ก็ให้ตัดใจ อย่าบริโภคเสียเลย เช่น มะม่วงเป็นต้น พอเข้าปากคำแรก ถ้ากัดลิ้นก็ให้ทิ้งเสีย ไม่ต้องเสียดาย เพราะรสจืดชืด เป็นอันตรายด้วย ล้วนเป็นผลจากการบ่มแก๊ส เพื่อให้สุกทันใจผู้ขาย หาได้คำนึงถึงผู้บริโภคไม่

ท่านให้ตัดความอยากบริโภคนั่นนี่ออกเสีย ปรุงอาหารให้ใกล้เคียงธรรมชาติ ถ้าไม่มีความจำเป็นในเรื่องเวลา ไม่ควรทำอาหารเผื่อมื้อต่อๆไป ควรทำทันที บริโภคทันที หิวอีก จึงทำอีก ไม่ควรเก็บผักไว้ในตู้เย็น ควรเก็บทันที ปรุงทันที จึงจะได้ผลมาก

กับข้าวทุกชนิด ควรปรุงแต่งให้เสร็จเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ จะขอยกตัวอย่างดังนี้ —

แกงถั่วงอก ถั่วงอกต้องเพาะเอง ตัดหางล้างน้ำให้สะอาด ต้มน้ำนิดหน่อยกับเกลือ ระวังอย่าให้เค็มจัด พอเดือด ใส่ถั่วงอก คนให้ทั่ว พอสุกยกลง

แกงมะระ หั่นมะระเป็นชิ้นเล็ก ๆ คว้านไส้ออก เมล็ดเก็บไว้เพาะต่อไป ตั้งน้ำใส่เกลือ พอเดือดใส่มะระ ใส่พริกไทยป่น พอนิ่มยกลง

เปรี้ยวหวานน้ำ ปอก และฝานมันฝรั่งเป็นแว่น ๆ ปอกแครอท ฝานเป็นแว่นแตงกวาผ่าสี่ พริกหยวกกรีดเอาเมล็ดออก หั่นฝอย มะเขือเทศครูดกับเครื่องไส ผักชีหั่นทั้งราก ช่วยย่อยดี ข้าวโพดอ่อนหั่นเฉียง สับปะรดหั่นพอคำ ถั่วลันเตาตัดขั้วเอาเส้นข้างออก ดอกกะหล่ำ แยกออกเป็นดอกเล็ก ๆ บีบน้ำอ้อยสดกรองแล้วตั้งไฟ

ให้เดือด ถ้ามีแต่ซังขนุนก็ต้มแล้วกรอง ใส่เกลือ ใส่มันฝรั่ง แครอทก่อนสักครู่ จึงใส่เครื่องทั้งหมดลงหม้อ พอเดือดท้วยกลง

ข้าวยำ ปอกแครอท ครูดกับเครื่องไส ลวกน้ำอย่างเร็ว ให้สะเด็ดน้ำทันที (น้ำแครอท ดื่มต่างน้ำ) นอกนั้นไม่ต้องทำให้สุก ถั่วฝักยาว ถั่วแขก กะหล่ำปลี ผักกาดขาว องุ่นปอกเปลือก แคะเม็ดออก สับประรด ขนุน ส้มโอ หรือส้มเขียวหวาน กล้วยหอมหรือกล้วยน้ำว้า ผักสลัด ล้วนหั่นเล็ก ๆ เคี้ยวง่าย ย่อยง่าย ใส่เกลือ น้ำตาล มะพร้าวทำเอง น้ำมะนาว พริกขี้หนู หรือพริกชี้ฟ้า โขลกให้ละเอียดจริง ๆ ไม่เป็นอันตรายต่อกระเพาะอาหาร โรยมะพร้าวคั่วนิดหน่อย

แกงผักใบเขียว เม็ดขนุนนึ่งแล้วปอกเปลือก ต้มน้ำให้เดือด ใส่เกลือ ใส่ผักใบเขียว คนให้ทั่ว ใส่เม็ดขนุนเคี่ยวสักพัก พอผักอ่อน ยกลง

แกงสมุนไพร แกงเผ็ด, แกงส้ม, น้ำยา, น้ำพริก ท่านเรียกว่า "แกงสมุนไพร อนุญาตให้บริโภคได้ ไม่ใส่กะปิ หรือปลาร้า และไม่ให้มันมาก ต้องเป็นมะพร้าวขูดเองคั้นเองสด ๆ

อาหารเช้า ไม่ให้ปรุงแต่ง ท่านว่ายิ่งปรุงแต่งเท่าใด ก็ยิ่งบำรุงกิเลสมากเพียงนั้น อนุญาตเพียงให้ลวกน้ำเสียก่อน เช่น ผักบุ้ง ตำลึง ถั่วพู ยอดแค ดอกแค กระถิน ฯลฯ ผักที่บริโภคสด ๆ ได้ ก็มี ใบทองหลาง ใบบัวบก เป็นต้น ตามด้วยผลไม้ ท่านห้ามดื่มน้ำอัดลม และเครื่องดื่มที่ปรุงแต่งด้วยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ ให้ดื่มน้ำสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ใบเตย กระชาย มันเทศ กับขิง แห้ว ถั่ว รากและเง่าบัว ฯลฯ สลับกันไป

สารพัดที่ท่านจะสอน ผู้เขียนไม่อาจบันทึกได้หมดในเวลาอันสั้นนี้ ก่อนที่ท่านจะอำลา ไม่กลับมาประทับทรงอีก ท่านประทานตำรายาไว้ให้หลายขนาน ล้วนแต่จำเป็นต่อชีวิตในยามที่หมอน้อยคนไข้มาก การรักษาแผนใหม่นับวันจะสิ้นเปลืองโดยไม่มีขอบเขต

พระเถระ ที่เป็นอาจารย์สอนธรรมแก่ผู้เขียน ท่านมีพระคุณเหลือล้น ท่านเตือนไม่ให้ผู้เขียนเสาวนากับเสด็จพ่อจะไม่สามารถถ่ายถอน "สีลัพตปรามาส"

บีดกั้น มิให้บรรลุโสดาบัน นี่เป็นเรื่องเดียวที่ศิษย์ไม่ฟังคำอาจารย์ แต่ก็มิได้โต้เถียงท่านประการใด

อยู่มาวันหนึ่ง เสด็จพ่อเอ่ยขึ้นมาเองว่า — "ภิกษุสมัยนี้ ท่านเก่งแต่บาลี ไม่เรียนกรรมฐานเสียเป็นส่วนมาก จึงหลงผิดว่า การติดต่อทางจิตเป็น "สีลัพตปรามาส" ไปหมด"

ท่านปรารภว่า "มนุษย์สร้างราวสะพานไว้สำหรับเกาะเดินกันตกน้ำ ฉันใด การดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้หมดทุกอย่าง ย่อมต้องหาหลักไว้เกาะพึ่งพิง ยามมีปัญหาจักได้รับการช่วยเหลือ ดูแต่การไปโรงพยาบาล ถ้ามีเพื่อนพ้องเป็นหมอก็จะได้รับความสะดวกกว่าคนที่ไม่รู้จักใครเลย

ศีล และ พรต คือ ข้อบัญญัติ และกิจวัตรที่ต้องประพฤติปฏิบัติทั้งกาย วาจา ใจ ให้ตรงตามสิกขาบทในพระพุทธศาสนา เหมือนการไม่ผ่าผืนกฎหมายย่อมได้ชื่อว่า โลกัตถจริยา คือ มีความประพฤติดีตามโลก การที่ไม่มีความประพฤติปฏิบัติดีตามธรรม ก็ได้ชื่อว่า สีลัพตปรามาส เพราะผ่าผืนศีล และพรต

พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงห้ามการติดต่อทางจิต ที่ทำให้ตนพ้นทุกข์ แต่ทรงห้ามการทรงเจ้าเข้าผี ที่ชักจูงไปในทางหลงผิด เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีการหลอกลวงทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ที่สิ้นเปลืองเงินทองมากมาย เคราะห์นั้นสะเดาะไม่ได้ มนุษย์ล้วนมีวิบาก ที่ต้องเสวย เพราะการกระทำของตนเอง การทำเสน่ห์ยาแฝด ใช้คาถาอาคม ทำร้ายผู้อื่น เล่นแร่แปรธาตุ ซึ่งเอาจริงไม่ได้ มีการทำนายทายทัก บอกใบ้ให้หวย ฆ่าสัตว์บูชายัญ ฯลฯ ล้วนแต่มิใช่ข้อวัตรปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

การที่ภิกษุเอาดีทางทฤษฎีเท่านั้น หาเพียงพอแก่การบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นเป้าหมายแห่งการบวชเรียนไม่ น่าเสียดายที่ละเลยการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นหัวใจในการศึกษาพระพุทธศาสนาไปเสีย มีพระป่าเท่านั้น ที่ท่านฝึกกรรมฐาน ถือธุดงควัตร จนสามารถครองตนอยู่ในพรหมวิหารสี่ได้ อันมีพรหมโลกเป็นที่ไป พระป่าจึงเป็นที่พึ่งทางใจของชาวพุทธที่ใฝ่ธรรมอย่างแท้จริง"

ท่านช่างรู้เห็นความเป็นไปของผู้เขียนไปหมด ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในความเอาใจใส่ดูแลจากท่าน ท่านปกป้องคุ้มครอง สร้างความอบอุ่นใจแก่ผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง พระคุณนี้จะชดใช้อย่างไรจึงจะสม ท่านกลับตอบว่า –

"ถ้าลูกสืบต่อเจตนารมณ์ของพ่อ ก็เหมือนลูกได้แทนคุณพ่อแล้ว"

หกปีที่เสด็จพ่อมาประทับทรง ผู้เขียนมีความสุขกายสบายใจ ห่างยาห่างโลก ตั้งหน้าอบรมบ่มใจตน มีเสด็จพ่อคอยช่วยเหลือ ประทานความรู้ และความเมตตา-การุณย์ เสียดายที่ผู้เขียนโง่เขลาเบาปัญญา จึงจดจำไว้มิได้หมด จำได้ว่า ปัจฉิมพจน์ที่ท่านประทานแก่ผู้เขียน คือ –

"จงพึ่งตนเอง และเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น"

ข้อน่ารู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติของ "บรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต"

เนื่องจากข้าพเจ้าได้พาเพื่อนสตรีผู้หนึ่งไปมนัสการ "หลวงพ่อกัสสปมุนี สำนักสงฆ์ "ปิปผลิวนาราม" อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ในระหว่างวันที่ ๒๒ – ๒๘ มีนาคม ๒๕๒๔ ในการสนทนาข้าพเจ้าได้ทราบว่า "หลวงพ่อ" ได้ศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทยแล้ว และได้บันทึกไว้ในสมุดปกแข็งเล่มใหญ่ เพื่อสะดวกแก่การค้นคว้าอ้างอิง ข้าพเจ้าจึงได้ทราบด้วยว่า หลวงพ่อก็สนใจ และเลื่อมใสใน "ท่านบรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต" เหมือนกัน ท่านได้เล่าบางเรื่อง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้ายิ่งกระหายจะใคร่รู้เพิ่มเติม จึงขอประทานอนุญาตยืมสมุดเล่มที่มีเรื่องของท่านมาศึกษาในระหว่างที่พักอยู่ที่ระยอง

ส่วนใหญ่ในสมุดเล่มนั้น ก็บรรยายเรื่องอย่างเดียวกับที่ข้าพเจ้าได้คัดจากหนังสือของท่านอาจารย์ "อง สรภาณมธุรส" (บ๋าวเอิง) ได้บรรยายไว้ แต่ก็ยังมีตอนที่เล่าเรื่องละเอียดกว่า เพื่อย่นเรื่องให้สั้นเข้า ข้าพเจ้าจึงขอทำความตกลงกับท่านผู้อ่านดังนี้—

(๑) ข้าพเจ้าจะเขียนเรื่องย่อ ๆ ของเรื่องที่ได้ตีพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ พอให้ท่านผู้อ่านทราบว่าหมายถึงตอนใด

(๒) เรื่องที่เพิ่มเติมขึ้นมา เนื่องจากข้าพเจ้าได้อ่านพบในบันทึกของหลวงพ่อกัสสปมุนี นั้น

(๓) ความคิดเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า

เรื่องที่ ๑

(๑) เรื่องประวัติเมื่อเยาว์วัยของท่านชีวกโกมารภัต

"เมื่อชีวกโกมารภัตเจริญวัยขึ้นเป็นลำดับ ครั้งหนึ่งน่าจะมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างหนึ่งในภายนอกเกิดขึ้นเร้าจิตใจของชีวกโกมารภัตให้คิดถึงตัวว่า "คนมีสกุล

เช่นเรา ถ้าไม่มีศิลปวิทยาความรู้เป็นเครื่องประดับ จะดำรงชีวิตไปได้ยาก จำต้องหาวิชาใส่ตัว จึงจะเหมาะ"

(๒) "ชีวกโกมารภัตรู้เดียงสาแล้ว ได้เข้าเฝ้าเจ้าชายอภัย แล้วทูลคำว่า "ใครเป็นมารดาของเกล้ากระหม่อม ใครเป็นบิดาของเกล้ากระหม่อม พย่ะค่ะ" เจ้าชายรับสั่งว่า พ่อนายชีวกะ แม้ถึงตัวเราก็ไม่รู้จักมารดาของเจ้า ก็แต่เราเป็นบิดาของเจ้า เพราะเราได้ให้เลี้ยงเจ้าไว้"

จึงชีวกโกมารภัตมีความคิดเห็นว่า "ราชสกุลเหล่านี้แลคนที่ไม่มีศิลปศาสตร์จะเข้าพึ่งพระบารมี ทำไม่ได้ง่าย ถ้ากระไรเราควรจะเรียนวิชาแพทย์ไว้"

(๓) ข้าพเจ้าเชื่อเต็มที่ในเรื่องนี้ เพราะเป็นธรรมชาติของเด็กทุกคนที่อยากจะรู้

เรื่องที่ ๒

(๑) เรื่องพระเจ้าพิมพิสารประชวรพระโรคริดสีดวง

(๒) มีเรื่องน่าสนใจอยู่หน่อย คือ ปรากฏเรื่องต่อไปนี้ในสมุดบันทึกของหลวงพ่อกัสสปมุนี "ก็โดยสมัยนั้นแล้ว พระเจ้าพิมพิสาร ประชวรพระโรคริดสีดวงงอก พระภูษาเปื้อนพระโลหิต พวกพระสนมเห็นแล้ว พากันเย้ยหยันว่า "บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงมีระดู ต่อมพระโลหิตบังเกิดแก่พระองค์แล้ว ไม่นานเท่าไรนักพระองค์ก็จะประสูติ" พระราชาทรงเก้อเขินเพราะคำเย้ยหยันของพวกพระสนม จึงทรงเล่าให้เจ้าชายอภัยทรงทราบ แล้วตรัสว่า "เจ้าจงช่วยหาหมอชนิดที่พอจะรักษาโรคของพ่อให้ทีเถิด"

(๓) ข้าพเจ้าเชื่อเรื่องชาววังทำนองนี้

เรื่องที่ ๓

(๑) เรื่องชีวกโกมารภัตเบิดกะโหลกศีรษะเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห ปวดศีรษะมาประมาณ ๗ ปี หมอต่าง ๆ เคยมารักษาแต่ไม่หาย หมอบางคนพยากรณ์ว่าจะต้องตายใน ๕ วันบ้าง, ใน ๗ วันบ้าง

(๒) เมื่อท่านชีวกโกมารภัตไปรับรักษาเศรษฐี โดยเปิดกะโหลกศีรษะเศรษฐี พบหนอน ๒ ตัวที่มันสมองของเศรษฐี จึงหยิบออกมาให้คนที่ล้อมดู พูดว่า "ดูสัตว์ตัวใหญ่นี่ ที่หมอพยากรณ์ว่า ๕ วัน เศรษฐีจะตาย แล้วหยิบตัวเล็กออกมา และว่า "นี่ ที่หมอพยากรณ์ว่าอีก ๗ วันเศรษฐีจะตาย" เพราะฉะนั้นเชื่อว่า หมอทั้งสองคนนั้นเห็นถูกต้อง"

(๓) ข้าพเจ้าเชื่อใน "มรรยาทของแพทย์ในองค์ของท่านบรมครุแพทย์ ชีวกโกมารภัต"

เรื่องที่ ๔

(๑) เรื่องพระเจ้าพิมพิสารส่งไปรักษาบุตรชายเศรษฐีเมืองพาราณสี ที่ป่วยเป็นโรคผอมเหลืองฯ เรื่องหนังสือที่ผ่านมาแล้วว่า บุตรชายเศรษฐีเป็นฝีในลำไส้ ตัดลำไส้ที่มีฝีออก เอาไส้ที่ดีต่อกันแล้วเก็บเข้าไปในท้องใหม่เย็บหน้าท้องเสีย

(๒) หลวงพ่อกัสสปมุนีคัดจากพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทยแล้ว ได้ความดังนี้ –

พระเจ้าพิมพิสารโปรดเกล้าฯ ให้ท่านชีวกโกมารภัตไปรักษาบุตรชายเศรษฐีเมืองพาราณสี พบว่า บุตรเศรษฐีเป็นผู้เล่นกีฬาหกคะเมน ป่วยเป็นเนื้องอกที่ลำไส้ ข้าวยาคูที่ดื่ม ข้าวสวยที่รับประทานไม่ย่อย อุจจาระ ปัสสาวะออกไม่สะดวก ซูบผอมลง ผิวพรรณซูบซีด เหลืองขึ้น เส้นเอ็นขึ้น

วิธีรักษาบุตรเศรษฐีนี้ – ขึงม่านรอบ แล้วมัดบุตรเศรษฐีไว้กับเสา ให้ภริยาของบุตรเศรษฐีคนนี้ ยืนอยู่เบื้องหน้าของสามี ท่านชีวกโกมารภัต ผ่าหน้าท้องบุตรเศรษฐี นำเนื้องอกที่ลำไส้ออกแสดงแก่ภริยา ว่าเพราะโรคนี้ สามีเธอจึงรับประทานอะไรไม่ได้ ตัดเนื้องอกในลำไส้ออกแล้วสอดใส่ลำไส้กลับดังเดิม เย็บหน้าท้องและทายาสมานแผล

(๓) ข้าพเจ้าเชื่อเมื่อท่านชีวกโกมารภัต ให้บุตรเศรษฐีดูที่ภริยาของตน คือการสะกดจิตของบุตรเศรษฐีที่ให้ดูภริยา แล้วไม่รู้สึกเจ็บ

เรื่องที่ ๕

(๑) เรื่องยาระบายพิเศษสำหรับพระพุทธเจ้า

"ทำอย่างนี้ คือ เก็บดอกอุบลบัวขาบมาคั่วให้มีกลิ่น แล้วกะเอา ๓ ฝ่ามือ หรือ ๓ กำมือ แยกไว้เป็น ๓ ส่วน ๆ ละ ๑ กำมือ ประกอบกับเภสัชอย่างอื่นที่เป็นยาถ่ายอยู่แล้ว จัดเป็นยาถ่ายพิเศษ เพราะใช้ดมสูดเข้าไปทางจมูก ไม่ต้องกินเหมือนยาถ่ายธรรมดา "พระโอสถดอกบัวอุบลนี้จัดเป็น ๓ ห่อ ๆ ละ ๑ กำมือ ทรงสูดดมเข้าไปห่อที่ ๑ จะระบายออกถึง ๑๐ ครั้ง แล้วถวายห่อที่ ๒ และ ที่ ๓ ก็จะถ่ายรวม ๓๐ ครั้ง"

(๒) พระโอสถถ่ายพิเศษที่ท่านชีวกโกมารภัตถวายพระพุทธเจ้านั้น ทำโดยอบก้านดอกอุบล ๓ ก้านด้วยยาต่าง ๆ ซึ่งมีสรรพคุณเป็นยาถ่าย แล้วนำไปถวายพระพุทธเจ้าทีละ ๑ ก้าน ให้ทรงสูดยาในก้านอุบล แล้วทรงถ่าย ๑๐ ครั้ง แล้วท่านชีวกโกมารภัตก็จะถวายก้านที่ ๒ ทรงถ่าย ๑๐ ครั้ง แล้วก็จะถวายก้านที่ ๓

(๒) ตอนถวายก้านบัวก้านที่ ๓ แล้ว ท่านชีวกโกมารภัตก็ทูลลากลับ ออกมาแล้วจึงเกิดความวิตกว่าควรจะให้ทรงถ่าย ๒๙ ครั้ง แล้วสรงน้ำอุ่นเสียก่อน ต่อมาจึงจะถึงครั้งที่ ๓๐ ก็จะทรงสบายดีขึ้น

แต่พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดรำพึงของท่านชีวกโกมารภัต จึงตรัสให้พระอานนท์ต้มน้ำร้อนไว้ถวายให้สรงเมื่อทรงถ่ายครั้งที่ ๒๙ แล้ว พอท่านชีวกโกมารภัตกลับมาเฝ้า ได้ตรัสเล่าให้ฟัง ท่านชีวกโกมารภัตกราบทูลเพิ่มเติมว่า – "พระพุทธเจ้าข้าไม่ควรเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำต้มผักต่าง ๆ จนกว่าจะมีพระกายเป็นปกติพระพุทธเจ้าข้า"

(๓) ข้าพเจ้าเชื่ออย่างไม่มีปัญหาใด ๆ เลย ว่าเรื่องต้องเป็นอย่าง (๒) เพราะถ้าใส่ยาผงแช่น้ำ ให้ก้านบัวดูดเอาเข้าไว้ แล้วอบให้น้ำแห้ง การสูดดมภายหลังนั้นน่าจะมีผลจริงจัง และการดมก็สะดวกกว่าดมผงจากห่อเป็นอันมาก

เรื่องที่ ๖

(๑) ท่านชีวกโกมารภัต ทูลขอพรพระพุทธองค์เกี่ยวกับถวายผ้า สิวัยกะ

ท่านชีวกโกมารภัตนำผ้า "สิวัยกะ" ๒ พับ มาทูลขอพระพุทธองค์ ได้โปรดอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายรับผ้าจีวรที่คฤหบดีถวาย ทรงอนุญาตตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

(๒) พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าจีวรที่คฤหบดีถวายแล้วยังตรัสว่า—

"เราอนุญาตคฤหบดีจีวร แต่เราสรรเสริญการยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้"

เรื่องที่ ๗

(๑) ไม่มีเรื่อง

(๒) พระเจ้ากาสี ทรงพระกรุณาส่ง ผ้ากัมพล (ผ้าทอด้วยขนสัตว์) มาพระราชทานท่านชีวกโกมารภัต ท่านตรัสฝากมาว่าผ้ากัมพลนี้มีค่า "กึ่งกาสี" (เข้าใจว่าครึ่งหนึ่งของมูลค่าเมืองกาสี) ท่านชีวกโกมารภัต จึงเห็นว่าควรแก่การถวายพระพุทธเจ้า จึงนำมาถวายพระพุทธเจ้า ๆ ตรัสว่า

"ดูกรพระสงฆ์ทั้งหลาย เราอนุญาตผ้ากัมพล"

(๓) ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เท่ากับอนุญาตให้พระสงฆ์ห่มผ้าแบลงเก็ตได้

เรื่องที่ ๘ (หลวงพ่อกัสสปมุนี คัดจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม ๑๐ พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒)

(๒) สมัยนั้น ทายกทายิกาในนครเวสาลีเริ่มจัดปรุงอาหารประณีตขึ้นตามลำดับ พระภิกษุทั้งหลายฉันอาหารอันประณีตแล้ว มีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก

ครั้งนั้น หมอชีวกโกมารภัตได้ไปสู่เมืองเวสาลีด้วยกิจจำเป็นบางอย่าง ได้เห็นภิกษุทั้งหลายมีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก ท่านชีวกโกมารภัตจึงเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า —

"พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้ภิกษุทั้งหลายมีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงอนุญาตที่จงกรม และเรือนไฟ แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้าเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายจักมีอาพาธน้อย"

ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้หมอชีวกโกมารภัต เห็นแจ้งร่าเริงในธรรมกถา แล้วหมอชีวกโกมารภัตจึงลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้ว กลับไป

(๓) ข้าพเจ้าเข้าใจว่า... "พระภิกษุทั้งหลาย ฉันอาหารอันประณีตแล้ว มีร่างกายอันโทษสั่งสม มีอาพาธมาก" คงจะหมายความว่า ฉันอาหารดี ๆ มาก ก็อ้วนมาก อ้วนมาก ก็โรคมาก, เขวได้มาก ๆ

ข้าพเจ้าจึงคิดว่า ที่ข้าพเจ้าเคยตั้งข้อสังเกต "ภิกษุอ้วน ๆ" ไว้นั้น ว่ามีข้อน่าสงสัย น่าจะเป็นจริงได้ มิฉะนั้นไหนเลยท่านชีวกโกมารภัต จะกราบทูลขอพระพุทธานุญาตในเรื่องนี้

"จดหมายเปิดผนึก"

ของ

นางพรสมิทธวิชาการ (เรียบ)

แห่งสมาคมเภสัช และอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย

จาก นางพรสนิทวิชาการ (คุณเรียบ นายกสมาคมเภสัช และอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย วัดสามพระยา)
ถึง ม.ร.ว. หญิง เสริมศรี เกษมศรี

๖๕๘ ซอยพระยานาค ถนนเพชรบุรี พญาไท กท. ๔

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

เรียนคุณหญิงที่รักและเคารพ

ก่อนอื่นดิฉันขอแสดงความขอบคุณ ที่คุณหญิงให้เกียรติดิฉัน โดยขอให้เขียนความเห็น ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับ "มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม" ซึ่งท่าน ศจ. น.พ. อวย เกตุสิงห์ ได้ริเริ่มก่อตั้งขึ้นนั้น

ขณะนี้สุขภาพของดิฉันเสื่อมลง ไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว แต่เนื่องจากได้ร่วมประชุมปรึกษางานของมูลนิธินี้ระหว่างแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์ไทยเดิม เพื่อวางแผนเริ่มงานของมูลนิธินี้แล้ว ดิฉันค่อยมีกำลังใจ และศรัทธาที่จะร่วมมือด้วย เพราะมีเหตุดังต่อไปนี้ —

๑. เพราะรู้สึกว่า วิชาแพทย์ไทยนี้ เป็นสมบัติของชาติมาแต่โบราณกาล **การฟื้นฟูวิชานี้ของเราขึ้นจึงเป็นงานสำคัญยิ่งของส่วนรวม คือ ชาติไทย**

๒. น่าเสียดายที่บรรพบุรุษของไทยได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องสมุนไพรที่มีสรรพคุณต่าง ๆ วิธีปลูก การใช้รักษาโรคต่าง ๆ สมุนไพรหลายอย่างปลูกไว้ในบ้านได้ดี

เมื่อสมัย ๖๐ ปีก่อนนี้ แพทย์ไทยเดิมที่ทรงคุณวุฒิยังมีอยู่ ช่วยกันรักษาประชาชนทั่วประเทศ มาถึงสมัยนี้ แพทย์ไทยเดิมน้อยลงไปทุกที ผู้ที่ได้ตำรับยาดี ๆ สืบทอดกันมา นิยมทางวัตถุมากกว่าน้ำใจ ขายกรรมสิทธิ์ให้คนอื่นไปทำการค้า หาความสะดวกสบายใส่ตัว คำว่า "**ยาขอ หมอวาน**" สมัยโบราณ ก็หมดความหมายไป

เมื่อประมาณ ๒ ปีเศษมาแล้ว องค์การอนามัยโลก ได้มีโครงการที่จะค้นคว้าสมุนไพรของไทย จุดมุ่งหมายที่แท้จริง ต้องการเอาไปใช้ มากกว่าที่จะฟื้นฟู ทะนุบำรุงการแพทย์ไทยแผนโบราณ

ถ้าพวกเราที่เป็นทายาทของแพทย์ไทยเดิม—ประมาท, เห็นแก่ตัว, และเกียจคร้าน แล้วต่อไปจะเหลือแต่ **หมอขายยาขาย** ไม่มีหมอไทยเดิมที่ตรวจรักษาโรคได้เหลืออยู่!!!

เท่าที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ มีผู้พยายามเรียน และอบรมวิชาแพทย์ไทยเดิมอยู่ แต่ก็คิดหวังจักได้ใบอนุญาตไปคุมร้านขายยาของตน หรือรับจ้างเขาคุมร้านขายยา

ทางกระทรวงสาธารณสุข ได้เคยสำรวจมาแล้ว และแจ้งว่า ประเทศไทยมีร้านขายยามากที่สุดในโลก

๓. ในพระไตรปิฎก ปรากฏว่า มีเรื่องพระอาจารย์ทิศาปาโมกข์ เมืองตักกศิลา ชื่อพระฤาษี "โรคาพฤกษตริณณา" เป็นอาจารย์ของท่านชีวกโกมารภัต คือเป็นอาจารย์สอนวิชาแพทย์ให้กับท่านชีวกโกมารภัต ซึ่งต่อมาได้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา

ในคัมภีร์โบราณของแพทย์แผนโบราณ ก็เชื่อกันว่า วิชาแพทย์ไทยเดิมที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรนั้น ก็สืบต่อมาจาก ท่านบรมครูแพทย์ ชีวกโกมารภัต เป็นทอด ๆ กันมา

๔. ในเมืองไทย ปรากฏว่า วิชาแพทย์ไทยเดิมแผนโบราณนั้น มีจุดอ่อนตรงที่

(๑) ไม่มีหลักสูตรการเรียนรู้

(๒) ไม่มีหลักแน่นนอนในการวินิจฉัยโรค มักจะแล้วแต่มีประสบการณ์ที่เคยพบเคยเห็นมาแล้ว

(๓) ผู้ที่เป็นหมอ โดยมากเรียนสืบทอดกันมาในสกุลของตน และจากศรัทธาในตัวอาจารย์

(๔) ผู้ที่เป็นศิษย์ที่ดี ก็ต้องอยู่ใกล้อาจารย์ ได้รู้ ได้เห็นสมุฏฐานของโรค และอาจารย์ก็ชี้แจงแนะนำให้รับรู้อาการของโรคต่าง ๆ ศิษย์จะต้องเป็นคนขยันหมั่นเพียร มีความจำแม่นยำ และช่างสังเกตอย่างถี่ถ้วน

เพราะฉะนั้นเมื่อดิฉันได้ศึกษา ตราสารของ "มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม" ส่วนที่ว่าด้วยวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ คือ :—

"ข้อ ๔. วัตถุประสงค์ของมูลนิธินี้คือ :—

๔.๑ ฟื้นฟูความรู้เกี่ยวกับวิชาแพทย์ไทยเดิม

๔.๒ ส่งเสริมและปรับปรุงการศึกษา และการปฏิบัติวิชาแพทย์ไทยเดิมให้มีมาตรฐานสูงขึ้น

๔.๓ ส่งเสริมการวิจัย และการใช้สมุนไพร เพื่อสุขภาพ*ของประชาชน*

๔.๔ ร่วมมือกับองค์การกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

๔.๕ ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด"

ดิฉันก็ได้กำลังใจมากขึ้น และมีความหวังในความเจริญวัฒนาถาวรของวิชาแพทย์ไทยเดิมมากขึ้น เมื่อตามรูปเรื่องของมูลนิธินี้ คณะกรรมการจะประกอบด้วยบุคคล ๓ เหล่า คือ :—

(๑) แพทย์ไทยเดิม ซึ่งจะรับหน้าที่เป็นครูอาจารย์ตามวิชาของตน

(๒) *แพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยเพิ่มเติมความรู้ด้านวิทยาศาสตร์*

(๓) บุคคลทั่วไป จะช่วยเหลือเรื่องการเงิน ธุรการ และบริการต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะมูลนิธินี้มีจุดประสงค์ ๒ ประการ คือ :—

(๑) ผลิตแพทย์ไทยเดิมตามแผนใหม่

(๒) ส่งเสริมการใช้ยาพื้นเมือง โดยมีการวิจัยที่ถูกต้อง

๕. วิชาแพทย์ไทยเดิมนั้น ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่า :—

ในสมัยพระปฐมบรมกษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) ได้ทรงบูรณะวัดโพธาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ และโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนชื่อวัดมาเป็น "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม" ในการบูรณะใหม่มีศิลาจารึกมากมาย ในพระอุโบสถ พระวิหาร พระระเบียงชั้นนอก ชั้นใน และตามศาลาราย

พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และรัชกาลที่ ๓ คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบูรณะตามรอยพระยุคลบาทของสมเด็จพระบุรพการีตลอดมา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า—

"สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นว่า การศึกษาเป็นหลักสำคัญของชาติ มีพระราชประสงค์ที่จะทรงบำรุงความเจริญส่วนจรรยา และวิชาความรู้ ฉะนั้น ในการปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ จึงมีพระราชประสงค์พิเศษ ที่จะให้เป็นแหล่งการศึกษาวิชาความรู้ของมหาชน ไม่เลือกชั้นวรรณะ ถ้าจะเรียกในสมัยนี้ก็คือ จะให้เป็น "มหาวิทยาลัย""

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมสรรพตำราต่าง ๆ มาตรวจตราแก้ไข ประชุมผู้รู้หลักวิชานั้น ๆ โปรดเกล้าฯ ให้แต่งขึ้นใหม่ แล้วโปรดให้จารึกในแผ่นศิลาประดับไว้ในพระอาราม มีพร้อมทั้งรูปเขียน รูปปั้น ประกอบกับตำรา ใครมีใจรักวิชาอย่างใด ก็สามารถเรียนได้จากศิลาจารึกนั้น ๆ

เรื่องที่จารึก ก็เป็น ตำรายา ตำราหมอนวด วรรณคดี โบราณคดี ศาสตราคม ฝีมือทางจิตรกรรม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช (รัชกาลที่ ๕) มีแพทย์หลวงรับราชการอยู่ในราชสำนักเป็นจำนวนมาก เป็นเจ้านาย และผู้มีบรรดาศักดิ์ เป็นแพทย์รักษาโรค แพทย์ถวายอยู่งาน (หมอนวด) ล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสิ้น

คัมภีร์แพทย์ก็มีมากมายหลายตำรับ ซึ่งเขียนโดยผู้รับสืบทอดวิชาต่อ ๆ กันมา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะแพทย์ขึ้นรวบรวมสรรพตำรับตำราต่าง ๆ มาทำการตรวจตรา แก้ไข ชำระ ให้ได้สรรพคุณจริง ๆ

เมื่อแพทย์ทั้งหลายชำระเรียบร้อยแล้ว นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว. จึงพิมพ์ประกาศโดยพระบรมราชานุญาตพิเศษ เป็นฉบับ

กรรมสิทธิ์กระทรวงธรรมการ พิมพ์เมื่อ ร.ศ. ๑๑๔ ชื่อ "แพทยศาสตร์สงเคราะห์" เป็น "ล่วมทอง" ของผู้ที่เป็นหมอ และพ่อบ้านแม่เรือน ที่จะรักษาครอบครัว มีทั้งหมด ๔ เล่ม ทางกระทรวงเป็นผู้จำหน่าย ถ้าผู้ซื้อสั่งจองไว้ ราคาเล่มละ ๒ บาท ถ้าซื้อปลีก เล่มละ ๓ บาท

สารบาญเรื่อง

๑. พระคัมภีร์ ปฐมจินดา ว่าด้วย ทราง
๒. พระคัมภีร์ ธาตุวิภังค์ ว่าด้วย ยาแก้ในกองธาตุ
๓. พระคัมภีร์ สรรพคุณ ว่าด้วย สรรพคุณโอสถ
๔. พระคัมภีร์ วรโยคสาร ว่าด้วย โรค และวิธี
๕. พระคัมภีร์ มหาโชตรัต ว่าด้วย โลหิต
๖. พระคัมภีร์ ฉันทศาสตร์ ว่าด้วย ลักษณะไข้
๗. พระคัมภีร์ เซอร์เยอรี่ ว่าด้วย กระดูกหัก
๘. พระคัมภีร์ คำแปลศัพท์ในตำรา เป็นปทานุกรมเรียงตามอักษร คำเดิม คำแปล คำอธิบาย

ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ สภาการแพทย์ ใกล้สะพานกษัตริย์ศึก ริเริ่มจัดให้มีการสอบแพทย์แผนโบราณ วางหลักเกณฑ์เป็นมาตรฐานให้มีการสอบไล่ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบโรคศิลป แผนโบราณ ทำหน้าที่รักษาคนไข้ด้วยมีคุณวุฒิตามใบอนุญาตรับรองของสภาการแพทย์ มีผู้เป็นกรรมการประมาณ ๑๐ คน มีทั้งแพทย์หลวง แพทย์เชลยศักดิ์ แพทย์ทหาร และแพทย์ฝรั่ง ร่วมด้วย

ต่อมาทางกระทรวงสาธารณสุข ก็รับทำการสอบวิชาเป็นสองอย่างคือ—ประกอบโรคศิลป **แผนเวช** และ**เภสัชกรรม** ทำการสอบทุก ๆ ปี ในเดือนเมษายน ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

เนื่องจากได้ทราบตามจดหมายของคุณหญิงว่า ประสงค์จะพิมพ์หนังสือเป็นของชำร่วยแก่ท่านที่มาร่วมในงานฉลองชนมายุครบ ๖ รอบ ของคุณพี่คุณหญิง คือ

ศจ. พ.ญ. ม.ร.ว. ส่งศรี เกตุสิงห์ ดิฉันก็มีความชื่นชมยินดีในความกตัญญูของคุณหญิงที่มีต่อคุณพี่ เพราะ "ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี"

พร้อมกันนั้น ดิฉันก็ขอถือโอกาสนี้ ตั้งจิตอธิษฐานอำนวยพรแด่ คุณหญิงส่งศรี เกตุสิงห์ ดังนี้ค่ะ —

"ขอให้ท่านมีอายุวัฒนะ แข็งแรง ไพบูลย์สันติ ปรารถนาสิ่งใดขอให้สมดังมโนรถของท่านทุกประการ"

ขอแสดงความเคารพและรักอย่างจริงใจ

(ลงนาม) **เรียบ พรสมิทธวิชาการ**

(นางพรสมิทธวิชาการ)

"ทำไมข้าพเจ้าจึงสนใจการแพทย์แผนโบราณ"

โดย

นายแพทย์กรุงไกร เจนพาณิชย์

(ภาควิชาเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

มหาวิทยาลัยมหิดล)

ทำไมข้าพเจ้าจึงสนใจการแพทย์แผนโบราณ[๑]

โดย

นายแพทย์กรุงไกร เจนพาณิชย์

(ภาควิชาเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล)

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง และมีความยินดีอย่างยิ่งที่มีโอกาสเสนอบทความในหนังสือ — "**กตัญญุตานุสรณ์ชีวกโกมารภัต**" ซึ่งจัดพิมพ์โดย อาจารย์ ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี

บทความนี้ส่วนใหญ่ได้จากการอภิปรายหมู่เรื่อง — "ทำไมข้าพเจ้าจึงสนใจการแพทย์แผนโบราณ" (ดูเชิงอรรถ) และได้เพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการแพทย์เดิมของไทย ซึ่งได้มาจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหมอไทยหลายท่านด้วยกัน อาทิ

อาจารย์เรียบ พรสมิทธิวิชาการ นายกสมาคมเภสัชและอายุรเวชโบราณแห่งประเทศไทย (สำนักงานอยู่ที่วัดสามพระยา กทม.)

อาจารย์ณรงค์สักข์ บุญรัตนหิรัญ หมอนวดเชลยศักดิ์แบบราชสำนัก (สำนักงานอยู่ที่ซอยหลังวิทยาลัยพาณิชยการ ชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือ ร.ร. พาณิชยการ-พระนครเดิม สนามม้านางเลิ้ง)

อาจารย์ทัพพ์ ตันสุภาพ หมอชำนาญทางโรคเด็ก (สำนักงานอยู่ที่ ๒๑๐๙/๓ วัดพระยาไกร ยานนาวา กทม. ๑๒)

ท่านนี้เป็นประธานคณะอนุกรรมการฝ่ายแผนโบราณ, กองการประกอบโรคศิลป์, สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

---

(๑) การอภิปรายหมู่ โดย สุด แสงวิเชียร, จรัส สุวรรณเวลา, วิศิษฏ์ สิตปรีชา. *กรุงไกร เจนพาณิชย์* และ เบญจา ยอดดำเนิน — โครงการสัมมนาของมหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง "การแพทย์แผนโบราณ" วันที่ [illegible] — [illegible] ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ณ ห้องบรรยายสิริวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.

อาจารย์นิรันดร์ พงศ์สร้อยเพชร์ อดีตอาจารย์พิเศษของ สมาคมแพทย์แผนโบราณแห่งประเทศไทย วัดปรินายก และเจ้าของร้านขายยาไทย "ฮกสุนตึ๊ง", (๕๓๑—๓ ถนนวานิช ๑, ต. สัมพันธวงศ์ เขตสัมพันธวงศ์ กทม.)

ข้าพเจ้าในฐานะแพทย์แผนปัจจุบัน และผู้ร่วมงานใน "มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม (อายุรเวท) ขอเสนอความคิดเห็น และประสพการณ์เกี่ยวกับการแพทย์แผนโบราณ ดังต่อไปนี้:—

คุณแม่เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ครอบครัวของเรามีความใกล้ชิดกับการแพทย์แผนโบราณมาก เพราะในสมัยนั้น (๕๐ ปีล่วงมาแล้ว) การแพทย์แผนปัจจุบันยังไม่เป็นที่นิยมกันแพร่หลายเหมือนสมัยนี้

ก่อนตั้งครรภ์ คุณแม่ได้ปฏิบัติตนตามคำของผู้เฒ่า คือ รักษาศีล ทำบุญไหว้พระ สวดมนต์ อธิษฐานจิตให้ได้ลูกที่ดี มีศีลธรรม และอยู่ในโอวาท มาถือกำเนิด เรียกได้ว่ามีการวางแผนครอบครัวในระยะยาว

เมื่อทราบว่าประจำเดือนขาด และมั่นใจว่ามีครรภ์แน่แล้ว ท่านยิ่งเพิ่มการปฏิบัติตัวเคร่งครัดขึ้น อย่างที่เรียกกันว่า "ครรภ์รักษา" คือ รักษาทั้งกายและใจให้มีสุขภาพดี มั่นอยู่ในธรรม เช่น ฟังเทศน์ ฟังธรรม กินยาเพื่อบำรุงรักษาครรภ์ หลีกเลี่ยงอาหารที่มีรสเผ็ดจัด และสิ่งต่าง ๆ ที่จะเป็นโทษต่อทารกในครรภ์ ได้ฝากครรภ์กับหมอตำแยได้รับการนวด และการผืนท้องเป็นระยะ ๆ

เมื่อครบกำหนดคลอด หมอตำแยก็ได้มาทำคลอดให้ มีการตัดสายสะดือ โดยใช้ไม้ไผ่เผาไฟเป็นเครื่องตัดแล้วนำเด็กวางในกระด้ง มีการทำพิธีเกี่ยวกับแม่ซื้อ และป้องกันผี โดยใช้ใบหนาดและสายสิญจน์ จากนั้นมีการทำให้มดลูกเข้าอู่ และให้หมดน้ำคาวปลา ด้วยการเข้าอยู่ไฟในกระโจม และใช้ยาชุดคาดเอว กินยาไทยหลังการคลอด ซึ่งมีทั้งยาผง ยาเม็ด ยาต้ม หรือ ยาดองเหล้า เพื่อขับน้ำคาวปลา ทำให้เจริญอาหาร และเป็นการบำรุงร่างกาย

ถ้าคุณแม่มีน้ำนมน้อย ไม่พอสำหรับเลี้ยงบุตร หมอไทยจะช่วยการผลิตน้ำนมด้วยยาประสะน้ำนม หรือให้คุณแม่กินแกงเลียงใบตำลึง หรือบวบ

เมื่อลูกยังเล็กอยู่ ก็ได้รับการดูแล ประคบประหงมจากคุณแม่อย่างดียิ่ง ซึ่งท่านได้ใช้วิธีของการแพทย์แผนโบราณ คือ —

มีการเตรียมนมสำหรับลูกเพิ่มจากการกินนมแม่ โดยเอากานพลูใส่ในนมกระป๋อง (นมข้น) ที่ชงแล้วนำไปตั้งไฟ พอเกิดฝานม ก็ยกลง ตักครีมทิ้ง แล้วนำมาให้ลูกกิน

ยามลูกมีอาการท้องเสีย คุณแม่ได้นำใบทับทิมมาย่างไฟก่อน จึงนำเอามาต้มเอาน้ำให้ลูกกินเป็นยา

ถ้าลูกร้องกวนโยเย โดยหาเหตุ เช่น ยุงหรือมดกัดไม่ได้ หมอไทยจะทำการเป่ากระหม่อมแล้วเอายาทาให้ด้วย

เมื่อลูกมีอาการร้อนใน คุณแม่จะให้คนไปซื้อยาขม (ยาขมน้ำเต้าทอง) มาให้กิน แต่ถ้าเกิดมีไข้สูง เช่น เมื่อออกหัด คุณแม่จะละลายยาเขียวให้กิน

สำหรับอาการท้องขึ้น คุณแม่จะช่วยบรรเทาโดยการเอามหาหิงคุ์ทาท้อง ใส่กานพลูในการเตรียมนมชงให้มากกว่าปกติเล็กน้อย (ดูการเตรียมนมดังกล่าวแล้ว) หรือทำน้ำขิงแบบที่ใช้กินกับเต้าฮวยให้ลูกกิน

เมื่อเป็นฝี หมอไทยจะทำการรักษาโดยเอาปูนมาสูญฝี (เกลื่อนฝี) หรือเอาเมล็ดต้อยติ่งแช่น้ำ เอาส่วนเมล็ดบีดหัวฝี จะทำให้หนองถูกดูดแตกออกมาได้ (พอกเมล็ดต้อยติ่งวันล ๑ — ๒ ครั้ง) สำหรับหมอจีนจะใช้สมุนไพรสด (แซเซ้า) ตำ แล้วพอกฝี ซึ่งให้ผลเช่นเดียวกับเมล็ดต้อยติ่ง

ถ้าเป็นหวัด คุณแม่จะนำหัวหอมที่ผ่าแล้ว มาวางไว้ใกล้ที่ลูกนอน (เช่นที่เบาะ, หมอน) นำห่อมหาหิงคุ์ ขนาดเล็กกลัดติดเสื้อของลูก หรือผูกไว้ที่ข้อมือทั้งสองข้าง เวลาอาบน้ำตอนเช้า คุณแม่จะผ่าหัวหอมใส่ในน้ำอุ่น แล้วนำมาโกรกหัวลูก ช่วยให้จมูกโล่ง และหายจากหวัดได้

เมื่อเป็นแผลเปื่อยพุพอง คุณแม่จะทุบลูกประคำดีควาย ต้มกับน้ำ แล้วอาบให้ลูก และใช้ยาทา ซึ่งทำโดยการเผากะลามะพร้าว เอาถ่านมาบดกับกำมะถันเหลือง แล้วแช่ตัวยาดังกล่าวในน้ำมันมะพร้าว จากนั้นจึงเอาขนไก่จุ่มยา ทาตามแผล ถ้าเป็นมากอาจเพิ่มการกินกล้วย (ชนิดใดก็ได้) จิ้มกับผงกำมะถันเหลืองร่วมด้วย

สำหรับอาการลมพิษของลูก คุณแม่จะขยี้ใบพลู แล้วแช่เหล้าโรง เอายานี้ทาตามตุ่มลมพิษ จะบรรเทาอาการคันได้ดีมาก

เมื่อลูกซุกซนจนเกิดหัวโน คุณแม่จะละลายดินสอพองในน้ำมะนาว แล้วทาบริเวณที่โน ทำให้การบวมยุบโดยเร็ว

ถ้าลูกมีอาการคันก้น (ทวารหนัก) ตอนกลางคืน เนื่องจากมีพยาธิเส้นด้ายออกมาวางไข่ จนลูกนอนไม่หลับ คุณแม่จะใช้น้ำกระเทียมทาที่ทวารหนัก ทำให้พยาธิเส้นด้ายไม่กล้าออกมารบกวน หรือบางทีก็ใช้ปากคีบจับตัวพยาธิแหย่กับเปลวเทียนร่วมด้วย เป็นการรักษาแบบถอนรากถอนโคน

ถ้าเกิดอาการตัวผอม พุงโร ลูกจะถูกบำรุงด้วยตับไก่ที่ห่อใบตองแล้วปิ้งให้สุก ซึ่งทำให้ลูกได้รับวิตะมิน เอ และ วิตะมิน ดี อย่างมาก

เมื่อเกิดทราง หรือมีอาการเจ็บคอ คุณแม่จะกวาดคอลูก โดยใช้นิ้วแตะยากวาดแสงหมึก หรือเอายาผสมกับมะแว้งป้ายในคอ มิฉะนั้นก็พาลูกไปหาหมอไทย ซึ่งรักษาด้วยการเป่าคอด้วยยาผง

ในการรักษาเหงือก และฟันให้แข็งแรง ลูกจะได้รับคำบอกเล่าให้ใช้กิ่งเล็กของต้นข่อย ในการสีฟัน หรืออมน้ำที่ได้จากการต้มเปลือกข่อยกับเกลือ วันละ ๒ — ๓ ครั้ง

ถ้าผู้ใหญ่มีอาการเมื่อยขบ ลูกหลานจะได้รับการขอร้องให้ช่วยบีบนวด หรือขยำ บางคราวอาจต้องเหยียบให้ท่านด้วย

เด็กบางคนเมื่อต้องการหยุดเรียน จะนำใบแก้วมาเคี้ยว ทำให้ตัวร้อนหน้าแดงแบบมีไข้ ครูที่รู้ไม่ทัน ก็จะให้เด็กนั้นพักการเรียนไป

สำหรับลูกชายของคุณแม่ทุกคน จะมีผู้มาขอปัสสาวะไปทำน้ำกระสายยา ที่ใช้กับยาไทยโบราณ

เมื่อลูกโตขึ้นพอช่วยตัวเองได้จนถึงวัยผู้ใหญ่ ก็ได้รับความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนโบราณจากคุณแม่ และหมอไทยที่เป็นญาติ หรือหมอประจำบ้าน เช่น

รู้จักบำบัดอาการท้องขึ้น จากการกินอาหารที่ทำให้เกิดลม เช่น ถั่วต่าง ๆ เผือก และมัน เป็นต้น ด้วยการกินขิงแก่ดิบ ๆ หรือกินน้ำที่ได้จากการต้มขิงแก่ (ทุบ) กับ

น้ำตาล บางคราวก็กินไก่ผัดใบกะเพรา และใส่พริกเล็กน้อย ใบกะเพรานอกจากจะช่วยขับลม และรักษาท้องอืดเฟ้อแล้ว ยังบำบัดอาการหวัดได้ด้วย

ถ้าอาหารไม่ย่อย การกินมะละกอ สับปะรด จะช่วยย่อยอาหารจำพวกเนื้อได้ ทำให้รู้สึกว่าท้องสบาย หายอืดอัดไปได้

วิธีแก้อาการท้องผูก อาจทำได้โดย กินชะอมดิบ หรือชะอมชุบไข่ทอด สำหรับบางคนที่ไม่ชอบกลิ่นชะอม อาจกินมะละกอ กินส้มทั้งกาก กินกล้วยน้ำว้า หรือกินเมล็ดแมงลักกับน้ำกระทิแทนก็ได้

สำหรับอาการท้องเดิน การดื่มชาที่ชงแก่ ๆ หรือน้ำชงของมะตูมแห้ง จะช่วยได้

เมื่อเกิดอาการผมร่วง ให้ใช้มะกรูดที่ผ่าซีกอังไฟเสียก่อน (หรือไม่อังไฟก็ได้) แล้วละเลงที่หนังศีรษะบริเวณที่เป็นวันละ ๑ – ๒ ครั้ง จะเห็นผมเริ่มงอกในราว ๑ เดือน

ข้ออักเสบ เช่น ที่ข้อเข่า เมื่อหมอนวด (แบบเดิมของไทย) ทำการนวดแล้ว จะใช้น้ำละลายปูน (ที่กินกับหมาก แต่ไม่ใส่สีเสียด) ทาบริเวณเข่า จะช่วยลดการอักเสบ ทำให้หายเร็วขึ้น

สำหรับผู้ที่มีอาการปวดฟัน แพทย์แผนโบราณจะแนะนำให้เอาเมล็ดกุ่ยช่าย (หนัก ๑๕ กรัม หรือ ๑ บาท) คลุกกับน้ำมันงา (หนัก ๑๐๐ กรัม) พอหมาด ๆ โรยใส่ในเตาไฟให้เกิดควัน แล้วเอียงหูข้างที่มีฟันปวด ให้ควันรม (โดยใช้กรวยช่วย) ทำวันละครั้ง อาการปวดฟันจะทุเลาได้

เมื่อถูกไฟไหม้ หรือน้ำร้อนลวก แพทย์แผนโบราณมีวิธีรักษาหลายอย่าง คือ

ก. ผสมเกลือ สบู่ และน้ำเย็น เข้าด้วยกัน รีบเอาส่วนที่เป็น แช่ ทันที และแช่อยู่นาน ๆ (เกลือ และน้ำเย็นยิ่งมากยิ่งดี)

ข. เอาน้ำซาวข้าว (น้ำแรก, ใช้น้ำน้อย ๆ) ราด หรืออาบบริเวณที่เป็นรอยด่างจากไฟลวก รีบทำทันที วันละ ๑–๒ ครั้ง ทำอยู่นาน ๑ สัปดาห์ หรือนานกว่าจะลบรอยด่างได้

ค. เอาน้ำมันมะพร้าว กับน้ำปูนใสอย่างละเท่า ๆ กัน ผสมกันจนมีลักษณะข้นขาว ทาแก้น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ หากทำทันทีจะไม่พอง ไม่ปวดแสบปวดร้อน

ใบชา ใบฝรั่ง ใช้ดับกลิ่น ดูดน้ำเหลืองได้ คนโบราณจึงใช้ใบไม้ทั้งสองชนิดนี้ใส่ไว้ในโลงศพ

จากการพบปะสนทนา และมีโอกาสศึกษาการนวดแบบเดิมของไทย (แบบราชสำนัก) กับหมอนวดผู้หนึ่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ พอสรุปได้ว่า นอกจากการรักษาโดยใช้สมุนไพรแล้ว การนวดที่ถูกวิธียังใช้รักษาโรค และบรรเทาอาการต่าง ๆ ได้อีกมาก ไม่แพ้การใช้ยาแผนปัจจุบัน เช่น การมีข้อเคลื่อน ข้อหลุด ข้อแพลง ปวดหลัง ไหล่ และต้นคอ ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ปวดข้อ ข้ออักเสบ ปากเบี้ยว อัมพาต ฯลฯ การนวดจึงนับเป็นยาได้เช่นกัน

นอกจากนี้ ยังได้ทราบถึงคุณธรรม หรือจริยธรรม ของแพทย์แผนโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จรรยาของหมอนวด ตัวอย่าง เช่น หมอนวดจะไม่นวดคนไข้ในโรงพยาบาล (เพราะเป็นการรักษาซ้ำซ้อน) ไม่นวดในโรงแรม หรือโรงน้ำชา (เพราะเสียศักดิ์ศรีของวิชาชีพ) แต่จะนวดที่บ้านของหมอเอง หรือที่บ้านของคนไข้ ต้องไม่หลอกลวงคนไข้แบบ "เลี้ยงไข้" ไม่เห็นแก่กิน ไม่เสพสุรา ไม่ลวนลามคนไข้หญิง ฯลฯ

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับแพทย์แผนโบราณหลายท่าน ทำให้ทราบว่าบรรพบุรุษของเรานั้น ท่านมีปฏิภาณดีมากในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับสุขภาพ และโรคภัยไข้เจ็บ คือ สามารถใช้พืช ผัก และผลไม้เป็นยาได้มากอย่าง และได้ผลดีด้วย โดยปราศจากอาการแทรกซ้อน เช่น

ผู้ป่วยเป็นฝีที่นิ้วหัวแม่เท้า มีอาการปวดอย่างมาก การใช้หอยแครงสด ๑ ตัว ตำกับน้ำตาลทรายแดง พอกเพียงครั้งเดียว จะแก้ปวดได้อย่างชะงัดมาก

โรคสุกใส รักษาได้โดยนำใบสารพัดพิษ (กิมทึงซี้) มาล้างให้สะอาด เอายอดกับใบอ่อนตำกับดินสอพองที่เผาไฟแล้ว ผสมพิมเสนอย่างที่หนึ่งจำนวนเล็กน้อย ใส่เหล้าโรงลงไปผสมด้วย เอาขนไก่แตะยาทาตามเม็ดเพียง ๒ ครั้ง ก็หายโดยไม่ต้องล้างอย่าอาบน้ำ เพราะมีไข้

หญิงผู้หนึ่ง หลังจากกินข้าวแล้ว รู้สึกมีความผิดปกติในลำคอ ต้องขากอยู่ตลอดเวลา เพราะคิดว่ามีเสมหะ ขากจนเลือดออก หมอแผนโบราณว่า เป็นเพราะ

ถูกใยแมงมุมที่ลอยมาตามอากาศ จึงได้ให้ผู้ป่วยเอาน้ำตาลทรายขาว ๑ ช้อนพูน กลืนกินโดยไม่ต้องดื่มน้ำ ปรากฏว่าอาการหายไปทันที

สับปะรด ไส้ – ใช้ขับปัสสาวะ เนื้อ – ย่อยอาหารพวกไขมัน และโปรทีน

แตงกวา ผักบุ้ง ฟักเขียว ใช้ลดพิษ เพราะมีฤทธิ์ดูดซับ (แอดซอพชั่น)

ใบบัวบก ใช้แก้ช้ำใน และเป็นยาขับปัสสาวะ

มะละกอ ดิบ–กินแบบส้มตำ ช่วยย่อยโปรทีน สุก–มีวิตะมิน **เอ.**

มะขาม ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ (ละลายน้ำกิน ได้กรด ทาร์ทาริค) และยาระบาย (ฝักมะขามเปียก)

ใบขี้เหล็ก มีแอลคาลอยด์ ซึ่งมีฤทธิ์ระงับสมอง ใช้แกงกินช่วยให้นอนหลับ

ตะไคร้ กินเป็นยาขับปัสสาวะ

กระชาย ขิง ข่า ขมิ้นขาว ใช้เป็นยาขับลม (คาร์มิเนตีฟ)

มะเฟือง เป็นยาขับปัสสาวะ

พริกไทย แก้อาการจุกเสียด แน่นท้อง ปวดท้อง

ข่า ใช้ฝนกับเหล้ากินแก้ลมป่วง (อาการปวดเกร็งในท้อง)

กระชาย ใช้ขับลม บำรุงธาตุ และเป็นยาตัวหนึ่งในอายุวัฒนะ (ซึ่งประกอบด้วยกระชาย, มะตูม, พริกไทย แห้วหมู บอระเพ็ด)

ลูกจันทน์เทศ ใช้ขับลม บำรุงธาตุ

ผิวมะกรูด แก้ลมในท้อง เป็นลมหน้ามืดตาลาย ใช้ทำยาธาตุ ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ ยาประสะผิวมะกรูด ใช้ขับน้ำคาวปลา

กระทือ ใช้หัวแก่ ฝนกับน้ำปูนใส กินแก้บิด ปวดท้อง บำรุงธาตุ ใช้ผสมกับยาอื่นเป็นยาบำรุงน้ำนม

กระเทียม ทำยาประสะกระเทียม ใช้ขับลม บำรุงธาตุ

หัวหอม เป็นยาแก้หวัด คัดจมูก สำหรับเด็ก (ผมน้อย) ใช้โดยวิธีตำหัวหอม เอาน้ำ และเนื้อ ชุบสำลีปิดกระหม่อม

ขมิ้นชัน ใช้ทำยาเหลืองปิดสมุทร แก้ปวดท้อง ขับลม บำรุงธาตุ แก้ท้องเสีย

มะละกออ่อน ใช้ทำแกงเลียง เพื่อบำรุงน้ำนม ส่วนมะละกอสุก ช่วยระบายท้อง

กุยช่าย กะเพรา ใช้แกงเลียง กินเป็นยาบำรุงน้ำนม

ตำลึง รากใช้ทำยา (ร่วมกับยาอื่น) กินแก้หืด น้ำจากใบตำลึงฝนกับยาอินทรเนตร ใช้หยอดตาแก้ตาแดง ตาแฉะ

แตงกวา บรรจุสารส้ม นำไปหมกไฟให้สุก บีบเอาน้ำกินเป็นยาแก้ขัดเบา หรือเอาน้ำนี้ผสมกับยาอื่นกินเป็นยาขับปัสสาวะของเด็ก

แตงกวา ผ่าซีก ใช้ทาหน้า ปล่อยให้แห้ง จึงล้าง เป็นการรักษาผิวหน้า

แตงกวาคลุกกับดินประสิว ปิดขมับแก้ปวดศีรษะ

ถั่วพลู ใช้ หัวผสมกับยาอื่น เป็นยาชูกำลัง หรือต้มกับน้ำ ใช้น้ำเป็นกระสายของยาหอม

ผักขมจีน (ไห้ไฉ่) ผัดกินแก้เบาหวาน

สะตอ ใช้ลดน้ำตาลในเลือด

ลูกหัวชะเนียง ใช้ลดน้ำตาล เหมือนสะตอ

กระเจียบ ใช้ลดโฆเลสเตอรอล

ถั่วเขียวต้มกับน้ำตาล กินแก้ร้อนใน เจ็บคอ

เอาถั่วเขียว กับ มันเทศ (หนึ่งต่อหนึ่ง) นึ่งปนกัน กินแก้บวม เพราะช่วยขับปัสสาวะ และช่วยให้ผายลมได้ดี

มะแว้ง มีรสขม ใช้เป็นยาเจริญอาหาร กินเป็นยาแก้ไอ ใช้เข้ายาประสะมะแว้ง

ผักบุ้งไทย ลูกใช้เข้ายาอายุวัฒนะ ใบและเถา ใช้ต้มเอาน้ำกิน (หรือผัดกินก็ได้) เพื่อบำรุงสายตา ใช้นาน ๕ – ๖ เดือน จึงเห็นผลชัดเจน (ผักบุ้งไทยต้นแดง แรงกว่าผักบุ้งจีน)

ขึ้นฉ่าย กินลดความดันเลือดสูง ใช้นาน ๑ สัปดาห์จึงเห็นผล

ผักกะเฉด เอาส่วนขาว (นม) มาพอกฝี ทำให้เย็น

กะเพรา นำมาต้ม เอาส่วนน้ำกิน ใช้แก้ท้องอืด เหมาะสำหรับเด็ก

โหระพา ใช้กินขับลม แต่ให้ผลอ่อนกว่ากะเพรา

ใบแมงลัก ใช้เป็นยาขับลม ใช้ใบขยี้ทา แก้กลากน้ำนม ได้ด้วย

เม็ดแมงลัก เอามาละลายน้ำผสมกับน้ำตาลทราย หรือน้ำตาลตะโหนด กินแก้บิดชนิดมีมูกเลือด (เวลาซื้อห้ามต่อราคา) แก้ท้องเสียจากร้อนใน ถอนพิษร้อน

อบเชย ใช้ทำยาธาตุ แก้ท้องอืดเฟ้อ เพราะมีฤทธิ์ขับลม

มะนาว **เม็ด**ใช้ทำยากวาดคอเด็ก แก้หละ ละออง (ฝ้าขาวในปาก)
น้ำใช้จิบแก้ไอ แก้เจ็บคอ
กินน้ำมะนาว ตามด้วยน้ำร้อน จะแก้ปวดศีรษะได้
ถ้าบีบน้ำมะนาวใส่แผลสด จะช่วยห้ามเลือดได้

น้ำผึ้ง กินแก้อ่อนเพลีย แก้ไอ เพราะให้ความชุ่มชื้น หรือใช้เป็นน้ำกระสายยาสำหรับยาลูกกลอน (ยา) เม็ดปั้นกลม (พิลล์)

มะเขือขื่น ใช้รากผสมยาขับเสมหะ

มะกอก เอาเม็ดเผาไฟ แล้วแช่น้ำ เอาส่วนน้ำมาแช่ยาแดง (ยาผงแบบยาอุทัย) กินแก้ร้อนในกระหายน้ำ

ลูกสมอไทย ใช้กินแก้เสมหะ เป็นยาระบายท้อง และคุมธาตุไปในตัว

ลูกมะขามป้อม มีที่ใช้เช่นเดียวกับลูกสมอไทย

ลูกผักชี ใช้เป็นน้ำกระสายยา แก้คลื่นไส้ อาเจียน

ยี่หร่า โป๊ยกั้ก ใช้เป็นยาขับลม บำรุงธาตุ

ใบบัวบก คั้นเอาน้ำกินเป็นยาบำรุงหัวใจ หรือใช้ทำยาหอมผักหนอก แก้ทรางเด็ก บีบน้ำมะกรูด หรือมะนาว (มะกรูดแรงกว่ามะนาว) ใส่ในยาหอม (ยาเม็ดปิดทอง เช่น ยาอินทรโอสถ) กิน จะกัดเสมหะ แก้ลิ้นกระด้าง คางแข็ง ปากเบี้ยว น้ำลายไหล (ที่เรียกว่า ชิวหาสดมภ์)

หัวหอมไทย ใช้แก้เด็กเป็นหวัด โดยขยี้ให้เด็กดม หรือสุมหัวเด็ก อาจต้มใบมะขาม ใบส้มป่อยกับหัวหอม โกรกหัวเด็กที่เป็นหวัด ก็ได้ผล

สับปะรด เอาเหง้า หรือหัวจุก ต้มน้ำ (อาจใส่สารส้มเล็กน้อย) ใส่น้ำ กินแก้ขัดเบา

จุกกระเทียม จุกหอม ใช้เข้ายาเกี่ยวกับโรคเลือด ฟอกเลือด แก้พิษเลือด

ยางมะละกอ ใช้ทาแผลแมลงกัด ต่อย

มะละกอ เอารากต้มกับน้ำ กินแก้ขัดเบา

สะเดา ก้านใช้ทำยาแก้ไข้ เปลือกมีรสฝาด ใช้ทำยาคุมธาตุ

ฝรั่ง ลูกที่ใช้กินยังไม่สุก จะทำให้ท้องผูก ลูกใกล้สุก (ที่เรียกว่า "เพฉลาก") ช่วยรักษาโรคกระเพาะ โดยการเคี้ยวช้า ๆ ส่วนลูกสุกเกินไป จะทำให้ท้องอืด

ฯ ล ฯ

จะเห็นได้ว่า การแพทย์แผนโบราณ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สมุนไพร พืชผักสวนครัว ผลไม้ หรือการนวดที่ถูกวิธีสามารถป้องกันบำบัดอาการของโรค และรักษาโรคได้มากมาย นับว่าบรรพบุรุษของเรามีความเฉลียวฉลาดในการครองชีพ ซึ่งสามารถทำให้ร่างกายมีสุขภาพดีได้อย่างน่าอัศจรรย์ เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่อนุชนจะได้ทำการอนุรักษ์วิชาแพทย์แผนโบราณ, เอกลักษณ์ของไทย, ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และควรจะได้ทำการศึกษาค้นคว้า ให้วิชานี้มีความเจริญก้าวหน้า

ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนเท่าเทียมกับวิชาการแพทย์แผนปัจจุบัน เพื่อความผาสุกของพี่น้องร่วมชาติ เพราะการที่จะหวังให้มีบริการทางการแพทย์แผนปัจจุบัน กระจายไปทั่วผืนแผ่นดินไทยนั้น คงเป็นไปได้ยากในอนาคตอันใกล้ ฉะนั้น สิ่งใดที่เราเคยมีอยู่และใช้ได้ผล ก็น่าที่จะนำมาใช้ และพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ไป โดยไม่หยุดยั้ง

นี่เป็นเหตุผลโดยย่อว่า "ทำไมข้าพเจ้าจึงสนใจการแพทย์แผนโบราณ" และได้มีส่วนร่วมในงานของ "มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม (อายุรเวท)" แต่เหตุผลส่วนตัวที่สำคัญก็คือ เพื่อสนองคุณการแพทย์แผนโบราณที่เคยมีส่วนช่วยชุบชีวิตของข้าพเจ้ามายามเจ็บไข้ในช่วงต้นของชีวิต และอีกหลายครั้งในชีวิตปัจจุบัน

ขออุทิศส่วนกุศลอันเกิดจากวิทยาทานในครั้งนี้ แด่ครูบาอาจารย์ของข้าพเจ้าทุกท่าน ขอท่านทั้งหลายได้โปรดอนุโมทนาในส่วนกุศลจงทั่วกัน เทอญ ฯ

"พระอาจารย์ทางธรรม ๒๐ องค์"

ของ

ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี

"พระอาจารย์ทางธรรม ๒๐ องค์"

ของ

ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี

องค์ที่ ๑

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว. ชื่น นพวงศ์ พระฉายา "**สุจิตโต**") วัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ อ. พระนคร กทม.

เมื่อเสริมศรีอายุน้อย ๆ (๗ — ๘ ขวบ ขึ้นไป) ชอบติดตามคุณแม่ (หม่อมเนื่อง เกษมศรี ณ อยุธยา) ไปวัดบวรนิเวศ ฯ แทบทุกวันพระ ตั้งแต่สมเด็จองค์นี้ยังไม่เป็นสมเด็จ จนเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว

ไม่ว่าท่านจะเทศน์เรื่องอะไร เสริมศรี จับใจความได้แต่ว่า — "จงรู้ตามความเป็นจริง"

พอฟังเทศน์ของสมเด็จองค์นี้ทีไร ก็รู้ว่าจะได้ฟังธรรม — "จงรู้ตามความเป็นจริง" ตอนเล็ก ๆ ก็ยังไม่เข้าใจว่าหมายความว่ากระไร ต่อเมื่อโตขึ้น เริ่มทำงาน ต้องติดต่อกับคนเป็นอันมากแล้ว จึงพิจารณาธรรมนี้ได้ความแต่เพียงว่า —

"เวลาเราฟังใครเขาพูดว่ากระไร เรามักจะคิดว่า เขามาว่าเราอย่างนี้, เขาคิดว่าเราเป็นอะไร!" จึงเลยสรุปไปในทางที่ตนเองเกิดอารมณ์ขึ้น เราจึงไม่รู้ตามความเป็นจริง "ที่จริงเขาอาจหวังดี จะตักเตือนเรา แต่เรากลับไปโกรธเขา เราขาดประโยชน์อันควรมีควรได้ไปเสียเปล่า ๆ"

ตั้งแต่คิดได้เช่นนี้ เสริมศรีจึงตั้งปณิธานว่า — "เมื่อเราจะทำงานในสังคม ก็ต้องรู้ตามความเป็นจริง ใครพูดให้เราฟังเท่าไร รู้เท่านั้น ไม่ต้องไปเอาอะไรมาต่อเติมเสริมแต่ง"

องค์ที่ ๒

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถระ) วัดเทพศิรินทราวาส ถนนกรุงเกษม กทม.

ตั้งแต่จำความได้ จำได้ว่า คุณแม่พาไปบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน อุทิศแด่บรรพบุรุษของท่านที่วัดญาณ ซึ่งสร้างบนที่ดิน ซึ่งเดิมเป็นบ้านของ "ท่านด้าว" ชาวญวณที่ตามเสด็จองเชียงสือมาอยู่ในประเทศไทย สมัยรัชกาลต้น ท่านผู้นี้เป็นคุณทวด ของคุณแม่เสริมศรี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามวัดนี้ว่า—"วัดกุศลสมาคร" ตั้งอยู่ตรงข้ามกับ "วัดกันมาตุยาราม" หลังตึกเก้าชั้น ถนนเยาวราช กทม.

ทุกครั้งที่บำเพ็ญกุศลเช่นนี้ คุณแม่ต้องนิมนต์ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ตั้งแต่ยังไม่ได้เป็นสมเด็จ จนกระทั่งเป็นสมเด็จ ทำเช่นนี้ตลอดชีวิตของสมเด็จ ทั้งนี้เพราะคุณแม่เล่าว่า สมเด็จท่านรู้จักกับ "คุณยายของคุณแม่" ซึ่งเป็นธิดาของ ท่านด้าว คุณยายท่านนี้ คือ คุณหญิงอิ่ม เจริญราชธน, สามี คือ เจ้าสัวเท่ง ยี่ห้อ "เล่าเม่งเส็ง" ต้นตระกูล "เลาหเศรษฐี" ซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นที่ "พระเจริญราชธน" ภริยาของท่านได้เป็น "คุณหญิง" เพราะได้ร่วมสนองพระมหากรุณธิคุณของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสาวภาผ่องศรี ในรัชกาลที่ ๕ ในการก่อตั้ง "สภาอุณาโลมแดง" สมัย ร.ศ. ๑๑๒ ได้ช่วยทำยาไทยต่าง ๆ ส่งไปให้ทหาร ที่ไปป้องกันประเทศ สภาอุณาโลมแดงนี้ต่อมากลายเป็น "สภากาชาดไทย" ท่านอิ่ม เจริญราชธน ได้รับพระราชทานตราจุลจอมเกล้า ฯ จึงเป็น "คุณหญิงอิ่ม เจริญราชธน"

เมื่อเสริมศรียังเป็นเด็กเล็ก ๆ อยู่ ทุกครั้งที่ติดตามคุณแม่ไปบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอุทิศให้คุณทวด และวงศ์ตระกูลของท่านที่วัดกุศลสมาคร เรื่อง และ ธรรม ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ท่านปราศรัย หรือแสดงธรรม เสริมศรีจำได้แม่นอยู่ ๒ เรื่อง คือ—ตอนเล็ก ๆ พอจำความได้ สมเด็จ ฯ มักทักว่า— "อ้อ...! นี่หรือคุณยาย" และเทศน์นั้น เสริมศรีจำได้แม่น ว่า "ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี"

พออายุมากขึ้นหน่อย เสริมศรีอดเรียนถามคุณแม่ไม่ได้ว่า "ทำไม คุณแม่พาหนูไปเผ้าเจ้านาย, หรือสมเด็จพบหนูที่วัดญวน ก็ต้องทักว่า "อ้อ...! นี่หรือคุณยาย"

คุณแม่จึงชี้แจงให้ฟังว่า ตอนที่ท่านพ่อ (ม.จ. ปฏิพัทธเกษมศรี เกษมศรี) รับราชการอยู่ที่จังหวัดภูเก็ต ตอนนั้นคุณยาย (คุณหญิงอิ่ม เจริญราชธน) ถึงแก่กรรมไปได้ ๓ ปีแล้ว พี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ ก็มีอายุได้ ๖ ขวบแล้ว ท่านเข้าใจว่าจะสุดท้องแล้ว แต่บังเอิญคุณแม่ฝันว่า คุณยาย (คุณหญิงอิ่ม เจริญราชธน) มาหา บอกว่าท่านตายไปได้ ๓ วันแล้ว บัดนี้ท่านขอมาเกิดเป็นลูกของคุณแม่ คุณแม่ยังได้ตอบท่านว่า คุณแม่มีลูกผู้หญิงหลายคนแล้ว กำลังอยากได้ลูกผู้ชาย ต่อมาก็เริ่มตั้งครรภ์อีก คือ เสริมศรี เป็นสุดท้องจริง ๆ และเป็นผู้หญิงที่มีนิสัยใจคอค่อนมาข้างผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังที่ท่านอาจเคยรู้จักเสริมศรีมาบ้างแล้ว

ดังนั้นสรุปได้ว่า ธรรมที่เสริมศรีถือปฏิบัติตามเทศนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ตลอดมานั้น คือ:— "ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี"

องค์ที่ ๓

สมเด็จพระอริยวงษาคตญาณ พระสังฆราช องค์ที่ ๑๖ (จวน อุฏฐายีเถระ) วัดมกุฏกษัตริยาราม กทม.

คุณแม่ของเสริมศรี ถึงแก่กรรมในระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ เสริมศรีอายุได้ ๒๖ ปี หม่อมหลวงหญิงป้อง มาลากุล ผู้ซึ่งรู้จักคุ้นเคยกับคุณแม่ และผู้ซึ่งเป็นนักเรียนเก่าโรงเรียนราชินีเหมือนกับเสริมศรี ตอนที่ท่านอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี คือ ม.จ. หญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ทรงดำริก่อตั้ง "สมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนราชินี" ขึ้นนั้น ม.ล. ป้อง ได้รับเลือกตั้งเป็นอุปนายก เสริมศรี ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกสมาคมคนแรก ดังนั้นย่อมจะติดต่อปรึกษาหารือกับท่านอุปนายก และท่านกรรมการตำแหน่งต่าง ๆ จนเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นอันดี

เหตุสุดวิสัยเกิดขึ้นแก่เสริมศรี คือ ๑) คุณแม่ของเสริมศรี ถึงแก่กรรมวันที่ ๓ ก.พ. ๒๔๘๔ ท่านอาจารย์ ม.จ. หญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล กับ ม.ล. หญิงป้อง มาลากุล ต่างเมตตากรุณาต่อเสริมศรี มาช่วยในการจัดงานศพคุณแม่ ๒) ต่อมาวันที่ ๑๙ ก.พ. ๒๔๘๔ ม.จ. หญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล สิ้นชีพิตักษัย ในยุคนั้นเครื่องบิน

ข้าศึกมาบอมบ์กรุงเทพ ฯ ด้วยคนจึงอพยพไปอยู่ที่ต่าง ๆ ที่ตนหวังว่าพอจะปลอดภัยได้ ม.ล. หญิงป้อง มาลากุล ได้เมตตารับเสริมศรี มาอยู่กับท่านที่บ้าน ถนนดำรงรักษ์ เสริมศรีต้องสูญผู้ที่ตนรักและเคารพอย่างที่สุดในเวลาใกล้ ๆ กัน ถึง ๒ คน

ระหว่างที่อยู่กับ ม.ล. ป้อง นั้น ได้มีโอกาสติดตามพี่ป้องไปนมัสการสมเด็จพระสังฆราชองค์นี้ ตั้งแต่ท่านยังเป็นเจ้าคุณ จนกระทั่งเป็นสมเด็จ และสมเด็จพระสังฆราช จึงเคารพรักท่านอย่างพ่อจริง ๆ มีปัญหาทางการงานก็กราบเรียนปรึกษาท่าน ท่านก็เมตตาสั่งสอนอย่างลูกหลาน สิ่งที่ท่านทรงสอนแล้วเสริมศรีรับมาปฏิบัติอย่างธรรมประจำตน ก็คือ :—

"การทำงาน ย่อมมีบุคคลหลายฝ่าย ต้องให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย"

ในยุคที่ฝรั่งเริ่มสนใจ ในพระพุทธศาสนา จนถึงขอมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้น เสริมศรี มากราบเรียนหลวงพ่อขอประทาน สบง จีวร เครื่องอัฐบริขาร และของใช้จำเป็น ไปถวายพระบวชใหม่ ซึ่งทำพิธีบวช ณ วัดบวรนิเวศ ฯ แล้วไปจำพรรษาที่ "วัดเกษรศีลคุณ" หรือที่เรียกกันติดปากว่า "วัดป่าบ้านตาด" อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี หลวงพ่อประทานเครื่องบวชพระฝรั่งองค์หนึ่ง กับ นิสิตชาวอังกฤษซึ่งกำลังศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ แต่มหาวิทยาลัยหยุดระยะยาว มารดาของเขาเคยมาจำศีลภาวนาที่วัดป่าบ้านตาด ลูกชายก็เลยขอมาบวชเณร แล้วมาอยู่ประจำที่วัดนั้นจนจวนมหาวิทยาลัยเปิดจึงสึกกลับไป ต่อมาชายหนุ่มผู้นี้ ก็มาบวชเณรเป็นครั้งที่ ๒ อีก หลวงพ่อก็ได้มอบเครื่องบวชเณรให้เสริมศรี ไปบวชเณรคนนี้อีก

ในยุคที่ฝรั่งเริ่มสนใจอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาไปสอนในประเทศของเขา เสริมศรี ได้มีโอกาสติดตามท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน แห่งวัดเกษรศีลคุณ/วัดป่าบ้านตาด ไปสอนชาวพุทธอังกฤษ ณ กรุงลอนดอนด้วย ตั้งแต่วันที่ ๙ — ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ (ค.ศ. ๑๙๗๔) ยังได้พบ มิสซิส ฟรีด้า วินท์ (Mrs. Freda WINT) แห่งอ็อกซฟอร์ด ผู้มารดา กับ นายเบนาดิค วินท์ (Mr. Benadict WINT) ผู้บวชเป็นเณรระหว่างมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ปิดเทอมใหญ่ ถึง ๒ คราว ทั้ง ๒ ท่านยังเป็นมิตรดีของเสริมศรี มาจนทุกวันนี้

ยิ่งกว่านั้น ทั้ง ๒ ท่านนั้นเป็นแบบอย่างฆราวาสปฏิบัติต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอย่างไรถูกต้องได้เป็นอย่างดี ทั้งฝ่ายอุบาสก และ อุบาสิกา

องค์ที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสริมศรี เพิ่งรักและเคารพท่านอย่างลึกซึ้งเมื่อไปรับราชการ ที่ ศ.อ.ศ.อ. (ศูนย์อบรมการศึกษาแบบพัฒนาชนบท ที่อุบลราชธานี — Thailand — UNESCO Fundamental Education Centre) ฝรั่งเรียกย่อ — "TUFEC" ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๘ — ๒๕๐๘ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ทั้ง ๆ ที่ทราบเต็มใจว่าท่านทรงเป็นบรรพบุรุษสำคัญยิ่ง ?

เนื่องจากมีเหตุการณ์ดังต่อไปนี้ :—

ก) วันหนึ่งปลายเดือนกันยายน ๒๕๐๒ เสริมศรีอยู่ที่อุบล ณ ศ.อ.ศ.อ. ฝันไปว่า :—

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงเรียกไปเฝ้า ณ ที่แห่งหนึ่งงดงามมาก แล้วตรัสว่า "เจ้าทำประโยชน์แก่แผ่นดิน" แล้วทรงยื่นแก้วดวงหนึ่งให้เสริมศรี ตอนนั้นพอดีเสริมศรีเข้ามาราชการที่กรุงเทพ ฯ ได้เฝ้าท่านอาหญิงพูน (ม.จ. หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล) กราบทูลความฝันนี้ ท่านอารับสั่งว่า — "ทุก ๆ วันที่ ๑ ตุลาคม พระราชนัดดา และ ปนัดดา ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงร่วมกันบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานน้อมเกล้า ฯ ถวาย ที่วัดราชประดิษฐ์ ฯ เธอไม่รู้หรือ ?" เสริมศรีออกจะไกลเมืองหลวงสักหน่อย ไม่เคยทราบ

ท่านอาจึงทรงพระกรุณาชวนไปงานวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๒ ด้วย น่าอัศจรรย์ที่พบว่า ภายในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์ ฯ นั่นเองเหมือนกับที่เสริมศรีได้เข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ในฝันนั้น

วันนั้นได้เห็นพระราชนัดดา ปนัดดา ประดับเข็มพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ-พระจอมเกล้า ฯ ในลักษณะและทรงเครื่องต่างกัน เสริมศรีอยากจะได้บ้าง ท่านอาหญิงพูนรับสั่งว่าเจ้านายพระองค์ใดน่าจะยังทรงมีพระบรมรูปเหลืออยู่บ้าง เพราะแต่ละราชสกุลในรัชกาลที่ ๔ มักจะทรงสร้างพระบรมรูปไว้สำหรับพระโอรสธิดาท่าน ให้เสริมศรีไปติดต่อ

ได้ไปเฝ้าเจ้านายองค์ที่ ๑ ท่านรับสั่งว่า "อาเพิ่งทำกรอบพระบรมรูปองค์สุดท้ายให้หลานไปเร็ว ๆ นี้"

ได้ไปเฝ้าเจ้านายองค์ที่ ๒ เสริมศรีไปที่ท่านองค์นี้เพราะรู้ว่าท่านเพิ่งกลับจากงานของกรมศิลปากรพร้อม ๆ กับท่านผู้มีเกียรติคนหนึ่ง ซึ่งเสริมศรีกำลังไปหาอยู่นั้นท่านผู้นั้นกลับมาก็บอกเช่นนั้น เสริมศรีจึงรีบขอลาไปเฝ้าท่านองค์นั้นในชั่วระยะเวลารถยนต์วิ่งจากถนนสุขุมวิทตอนต้น ๆ มายังสี่แยกถนนศรีอยุธยาตัดกับถนนพญาไทเท่านั้นเอง แต่คนในวังมาบอกเสริมศรีที่ประตูใหญ่ว่า "ท่านบรรทมหลับ"

เสริมศรีกลับไปเฝ้าท่านอาหญิงพูน ขอประทานยืมเข็มกลัดพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงพระตุ้มปี่แบบฝรั่ง ที่ได้เห็นท่านอาหญิงพัฒนายุ ดิศกุลทรงอยู่ เอาไปให้ช่างทำรูปสีหิน จะให้ทำให้ ช่างบอกว่า "ทำไม่ได้ต้องใช้รูปใหญ่นำมาถ่ายลง แล้วย่อลงในหินที่จะทำเป็นรูป, ขนาด, สี ที่ต้องการ ปรากฏว่าท่านอาที่วังวรดิศไม่มีองค์ใดทรงมีพระบรมรูปองค์นี้เลย ท่านอาหญิงพูนทรงแนะว่า "พระบรมรูปทรงศีลก็ดีเหมือนกัน" (ทรงพระภูษาขาว เมื่อทรงเทศน์โปรดชาววังในวันพระ) ท่านตรัสว่า – "ยังไม่เคยมีใครทำเป็นเข็มกลัดเลย"

เสริมศรีไปดูที่บ้าน ที่วัง ที่วัด ไม่พอใจเลย ครั้นไปที่ห้องประชุมมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่หน้าวัดบวรนิเวศน์จะขออนุญาตพาช่างไปถ่ายพระบรมรูปองค์นั้น แต่เจ้าหน้าที่บอกว่า "ต้องไปขอประทานอนุญาตจากท่านชาย ผู้จัดการมูลนิธิมหามกุฏ ฯ ในยุคนั้นก่อน" หรือ มิฉะนั้นให้เสริมศรีไปขอที่พระภิกษุรูปหนึ่ง (เขาบอกชื่อ) ซึ่งเสริมศรีไม่แน่ใจว่าจะเป็นองค์เดียวกับที่เสริมศรีไปอภิปรายต่อสู้กับท่านไว้มาก ในการอภิปรายหน้าพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์หรือไม่ จึงตัดสินใจว่า – "ไปหาหลวงพ่อของเราดีกว่า"

ได้ไปที่วัดมกุฏกษัตริยาราม บังเอิญพบแต่พระเลขานุการของหลวงพ่อ (คือท่านเจ้าคุณเทพโมลี เจ้าอาวาสวัดมกุฏ ฯ องค์ปัจจุบันนี้) ท่านบอกเสริมศรีว่า "พระบรมรูปทรงศีล ที่วัดนี้ถูกน้ำฝนเสียไป แต่เมื่อ ๓ วันมานี้ ทายาทของเสด็จพระองค์สร้อย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอาง) ได้นำพระบรมรูป

ทรงเครื่องแปลก ๆ มาถวายหลวงพ่อ ๆ ยังไม่ได้สั่งให้ทำอย่างไร เวลานี้หลวงพ่อไปราชการต่างจังหวัด"

เสริมศรี ก็ขอความกรุณาท่านได้โปรดนำพระบรมรูปนั้นออกมาให้ดูหน่อย ปรากฏว่า เป็นพระบรมรูปทรงพระตุ้มปี่แบบสก็อช อย่างที่เสริมศรีอยากจะให้ช่างทำ แต่ช่างบอกว่า "ทำจากเข็มกลัดไม่ได้ ต้องหารูปถ่ายขนาดใหญ่มาจึงจะทำได้ บัดนี้ได้พระบรมรูปขนาด ๑ ฟุตมาแล้ว เสริมศรี จึงได้ขอประทานยืมพระบรมรูปไปให้ช่างถ่ายรูปถ่ายพระบรมรูปขนาดนั้นไว้ตั้งบูชาที่บ้าน และมอบให้เป็นตัวอย่างที่ช่างจะทำพระบรมรูปที่เป็นหิน ขึ้นอีกหลายองค์ เพื่อตนเอง ๑ องค์ เพื่อพี่น้องที่บำเพ็ญคุณงามความดีสมควรจะได้รับไปบูชาอีกบ้าง

ท่านอาหญิงพูน ฯ ทรงพระกรุณาตรัสเตือนเสริมศรีว่า "ถ้าเธอจะทำเข็มกลัดหรืออะไร อย่าล้อมเพชรนะ เพราะประเภทนั้นสำหรับพระราชทานเจ้านายชั้นสูง ๆ" เสริมศรี จึงทำเข็มกลัดล้อมทับทิมกับมรกต บังเอิญมีทับทิมและมรกตเก่า ๆ ด้วย จึงงามสมควรแก่ฐานะ และดูเป็นของเก่าแก่ดีด้วย

ข) เสริมศรี ยังครุ่นคิดอยู่ว่า "อะไรหนอจะเป็นดวงแก้ว ที่พระราชทานตามฝัน ?"

ในปีนั้น และปีต่อมาจึงได้ทราบว่า เป็นอะไร :—

๑) องค์การศึกษา ฯ สหประชาชาติ (UNESCO) เชิญรัฐบาลไทยให้ส่งผู้แทนไปประชุมในการประชุมแห่งโลก เรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ ณ เมืองมอนเทรียล ประเทศแคนาดา ในเดือนสิงหาคม ๒๕๐๓

๒) คณะผู้แทนของประเทศแคนาดา มีหนังสือขอเชิญ ม.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี ผู้แทนคนเดียวจากประเทศไทย ไปประชุมที่พักวอช ในมลรัฐโนวาสโกเชีย ประเทศแคนาดา (Pugwash Conference, Pugwash, Novascocia, Canada)

บังเอิญรัฐบาลไทยในยุคนั้น ตั้งผู้แทนไปประชุมในการประชุมแห่งโลกคราวนั้นเพียงคนเดียว คือ ม.ร.ว. หญิง เสริมศรี เกษมศรี ฯ จึงพลอยได้รับเชิญไปประชุมร่วมกับคณะผู้แทนของประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นฝ่ายจัดการประชุมระดับโลกนั้นพร้อมกับผู้แทนประเทศอื่น ๆ ที่ส่งผู้แทนแต่เพียงคนเดียว ณ เมืองพักวอช นั้นด้วย

การประชุมที่พักวอชนั้น ได้รับอุปการะจากมหาเศรษฐีไซรัส อีตัน (Mr. Cyrus EATON) ประธานบริษัทเชสปีกและโอไฮโอ เรลเวย์ ของสหรัฐอเมริกา ณ บ้านเกิดของมหาเศรษฐีไซรัส อีตัน โดยได้รับการอุปถัมภ์ทุกอย่าง ตั้งแต่การส่งเครื่องบินส่วนตัวไปรับคณะที่จะมาประชุม, จัดที่พัก, เลี้ยงอาหาร, จัดหาเลขานุการ, นักชวเลข, นักพิมพ์, สถานที่ประชุม และที่พักของผู้เข้าประชุม สถานที่ไม่เพียงพอให้แขกพัก ท่านประธานบริษัทรถไฟนั้น ก็เอารถ "พูลแมน" คือรถนอนที่พ่วงรถไฟมาให้เป็นที่พักได้ การประชุมที่โนวาสโกเชียนั้นมี ๓ – ๔ วัน ก่อนที่จะพากันไปเข้าประชุมใหญ่ระดับโลก ที่เมืองมอนเทรียล

นึกสงสัยอยู่เหมือนกันว่าทำไมจึงได้รับเกียรติเช่นนี้ พอไปถึงพักวอชก็ทราบเพราะว่าพอไปถึงเสริมศรีก็ถูกพวกฝรั่งเรียกว่า "ปรินเซส พระราชนัดดาของคิงมงกุฎ" ต้องแก้ให้เขาว่าเป็น great grand – daughter, his 4th generation ได้รับการต้อนรับดูแลอย่างดีมาก จัดให้อยู่ในห้องนอนของท่านมหาเศรษฐี มีสาวใช้คอยถามว่าจะให้ช่วยอะไรบ้าง

นอกจากเข้าประชุมฟังเขา หรืออภิปรายกับเขาแล้ว เสริมศรียังได้รับคำบอกกล่าวล่วงหน้าว่า ให้เตรียมไปพูดในที่ประชุมนี้ เรื่อง "ทำอย่างไร ประเทศเจ้าของบ้านจึงจะใช้ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศ ที่องค์การชำนัญพิเศษแห่งสหประชาชาติส่งไปช่วย ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด" แล้วก็ต้องพูดจริง ๆ ด้วย

๓) ครั้นถึงเวลากลับจากการประชุมแห่งโลก ณ เมืองมอนเทรียลแล้ว เสริมศรีได้รับเชิญจากหัวหน้าใหญ่ขององค์การศึกษา ฯ สหประชาชาติประจำประเทศอิหร่าน สมัยนั้น ซึ่งก่อนหน้านี้ ท่านผู้นี้ชื่อ มิสเตอร์ คอนราด อ๊อปเป้อร์ (Mr. Conrad OPPER) เคยเป็นรองผู้อำนวยการ ศ.อ.ศ.อ. ยุคแรก ๆ คุณอภัย จันทวิมล อธิบดีกรมสามัญศึกษายุคนั้น เป็นผู้อำนวยการ แต่ตอนนี้นายอ๊อปเป้อร์ มาดำรงตำแหน่งหัวหน้าใหญ่ขององค์การนั้นที่ประเทศอิหร่าน ได้จดหมายไปเชิญเสริมศรี ว่าหลังการประชุมที่แคนาดาแล้ว ขอให้เตรียมเป็นแขกของเขาที่ประเทศอิหร่านสัก ๒ – ๓ วัน เขาจะให้พักที่บ้านเขาในกรุงเทหะราน และจัดให้เข้าเฝ้า เจ้าหญิง อัชร๊าฟ (H.R.H.

Princess Ashraf PALAVI) พระพี่นางฝาแฝดกับพระเจ้าชาร์ แห่งอิหร่าน และให้ไปดูงานโรงเรียนกับองค์การผู้หญิงที่นั่นด้วย

เจ้าฟ้าหญิง อัชร๊าฟ ทรงเชิญเสริมศรีร่วมเสวยกลางวันที่พระราชวัง ได้ทรงสังเกตเห็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ จึงตรัสถามว่า "นี่เป็นเครื่องอิสริยาภรณ์หรือ ได้เคยเห็นสมเด็จพระบรมราชินีเอลิสะเบ็ธ แห่งประเทศอังกฤษกลัดพระบรมรูปควีนวิคตอเรียประดับเพชร และมีโบว์ด้วย" เสริมศรีกราบทูลว่า "เป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ซึ่งทรงเป็นบรรพบุรุษของหม่อมฉัน" ณ ประเทศอิหร่าน เสริมศรี ได้รับการต้อนรับอย่าง "ปรินเซส" ด้วย

ค) ในยุคนั้น เสริมศรี ต้องไปประชุมในต่างประเทศบ่อย ๆ ติดต่อกันหลายปี ปรากฏว่าเวลาไปประชุม อัญเชิญพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ไปด้วย ติดขัดอะไร ก็กราบบังคมทูลขอให้ทรงช่วย มักสำเร็จ ได้ความคิด ได้คำพูด ได้โอกาสเหมาะสมและทำให้รับความสำเร็จ

คราวหนึ่ง ตามกำหนดการของเสริมศรีนั้น พอกลับจากประเทศเดนมาร์กเช้าวันนี้ เย็นวันนั้นเองต้องจับรถไฟไปร่วมประชุมอบรมพัฒนานิเทศก์ทางจังหวัดภาคใต้ของไทย (นราธิวาส) ตอนเช้ารุ่งขึ้นจากนั้นก็ต้องบรรยายในที่ประชุมพัฒนากรและพัฒนานิเทศก์ จึงรู้สึกไม่แน่ใจตัวเอง เพราะว่าเดินทางไปธุระอย่างอื่นตลอดเวลา พอกลับมาถึงก็จะต้องสอนเขา เกรงว่าจะเตรียมตัวไม่ทัน การสอนจะไม่ดีพอ ตอนกลางคืนก่อนนอนก็สวดมนต์ แล้วระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ขอพระราชทานพระบารมีปกเกล้า ฯ ช่วยให้การสอนดี แล้วก็นอนหลับไป ตลอดจวนสว่างเสริมศรีฝันว่า:—

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงสนับเพลาสำหรับทรงม้าสีเทา ฉลองพระองค์สีเดียวกัน ประทับยืนข้างม้าสีขาว ซึ่งก็ทรงเครื่องม้าพร้อม งดงาม ทรงหันมาตรัสกับเสริมศรี ฟังได้ชัดเจน จำได้ติดใจว่า:—

"บัดนี้เจ้ากลับมาอยู่ในบ้านเมืองของเรา ปลอดภัยแล้ว เจ้าจงใช้สติปัญญาของเจ้าช่วยตัวเองเถิด ทวดจะมาช่วยเจ้า เฉพาะเวลาที่เจ้าเข้าที่คับขันเท่านั้น"

ตอนเช้าวันนั้นเสริมศรีแต่งตัวและเชิญพระบรมรูปประดับที่หน้าอกของเสื้อ ได้ล็อคสปริงเข็มกลัดด้วย แต่น่าอัศจรรย์ที่พอหมุนตัวทำอะไรหน่อยเดียว พระบรมรูปตกลงมาได้ เหมือนกับไม่ได้ใส่สปริงล๊อค ประหนึ่งว่าจะทรงยืนยันที่มาทรงปรากฏในความฝันเช้ามืดวันนั้น

"จงใช้สติปัญญาของเจ้าช่วยตัวเองเถิด" เป็นธรรมที่เสริมศรีถือว่าได้รับพระราชทาน อย่างไรก็ดีเสริมศรีถือว่า ทรงคุ้มครอง ดูแลชีวิตเสริมศรี ทรงบันดาลให้สนใจในงานระหว่างประเทศ และศาสนาด้วย

องค์ที่ ๕

"พ่อปู่" ของคุณประสิทธิ์ สุขุมาลทัต ซอยร่วมฤดี ถนนสุขุมวิท กทม.

"พ่อปู่" ได้สอนให้เสริมศรีรักษาศีล ตอนที่ต้องเข้าสังคม ให้รักษาศีลห้าให้เข้มแข็ง คือไม่ดื่มสุราทุกชนิด ก่อนนั้นเสริมศรียังดื่มแชมเปญ และเป็บเบ้อร์มิ้นบ้าง ตั้งแต่รับคำสอนแล้ว ก็รักษาศีลห้าเต็มที่

ต่อมาค่อยเขยิบมารักษาศีลแปด ทุกวันพระ ในระหว่างที่อยู่ที่ ศ.อ.ศ.อ.

แต่พอกลับเข้ามารับราชการที่กรุงเทพ ฯ แล้ว ต้องเปลี่ยนมาถือศีลแปดทุกวันอาทิตย์ คือ สัปดาห์ละ ๑ วัน

ฤดูเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๘ เสริมศรีได้ไปจำพรรษาที่สำนัก "ปิปผลิวนาราม" อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ภายใต้การอบรมสั่งสอนของ ท่านอาจารย์ หลวงพ่อกัสสปมุนี จึงถือศีลแปดตลอดพรรษา

ครั้นกลับมาบ้านที่กรุงเทพ ฯ แล้ว จึงถือศีลแปด ๖ วันในสัปดาห์หนึ่ง เก็บวันอังคารไว้สำหรับสนองคุณ "พี่ แม่คนที่ ๒" คือ ม.ล. หญิง ป้อง มาลากุล, เพราะได้เมตตาเลี้ยงดูเสริมศรีมา ตั้งแต่อายุเสริมศรีได้ ๒๖ ปี จนอายุ ๖๑ ปี ด้วยการขับรถพาพี่ป้องไปเที่ยว ดูภาพยนตร์ หรือรับประทานอาหาร หรือไปเยี่ยมญาติมิตรของท่าน

ภายหลังมรณกรรมของ ม.ล. หญิง ป้อง มาลากุล แล้ว นับแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ มา เสริมศรีถือศีลแปดทุกวันเรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ยังแถมปลงผมด้วย

องค์ที่ ๖

เจ้าคุณธรรมบัณฑิต (ญาณ ศาโรจน์ ฉายา "ญาณชาโล")

วัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา

เดิมเสริมศรีได้พบท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดสุปัฏนารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ตอนสุดท้ายนี้ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดสุทธจินดา จังหวัด-นครราชสีมา บัดนี้ท่านมรณภาพไปแล้ว

ท่านเจ้าคุณธรรมบัณฑิตได้ช่วยให้เสริมศรีมีความรู้ และความเข้าใจทางธรรมมากขึ้น เพราะในระหว่างที่ท่านยังอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานีนั้น ยุวพุทธิกสมาคมจังหวัดอุบลราชธานี (ยพส. อบ.) ซึ่งประกอบด้วยพ่อค้า ข้าราชการ ทหาร พลเรือน โรงเรียนต่างได้รับความอุปการะของท่านเจ้าคุณองนี้ให้ตั้ง "ยุวพุทธิกสมาคม จังหวัดอุบลราชธานี" ขึ้น มีสำนักงานและสโมสรเยาวชนของยุวพุทธิกสมาคมในวัดสุปัฏ-นารามวรวิหาร

คณะกรรมการยุวพุทธิกสมาคม (ยพส. อบ.) จัดรายการอภิปรายธรรมทางวิทยุกระจายเสียง สถานี วปถ. ๖ ให้ประชาชนฟัง, จัดสถานที่และเครื่องอำนวย-ความสะดวกให้เยาวชนชายหญิงจากโรงเรียนต่าง ๆ มาพบปะร่วมทำกิจกรรมด้วยกันเรียนธรรมจากท่านพระครูทุกวันอาทิตย์, ต่อมาได้ร่วมกันจัดค่ายอาสาพัฒนาในฤดูร้อนขึ้นได้ ๓ ครั้งด้วยกัน ด้วยอาศัยเยาวชนจากสโมสรเยาวชนนั้น กับนักศึกษาจากวิทยาลัยครูอุบลราชธานีเป็น "พี่เลี้ยง" ชาวค่าย (COUNSELOR)

เพื่อดำเนินรายการอภิปรายธรรมทางวิทยุ วปถ. ๖ นั้น ท่านเจ้าคุณธรรม-บัณฑิตได้ส่งเสริมสนับสนุนคณะผู้อภิปราย โดยโปรดให้ประชุมกันที่วัดสุปัฏ ฯ ท่านอยู่ร่วมปรึกษาหารือตลอดจนกรุณาอธิบายธรรม, และเรื่องของวันสำคัญทางพระพุทธ-ศาสนา เช่น มาฆบูชา, อาสาฬหบูชา, วิสาขบูชา, วิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยของพระพุทธเจ้า, ความสำคัญของปาฏิโมกขสังวรศีล, การเข้าพรรษา, ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

ระหว่างที่ประเทศไทยมีกองทหารอเมริกัน, ออสเตรเลีย, มาช่วย ตั้งกองอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี กองทหารฝรั่งเหล่านั้นก็พลอยเรียนรู้เรื่องวันสำคัญทางศาสนา,

ประเพณีชาวอีสาน, ไปด้วย เพราะว่าท่านปลัดจังหวัดอุบลยุคนั้น ท่านผู้กำกับการ-ตำรวจจังหวัดอุบลยุคต่อมาได้ร่วมมือกับวัดสุปัฏนาราม ฯ พิมพ์ใบปลิวชี้แจงความสำคัญของเรื่องเหล่านั้นเป็นภาษาอังกฤษ โดยเสริมศรีแปล ตามที่ท่านสั่งมาจะเป็นเรื่องใด

ส่วนเสริมศรีนั้นรู้สึกซาบซึ้งและเชื่อถือวิธีประชาธิปไตยของพระพุทธเจ้ามาก ได้นำไปทดลองใช้ในค่ายเยาวชนของยุวพุทธิกสมาคมอุบลราชธานี ๓ ค่าย ท่านอาจสงสัยว่าประชาธิปไตยของพระพุทธเจ้าต่างกับประชาธิปไตยของตะวันตกอย่างไร. ท่านที่เคยเป็นครูอยู่ในโรงเรียนใหญ่สมัยใหม่ อาจเคยสอนวิธีประชาธิปไตยให้เยาวชนบ้างแล้ว ดังที่ข้าพเจ้าเคยฟังเขาเล่าให้ฟัง เช่น ในการเลือกตั้งผู้ใดให้มีตำแหน่งต่าง ๆ เช่น ประธาน/นายก เลขานุการ เหรัญญิก ฯลฯ

๑) แบบโรงเรียนที่ใช้วิธีอย่างฝรั่ง หรืออย่าง "สมัยใหม่" ก็จัดให้มีการเลือกตั้ง อย่างที่จัดให้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งกี่คน แล้วให้เด็กผู้สมัครไปยืนปราศรัยกับนักเรียนทั้งปวง ว่าตนมีความวิเศษอะไรบ้าง สมัครจะทำตำแหน่งไหน แต่ประชาธิปไตยแบบพระพุทธเจ้านั้น เวลาข้าพเจ้านำไปใช้ในค่ายเยาวชนอุบลราชธานี ข้าพเจ้าประชุมชาวค่ายให้เยาวชนบอกมาว่าในค่ายซึ่งเป็นองค์การย่อม ๆ ที่อยู่รวมกันสัก ๒ อาทิตย์ ควรจะจัดการปกครองอย่างไร จะมีผู้เสนอตำแหน่งต่าง ๆ เช่น ในค่ายย่อมมีผู้อำนวยการค่าย, เหรัญญิก, เลขานุการ, หัวหน้าแผนกงานต่าง ๆ เสริมศรีชี้แจงว่าชีวิตในค่ายเยาวชนนั้น มุ่งฝึกให้เยาวชนเข้าใจวิธีทำงานร่วมกันอย่างประชาธิปไตย เราเป็นยุวพุทธิกสมาคม เราจะใช้ "ประชาธิปไตยแบบพระพุทธเจ้า" แล้วเราจะเปิดโอกาสให้ชาวค่ายแสดงความสามารถทีละน้อย ๆ จนกระทั่งเมื่อถึงเวลาจะปิดค่าย ชาวค่ายจะสำนึกถึงคุณของการเข้าค่าย และการทำงานอย่างเป็นประชาธิปไตย

วิธีการกล่าวย่อ ๆ ก็คือ :—

๑) การเลือกตั้งตำแหน่งใด ๆ ให้ชาวค่ายระบุว่าจะให้มีตำแหน่งใดบ้าง เขียนบนกระดานดำ

๒) แต่ละตำแหน่ง ขอให้ที่ประชุมช่วยกันคิดและบอกว่าจะให้ทำหน้าที่อะไรบ้าง

๓) แจงหน้าที่ออกไปว่า หน้าที่งานอย่างนี้ ๆ คนที่จะทำงานตำแหน่งนี้จะต้องมีคุณสมบัติอะไรบ้าง

๔) รู้กันแน่แล้วว่าจะมีหน้าที่อย่างไร × ต้องมีคุณสมบัติอย่างไร ชาวค่ายเพิ่งมาพบกัน อาจยังไม่รู้จักนิสัยใจคอและความประพฤติของกันและกันดีนัก ดังนั้นผู้อำนวยการค่ายจึงแจ้งว่าตอนต้นนี้เราพยายามเท่าที่จะทำให้ดีที่สุดได้ และคณะกรรมการค่ายซึ่งมาจากชาวค่ายชุดแรกจะอยู่ในหน้าที่ครึ่งเวลาของการอยู่ค่าย แล้วจะมีการเลือกตั้งใหม่อีกครั้ง ตอนนั้นควรจะได้คณะกรรมการที่เลือกได้ดีจริง ๆ เพราะชาวค่ายได้อยู่กินทำงานเล่นด้วยกันมาครึ่งเวลาแล้ว

๕) หลังจากนี้ให้ชาวค่ายระบุชื่อชาวค่าย ที่จะเป็นตำแหน่งต่าง ๆ ในค่ายมาเขียนชื่อขึ้นกระดานดำทีละคนจนไม่มีใครเสนออีกแล้ว, ได้ครบทุกตำแหน่ง จึงให้ชาวค่ายทั้งหมดออกเสียงลงคะแนนลับสำหรับทุกตำแหน่ง

๒) ท่านอาจสงสัยว่าข้าพเจ้าจับ "ประชาธิปไตยแบบพระพุทธเจ้า" มาจากไหน ?

ข้าพเจ้าจับมาจากวิธีทอดกฐิน คือ :—

๑) เวลาเจ้าของเครื่องกฐินนำผ้าไตร และบริวารมากล่าวถวายพระสงฆ์ จะมีพระภิกษุองค์หนึ่งกล่าวในที่ประชุม ภาษาบาลี มีใจความว่า บัดนี้มีผู้ศรัทธานำผ้าและบริวารของต่าง ๆ มาถวาย สมควรจะได้แก่ภิกษุรูปใด ?

๒) ต่อมาจะมีพระภิกษุอีกรูปหนึ่งออกมากล่าวว่า ภิกษุที่สมควรจะได้รับไตรและบริวารนั้น ควรจะมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ บรรยายคุณลักษณะของพระองค์นั้น (ส่วนใหญ่ก็คือคุณลักษณะของท่านสมภารนั่นเอง)

๓) ต่อมาจะมีภิกษุอีกรูปหนึ่งออกมากล่าวว่า คุณสมบัติอย่างนั้นคือ นามอย่างนั้น ๆ

๔) พระสงฆ์ทั้งหมดก็ "สาธุ" พร้อมกัน (ท่านสมภารก็รับประเคนผ้าไตรนั้น) ข้าพเจ้าจึงได้ใช้วิธีเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ในค่าย ซึ่งมาจากชาวค่ายเยาวชนนั้น ๆ ด้วยวิธีดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้วิธีอุปสมบทพระภิกษุ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง คือ คณะสงฆ์จะพิจารณาเลือกรับบุคคลภายนอกผู้สมัครเข้ากลุ่มเป็นสมาชิกของกลุ่ม

อ[illegible]ที่ ๗

พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน วัดเกษรศีลคุณ (วัดป่าบ้านตาด), อ. เมือง จ. อุดรธานี

พี่หมออวย และพี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ พี่เขยพี่สาวของข้าพเจ้า ได้กรุณาพาเสริมศรีไปนมัสการท่านอาจารย์ เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ เสริมศรีจึงเริ่มนับถือเคารพสักการพระสงฆ์ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ก่อนนั้น เสริมศรีนับถือพระภิกษุเป็นองค์ ๆ ไป ที่เห็นว่าดีน่าเคารพสักการะ ความเข้าใจ "สังฆะ" ตลอดจนความสำคัญของสังฆะ ยังไม่มี จะมีได้อย่างไร เมื่อประสบการณ์ของเสริมศรีเคยมีอย่างนี้—

พ.ศ. ๒๔๙๘—๒๕๐๘ เสริมศรีรับราชการอยู่ที่ ศ.อ.ศ.อ. จังหวัดอุบลราชธานี ต้องขึ้นรถไฟไป—มา เสมอ ค่ำวันหนึ่ง รถไฟชั้นที่ ๑ ที่เสริมศรีขึ้นไปนั้น ห้องติดกับห้องเสริมศรี มีพระภิกษุ จะกี่รูปไม่ทราบ แต่ที่ชานชาลาสถานี มีพระภิกษุจำนวนมากไปส่งภิกษุในห้องนั้น พระจำนวนมากนั้น พูดยั่วเย้ากันด้วยเสียงเฮฮา อย่างน่าเกลียดสุดที่เสริมศรีจะทนได้ จึงได้โผล่หน้าต่างรถไฟออกไป พูดดัง ๆ ว่า— "ท่านเจ้าขาขออนุญาตดิฉันเป็นกระจกส่องท่านหน่อย." พระเหล่านั้นจึงนิ่ง เสริมศรีกล่าวต่อทันทีว่า "ท่านทำเสียงเฮฮาอย่างนี้ สมควรแก่สมณะสารูปแล้วหรือ!" แล้วก็นั่งลงในห้องของตน พอโผล่หน้าออกไปในไม่ถึง ๕ นาทีต่อจากที่พูดนั้น พวกพระเฮฮาทั้งหลายหายไปหมด

การที่พี่หมอทั้งสองพาเสริมศรีไปค้างวัด ได้พบพระสงฆ์ในวัด ได้สังเกตพระอาจารย์ และพระสงฆ์ทั้งหลายในเวลาที่ท่านปฏิบัติ เริ่มแต่ออกไปบิณฑบาต กลับเข้าวัด เตรียมจัดอาหารที่บิณฑบาตได้มา ส่วนหนึ่งเป็นของพระภิกษุแต่ละองค์ และส่วนใหญ่ของอาหารบิณฑบาตท่านยังแบ่งเป็นถาด ๆ ไว้ให้ญาติโยมในวัด และที่เป็นแขกของวัด ท่านทำงานทุกอย่างด้วยใช้เสียงน้อยที่สุด กิริยาท่าทางพระทุกองค์เรียบร้อยสงบเงียบ พระท่านทำงานวัด กวาด ถู ล้างภาชนะต่าง ๆ เอง อย่างเงียบ ตอนพระกำลังฉันเช้ามื้อเดียวของท่านนั้น ท่านอาจารย์อนุญาตให้ฆราวาสเดิมชมกุฏิ

และบริเวณฝ่ายพระสงฆ์ได้ จึงได้ทราบว่า พระสงฆ์ท่านต้องทำมากกว่าสวดมนต์ คือ ต้องทำความสะอาดวัดทั่วถึง แล้วตอนที่ยังไม่ถึงเวลาทำงานวัด ท่านมีวัตร ที่ท่านจะต้องทำ คือ เดินจงกรม, นั่งสมาธิ

เสริมศรี เพิ่งเกิดความเข้าใจแต่คราวนั้นว่า พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามรอยพระบาทของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ยังมีอยู่จนทุกวันนี้ พูดสั้น ๆ คือ พระที่ศึกษาทั้งปริยัติ (๑), และปฏิบัติ (๒) สมาธิภาวนาตามรอยพระบาทพระพุทธเจ้า, แล้วถึงได้รับ "ปฏิเวธ (๓) — เข้าใจตลอด, ลุล่วงผลปฏิบัติ" พระภิกษุที่ฝึกองค์เองให้ครบทั้ง ๓ — ปริยัติ — ปฏิบัติ — ปฏิเวธ จึงสามารถสร้างศรัทธาปสาทะให้เกิดแก่เราได้ พระสงฆ์ หรือ "สังฆะ" นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมี "สังฆะ" ดีที่ดำเนินตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาจึงเจริญและดำรงอยู่ได้จนทุกวันนี้ในประเทศไทยของเรา

เสริมศรีจึงได้เคารพนับถือ "พระสงฆ์" มาตั้งแต่บัดนั้น และเชื่อว่าเป็นการช่วยให้เสริมศรีไม่ต้องตกไปสู่อเวจีอีกเลย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ เสริมศรี ได้ไปจำพรรษาที่วัดท่านอาจารย์มหาบัว พี่หมอส่งศรีได้นำเทปที่บันทึกเทศน์ของท่านอาจารย์ที่เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ไปฟัง และแบ่งให้เสริมศรีไปฟังที่กุฏิด้วย บังเอิญเสริมศรีได้อยู่กุฏิที่คุณเพาพงาเคยอยู่เมื่อตอนไปขออนุญาตอยู่ ๔ เดือนเพื่อฟังเทศน์ และฝึกปฏิบัติธรรม ผลก็คือ เสริมศรี ได้ขอประทานอนุญาตท่านอาจารย์ถอดเทปเทศน์ที่โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล และทำเป็นหนังสือ ได้ ๒ เล่มใหญ่ ชื่อ — ๑) ธรรมชุดเตรียมพร้อม" ๖๒๓ หน้า กับ ๒) "ศาสนาอยู่ที่ไหน ?" ๔๔๖ หน้า ใช้เวลา ๒ ปีเศษ จึงสำเร็จ (ใช้เวลา ๒ ปี ๑ เดือน ๒๘ วัน)

องค์ที่ ๘

พระอาจารย์ขาว อานาลโย วัดถ้ำกลองเพล อ. หนองบัวลำภู จ. อุดรธานี

ใน พ.ศ. ๒๕๐๗ เสริมศรีไปนมัสการท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน แล้ว จะต้องกลับกรุงเทพ ฯ โดยรถด่วนเย็นวันนั้น ท่านอาจารย์ปรารภว่า "อยากให้ไป

นมัสการท่านอาจารย์ขาว ที่วัดถ้ำกลองเพลด้วย อาตมาจะแนะนำไป" แล้วท่านก็เขียนจดหมายมอบให้เสริมศรีถือไปถวาย พระภิกษุที่ดูแลอุปฐากท่านอาจารย์ขาว

ไปถึงวัดถ้ำกลองเพลยังไม่ถึงเวลาที่ท่านอาจารย์ขาว จะออกรับศรัทธาที่จะมานมัสการ เสริมศรีได้นำลิขิตของท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน ไปถวายพระภิกษุที่หน้ากุฏิเก่าของท่าน ซึ่งมีลักษณะเหมือนบ้านสร้างในถ้ำ พระองค์นั้นอ่านลิขิตแล้ว ก็เข้าไปในกุฏิสักครู่ใหญ่ ก็ออกมาเชิญเสริมศรี ไปหน้าถ้ำ นั่งเหนือพื้นหินในถ้ำ ส่วนท่านอาจารย์ขาว นั่งอยู่เบื้องบน มองลงมา ผู้นั่งข้างล่างต้องแหงนขึ้นดูท่านและกราบนมัสการ

ท่านอาจารย์ขาว ทักว่า – "อ้อ – สร้างบารมีมามาก ให้บำเพ็ญเพียรต่อไป"

เสริมศรีได้ฟังแล้ว เกิดปีติจนน้ำตาไหล แต่นั้นมาก็ถือคำกล่าวของท่านอาจารย์ขาว เสมือนธรรมที่จะต้องปฏิบัติตามจนตลอดชีวิต

องค์ที่ ๙

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี)

ในราว พ.ศ. ๒๕๐๘ คุณสมาน วีระไวทยะ ได้นำเสริมศรีไปนมัสการ "สมเด็จพระพุฒาจารย์" ที่บ้านคณะศิษย์ของท่าน ได้ฟังเทศน์ของสมเด็จ โดยผ่านทางคุณสมาน เสริมศรีเคยได้อ่านประวัติของท่าน และรู้สึกรักและเคารพนับถือท่านมากมานานแล้ว

ค่ำวันนั้น สมเด็จ ฯ มาผ่านคุณสมาน ซึ่งนั่งสมาธิอยู่ แล้วคุณสมานก็เทศน์ไปตามท่าน ศิษย์อื่นก็บันทึกเทปเทศน์ของท่านไว้ ก่อนเทศน์เสริมศรีได้เข้าไปถวายดอกไม้ธูปเทียน ฐานเป็นศิษย์ใหม่ ท่านต้อนรับเรียกว่า "ลูก" พูดจาอ่อนโยนไพเราะ ท่านพยากรณ์ว่า "การไปประชุมต่างประเทศจะสำเร็จดี เพราะเป็นคนมีปัญญา แล้วต่อไปจะได้ดวงตาเห็นธรรม"

ตอนเทศน์ ท่านบอกว่า "จะเทศน์วิชาประการที่ ๙ ของพระพุทธเจ้า" ศิษย์เก่า ๆ แอบทักกันว่า – "ท่านเคยเทศน์มาแล้ว คราวนี้เทศน์อีก" แต่ก็ปรากฏว่าตั้งใจฟังกันทุกคน

สำหรับเสริมศรีนั้น "วิชาประการที่ ๙ ของพระพุทธเจ้านี้" เป็นความรู้ใหม่

การณ์ปรากฏว่าในปีนั้นเอง คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ กับเสริมศรี ต้องไปประชุมสหพันธ์สตรีนักกฎหมายนานาชาติ (International Federation of Women Lawyers) ณ เมืองบอมเบย์ ประเทศอินเดีย เสร็จประชุมนั้นแล้ว นัดกันว่าจะไป (๑) นมัสการสังเวชนียสถาน ๔ แห่งของพระพุทธเจ้า (๒) ถือโอกาสไปสังเกตการประชุมขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ที่สารนาท กรุงพาราณสี ด้วย

เมื่อไปถึงสารนาท คุณหญิงสุภัทรา หาบัตรเข้าไปนั่งฟังการประชุมในเต๊นท์ที่เขาจัดประชุมได้ ส่วนเสริมศรีนั้น นัดกับคุณหญิงสุภัทราว่าตนจะไปนั่งทำสมาธิอยู่ที่เงาพระสถูป ให้หาดูที่ตรงนั้นจะพบ

ที่สนามหญ้ารอบพระสถูปองค์ประธานนั้นเอง มีประชาชนแขกนั่งกันเป็นหย่อม ๆ เสริมศรีนั่งตรงที่เงาพระสถูปทอดลงไปที่ดิน ทำสมาธิอยู่พักหนึ่ง ก็ได้ยินเสียงผู้ชายพูดอังกฤษว่า – "เอากล้วยไปให้สุภาพสตรีผู้นั้น แล้วเชิญเธอมาร่วมสนทนากับพวกเรา" ตอนแรกรู้สึกเฉย ๆ เพราะเราไม่มีอะไรเกี่ยวกับใครในที่นี้ เขาคงไม่ได้หมายถึงเรา

แต่ — มีชายผู้หนึ่งมาคุกเข่าพูดกับเสริมศรีอย่างสุภาพ พร้อมกับยื่นกล้วยหอมให้ ๑ ผล และบอกเชิญให้ไปร่วมวงสนทนาทางโน้น เขาชี้ไปทางวงสนทนาซึ่งมีพระแขก ที่เขาเรียกว่ามหาสวามี ... นั่งอยู่ด้วยนั้น เสริมศรีจึงขอบคุณเขา รับกล้วยหอมมาถือไว้ แล้วเดินไปร่วมวงกับ "มหาสวามี ..." ผู้นั้น

มหาสวามี ก็หันมากล่าวต้อนรับ และถามว่า "ทำสมาธิด้วยวิธีใด ?" เสริมศรีตอบว่า "ดูลมหายใจ" มหาสวามีก็สอนว่า "เรื่องการทำสมาธินั้น อะไรในร่างกายที่เป็นจังหวะเพ่งตรงนั้นก็เป็นสมาธิได้" แล้วเขาก็หันไปบอกพวกที่นั่งฟังเขาพูดอยู่นั้นว่า "พระพุทธเจ้านั้นมาเรียนไปจากพวกเรานะ ชาวฮินดูจึงรับพระพุทธเจ้าเป็นอวตารของพระนารายณ์ภาคหนึ่งด้วย"

ตอนนั้นเสริมศรีเกิดแรงใจ กล้าถามมหาสวามีผู้นั้นไปว่า "ในศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์นั้นมีแต่ "อัตตา" ส่วน "อนัตตา" และการสอนให้ละตัวตนหลุดพ้นจากการเกิดการตายนั้น ศาสนาของท่านได้สอนให้พระพุทธเจ้าด้วยรึ" ที่มี

ปัญญาถาม และเกิดความกล้าถามขึ้นในท่ามกลางคนต่างชาติเช่นนั้น ถ้าสมเด็จพระพุฒาจารย์โต ไม่สอน "วิชาประการที่ ๙" ของพระพุทธเจ้าไปเสียก่อน ลำพังเสริมศรีเองไม่มีความรู้จะไปโต้เขาได้เลย !

มหาสวามีไม่ตอบ แต่เปลี่ยนเรื่องพูดว่า "อยากจะขอฟังเพลงชาติไทยบ้างจะได้หรือไม่ ?"

ตอนนั้นเสริมศรียังนึกเพลงไทยไม่ออก เพราะไม่ได้ร้องมานานแล้วอย่างหนึ่ง อารมณ์ยังขุ่นมัวเพราะเหตุเมื่อสักครู่อีกอย่างหนึ่ง จึงบอกเขาไปตามตรงว่า "ยังนึกไม่ออก แต่เวลาฉันมาประชุมที่อินเดียได้ฟังเพลงชาติอินเดียแล้วรู้สึกว่าไพเราะและเศร้าซึ้งดี ขอให้พวกท่านร้องเพลงชาติอินเดียก่อน เสร็จแล้วฉันจะร้องเพลงชาติไทยให้ฟัง"

มหาสวามี... ชี้ไปทางชายคนหนึ่ง และพูดว่า "คุณเป็นศิลปากรช่วยร้องเพลงชาติเราให้สุภาพสตรีผู้นี้ฟังหน่อย" ชายคนนั้นก็ยืนขึ้นร้องเพลงชาติของเขา กลุ่มนั้นทั้งกลุ่มก็ลุกขึ้นยืน เสริมศรีก็ยืนเหมือนกัน พอเขาร้องเพลงจบลง เสริมศรีก็ร้องเพลงชาติไทยดังเต็มเสียง ซึ่งปกติก็ดังอยู่แล้ว พวกนั้นก็ยืนให้อยู่

พอเพลงชาติไทยจวนจะจบ ก็พอดีการประชุม พ.ส.ล. เลิก คนเริ่มออกจากที่ประชุม

ขณะนั้นเสริมศรียังกำลังร้องเพลงชาติไทยอยู่ มีคนไทยกลุ่มใหญ่ นำโดยคุณหญิงตุ่น โกศัลวิตร ชาวอุบลราชธานี พากันเดินมาหาและไหว้เสริมศรี ซึ่งยังยืนร้องเพลงชาติไทยอยู่ในพวกแขกนั้น พวกแขกก็สลายตัวไป พวกสตรีไทยก็พากันนั่งลงเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วสวดมนต์ทำวัตรถวายพระพุทธเจ้ากันที่ตรงนั้น เสร็จแล้วคุณหญิงตุ่น โกศัลวิตร จึงได้พูดขึ้นว่า "พวกเราได้ยินเสียงเพลงชาติไทยก็ตามเสียงมาจึงได้พบคุณหญิง"

ตอนนี้กำลังบรรยายพระคุณของพระอาจารย์องค์ที่ ๙ ในปี ๒๕๐๘ แต่อภินิหารของสมเด็จพระพุฒาจารย์ยังได้ปรากฏแก่เสริมศรีอย่างอัศจรรย์ไม่คาดไม่ฝันเลยด้วย คือ ในยุคที่ พณ ฯ คุณจรูญพรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา ยังดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสเปนอยู่นั้น เสริมศรีต้องไปประชุมต่างประเทศ และคราวนี้ได้กราบเรียนล่วงหน้าว่าจะหาโอกาสเลยไปเยี่ยมคำนับท่านที่ประเทศสเปนด้วย

เสร็จประชุมแล้วก็ไปจริง ๆ ท่านเอกอัครราชทูตกรุณาต้อนรับให้พักที่ทำเนียบของท่าน และตอนค่ำเชิญข้าราชการในสถานเอกอัครราชทูตมาร่วมรับประทานอาหารค่ำกับเสริมศรีด้วย

หลังอาหารก็สนทนากัน เผอิญไปลงเรื่อง "วิธีดูพลังที่ประจุไว้ในพระเครื่อง" มีผู้เคยทราบว่าเสริมศรีพอจะทำได้ ท่านเหล่านั้นจึงนำพระพุทธรูปที่ท่านมีมาให้หยั่งกระแสไฟฟ้าที่ประจุอยู่ในพระนั้น ๆ แทบทุกคน กว่าจะเสร็จก็ดึก

รุ่งขึ้นเช้าของวันที่เป็นกำหนดขึ้นเครื่องบินกลับประเทศไทย พณ ฯ จรูญพรรณ และคุณหญิง ก็เตรียมจะพาไปส่งที่สนามบิน แต่ท่านนำพระเครื่องสี่เหลี่ยมสีขาวแต่อมเขียว ๆ ซึ่งเสริมศรีไม่ได้เห็นมาก่อนเลยในระหว่างที่ดูพระกันนั้น ท่านบอกว่า "นี่เป็นพระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) จะให้คุณเสริมศรีไปบูชา" เสริมศรีก็ไหว้แสดงความขอบพระคุณท่านเอกอัครราชทูต แล้วกำไว้เพื่อตรวจพลังไฟฟ้าในพระ ท่านเอกอัครราชทูตพูดขึ้นว่า "อันที่จริงนั้นพระสมเด็จพระพุฒาจารย์นั้นเป็นสีขาวโดยมาก ผมมีอีกองค์หนึ่งสีขาว "แล้วท่านก็หยิบมาให้ดูอีก เสริมศรีก็ตรวจพลังเช่นเดียวกัน ท่านเจ้าของพระจึงพูดว่า "ถ้าคุณเสริมศรีอยากได้องค์ขาว ผมก็ให้ได้"

เสริมศรีได้กราบเรียนตอบท่านว่า "ก็ท่านเต็มใจประทานองค์นี้ให้ดิฉันแล้ว ดิฉันก็เต็มใจรับองค์นี้ค่ะ" เป็นอันว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ท่านปาฏิหาริย์มาให้เสริมศรีอย่างที่เสริมศรีเคยอธิษฐานขอท่านไว้เมื่ออ่านประวัติของท่านจบใหม่ๆ หลายปีก่อนหน้าที่พูดถึงนี้ คือ พออ่านประวัติของท่านเสร็จ เสริมศรีได้อธิษฐานขอประทานท่านโดยกล่าวว่า "ลูกอ่านประวัติหลวงปู่แล้วรักและเคารพมาก แต่ลูกอยากจะขอประทานพระของหลวงปู่ จะด้วยวิธีใดก็ตามที่ลูกไม่ต้องไปขอหรือซื้อจากใคร"

ครั้นกลับมาถึงประเทศไทยแล้ว ตอนนั้นเสริมศรีรีบชวนพี่สาวไปหา คุณสมาน วีระไวทยะ ขอให้ท่านช่วยตรวจดูพระสมเด็จ ฯ องค์นั้น พอคุณสมานรับพระไปถือไว้ท่านก็พูดขึ้นว่า "สมเด็จพระพุฒาจารย์ท่านมายืนอยู่นี้ ท่านพูดว่า "องค์นี้พ่อสร้างเอง และปลุกเสกเอง" คุณสมานว่าพระอย่างนี้เขาแลกกันกับรถเบนซ์

องค์ที่ ๑๐

พระอาจารย์กัสสปมุนี วัด "ปิปผลิวนาราม", อ. บ้านค่าย จ. ระยอง

ในปีเดียวกับที่เสริมศรีได้พระอาจารย์องค์ที่ ๙ ก็ได้พระอาจารย์องค์ที่ ๑๐ ด้วย คือ พ.ศ. ๒๕๐๘ นั่นเอง พอเสร็จการประชุมสหพันธ์สตรีนักกฎหมายนานาชาติแล้ว คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ กับเสริมศรี ก็เหมาทัวร์ของบริษัท "เมอคิวรี่" ของอินเดีย ไปนมัสการสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ของพระพุทธเจ้า ตอนนั้นบริษัทเมอคิวรี่เองก็ยัง ไม่ค่อยรู้เรื่องสังเวชนียสถาน

บริษัทเมอคิวรี่จึงจัดอย่างนี้ — ก) จัดคนหนุ่ม พูดอังกฤษดี กิริยาดี ทำงานระดับผู้บริหารคนหนึ่งชื่อ นายพ๊อดเด้อร์ ให้ไปกับเรา ๒ คน ให้อำนาจนายพ๊อดเด้อร์ไปหามัคคุเทศก์ หารถ หาที่พัก ตามที่เห็นสมควรได้ นายพ๊อดเด้อร์มาปรึกษากับเสริมศรี เราก็เลือกว่าจะไปยังลุมพินี กุสินารา สารนาท แล้วจึงพุทธคยา เสริมศรีเคยไปสารนาทแล้ว แต่ยังไม่เคยไปพุทธคยา จึงกำหนดเวลาให้อยู่ที่พุทธคยานานกว่าที่อื่น ๑ วัน

เรื่อง มัคคุเทศก์ นายพ๊อดเด้อร์จะหาเอาตามที่มีอยู่ในสถานที่เหล่านั้น เพราะเขาติดต่อรู้จักคนบ้าง

เรื่อง ยานพาหนะ ตกลงว่าเราพากันไปรถไฟลงที่ไหน หาพาหนะตามแต่จะได้รถม้า รถจี๊ป ก็ตามที ปรากฏว่าเขาต้องติดต่อกรมยานพาหนะของรัฐบาลให้จัดรถจี๊ปส่งไปรอให้พวกเราใช้ไปลุมพินีและที่ลุมพินี เขามิได้บอกแต่แรก เราก็รู้สึกปกติธรรมดา แต่นั่งรถไปตามถนนในชนบท เราไม่พบรถสักคัน ซ้ำยังต้องแปลกใจด้วยว่าเวลาแล่นไปตามถนนมีแต่รถเราคันเดียว เวลาคนขับรถเห็นคนเดินข้างถนนเขาบีบแตรให้รู้ คนเดินถนนซีกซ้ายก็วิ่งตัดหน้าย้ายมาข้างขวา คนข้างขวาก็ทำเช่นเดียวกัน คือวิ่งข้ามไปข้างซ้าย ถ้าเพียงครั้งเดียวก็จะไม่แปลกใจ แต่นี่เป็นอย่างนี้เสียทุกที เสริมศรีอดใจอยู่มิได้ ก็ถามนายพ๊อดเด้อร์ว่า เขาสังเกตหรือเปล่า และชาวชนบททำอย่างนี้เพราะอะไร ? เขาก็ตอบว่าเขาทราบว่าที่นี่ไม่มีรถให้ใช้จึงได้โทรเลขล่วงหน้าไปขอให้กรมยานพาหนะส่งรถจี๊ปมารอรับเรา คนไม่เคยเห็นไม่เคยขึ้นรถก็ตกใจเช่นนี้เอง

เรื่องที่พักนั้น ต้องขออนุญาตพักตาม "บ้านพักของข้าราชการ" คือ รัฐบาลทำไว้ให้ข้าราชการที่ออกไปตรวจราชการ หรือไปราชการใด โดยที่ข้าราชการผู้นั้นมิใช่ผู้อยู่ประจำในท้องที่นั้น ๆ เคราะห์ดีของพวกเราที่ได้มีโอกาสพักใน "ตำหนักประพาสไพรของมหาราชา" ด้วยแห่งหนึ่ง ซึ่งสร้างด้วยหินอ่อนงดงามมาก มีของวิเศษต่าง ๆ แต่ขาดสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ กลอนประตูหน้าต่าง และส้วม

เราเพิ่งเข้าใจที่นั่นเองว่า เป็นเพราะมหาราชาเสด็จไปไหนก็มีไพร่พลไปมากคอยระวังรักษา คอยปรนนิบัติ ห้องน้ำ ทำด้วยหินอ่อน มีแต่ห้อง เอาถังน้ำร้อนน้ำเย็นขึ้นมาให้โดยคนขนขึ้นมา **ส้วม** มีแต่ถังเคลือบสูง ๆ ครอบด้วยไม้ทำคล้ายเก้าอี้นั่งพิงได้สบาย มีฝาปิดถังส้วมเรียบร้อย ข้างตัวคนนั่งมีกล่องคล้ายที่ร้านก๊วยเตี๋ยวของเรา คือกล่องสังกะสีทำเป็นช่อง ๆ ใส่ถั่วลิสง, น้ำตาล ที่นั่นเขาทำเป็นกล่องโลหะดี ไม่ใช้สังกะสีในช่องนั้น ๆ มีขี้เถ้า มีทัพพีตักขี้เถ้ากลบสิ่งที่ทำไว้

ภาษาที่ใช้ในการไปนมัสการสังเวชนียสถานครั้งนี้ ต้องถ่ายทอดกัน ๓ ภาษา เพราะมัคคุเทศก์ประจำท้องที่นั้น พูดแขก นายพ๊อดเต้อร์ พูดภาษา อังกฤษ เสริมศรีแปลเป็น ไทย

ข) ตอนมาถึงพุทธคยา กำหนดอยู่ที่นั่น ๒ วัน วันแรกเสริมศรีไปชมสถานที่ทั้งหมดอย่างนักท่องเที่ยว ส่วนวันที่ ๒ ขอถอนตัว ขอไปนั่งทำสมาธิที่พระสถูป ส่วนคุณหญิงสุภัทรา, นายพ๊อดเต้อร์ และมัคคุเทศก์ประจำถิ่นไปเที่ยวดูอะไรกันต่อไป แต่เสริมศรีขอร้องให้มารับไปรับประทานอาหารเวลา ๑๑.๓๐ น. เพราะวันนั้นตรงกับวันที่ถือศีล ๘ วันหนึ่งในสัปดาห์

ตอนค่ำของวันแรก ก่อนนอนสวดมนต์ ทำสมาธิ อธิษฐานระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า และขอท่านว่า "พรุ่งนี้จะขอไปนั่งทำสมาธิ ณ ที่พระสถูป ขอให้ได้รู้เห็นอย่างมีนิมิต ที่ทำให้เสริมศรีรู้วิถีชีวิตในอนาคตด้วยเถิด" รุ่งขึ้นแต่งตัวแล้ว ก่อนจะออกจากห้องได้อัญเชิญพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ขึ้นจบเหนือเศียรเกล้า กราบทูลว่า "ขอทูลกระหม่อมทวดทรงช่วยให้ข้าพระพุทธเจ้าได้สมาธิดี มีนิมิตบอกชีวิตในอนาคต ขอให้มีบีติอย่างสูงด้วย" วันนั้นเป็นวันที่เสริมศรีถือศีล ๘ ส่วนเวลาทำสมาธินั้นมีเพียงถึง ๑๑.๓๐ น. เท่านั้น

ครั้นเพื่อนนำเสริมศรีมาส่ง ณ พระสถูปพุทธคยาเวลาราว ๙.๐๐ น. ก็เข้าไปกราบนมัสการแล้ว เดินอย่างเคารพ ทำประทักษิณรอบพระสถูปแล้ว จึงเดินขึ้นไปนั่งข้างพระสถูปเล็ก ซึ่งพระนาง... ของพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างไว้เพื่อแสดงว่าตรงนั้นเป็นที่ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับยืนทอดพระเนตรไปที่ต้นโพธิ์ ๗ วัน

เสริมศรีนั่งหันหน้าไปทางพระสถูปใหญ่ ซึ่งอยู่ต่ำกว่าพระสถูปเล็กองค์นั้น ทั้งนี้ได้รับอธิบายว่าวัตถุที่อายุมากหลายร้อยปีย่อมจะถูกดินกลบหนาขึ้นทุกที ดังนั้นสิ่งที่สร้างภายหลังย่อมอยู่บนพื้นดินที่สูงกว่าเป็นธรรมดา

เสริมศรีสวดมนต์พักหนึ่ง แล้วก็เริ่มทำสมาธิด้วยภาวนา "พุทโธ" ไม่เท่าไรจิตสงบลง แต่ไม่มีนิมิตอะไร พอนั่งไปได้สักพักหนึ่ง มีเสียงคนจำนวนมากสวด "อิติปิโสภควา..." ด้วยถ้อยคำอย่างเดียวกับของเรา แต่ทำนองสวดเสียงตลกมากจะขันตาย ทีแรกคิดว่า "นี่เป็นอัศจรรย์ในนิมิตละกระมัง" แต่พอลืมตาขึ้นดูจึงรู้ว่าเป็น "เนปาล ๕๐๐" คือ ชาวเนปาลทั้งชายหญิงและพระสงฆ์ทั้งคณะ ที่เราได้พบตั้งแต่ที่ลุมพินี, กุสินารา, และบัดนี้มาพบที่พุทธคยาอีก เขามาด้วยรถบัส ๓–๔ คัน เสริมศรีจึงให้ฉายาเขาว่า "เนปาล ๕๐๐"

พอรู้เช่นนั้นก็ปล่อยวาง หันมาทำสมาธิต่อไปใหม่ แต่สักครู่เดียวก็มีเสียง "ฉู่ ๆ ฉี่ ๆ" ต่อมามีกลิ่นกับข้าวหอมขึ้นมาด้วย จึงออกจากสมาธิ เหลียวไปดูจึงเห็นพวกที่ยืนล้อมพระสถูปองค์ใหญ่นั้นหายไป บางพวกขึ้นมาทำกับข้าวอยู่บนนี้ เป็นอันว่าทำสมาธิไม่ได้อะไรดังที่อธิษฐานขอไว้ จึงคิดว่า "บุญบารมีของเราคงจะไม่ถึง" ก็เลยลงจากที่นั่น จะไปที่วัชระอาสน์" ใต้ต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้

พอไปถึงวัชระอาสน์ ได้เห็น "เนปาล ๕๐๐" นั่งกับพื้นซิเมนต์ ฟังพระภิกษุของเขาเทศน์ พระนั่งบน "วัชระอาสน์" เสริมศรีนึกในใจว่า "เราตัวคนเดียวไม่มีบุญพอที่จะมีพระมาเทศน์ให้ฟังได้อย่างเขา" แล้วจึงเดินไปทางต้นโพธิ์ของลอร์ดคันนิงแฮม คือ เป็นหน่อ หรือเมล็ดของต้นเดิม ซึ่งท่านลอร์ดนำมาปลูกใหม่ แล้วทำลานใหญ่มีบันไดเป็นขั้นกว้าง ๆ ตอนนั้นนึกว่าจวนจะ ๑๑.๓๐ น. แล้ว ประเดี๋ยวคุณหญิงสุภัทราก็จะมารับกลับ จึงนั่งอ่านหนังสือของมหาโพธิสมาคมอยู่บนลานนั้น อ่านเพลินเป็นสมาธิอยู่ ก็ได้ยินเสียงผู้หญิงที่ไม่ใช่คุณหญิงสุภัทราเรียก "คุณเสริมศรี ๆ ๆ" พอเงย

หน้าขึ้นก็ได้เห็นพระภิกษุไทยรูปหนึ่ง, คุณราศรี รัตนชัย เพื่อนเก่าที่โรงเรียนราชินี, กับคุณหญิงสุภัทรามาหาเรา

เสริมศรีจึงถอยลงจากลานมานั่งที่ขั้นบันได พระไทยองค์นั้นก็ขึ้นไปบนลานปูอาสนะของท่านนั่งที่นั่น คุณหญิงสุภัทรา และคุณราศีก็ขอไปนมัสการ "วัชระอาสน์" เหลือพระภิกษุไทยกับเสริมศรีนั่งอยู่ ณ ที่แจ้งเปิดเผยเช่นนั้น

พระท่านถามว่า "จำอาตมาได้ไหม ?" ได้เรียนตอบท่านว่า "จำได้เมื่อเป็นฆราวาส ไม่ทราบว่าท่านไปเป็นพระเมื่อไร ?" พระท่านจึงเล่าชีวิตของท่าน ตั้งแต่เป็นฆราวาสจนถึงออกบวช ออกธุดงค์ ฯลฯ ท่านมีฉายาว่า "พระกัสสปมุนี"

พระท่านเล่าไปเรียบ ๆ เรื่อย ๆ เสริมศรีนั่งพนมมือฟังอย่างฟังเทศน์ เกิดปีติน้ำตาน้ำมูกไหลเต็มตื้น พร้อมด้วยจิตเบิกบานมาก การณ์ปรากฏแล้วว่า ถึงเรามาที่นี่คนเดียวก็มีบุญ ได้พระไทยมาเทศน์ให้ฟังในที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ได้ชาวเนปาลห้าร้อยมาสวดพระพุทธคุณพระธรรมคุณ พระสังฆคุณก่อนฟังเทศน์ ใจความเทศน์ของท่านอาจารย์กัสสปมุนีนั้นพอจะสรุปได้ว่า "เนกขัมมะ" นั่นเอง เสริมศรีจึงเคารพท่านฐานเป็นผู้สอนให้หันเข้าหา "เนกขัมมะ"

ในพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๘ พี่สมรวย เศวตเศรณี กับ เสริมศรี ได้ไปจำพรรษาที่สำนักของท่าน คือ วัด "ปิปผลิวนาราม" อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ท่านเมตตาเราเหมือนเป็นพี่ชาย และก็เมตตาเรื่อยมาจนทุกวันนี้

องค์ที่ ๑๑

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร เถระ วัดถ้ำขาม, วัดป่าอุดมสมพร, อำเภอพรรณานิคม จ. สกลนคร

ในยุคนั้นที่วัดถ้ำขาม รถต้องจอดอยู่ข้างล่าง คนต้องหอบของค่อยเดินขึ้นเขาเลียบไปตามทางเล็ก ๆ จนถึงพะลานหิน ข้างบน และถ้ำที่ท่านอาจารย์ทำเป็นวิหาร ตอนนั้นพี่หมออวยกับพี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ มีสตรีชาวอังกฤษชื่อมิสแพ็ตตรีเชีย วิลคินสั้น มาจากพุทธสมาคมแห่งประเทศอังกฤษ, กรุงลอนดอน เดินทางไปนมัสการท่านอาจารย์ฝั้นด้วย

แพ็ตกราบเรียนถามท่านอาจารย์ถึงเรื่อง "ปัญญาทางธรรมต่างกับปัญญาทางโลกอย่างไร ?"

ท่านอาจารย์กรุณาอธิบายให้ฟังอย่างพอเข้าใจง่าย และจำได้ดี สรุปกล่าวได้ว่า

ปัญญาทางโลกนั้น คิดอ่านแตกฉานไปในทาง หาได้ เก็บ เอาเปรียบเขา ยึดติดอยู่ในสิ่งของ ตัวตน ผู้คน เราเขา ปัญญาเพิ่มขึ้น มีความรู้ขึ้น ก็ด้วยศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ ที่ผู้รู้คนอื่น ๆ เขาค้นคว้าไว้แล้ว ผสมผสานเข้าไป นานไปอาจลืมได้

ปัญญาในทางธรรม นั้น เกิดจากการพิจารณาธรรมชาติของสังขารร่างกายนี้ จนรู้ถึงสภาวะธรรมที่แท้จริงของมันเองได้ และของธรรมชาติทั้งปวงได้ คิดอ่านไปในทางปล่อยวาง สละ ละ เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อนร่วมทุกข์ ไม่ว่าสัตว์ ว่าบุคคล คนดีหรือคนไม่ดีก็ตาม ปัญญาทางธรรมจะเพิ่มขึ้นก็ต้องตนเองต้องหมั่นทำสมาธิ ภาวนา วิปัสสนา แล้วจะปรากฏชัดใจขึ้นมาในเรื่องที่จะทำจิตให้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสยิ่งขึ้นทุกที จนจิตหลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร ปัญญาทางธรรมนั้นได้แล้วไม่ลืม

นั่นเป็นธรรมที่ได้เพราะท่านผู้อื่นซักถามท่านอาจารย์ฝั้น ท่านผู้อ่านอาจสงสัยว่า ก็ที่เสริมศรีรับจากท่านโดยตรงไม่มีบ้างหรือ ขอเรียนดังนี้ เนื่องจากนาน ๆ จึงจะได้ไปนมัสการท่านสักที แต่ครั้นท่านมรณภาพไปแล้ว ได้อ่านอย่างศึกษา ให้เข้าใจเรื่อง "พระอภิธรรมสังคิณีมาติกา" บรรยาย ซึ่งท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาระเถระ เรียบเรียง ในหนังสือ "อนุสรณ์งานศพ พระอาจารย์ฝั้น อาจาระเถระ" ซึ่งคณะกรรมการจัดงานศพจัดพิมพ์ชำร่วยในงานพระราชทานเพลิง ณ วัดป่าอุดมสมพร อ. พรรณานิคม จ. สกลนคร ณ วันเสาร์ ที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๑ ตั้งแต่ต้นจนจบ (ตั้งแต่หน้า ๙—๑๐๕)

ท่านได้ยกพระคาถาขึ้น และบรรยาย อุปมาอุปมัย ให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจนแน่นแฟ้นว่า

๑) ทำไมมนุษย์เราจึงมีคุณลักษณะในตัว, สิ่งแวดล้อม, จิตใจ, โอกาส, ความนิยมในสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่เป็นลูกพ่อแม่เดียวกัน เรียกภาษาชาวบ้านว่า "คลานตามกันมา" ถ้าจะอธิบายย่อที่สุดด้วยภาษาธรรมดาที่สุดก็ว่า

"แต่ละคนได้วาดทางชีวิตของเขามาตั้งแต่อดีตชาติแล้ว"

๒) ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงเมตตาได้ทั่วถึง แม้พวกที่ตั้งตนเป็นปรปักษ์กับพระองค์และคณะสงฆ์ของพระองค์ ที่ใกล้ตัวเสริมศรีที่สุดคือ เรื่องการปฏิบัติธรรมสูงขึ้นไปจะถึงขั้นหนึ่ง ซึ่งให้เลิกยึดความดีความชั่ว ความถูกความผิด ฯลฯ ดังจะได้อธิบายในตอนที่กล่าวถึงพระอาจารย์องค์ที่ ๑๙

ปัญหาที่น่าสงสัย ๒ ข้อที่กล่าวข้างบนนี้ มีคาถา, คำอธิบายคาถาแต่ละบท รวมทั้งตัวอย่างมนุษย์สมัยพระพุทธเจ้าได้อธิบายอย่างแจ่มแจ้ง พร้อมยกตัวอย่างพระภิกษุ, ภิกษุณี, ฆราวาส สมัยนั้น กับเหตุผลอย่างเถียงไม่ได้

องค์ที่ ๑๒

หลวงพ่อทวด "เหยียบน้ำทะเลจืด" วัดช้างให้, จ. ปัตตานี

ราว พ.ศ. ๒๕๑๐ ไปแล้ว เสริมศรีไปราชการของสำนักงานเยาวชนแห่งชาติของสภาวิจัยแห่งชาติ ที่จังหวัดยะลา มีพัฒนานิเทศก์จังหวัดปัตตานี ซึ่งเคยเป็นศิษย์ ศ.อ.ศ.อ. ได้มาเยี่ยม แล้วพาเสริมศรีขึ้นรถจิ๊ปไปนมัสการหลวงพ่อทวดที่วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี

ตอนนั้นเพิ่งได้ พระสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) มาจากประเทศสเปนใหม่ ๆ จึงมิได้เชิญ "พระหลวงพ่อทวด" ติดตัวกลับมากรุงเทพฯ เลย แต่ได้เสี่ยงเซียมซี ใบเซียมซีที่นั่นใช้ถ้อยคำสำนวนเรื่องราวแปลกกว่าที่อื่น ๆ เท่าที่จำได้ เสริมศรีได้ใบที่บอกว่า "การจะวางบาตรรอรับน้ำฝนกลางหาวนั้น ย่อมสู้ผู้ที่เขาเอาภาชนะตักน้ำจากในแม่น้ำลำคลองไม่ได้"

ครั้นกลับมาถึงกรุงเทพ ฯ จึงได้ข่าวเหตุการณ์อย่างในเซียมซีนั้นเกิดขึ้นแก่สำนักงานเยาวชนแห่งชาติจริง ๆ ต่อมาเสริมศรีได้ไปราชการของสำนักงานเยาวชนแห่งชาติอีกครั้งหนึ่ง คือ ไปดูสถานที่เพื่อตั้งศูนย์ฝึกผู้นำเยาวชนชนบทในภาคใต้ คราวนี้ได้บูชาอาราธนา "พระหลวงพ่อทวด" มาหลายองค์ เสริมศรีเองได้เลี่ยมทองมีสายสร้อยทองสวมติดตัวอยู่พักใหญ่ จนกระทั่งต่อมานึกว่า "พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่กับตัวแล้ว" จึงงดสวมสายสร้อยห้อยพระ

วันหนึ่งใน พ.ศ. ๒๕๑๕ พี่ส่องศรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา (ภริยา คุณนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้ชวนเสริมศรีไปนมัสการท่านอาจารย์ ช่วน ปัญญาธโร วัดท่าลาดใต้ อ. พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา แพทย์หญิงเทียมจันทร์ เจียมประเสริฐ หลานสาวพี่หมออวย เกตุสิงห์ เป็นผู้ขับรถของเธอพาพี่น้องสองคนนี้ไป รวมเป็นผู้หญิง ๓ คนเท่านั้น

วันก่อนออกเดินทางตอนค่ำ เสริมศรีได้จัดกระเป๋าถืออยู่ที่โต๊ะทำงาน รู้สึกได้ยินเสียงกระซิบที่หูว่า "อาราธนาหลวงพ่อทวดไปด้วย อาราธนาหลวงพ่อทวดไปด้วย" จิตก็เถียงว่า "พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่กับตัวแล้ว" เข้านอนไป รุ่งเช้าเป็นวันเดินทาง ไขกุญแจลิ้นชักโต๊ะทำงานจะหยิบเงินใส่กระเป๋าไปด้วย ก็ได้ยินกระซิบอีกว่า "อาราธนาหลวงพ่อทวดไปด้วย อาราธนาหลวงพ่อทวดไปด้วย" ตอนนี้เสริมศรีต้องยอมเชื่อ จึงอาราธนาหลวงพ่อทวดขึ้นจบเหนือเศียรเกล้า ว่าคาถาของท่าน พร้อมกันนั้นได้อธิษฐานขอท่านว่า "ถ้าจำเป็นจะต้องมีอุบัติเหตุ ก็ขอให้หลวงพ่อทวดกรุณาช่วย... อย่าให้มีใครตายเลย ขอให้มีคนมาช่วยเร็วที่สุด อย่าให้ของหาย อย่าให้รถเสีย"

บ่ายวันนั้นคณะเราได้ประสพอุบัติเหตุจริง ๆ รถเราถูกเบียดตกถนนที่อ่างศิลา เคราะห์ดีที่คุณหมอเทียมจันทร์ผู้ขับรถกำชับให้พวกเราล๊อคประตูไว้เสมอ รถพลิกตกจากถนนอย่างตะแคงลงมา และพลิกคว่ำอย่างตะแคง ๆ เช่นนั้นครบ ๓ ครั้งก็กลับตั้งตรงขึ้นเป็นปกติและหยุด เพราะหัวรถเกยคันนา เสริมศรีมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา "อ้อ ! เวลารถคว่ำนี่รู้สึกอย่างนี้เอง"

เสริมศรีเปิดประตูรถออกมายืนมองหาผู้เมตตาช่วยเหลือ ตอนนั้นจึงรู้สึกเจ็บที่ซี่โครงมาก มีคนมาล้อมดูรอบ และมีผู้ถามว่า "คุณมีของดีอะไรน่ะ" พวกเราไม่ตอบ พอดี คุณเอนก บุโรดม ผู้ที่พวกเราพบที่ร้านอาหารและเพิ่งจากมานั้นได้มาพบเข้า ลงมาช่วยจัดการ... ขอให้ศึกษาธิการจังหวัดชลบุรี และผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดพาผู้หญิง ๓ คนที่บาดเจ็บไปส่งโรงพยาบาลจังหวัดชลบุรี ขอให้ผู้ช่วยศึกษา ฯ ไปตามตำรวจทางหลวงมาดูที่เกิดเหตุ และรับรถยนต์หมอเทียมจันทร์ไปรักษาไว้ สิ่งของเคลื่อนที่ได้ในรถเราแม้แต่ทุเรียน คุณเอนกก็ขนไปใส่รถของเธอหมด ตัวเธอเองเป็น

วิศวกรรมบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์อยู่แล้ว ก็อยู่ช่วยตรวจดูเครื่องรถยนต์ให้แล้วจึงตามไปดูแลพวกเราที่โรงพยาบาลชลบุรี

ในระหว่างทางที่ผู้หญิงบาดเจ็บ ๓ คนเดินทางมากับผู้เมตตาช่วยเหลือนั้น คุณหมอเทียมจันทร์บอกเสริมศรีว่า "พวกเราคงจะมีกระดูกหักกันบ้าง ดังนั้นขอให้ไปเข้าเฝือกที่โรงพยาบาลศิริราชเถิด จะได้ไม่ลำบากสองหนสามหน" เสริมศรีไปถึงโรงพยาบาลจังหวัดชลบุรี ลงจากรถก็เจ็บ แต่ถ้ายืนยืดตัวตรง เดินช้าๆ ยืดตัวตรงไม่เจ็บ จึงได้ไปขอเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลขอพูดโทรศัพท์ทางไกลไปเรียนพี่หมออวย และ พี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ ว่ามารถคว่ำและอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัดชลบุรี

ครั้นคุณเอนกมาดูแลพวกเราที่โรงพยาบาลชลบุรี เสริมศรีก็เรียนเรื่องพวกคนเจ็บใคร่ขอไปเข้าเฝือกที่โรงพยาบาลศิริราช คุณเอนกก็ได้กรุณาโทรศัพท์ขอรถพยาบาลของโรงพยาบาลจังหวัดชลบุรีนำคนเจ็บ ๓ คน ไปส่งที่โรงพยาบาลศิริราชในค่ำวันนั้น ท่านผู้อำนวยการโรงพยาบาลก็อนุญาต

โรงพยาบาลชลบุรีช่วยถ่ายเอ็กซเรย์เราทั้ง ๓ คนไว้ เมื่อได้รถพยาบาลมา ฟิล์มเอ็กซเรย์ยังไม่แห้ง คุณเอนกก็ขอมาให้ลูกของเธอหลายคนในรถเธอช่วยถือฟิล์มตามมาในรถ ส่วนลูกสาวคนที่กำลังเรียนแพทยศาสตร์อยู่นั้นก็มานั่งดูแลคนเจ็บทั้ง ๓ คนนั้นในรถพยาบาล พี่หมออวย กับพี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ ขับรถจากกรุงเทพฯไปทันพบเราที่โรงพยาบาล จ. ชลบุรี

รถพยาบาลได้พาพวกเราออกจากจังหวัดชลบุรี เวลา ๑๙. น.เศษ มีคุณเอนก, พี่หมอทั้งสอง, ตามมาด้วย มาถึงโรงพยาบาลศิริราช เวลา ๒๒.๐๐ น. เศษ เสริมศรีนั่งตัวตรงภาวนา "พุทโธ" มาในรถพยาบาล พี่ส่องศรีนั่งมาข้างหน้ารถ คุณหมอเทียมจันทร์นอนมา และมีลูกสาวคุณเอนกอยู่ข้าง ๆ

ผลปรากฏว่า อุบัติเหตุครั้งนี้ผู้หญิง ๓ คนมีกระดูกซี่โครงหักกันคนละ ๒ ซี่เท่ากัน แต่คุณหมอเทียมจันทร์ยังมีกระดูกต้นคอกระทบกระเทือนด้วยต้องเข้าเฝือกดึงคอกันอยู่นาน, ม.ร.ว. ส่องศรี เทพหัสดิน มีแถมคือหนามทุเรียนตำหน้าจมูกและศีรษะกระดูกที่มือและที่เท้าแตกด้วย เสริมศรีไม่มีอะไรแถมจึงรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล ๑๐ วันออกได้ อีก ๑๕ วันต่อมาหมออนุญาตให้ขับรถยนต์ได้ตามปกติ ไม่ต้องเข้าเฝือก

ผลของอุบัติเหตุครั้งนั้นคือ

๑) ไม่มีใครตายเลย

๒) มีผู้มาช่วยเร็วที่สุด (ไม่ถึง ๑๐ นาที)

๓) ของไม่หายเลย แม้แต่ทุเรียนก็กลับคืนมา แต่เละหมดจนรับประทานไม่ได้เลย

๔) รถไม่เสีย เครื่องรถอยู่ข้างท้าย รถคว่ำอย่างตะแคงพลิกไป ๆ ๓ ทอดเท่านั้น ติดเครื่องแล้วถอยหลังกลับขึ้นถนนได้ (คุณเอนก บุโรดม รายงาน) มีกระจกหน้าต่างรถบานหนึ่งตกลง ไขไม่เลื่อนกลับขึ้นมาเท่านั้น !

ตั้งแต่นั้นมา ทุกวันที่จะตั้งต้นขับรถยนต์ เสริมศรีต้องอาราธนาหลวงพ่อทวดช่วยทุกครั้งไป จนกระทั่งเลิกขับรถยนต์ ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา.

องค์ที่ ๑๓

ท่าน ธมฺมวิตกฺโก (พระยา[illegible]รรัตน์ฯ) วัดเทพศิรินทราวาส ถนนกรุงเกษม กทม.

เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ เสริมศรีไม่เคยรู้จักท่าน เพิ่งได้อ่านประวัติของท่านในหนังสืองานพระราชทานเพลิงท่านก็เกิดศรัทธาปสาทะในท่าน ในฐานที่เวลาท่านเป็นฆราวาส ท่านมีวัตรปฏิบัติน่าเคารพมาก ครั้นเป็นภิกษุ อยู่ในกรุงเทพฯ แต่ท่านก็มีจิตใจเด็ดเดี่ยว มั่นคง อุตส่าห์ฝึกองค์เองจนกระทั่งบรรลุธรรมขั้นสูง ขลังขึ้นมาได้ เสริมศรีชอบท่านในเรื่องการบริหารร่างกายดังที่ท่านเขียนคำแนะนำ และอธิบายถวาย-สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถระ) เสริมศรีเคารพนับถือท่านเป็นอาจารย์ทางบากบั่นฝึกฝนตนเอง พร้อม ๆ กับรักษาสุขภาพร่างกายด้วยกายบริหาร.

องค์ที่ ๑๔

"พระมหาวีระ ถาวโร (ท่านฤาษีลิงดำ") วันจันทาราม อ. เมือง จ. อุทัยธานี

เสริมศรีมีความคิดชอบกล ๆ อยู่แล้วคือ —

๑) ไม่กลัวตาย แต่กลัวเกิด เพราะเกิดมาใหม่ กลัวจะไม่มีโรงเรียนเรียนก็ได้ เวลานี้เข้าโรงเรียนยากนัก

๒) ตอนไปงานทอดกฐินกับพี่หมออวย และพี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ ที่วัด "อุภัยดำรงธรรม" ของท่านอาจารย์วัน ได้เห็นคนทั้งหลายนำอาหารมากมายถวายพระล้นเหลือ แม้ที่เมตตาจัดเลี้ยงพวกเราก็ยังมากมาย ท่านผู้จัดอาหารมาเลี้ยงก็อยากให้เรารับประทานของเขาแต่ละราย เพราะเหตุนี้เสริมศรีเลยเกิดคิด "กลัวเกิด" ยิ่งนัก นึกไปว่าเกิดไปเป็นพระยิ่งแย่ใหญ่เพราะถูกคนรุมถวายอาหารแล้วตามคุม

ตอนแรกที่ไปนมัสการ "ท่านฤาษีลิงดำ" นั้น มีผู้แนะว่า เวลาจะนั่งสมาธิพร้อมกันนั้น ให้เขียนชื่อเรา วัน เดือน ปี เกิด แล้วถามว่า "ชาติก่อนนี้ตนเป็นอะไร" พอออกจากสมาธิแล้วท่านจะบอกได้ว่าใครเคยเป็นอะไรมา

สำหรับเสริมศรีนั้น นอกจากที่ท่านบอกในครั้งแรกนั้นแล้ว ในโอกาสอื่นท่านยังได้ให้ทราบอีกว่า เสริมศรีเคยเป็นอะไรมาแล้วในสมัยไหน ๆ มากมายหลายเหลือจนทำให้เบื่อ "วัฏฏะวน" นี้อย่างแท้จริง จึงตัดสินใจจะไม่เกิดอีกต่อไป

ท่านฤาษีลิงดำ ได้เปิดโอกาสให้เสริมศรีบำเพ็ญกุศลอย่างใหญ่ คือ สร้างศาลา-กรรมฐานขนาดใหญ่ มูลค่าหลายแสนบาท เสริมศรีถวายเพียง ๓๒๑,๐๐๐ บาท พี่สาว ๒ คนคือ ม.ร.ว. ส่องศรี เทพหัสดิน กับ ม.ร.ว. ส่งศรี เกตุสิงห์ รวมกันให้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท นอกนั้น ม.ร.ว. เสริม และคุณเฉิดศรี สุขสวัสดิ์ ถวาย

ศาลานั้นท่านให้ชื่อว่า—"เสริมศรี เกษมศรี ศุขสวัสดิ์" ซึ่งเป็นอนุสรณ์ให้สมาชิกในราชสกุล "เกษมศรี" และราชสกุล "ศุขสวัสดิ์" ได้ระลึกถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างเสด็จปู่ของเราทั้ง ๒ ตระกูล ด้วยท่านร่วมพระราชบิดา และพระมารดาเดียวกัน

พระราชบิดา คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระมารดา คือ เจ้าจอมมารดาจันทร์ ธิดาเจ้าเมืองจันทบุรียุคโน้น ต้นราชสกุล "ศุขสวัสดิ์" คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช (พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์) ต้นราชสกุล "เกษมศรี" คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ (พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค)

ผลของการสร้างศาลากรรมฐานนี้ไปปรากฏ ดังจะรวมบรรยายไว้ใน "องค์ที่ ๑๕"

องค์ที่ ๑๕

พระอาจารย์ช่วน ปัญญาธโร วัดท่าลาดใต้, อ. พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา

คุณวาริณี องคสิงห์ เพื่อนของเสริมศรี นำไปนมัสการท่านอาจารย์ช่วน ปัญญาธโร ในตอนแรก ๆ เสริมศรีเห็นท่านเป็น "พระหมอดู" จึงไม่ใคร่สนใจเท่าไรนัก

ต่อมาตอนที่เสริมศรีจะขึ้นบัญชีท่านเป็นอาจารย์ องค์ที่ ๑๕ นั้น คือ ตอนที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตน์ราชสุดา จะเสด็จไปทรงวางศิลาฤกษ์โบสถ์วัดท่าลาดใต้ พวกคุณวาริณี ซึ่งมีเสริมศรีรวมอยู่ด้วย ได้ไปช่วยจัดการรับเสด็จ พวกเราไม่ทราบจะไปพักแต่งตัวเครื่องไทยรับเสด็จเจ้านายที่ไหนดี ท่านอาจารย์ช่วน ตัดสินง่าย ๆ ให้ไปแต่งตัวที่กุฏิของท่าน ซึ่งเป็นกุฏิเล็ก ๆ ให้ลูกศิษย์เปิดให้พวกเรา ตัวท่านมัววุ่นจัดการงานอยู่ทางอื่น เราจึงได้ไปเห็นภายในกุฏิของท่าน ซึ่งผิดกับกุฏิของพระองค์อื่น ๆ ที่เคยเห็นมา คือ ไม่มีเข้าของอะไรมาก อยู่อย่างง่าย ๆ เตียงนอนของท่านมีแต่พรมน้ำมันปู หมอน ผ้าห่ม ลูกศิษย์บอกว่าท่านฉันอาหารวันละมื้อเดียว ตอน ๑๐.๐๐ น. บางวันมีคนมาขอให้ท่านช่วยมากรายด้วยกัน ท่านก็เลยไม่ได้ฉันก็มี เสริมศรีจึงนับถือว่าท่านเป็นนักบวชที่ดี คือ เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และไม่สะสมของ

ท่านเป็นคนพูดตรงไปตรงมา ใครพูดไม่เข้าท่า ท่านก็ดุอย่างไม่ไว้หน้า เสริมศรีเคยเรียนถามท่านตรง ๆ ว่าท่านสร้างรูปปั้นปูนต่าง ๆ ไว้เพื่ออะไร ? ท่านก็ตอบว่า— "ไม่สร้างก็ไม่ได้ มันร้อนวิชา คนเขามีเรื่องมาหา ขอให้ช่วยอะไรเรื่องของเขามันจะต้องแก้ด้วยอะไร ก็ต้องบอกให้เขาทำ เขาก็ทำไว้ที่วัดนี้ ท่านไม่ได้สร้างอะไรขึ้นมาเพื่อแสดงบารมีของท่านเองเลย!"

ตอน พ.ศ. ๒๕๑๕ ที่พี่ส่องศรี เทพหัสดิน, ชวนเสริมศรี กับ คุณหมอเทียมจันทร์ ไปนมัสการท่านอาจารย์ช่วนเช้าวันนั้น ท่านเล่าเรื่องพระสงฆ์ตามวัดบ้านป่า แม้ในจังหวัดฉะเชิงเทรา และใกล้เคียงนี้ พระไม่มีพระพุทธรูปจะบูชา ต้องแกะสลักท่อนไม้เป็นพระพุทธรูปตามแต่จะทำได้ พี่ส่องศรีกล่าวว่าอยากจะสร้างพระพุทธรูปถวายบ้าง ท่านให้พี่ส่องศรีจุดธูปกล่าวคำถวายพระพุทธรูปขนาด ๒ ศอกเศษ ต่อหน้า "หลวงพ่อโยก" พระประธานในวิหารนั้นของท่าน เสริมศรีนึกตำหนิท่านว่า "ท่านรวบหัวรวบหางเกินไป พอเขาแสดงสนใจ ก็ให้กล่าวปฏิญาณตนทันที"

ฝ่ายคุณหมอเทียมจันทร์ ก็ให้ท่านดูดวงชาตาให้ ท่านบอกว่าชาตาร้าย อาจถึงตาย มีดีเหลือ ๕% เท่านั้น แต่ถ้าไม่ตายคราวนี้ จะได้งานที่ในต่างประเทศได้เงินแพงมาก" คุณหมอเทียมจันทร์นำยาต่าง ๆ ไปถวายท่านด้วย

บ่ายวันนั้นพวกสามสาวแก่ เสร็จธุระที่ฉะเชิงเทราแล้ว ยังมีเวลาเหลือจึงชวนกันไปอ่างศิลา จนกระทั่งประสบอุบัติเหตุ ที่สามสาวพากันมีซี่โครงหัก คอเกือบจะหัก แต่ละคนซี่โครงหักคนละ ๒ ซี่ ดังที่บรรยายแล้ว

ครั้นเสริมศรีหายเจ็บ ขับรถได้แล้ว จึงได้ไปเยี่ยมคุณวาริณี องคสิงห์ ที่บ้านเธอ ฝั่งธนบุรี เล่าเหตุการณ์ที่น่าหวาดเสียวให้เธอฟัง พร้อมกับแสดงความประหลาดใจว่า "ทำไมจึงไม่มีใครตายไม่ทราบ!"

คุณวาริณี นั่งสงบนิ่งสักครู่แล้วพูดว่า—"เห็นรถคันที่ไปวันนั้น มีพระแก่ ๆ นั่งไปบนหลังคารถ, สักครู่ได้เห็นพระพุทธรูปองค์โตมาก, และจิตรู้ขึ้นมาว่า ใครคนหนึ่งเคยทำบุญกับพระอรหันต์มาแล้ว" กุศลเหล่านี้จึงช่วยไม่ให้มีคนตายเพราะอุบัติเหตุนั้นเสริมศรี ก็เรียนคุณวาริณีว่า ตนอาราธนาหลวงพ่อทวด เหยียบน้ำทะเลจืดไปพิทักษ์รักษาพี่กลางถูกท่านอาจารย์ซ่วนเกณฑ์ให้กล่าวปฏิญาณว่าจะถวายพระพุทธรูปองค์ ๒ ศอกเศษ, ส่วนคุณหมอเทียมจันทร์นั้น จะต้องไปซักไซ้ไล่เรียงต่อไป"

ต่อมาได้ถามคุณหมอเทียมจันทร์ว่าเคยทำบุญกับพระอรหันต์ไหม เธอตอบว่าเธอเคยถวายยาแก่ท่านอาจารย์ชอบ ท่านประทานเหรียญรูปท่านมา ๑ เหรียญ พร้อมกับสั่งว่า ถ้าไปดื่มสุรา ก็อย่าให้นำพระนี้ไปด้วยแลย เมื่อค่ำวันก่อนเดินทางคุณหมอเทียมจันทร์มีแขกพิเศษเป็นแหม่มมาจากเมืองเยอรมัน จึงพาไปเลี้ยงค๊อกเทล ดังนั้นวันที่เกิดเหตุนั้นเหรียญท่านอาจารย์ชอบจึงอยู่ในพวงกุญแจรถยนต์แทนที่จะอยู่ในตัวคุณหมอเทียมจันทร์

เสริมศรีสำนึกผิดขึ้นมา ว่าตนได้ตำหนิท่านอาจารย์ซ่วนไว้ดังกล่าวมาแล้ว เราไม่ควรนึกตำหนิท่านเลย ท่านอาจารย์รู้อะไรล่วงหน้า แต่บอกเราไม่ได้ จึงได้จัดพิธี "รวบหัวรวบหาง" เช่นนั้น เพื่อคุ้มครองพวกเราทั้งรถ

ตอนนี้เสริมศรีได้เปลี่ยนทัศนคติอย่างสำคัญ คือ ก่อนนั้นไม่ค่อยเลื่อมใสศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูปเท่าไรนัก เหตุผลก็คือ ที่บุพการีของเราแต่เก่าก่อน

ท่านสร้างพระพุทธรูปไว้ มีอยู่มากแล้ว เชื่อว่าพระพุทธรูปแต่ละองค์มีเทพรักษาอยู่ ถ้าสร้างขึ้นมาใหม่อีก เกรงว่าเทพจะรักษาหรือไม่ ชักไม่แน่ใจ

เมื่อได้ฟังคุณวารุณีพูดดังกล่าวแล้ว จึงเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาว่าเพียงแต่ประกาศบอกกล่าวว่าจะสร้างพระพุทธรูปขนาดนั้น ๆ ก็ยังมีอานุภาพคุ้มเกรงรักษาชีวิตของพวกเราได้ พร้อมกันนั้นก็ระลึกถึงความผิดบาปของตนที่นึกตำนิท่านอาจารย์ซ่วน ปัญญาธโร ในวันนั้นด้วย จึงได้ชวนพี่ไปนมัสการท่านกล่าวขอประทานอภัย ขออโหสิกรรมอย่าให้มีภัยเวรต่อไปเลย ท่านก็อภัยให้

ภายหลังที่ได้ทำพิธีถวาย "ศาลากรรมฐาน" ที่วัดจันทาราม เพื่อพระศาสนาแล้ว พอถึงวันวิสาขบูชาคณะผู้ทำงานบูรณะพระธาตุจอมกิตติ อ. เชียงแสน จ. เชียงรายได้พากันไปนมัสการพระธาตุจอมกิตติ คราวนี้คณะได้นิมนต์ท่านอาจารย์ซ่วน ปัญญาธโร ไปด้วย เพราะท่านเคยไปครั้งพระธาตุจอมกิตติยังทรุดโทรมเอียงอยู่รอวันพังเท่านั้น บัดนี้พวกเราได้ช่วยกันบูรณะแล้ว ท่านอาจารย์ซ่วนได้ชวนท่านอาจารย์เดช ไปด้วยอีกองค์หนึ่ง

ขากลับจากเชียงแสน รถบัสที่พาพวกเรากลับนั้นถึงกรุงเทพดึกมาก พี่หมออวย กับพี่พงศ์พูนเกษม (พ.ต.อ. หม่อมราชวงศ์พงศ์พูนเกษม เกษมศรี) จึงนัดกันว่า พี่หมออวยจะนิมนต์ท่านอาจารย์ซ่วน กับท่านอาจารย์เดช ไปพักค้างคืนที่บ้านพี่หมอ รุ่งขึ้นพี่พงศ์จึงมารับพระท่านไปส่งที่วัดท่าลาดใต้ อ. พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา เพราะบ้านพี่พงศ์ก็อยู่ถึงปากน้ำเหมือนกัน คืนนั้นพวกผู้หญิงที่บ้านพี่หมออวยพากันไปนอนที่โรงเรียนสวนบัวหมด เหลือแต่พี่หมออวยกับพระ ๒ องค์พักที่บ้านเท่านั้น

รุ่งขึ้น พวกเรามี คุณวารุณี องคสิงห์ รวมอยู่ด้วย ได้จัดอาหารถวายพระทั้ง ๒ องค์ ท่านฉันเสร็จแล้ว จึงมานั่งสนทนากับพวกเรา ท่านอาจารย์ซ่วน เล่าว่าเมื่อเวลาตี ๔.๐๐ น. ท่านลุกขึ้นสวดมนต์ ทำสมาธิ เช่นเคยในห้องพระของพี่หมอครั้งนี้มีผู้มาหาท่าน ๒ ราย

ท่านถามพี่หมอส่งศรี และเสริมศรีว่า "คุณโยมมีญาติผู้ใหญ่ผู้ชายคนหนึ่ง ตายด้วยโรคหัวใจ เป็นชั่วโมงเดียวตายบ้างไหม ? ท่านผู้นี้เป็นผู้ใหญ่แล้วก็จริง แต่ยัง สมาร์ทอยู่ มาพูดกับอาตมาว่า ได้ตามพวกเราไปทำบุญที่พระธาตุจอมกิตติด้วย แล้วก็ตาม มานี่ ด้วยอยากจะให้อาตมาบอกคุณโยมว่า เขาเป็นพี่ชายคุณโยม ๒ คนนี้กับอีกคนหนึ่ง ที่ไม่อยู่ที่นี่ด้วย เขาเป็นพี่ชายก็สำนึกในหน้าที่ว่าต้องดูแลน้อง ตลอดจนทรัพย์สิน อะไรต่าง ๆ ไม่เคยนึกว่าน้อง ๆ จะคิดถึงคุณเขา แล้วน้องหญิง ๓ คนได้นำทรัพย์มรดก ที่ได้ไปสร้างกุฏิถวายวัดที่อยู่ริมแม่น้ำ อุทิศกุศลให้เขา" เขาให้อาตมาเห็นกุฏินั้นด้วย เขาเล่าต่อไปว่า "ตัวเขาเองเคยบวชเรียนแล้ว แต่เขากลับไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ จึงมิได้ ทำบุญกับพระสงฆ์ ได้แต่ช่วยเหลือคนยากด้วยความเมตตา เขาไม่ทำบาป เขาตายไป แล้วก็อยู่สบายดี แต่ไม่มีที่อยู่อาศัย จนกระทั่งน้อง ๆ สร้างกุฏิถวายวัดอุทิศกุศลให้เขา เขาจึงมีที่อยู่สบายมาก"

พี่หมอส่งศรีกับเสริมศรีระลึกได้ทันทีว่า นี่คือพี่ระพีของเรา (ม.ร.ว. ระพีพันธุ์ เกษมศรี) พี่ชายที่ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ เสริมศรีร้องไห้โฮ เพราะวิธีคิด วิธีพูด อย่างที่ท่านอาจารย์ช่วนบอกนั้นเป็นอย่างเดียวกับของพี่ระพีพันธุ์ ท่านอาจารย์ไม่เคย รู้จักพี่ระพีพันธุ์ และนาน ๆ ท่านจะได้พบพวกเราสักที ท่านไม่เคยรู้เรื่องของพวกเรา ด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ เสริมศรีได้ติดตามพี่หมอทั้งสองไปนมัสการท่านอาจารย์ ช่วน บัญญาธโร ด้วย ยุคนี้เสริมศรี ปลงผม ถือศีลแปด แต่งกายนุ่งผ้าถุงดำ ใส่เสื้อ สีขาวแขนสามส่วน เป็นอุบาสิกาแล้ว ท่านอาจารย์ช่วน บัญญาธโร ได้แสดงความยินดี ที่เสริมศรีหันเข้ามาหาทางธรรม ท่านได้สอนเสริมศรีว่า

บัดนี้เราก็ได้มาอยู่ในเพศนี้ คือ ผู้ปฏิบัติธรรม จงถือหลักวางตนเป็น "คลื่น กระทบฝั่ง" ท่านอธิบายว่า — "เรื่องใด หรืออะไร ที่ใครพูดกับเรา ให้ฟังไว้ พิจารณา กับความเสีย อย่าพูดต่อไป หรืออย่าให้ใครพูดต่อไป เรื่องทั้งหลายจะเรียบร้อยรวดเร็ว ดังคลื่นกระทบฝั่ง"

เสริมศรีได้ทดลองปฏิบัติแล้ว ได้ผลดีมาก จึงปฏิบัติสืบมาจนทุกวันนี้

องค์ที่ ๑๖

หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ วัดดอยแม่ปั๋ง, อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

ครั้งแรก เสริมศรีไปนมัสการท่านพร้อมกับคณะใหญ่ของพี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ ซึ่งนำพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไปถวายท่านอาจารย์แหวน ครั้งนั้นท่านอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน ก็ไปนมัสการหลวงปู่แหวนด้วย ทำให้ได้เห็นพระภิกษุชั้นอริยบุคคล ท่านเคารพกัน ประพฤติปฏิบัติต่อกัน น่ารักมาก ต่างองค์ต่างถ่อมตนเข้าหากัน เสริมศรีระลึกถึงที่ท่านอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน เคยสอนให้สังเกต "มานะ ในตัวบุคคล" อริยบุคคลชั้นต่าง ๆ จะมีมานะน้อยลง ๆ จนไม่มีเลย

ครั้งที่ ๒ ไปเป็นคณะใหญ่อีก คือ คณะแพทย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กับคณะพี่หมออวย เกตุสิงห์ ครั้งนี้ เราทั้งหลายไปนมัสการท่าน และกล่าวขอธรรมะ ท่านแสดงความยินดีว่า "นาน ๆ จะมีคนมาขอธรรมะสักที คนทุกวันนี้ชอบขอน้ำมนต์ สอบไล่ได้, ขออะไรต่ออะไร เลอะไป น่ารำคาญ"

ธรรมที่ท่านสอน ติดใจเราอยู่ว่า อย่างไรเป็น "ธรรมเมา และอย่างไรเป็นธรรมโม"

ครั้งที่ ๓ ครั้งนี้คณะแพทย์ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เชิญพี่หมอทั้งสอง, เสริมศรี กับพี่สมรวย เศวตเศรณี ไป พี่หมอส่งศรีจึงนัดกับเราและพี่สมรวยว่า คราวนี้เราเป็นแขกของคณะแพทย์เชียงใหม่ ถ้าไปที่อื่น ไม่ใช่วัด เราแต่งตัวธรรมดา ถ้าไปวัดจึงจะนุ่งดำใส่ขาว ควรจะรับเลี้ยงตามเวลาที่เจ้าภาพจัดให้

วันนั้นเรา ๓ คน คือ พี่หมอส่งศรี พี่สมรวย และเสริมศรี จึงนุ่งดำใส่ขาว เพราะจะไปวัดหลวงปู่แหวน เมื่อไปถึงวัด เขาบอกว่าหลวงปู่ยังอยู่ที่กุฏิท่าน เราก็พากันเดินไป เห็นท่านกำลังจะออกจากกุฏิ จะมาที่ศาลา มีช่างถ่ายรูปคนหนึ่งขอเข้าไปถ่ายรูปอีก หลวงปู่ต่อว่าเสียงดังว่า – "ไหนว่าจะขอถ่ายสักภาพเดียว ทำไมมาถ่ายอีก เกิดเป็นคนต้องมีสัจจะซิ !"

คำนี้เองทำให้เรา ๓ คน ที่นุ่งดำใส่ขาว รักษาสัจจะของเรา คือ รับประทานอาหารตอนเช้าที่ศาลา และงดรับเลี้ยงอาหารเวลาอื่น ๆ เพื่อรักษาศีล ๘ ได้เรียนให้คณะเจ้าภาพทราบด้วยแล้ว

องค์ที่ ๑๗

หลวงปู่คำแสน (ใหญ่) วัดสวนดอก, อ. เมือง จ. เชียงใหม่

ท่านเคยเป็นสมภารวัดนั้นมา ท่านเป็นศิษย์ของ "ครูบาศรีวิชัย" เสริมศรีได้ไปนมัสการท่านโดยคณะแพทย์ที่เชียงใหม่เชิญ แล้วได้ไปนมัสการหลวงปู่แหวนเป็นครั้งที่ ๓ นั้น แต่เป็นครั้งแรก ที่มานมัสการหลวงปู่คำแสน (ใหญ่) นี้

ท่านอายุ ๘๐ ปีเศษแล้ว ท่านอยู่ในวัดสวนดอก ท่านมานั่งอยู่ที่ศาลา ซึ่งครูบาศรีวิชัยสร้างไว้ที่วัดสวนดอกทุกวัน สนทนากับ เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้ชาย ผู้หญิงที่มาเยี่ยมวัดนั้น สนทนาทางธรรมบ้าง ทางประวัติการก่อสร้างของครูบาศรีวิชัยบ้าง ท่านจำ พ.ศ. ที่อาจารย์ของท่านสร้างถาวรวัตถุ ถนนหนทาง ตลอดจนถนนขึ้นดอยสุเทพได้ดี ถ้าไม่มีใครมา ท่านก็คงจะอ่านหนังสือสมัยใหม่บ้าง หรืออยู่ใน "วิหารธรรม" อย่างใดที่ท่านพอใจบ้าง

ตอนที่คณะเราไปนมัสการท่านนั้น ได้เห็นหนังสือ "แฟนมวย" หรืออะไรทำนองนี้ วางอยู่ใกล้ท่าน ดังนั้นเชื่อได้ว่า ท่านสามารถพูดภาษาสมัยใหม่กับเด็กและเยาวชนสมัยนี้ได้ดี ภาษาธรรมง่าย ๆ คล้องจองกัน ทำให้จำง่ายก็มี ดูท่านช่างมีความสุข ทำให้เสริมศรีซาบซึ้งในธรรมะขึ้นมาว่า —

"สภาพจิตของผู้ปฏิบัติธรรมได้ขั้นสูงแล้ว ย่อมมีความสุข เบิกบาน และสงบ ได้เสมออย่างนี้แหละหนอ ! คนแก่ ที่ไม่ฝึกหัดปฏิบัติธรรมแล้ว ต่อให้มีเครื่องบำรุงความสุขอย่างไร ได้รับความสะดวกอย่างไร ก็ย่อมหาความสงบสุขที่หัวใจไม่ได้ แล้วยังทำให้คนที่แวดล้อมคนแก่เช่นนี้ พลอยยุ่งยากลำบากใจไปได้มาก เราเองกำลังแก่ และทุพพลภาพลงไปทุกวันแล้ว จึงถือ "หลวงปู่คำแสน (ใหญ่) เป็นอาจารย์สอนใจในเรื่องนี้"

หลวงปู่คำแสน (ใหญ่) องค์นี้ ได้ถึงแก่มรณภาพโดยนั่งสมาธิแล้วดับไปเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๕[illegible]๔

องค์ที่ ๑๘

ท่านอุบาสิกา กี นานายน สำนักปฏิบัติธรรม เขาสวนหลวง, ต. เกาะพลับพลา อ. เมือง จ. ราชบุรี

เสริมศรีเรียกท่านว่า "คุณป้า" พี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์ เคยไปหาคุณป้าพร้อมกับคุณเพาพงา วรรธนะกุล และ "คุณเต๊าะ" มาแล้ว พี่หมอหญิงจึงชวนพวกเราไปหาคุณป้ากันอีก ในวันที่ ๒๔ อยู่ถึงวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๑๙

เริ่มต้นด้วยเสริมศรีขับรถยนต์พาพี่หมอหญิงไปหาคุณอรุณวดี รักตกนิษฐ์ ที่สำนักปฏิบัติธรรม "สวนอุศม" ซอย ๑๐๓ ถนนสุขุมวิท กทม. ๒๖ เพื่อทราบทางไปสำนักปฏิบัติธรรม "เขาสวนหลวง" ก่อน เคราะห์ดีมีแม่ชีมาจากเขาสวนหลวงและจะกลับไปในวันนั้น คุณอรุณวดีจึงฝากจดหมายไปกราบเรียนคุณป้า ส่วนเสริมศรีก็จดหมายส่งไปรษณีย์ไปขอประทานอนุญาต เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๙ อีกทางหนึ่ง คุณป้าตอบอนุญาตมา ครั้นถึงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๙ ก็เริ่มเดินทางไป โดยพี่หมออวย เกตุสิงห์ จะขับรถไปส่งและรับพวกเรา คณะเราจึงเชิญ คุณพี่ (ม.ร.ว. หญิงรสลิน คัคณางค์ กับธิดาบุญธรรมของเธอไปด้วย และพี่หมออวย ชวน นายพูลรัตน์ เพื่อนของลูกชายพี่หมอ ไปด้วย ท่านที่อ้างนามตอนนี้เป็นคณะที่จะกลับกรุงเทพ ฯ เมื่อส่งคณะที่จะอยู่ค้างฝึกหัดปฏิบัติธรรมแล้ว คณะหลังนี้มี พี่หมอส่งศรี เกตุสิงห์, พี่สมรวย เศวตเศรณี, พี่สงวนศรี กมลนาวิน คุณปรียา (เทพหัสดิน ฯ) ฉิมโฉม, คุณลำยอง เทพหัสดิน ณ อยุธยา, และ เสริมศรี เกษมศรี รวมเป็น ๖ คนด้วยกัน

พอรถแล่นเลยท่าพระไปหน่อย ฟ้าเริ่มมืดมัว แล้วฝนตกหนักมาก จนมองเกือบไม่เห็นทาง สงสารพี่หมออวยต้องค่อยขับคลานมาเรื่อย ๆ ด้วยความระมัดระวัง พอถึงทางแยกเข้าเมืองราชบุรี พอรถเลี้ยว ฝนก็หยุด และ เครื่องรถก็ดับ

พี่หมออวย กับ นายพูลรัตน์ ไปหาช่างมาแก้เครื่องรถ เพราะปรากฏว่าไปตายในที่ซึ่งใกล้กับปั๊มน้ำมัน เกิดปัญหาน้ำมันเครื่องรั่วหมด ขอซื้อน้ำมันเครื่องมาเติมพอให้รถแล่นเข้ามาในถนนกลางตลาดอำเภอเมืองราชบุรีได้ รถก็ไม่ยอมเดินอีกต่อไป เคราะห์ดีที่ตรงนั้นใกล้กับ— "๕๖ ร้านธรรมดานิยม ถนนตลาดอำเภอเมือง จ. ราชบุรี"

เสริมศรีจึงพาคณะถือกระเป๋า สะพายเป้ ไปหาคุณวัลย์ นานายน ขอให้ช่วยหารถพาเข้าเขาสวนหลวง หลังจากที่คณะเราไปรับประทานอาหารกลางวันกลับมาแล้ว

คณะพี่หมออวยก็ต้องไปหารับประทานอาหารและหาช่างมาแก้รถ คราวนั้นรถเสียหายมาก ถึงกับนายแพทย์ที่จังหวัดราชบุรี ต้องจัดรถคันใหม่พาคณะพี่หมออวยมาส่งถึงกรุงเทพ ฯ ทิ้งรถไว้ซ่อมที่ราชบุรีอีก ๕ วัน พี่หมออวยและนายพูลรัตน์จึงได้ไปรับรถกลับมากรุงเทพ ฯ

คุณละออ กับ คุณสมศรี ซึ่งอยู่ในสำนักปฏิบัติธรรมเขาสวนหลวงมาต้อนรับคณะเรา จัดให้พักที่ "ศาลาธรรมโอสถ" ซึ่งเป็นศาลาหลังใหญ่ เก่า ๆ ทำด้วยไม้ทั้งหลัง สูงจากพื้นดินเกือบ ๒ เมตร ใต้ถุนโปร่ง แต่มีกองไม้รวกสูง ๒ กองใหญ่ ๆ มีห้องน้ำห้องส้วมอยู่ข้างล่าง ๑ ห้อง บันไดขึ้นไปชั้นบนเป็นบันไดไม้ ตีเป็นขั้น ๆ ด้วยไม้แผ่นเดียว ๆ มองดูโปร่ง ขึ้นบันไดไปก็ถึงชานหน้าศาลา ขนาดชานราว ยาว ๕ เมตร กว้าง ๓ เมตร ต่อจากชานบ้านศาลานี้ มีถังคอนกรีตใส่น้ำฝนขนาดใหญ่กว้างยาวราวด้านละ ๔ เมตร อยู่ต่ำกว่าชานหน้าศาลาเพียงเล็กน้อย เสริมศรีก้าวลงไปยืนบนหลังถังน้ำฝนนั้นได้ ปากบ่อน้ำฝนมีฝาตะแกรงลวดละเอียดอย่างมุ้งลวดปิดอยู่

ที่น่ารักมากของศาลาหลังนี้ก็คือ ฝารอบด้านมีบานเลื่อนทั้งข้างล่างและข้างบน เมื่อเปิดบานเลื่อนแล้วลมเข้าได้รอบด้าน โดยคนภายนอกไม่เห็นคนภายใน มีประตูหนึ่งที่ด้านหน้า จากชานเปิดไปสู่ห้องโถงใหญ่ ด้านข้างมีประตูหนึ่งเปิดออกไปที่เฉลียงหลัง นำไปสู่ห้องอาบน้ำ และส้วมชั้นบน มีหน้าต่าง ๘ บาน ในห้องโถงมีเตียงนอน ๑, ตู้เก็บอาหาร ๑, โต๊ะเตี้ย ๆ สำหรับรับประทานอาหาร ๑ กับสังกะสีแผ่น ๆ อีกกองยาวเกือบครึ่งห้องโถงนั้น ทางด้านหลังห้องโถงนั้นมีห้องเล็กขนาด ๔ × ๕ เมตร ๒ ห้อง ซึ่งใส่ของตลอดจนกระดาษ

ตกลงพวกเรานอนในห้องโถง ซีกหน้าใกล้บันไดขึ้นนั้น มีคุณลำยอง คุณปรียา และพี่สงวนศรี, ซีกหลังนั้นมีพี่หมอหญิง พี่สมรวย, เสริมศรี, พี่สงวนศรี ได้กรุณาเตรียมหาอาหารมังสะวิรัติชนิดและปริมาณพอที่จะรับประทานได้ ๓ – ๔ วันไปเลี้ยงด้วย ว่าถึง "สัปปายะ" ที่เขาสวนหลวงนี้ มีทั้งในเรื่อง ที่อยู่อาศัย, เพื่อนปฏิบัติธรรมในสำนัก, คุณป้าซึ่งเป็นอาจารย์ผู้หญิง, สิ่งแวดล้อมซึ่งมีป่าไม้รวกอยู่ข้างหลัง

ศาลาธรรมโอสถนี้ มีต้นผลไม้ ดอกไม้ กุฏิเล็ก ๆ สำหรับผู้ปฏิบัติไปทำกรรมฐานอยู่คนเดียวตามลำพังพร้อมกับมีรั้วรอบ มีประตูใหญ่ ทำให้รู้สึกว่า "อยู่ในที่คุ้มขังวงล้อมดี"

คุณลำยองปรารภว่า เมื่อพรรษาที่แล้วไปจำพรรษาที่วัดแห่งหนึ่งทางภาคเหนือคราวนี้อยากจะมาจำพรรษาที่เขาสวนหลวง เพราะมีอาจารย์ผู้หญิง เพื่อนปฏิบัติธรรมก็เป็นผู้หญิง เชื่อว่าจะซักถามธรรมะที่ยังไม่เข้าใจได้สะดวกใจกว่าถามพระท่านเสริมศรีจึงอาสาจะมาจำพรรษาอยู่ด้วยในพรรษา ๒๕๑๙ คุณลำยองก็รับรองว่าจะทำอาหารมังสะวิรัติให้เสริมศรีรับประทานตลอดพรรษานั้น

เมื่อคณะเราเข้าที่พักเรียบร้อยแล้ว คุณสมศรีก็นำคณะนี้ไปทำความเคารพคุณป้าที่กุฏิของท่านอยู่บนเขา ด้านตรงข้ามกับ "ศาลาธรรมโอสถ" ที่กล่าวแล้ว ท่านก็กล่าวธรรมต้อนรับเรา ต่อจากนั้นพวกเราก็เข้ารายการกิจประจำวันของผู้ปฏิบัติ-ธรรมในสำนักนี้จะพึงทำต่อไป

กิจกรรมของผู้ปฏิบัติธรรมในสำนักนี้ มีดังต่อไปนี้.— ขึ้นทำวัตรเช้า – เย็น, ขึ้นฝึกสมาธิตอนค่ำบนหอประชุมซึ่งอยู่ใกล้เขาลูกหนึ่ง ณ หอประชุมคุณป้าขึ้นมาสอนและนั่งสมาธิกัน ๑ ชั่วโมง แล้วผู้ปฏิบัติแต่ละคนรายงานผลของตน ซึ่งศัพท์ของที่นั้นเรียกว่า "เล่าหน้า" หมายถึงรายงานต่อหน้าที่ประชุม

วันพระคุณป้าเทศน์ให้ฟังด้วย และมีศิษย์ซึ่งอยู่ในจังหวัดราชบุรีมาร่วมฟังธรรม และปฏิบัติด้วย

ในคืนวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๑๙ นั้น ฝึกสมาธิกัน ๑ ชั่วโมงแล้ว พวกเราก็ตื่นเต้นที่ได้ฟังผู้ปฏิบัติ "เล่าหน้า" หลายคน คุณป้าก็ได้อธิบายชี้แจงต่าง ๆ อยู่นานกว่าจะได้กลับลงมาที่พัก ก็ ๒๓.๐๐ น. เศษ เป็นคืนสุดท้าย รุ่งขึ้นคณะจะเดินทางกลับแล้ว เสริมศรีเพลียมาก บอกกับพี่สมรวยว่า— "พี่ ๆ ฉันเปลี่ยนใจแล้ว" เข้านอนไปทันทีที่ถึงที่พัก

ครั้นเวลาตี ๓.๓๐ น. วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๑๙ เสริมศรีตื่นขึ้นสวดมนต์ทำสมาธิเช่นเคย ตอนทำสมาธิจิตสงบอยู่ได้นานมาก แล้วคำว่า "จอมสวรรค์"

มาปรากฏในจิต ต่อด้วยภาพพระธาตุจอมกิตติ และกุฏิเล็ก ๆ เรียงรายจิตก็บอกว่า "ควรมาจำพรรษาที่นี่ จะได้เรียนรู้วิธีที่ผู้หญิงฝึกคนให้ปฏิบัติธรรม" เกิดปีติน้ำตาน้ำมูกไหล และตัดสินใจแน่นอนขึ้นทันที พอใคร ๆ ตื่นเช้ากันหมดแล้ว เสริมศรีก็บอกพี่สมรวยใหม่ว่า — "พี่ ๆ ฉันเปลี่ยนใจอีกแล้ว เพราะได้นิมิตอัศจรรย์"

วันนั้นตอนสาย ๆ คณะเราก็ขึ้นไปกราบลาคุณป้า คุณลำยองกับเสริมศรีก็เรียนขออนุญาตมาจำพรรษา ปี ๒๕๑๙ ที่เขาสวนหลวง คุณป้าท่านก็ว่า — "ยินดีค่ะ" แล้วพอดีรถสองแถวที่สั่งไว้ เขาเข้ามารับพวกเราไปขึ้นรถเมล์กลับกรุงเทพ ฯ

ครั้นคุณลำยอง กับเสริมศรี มาจำพรรษาอยู่ที่เขาสวนหลวง ในพรรษาปี ๒๕๑๙ เราสองคนต่างรักษาสัญญาที่ให้ไว้ต่อกัน คือ คุณลำยองทำอาหารเลี้ยงเสริมศรี จริง ๆ โดยไม่ยอมให้เสริมศรีออกเงินส่วนของตนเลย เสริมศรีก็รับทำหน้าที่อื่น ๆ คือ เปิด — ปิดประตู และบานเลื่อน, ทำความสะอาดกวาดถูห้องโถง, ทำความสะอาดห้องน้ำห้องส้วม, ลำเลียงน้ำฝนเข้าห้องน้ำข้างบนและข้างล่าง โดยมีท่อยางพลาสติกช่วย, รักษาความสะอาดบริเวณรอบศาลาธรรมโอสถ นำขยะไปทิ้งในที่อันสมควร

เราทั้งสอง และท่านผู้อื่นที่มาจำพรรษาใน พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้รับความเมตตาของคุณป้าเป็นพิเศษ คือ ท่านประทานเวลาสำหรับพวกผู้สนใจฝึกสมาธิขึ้นไปรับการฝึกอบรมจากท่านเป็นพิเศษ ในตอนค่ำของวันที่เป็นข้างขึ้น พระจันทร์ช่วยพวกเราให้เดินไปที่กุฏิคุณป้าได้สะดวกหน่อย ท่านสั่งให้ผู้ปฏิบัติบันทึกการปฏิบัติและผลที่ปรากฏแก่ตนแต่ละวันไว้ พอวันโกนก็ต้องเอาไปอ่านให้ท่านฟัง ท่านจะซักถาม ถ้ามีอะไรสงสัย แล้วท่านจะอธิบายว่า สิ่งที่เราได้รู้สึกนั้น ๆ คืออะไร หมายความอย่างไร ทำให้รู้สึกน่าสนใจยิ่งขึ้น เกิดความบากบั่นพากเพียรขึ้น ตอนใดที่ท่านรู้สึกว่าเราท้อถอย ท่านจะพูดปลุกใจอย่างที่เราต้องเข้มแข็ง

การณ์ปรากฏว่า — "คุณป้ากี นานายน เป็นครูฝึก (Trainer) ที่เยี่ยมจริง ๆ, ท่านเป็นแบบอย่างที่แสดงให้ประจักษ์ว่า ผู้หญิงก็ปฏิบัติธรรมชั้นสูงได้ สามารถปกครองผู้ปฏิบัติธรรมด้วยกันอย่างมีระบบระเบียบแบบประชาธิปไตยแบบของพระพุทธเจ้า (ไม่ใช่แบบฝรั่ง) ท่านเป็นครูที่มีวิธีสอน — ทั้งทางเขียน ร้อยกรอง,

พูดอย่างร้อยแก้ว ให้ผู้ฟังเข้าใจ และรู้สึกคล้อยตามไปได้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ท่านเป็นครูที่ซื่อตรงต่อศิษย์ คือ เมตตาสั่งสอน จัดแบบฝึกหัดให้ฝึก ใครทำด้วยความมานะพยายาม ท่านก็อุทิศเวลาช่วยเขามากขึ้น ใครทำเหลวมา เช่น เสริมศรี เคยทำเหลว ท่านก็ "ปราม" ให้รู้ตัวเหมือนกัน บังเอิญในบันทึกการปฏิบัติของเสริมศรีคราวหนึ่ง ได้เขียนไปด้วยว่า "สวดมนต์เสร็จแล้ว ก็ถวายกุศลแด่ท่านอาจารย์ทางธรรมทั้ง ๒๐ องค์ของข้าพเจ้า" คุณป้าท่านทักว่า "ตอนนี้นะคุณเสริมศรีควรเลิกเที่ยวหาอาจารย์กันเสียที ควรลงมือปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังได้แล้ว" เสริมศรีจึงรักและเคารพท่านเป็นอาจารย์องค์ที่ ๑๘ ซึ่งเป็นผู้หญิงอยู่องค์เดียว

พี่หมออวยเล่าให้เสริมศรีฟังว่า ท่านอาจารย์ขาว อานาลโย วัดถ้ำกลองเพล ได้กล่าวว่า "ผู้หญิงคนนี้พ้นทุกข์ได้แล้ว" เมื่อตอนที่มีข่าวมรณภาพของคุณป้ากีนานายน

องค์ที่ ๑๙

พระโพธิญาณเถระ (พระอาจารย์ชา สุภัทโท) วัดหนองป่าพง, อ. วารินชำราบ จ. อุบลราชธานี

เสริมศรีรับราชการที่ ศ.อ.ศ.อ. อุบลราชธานีมากว่า ๑๐ ปี ไม่เคยมีโอกาสรู้จักท่านอาจารย์ชา เพราะว่าราชการรัดตัว ด้วยทำงานเป็นทั้งครูผู้สอน และครูผู้ฝึก, เป็นคู่งานของผู้เชี่ยวชาญขององค์การชำนัญพิเศษแห่งสหประชาชาติ, เป็นผู้ปกครองนักศึกษาหญิงของ ศ.อ.ศ.อ., และเป็นตัวจักรตัวหนึ่งในระบบบริหารของ ศ.อ.ศ.อ. เป็นล่าม, เป็นวิทยากรที่องค์การ เช่น ยพส.อบ, และสมาคมสตรีประจำจังหวัดเรียกใช้ได้ด้วย

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้ทราบว่าทางราชการจะย้ายกลับเข้ากรุงเทพฯ แน่แล้ว จึงได้ขอให้เพื่อนฝูงชาวอุบลช่วยพาไปนมัสการพระ หาเจ้า บรรดาที่มีผู้นับถือกันมาก เขาก็พาไปนมัสการท่านอาจารย์ชา สุภัทโท ที่วัดหนองป่าพง อ. วารินชำราบ และคุณหญิงตุ่น โกศัลวิตร์ ยังกรุณาพาไปนมัสการท่านอาจารย์ชา สุภัทโท นี้ที่วัดถ้ำแสงเพชร์ อำเภออำนาจเจริญ อุบลราชธานีด้วย ตั้งแต่นั้น หากเสริมศรีมีโอกาสไปเยี่ยมบ้านของตนที่อุบลราชธานี ก็มักจะพาญาติมิตรไปนมัสการท่านด้วย

ครั้นออกพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๙ เสริมศรีได้ชวนพี่สมรวย เศวตเศรณี ไปเที่ยว อุบลราชธานี อาจารย์บุญช่วย กาญจนวัลย์ แห่ง ศ.อ.ศ.อ. ได้กรุณานำเราทั้งสองไปนมัสการท่านอาจารย์ชา และได้ไปร่วมสร้างโบสถ์แบบแปลก ๆ ซึ่งดูเหมาะสมกับที่จะประดิษฐานไว้ในวัดป่าเป็นอย่างยิ่ง เราได้ทราบว่าที่หนองป่าพงนั้น ท่านอาจารย์มีสำนักชีด้วย จึงกราบเรียนท่านว่าสนใจศึกษาสำนักชีต่าง ๆ ที่จังหวัดเพชรบุรีก็ไปศึกษามาแล้ว จึงขออนุญาตท่านเข้าชมกิจการสำนักชีของท่านด้วย

ท่านอาจารย์ชา ก็กรุณาเดินเข้าไปยังสำนักชีด้วย ท่านพาชมทั่วบริเวณ อธิบายกิจการและวิธีปฏิบัติของแม่ชีแล้วท่านให้อาจารย์บุญช่วยพาเราทั้งสองคนไปชม วัด "อเมริกาวาส" ที่ตำบลบุ่งหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ซึ่งอยู่ห่างจากวัดหนองป่าพงไปราว ๗ ก.ม.

ท่านอาจารย์เล่าว่า เดิมที่ตรงนั้นเป็นวัดร้าง ท่านไปปักกลด ธุดงค์ที่นั่น แล้วได้แนะนำให้ท่านสุเมโธ (Robert JACKMAN) ชาวอเมริกัน ให้ไปปักกลด ธุดงค์ที่นั่น ต่อมาก็นำพระภิกษุฝรั่งชาติต่าง ๆ ที่มาฝึกอบรมที่ท่านอาจารย์ไปปักกลดธุดงค์ ที่นั่น จนชาวบ้านเลื่อมใส ต่างก็ศรัทธาสร้างกุฏิชั่วคราวและถาวรถวายพระ ใส่บาตร จัดภัตตาหารเครื่องอุปโภคบริโภคถวาย ท่านอาจารย์ชา จึงมอบให้ท่านสุเมโธ เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดนี้ ท่านสุเมโธขออนุญาตเปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดป่านานาชาติบุ่งหวาย" เพราะยุคนั้นพระสงฆ์ประกอบด้วยชน ๗ ชาติด้วยกัน คือ อเมริกัน อังกฤษ ออสเตรเลียน, นิวซีแลนด์, ฝรั่งเศส, ญี่ปุ่น และ เขมร

การไปนมัสการท่านอาจารย์ชา ครั้งนี้ ท่านได้กรุณาเทศน์ให้ฟังสั้น ๆ ถึงเรื่องการปฏิบัติธรรมสูงขึ้น ๆ ว่าการปฏิบัติธรรมสูงขึ้น ๆ จนถึงขั้นหนึ่ง ซึ่งให้เลิกยึดความดีความชั่ว ความถูกความผิด เพราะมันทำให้เราไปคิด ติ ว่าคนอื่นเขาละกิเลสไม่หมดลงง่าย ๆ อย่างน้อยก็ยังเลือกชอบคนดี เกลียดคนชั่ว ทำให้จิตไม่เอิบอิ่มไปด้วยความเมตตาอย่างหาประมาณมิได้ อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเลย เราก็รับธรรมนี้มาพิจารณา และตั้งใจจะพยายามปฏิบัติตามต่อไป พร้อมกันนั้น ก็พยายามคิดพิจารณาหาเหตุผล แต่ก็ยังหาคำตอบไม่ได้

จนกระทั่งได้อ่านเรื่อง "พระอภิธรรมสังคิณีมาติกา" บรรยาย ซึ่งท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาระเถระ เรียบเรียงไว้ในหนังสือ "อนุสรณ์งานศพ พระอาจารย์ฝั้น อาจาระเถระ" ซึ่งแจกเมื่อวันพระราชทานเพลิง ณ วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๒๑ เสริมศรีจึงได้เข้าใจธรรมนี้ของท่านอาจารย์ชา สุภัทโท แห่งอุบลฯ.

องค์ที่ ๒๐

พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ (พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี) วัดหินหมากเป้ง, ต. บ้านหม้อ อ. ศรีเชียงใหม่ จ. หนองคาย

ครั้งหนึ่ง เสริมศรีได้ติดตามพี่หมอหญิงส่งศรี เกตุสิงห์ กับเพื่อนปฏิบัติธรรมของเธอ ไปนมัสการท่านอาจารย์องค์นี้ คราวนั้นค้างอยู่เพียง ๑ คืน. คราวนี้เสริมศรีจัด "ธรรมจาริก สำหรับคณะสุภาพสตรีรวม ๗ ท่าน" คือ —

๑) คุณสำราญ โลหารชุน, พี่หมอหญิงส่งศรี, พี่สำรวย เศวตเศรณี, พี่สงวนศรี กมลนาวิน, คุณวาริณี องคสิงห์, คุณนฤมล กิติปวินิช และ เสริมศรี เกษมศรี รวมเป็นคณะ ๗ คนด้วยกัน

๒) กำหนดว่าไป วัดเกษรศีลคุณ หรือ วัดป่าบ้านตาด, วัดถ้ำกลองเพล, และวัดหินหมากเป้ง ซึ่งอยู่ถึง จ. หนองคาย ริมแม่น้ำโขง. แห่งละ ๒ วัน โดยเหมานายบุญ ปรุใหม่ ให้มารับคณะที่สถานีรถไฟ แล้วก็ไปตามวัดเรียงตามลำดับนั้น พักแห่งละ ๒ คืน เพราะไม่รีบร้อนขลุกขลักนักสำหรับผู้มีอายุด้วยกันเช่นนี้

๓) เดินทางไปโดยรถไฟ ถึงอุดรธานี ต่อจากนั้นเหมารถของนายบุญ ปรุใหม่ ผู้ซึ่งคุ้นเคยกับครอบครัวพี่หมอ และกับพระอาจารย์ทุกวัดที่เราจะไป

๔) นัดกันไปว่า เราจะทำตนเป็นคนเลี้ยงง่าย ถึงที่ไหนก็ฟังธรรมของท่าน ทำสมาธิ รับประทานอาหารมื้อเดียว เท่าที่ได้รับแบ่งมาให้วันหนึ่ง ๆ

ในวันที่คณะเราไปถึงวัดหินหมากเป้ง เสริมศรีสังเกตเห็นพระภิกษุ ๒ องค์ หลังจากฉันอาหารเช้าเสร็จแล้วท่านทั้งสององค์ได้นำจานหมากพลู และธูปเทียนมากราบท่านอาจารย์ กล่าวคำบาลี แล้วท่านอาจารย์ก็กล่าวตอบด้วยบาลี และให้พรพระทั้ง ๒ องค์นั้น เสริมศรีไม่สามารถจะระงับความอยากรู้ได้ จึงกราบเรียนถามท่านอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ท่านตอบว่า

“พระองค์หนึ่งเคยอยู่ที่วัดนี้[redacted]าแล้ว อีกองค์หนึ่งบวชใหม่ ท่านองค์แรกจึงพามาหา ค้างอยู่ ๒ คืน เมื่อจ[redacted]ลากลับก็นำห[redacted]ากพลู ธูปเทียน ดอกไม้ มาขอขมา หากจะได้ทำผิดพลาดไปอย่างใด ขอท่านได้โปร[redacted]ยกโทษให้เถิด ท่านอาจารย์ก็ได้ต[redacted]บให้อโหสิกรรม แล้วให้พรท่านทั้งส[redacted]ง” ท่านอาจารย์ว่า ต[redacted]งแต่ครั้งท่านบิดาของท่านอาจารย์ก็ทำมาอย่างนี้ ท่านเองก็ทำเรื่อยมา แม้เมื่อยังเป็นฆราวาสอยู่ก็ทำ.

ในการฟังธรรม และ สนทนา กับท่านอาจารย์นั้น เสริมศรีจำคำที่ท่านอาจารย์สอนได้ว่า –

[redacted]) “การเรียนการท่องบท[redacted]ว[redacted]มนต์ เช่น พระสู[redacted]รต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสส[redacted]นไว้โดยตรงนั้นเป็นของดี เพราะตนจะได้พิจารณาธรรม บทที่[redacted]น ชอบ, สนใจ, จำคำแปลได้อยู่เนือง ๆ [redacted]ลอ[redacted]เวลาที่ทำกิจประจำวัน

ครั้นถึงเวลาทำสมาธิ พอจิตสงบแล้ว ใจความสำคัญ ซึ่งอาจเป็นคาถาบาลี จะมาปรากฏชัดแก่ใจเราได้ ค่อย ๆ ชัดขึ้น ค่อย ๆ ชัดแจ้งขึ้น จนถึงชั้น “อาโลโก” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน “ธัมมจักกัปปวัตนสูต” ได้. ไม่ใช่อยู่ ๆ ทำอะไรคิดอะไรเรื่องอื่น ๆ แล้วก็นั่งสมาธิสักพักจะได้รู้ได้เห็นอะไรกันทันที”

๒) ส่วนเรื่องพิธีขอขมา ก่อนจากกันนั้น เสริมศรีเห็นว่าฆราวาสมีทางปฏิบัติตามได้ดี เช่น ถ้าไปไหนกันมากคน ย่อมจะมีกิริยาวาจา[redacted]อนไหนของใคร ไม่เป็นที่ชอบใจกันและกัน ถ้าก่อนจะลาจากกัน ขอขมากันเสีย ทุกคนจะจากกัน[redacted]้วยใจสบาย เสริมศรี[redacted]ั้งใจถือเป็นประเพณีต่อไป. ขากลับจาก “ธรรมจาริก” ครั้งนั้น คณะของเราต่างก็ได้ก็กล่าวขอขมาโทษซึ่งกันและกันด้วย

เป็นอันได้พรรณนาคุณและธรรมของท่านอาจารย์ ๒๐ องค์ ของเสริมศรีครบถ้วนแล้ว ต่อแต่นี้ไปมีหน้าที่เพียรปฏิบัติธรรมต่อไปจนกว่าจะอำลาจากโลกนี้ไปในที่สุด

มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม (อายุรเวท)

การแพทย์ไทยเดิม ("อายุรเวท" หรือ "แผนโบราณ") ต้องมีประสิทธิภาพดี, จึงได้ช่วยรักษาสุขภาพของบรรพบุรุษของเราให้อยู่ในสภาพดี, สามารถต่อสู้กับข้าศึกศัตรู, รักษาเอกราชของชาติและสร้างเสริมความเจริญตลอดมาจนทุกวันนี้, เมื่อสมัยห้าสิบปีก่อนนี้ยังมีแพทย์ไทยเดิมที่มีความสามารถเป็นจำนวนมาก, แยกย้ายกันดูแลสุขภาพของประชาชนอยู่ทั่วประเทศ. แต่ในปัจจุบันนี้การแพทย์แผนปัจจุบัน ("แพทย์ฝรั่ง") ได้แทรกเข้ามาแทนที่. การแพทย์ไทยถูกทอดทิ้งคล้ายกับว่าไม่มีค่า, จนตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมลงมาก. หมอที่ดีมีแต่จะหมดไป. หมอเกิดใหม่หาคนมีความรู้ดีได้ยากเพราะการสอนไม่มีมาตรฐาน. ถ้าปล่อยให้เป็นเช่นนี้ต่อไป, ไม่ช้าการแพทย์ไทยจะสิ้นสูญ. เหลือแต่คนขายยาที่ทำหน้าที่แทนแพทย์.

วิชาแพทย์ไทยเป็นสมบัติอย่างหนึ่งของชาติ. บรรพบุรุษของเราได้ศึกษากลั่นกรองมานับพันปี. แม้ปัจจุบันนี้อยู่ในสภาพตกต่ำ, ก็ยังเป็นที่พึ่งของประชาชนเป็นจำนวนมาก, โดยเฉพาะผู้ที่มีเศรษฐฐานะต่ำ, ถ้าปล่อยให้วิชาแพทย์ไทยเสื่อมสูญไป, บุคคลประเภทนี้ก็จะเดือดร้อน, แล้วก็จะต้องหันไปหาแพทย์แผนปัจจุบัน, ซึ่งมีจำนวนมากไม่พอและจะยังไม่พออยู่อีกหลายสิบปี. ทั้งนี้ย่อมจะเป็นความเดือดร้อนด้วยกันทุกฝ่าย.

การแพทย์ไทยใช้วิธีง่าย ๆ. ใช้ยาพื้นเมือง. ความสิ้นเปลืองมีน้อย, และค่ายาส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศ. ถ้าหากฟื้นฟูและปรับปรุงให้ดีก็จะได้ผลไม่เพียงแต่ในด้านสุขภาพเท่านั้น, แต่ในด้านเศรษฐกิจด้วย, ทั้งส่วนบุคคลและส่วนประเทศ. แต่การแพทย์ไทยมีจุดอ่อนหลายอย่าง, โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์. การวินิจฉัยโรคและการรักษาไม่มีหลักแน่นอน, ต้องอาศัยความคิดเห็นส่วนบุคคลและประสบการณ์. ความศักดิ์สิทธิ์จึงหย่อน. ถ้าแก้ข้อนี้ได้, การแพทย์ไทยจะรับใช้ประชาชนได้ดียิ่งขึ้นมาก.

ในขณะนี้การแพทย์แผนปัจจุบันหันมาสนใจสมุนไพรมากขึ้น, แต่จุดมุ่งหมายคือความต้องการเอายาไปใช้, ไม่ใช่เพื่อฟื้นฟูและทะนุบำรุงการแพทย์ไทย, ซึ่งจะต้องกระทำตั้งแต่แก้ไขระบบการศึกษาขึ้นไปจนถึงระบบการรักษา. เรื่องนี้ไม่อยู่ในขอบข่ายหน้าที่ของหน่วยราชการใด ๆ ในขณะนี้, และการปรับปรุงไม่อาจจะรอได้เพราะตัวจักรสำคัญ คือ ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์นั้นกำลังร่วยโรยไปอย่างรวดเร็ว. ดังนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ฝ่ายเอกชนจะให้ความช่วยเหลือเพื่อรักษาสมบัติของชาติไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนและแก่ตนเองก่อนที่จะสายเกินไป.

เพื่อให้กิจการสำคัญนี้เป็นของกลางและให้ทุก ๆ คนสามารถร่วมมือได้, จึงเห็นสมควรตั้งหน่วยทำงานขึ้นในรูปของมูลนิธิ, โดยมีคณะกรรมการประกอบด้วยบุคคลสามเหล่า คือ (๑) แพทย์ไทยเดิมซึ่งจะทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์ตามวิชาของตน, (๒) แพทย์แผนปัจจุบันซึ่งจะช่วยเพิ่มเติมความรู้ด้านวิทยาศาสตร์, และ (๓) บุคคลทั่วไปซึ่งจะช่วยเหลือด้านการเงิน, ธุรการและบริการต่าง ๆ. จุดประสงค์ของมูลนิธิมีสองประการ คือ (๑) ผลิตแพทย์ไทยเดิมตามแผนใหม่, และ (๒) ส่งเสริมการใช้ยาพื้นเมืองโดยการวิจัยและประชาสัมพันธ์.

แพทย์ที่ผลิตตามแผนการนี้จะมีความรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์พอที่จะเข้าใจรูปลักษณะและกลไกการทำงานของร่างกาย, ของโรค, ของยา, และการหายจากโรคตลอดจนการป้องกัน, จะรู้วิธีใช้วิทยาศาสตร์ช่วยการวินิจฉัยโรคเพื่อความแม่นยำและใช้ในการวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้ (ซึ่งจะได้แจกจ่ายไปถึงแพทย์แผนปัจจุบันด้วย). **แพทย์เหล่านี้จะไม่เป็นคู่แข่งขันกับแพทย์แผนปัจจุบันและไม่ใช่แพทย์อันดับสอง. แต่จะเป็นแพทย์อีกประเภทหนึ่งโดยจำเพาะ,** มีทฤษฎีและปรัชญาของเขาเอง, ใช้ยาและวิธีรักษาอื่น ๆ ตามแบบของเขา. ในการประกอบวิชาชีพ, แพทย์เหล่านี้จะช่วยกลั่นกรองและกั้นคนไข้บางส่วน (ที่เขารักษาได้) ไม่ให้มาท่วมท้นโรงพยาบาลหรือคลินิคเอกชน, แบ่งเบาภาระของแพทย์แผนปัจจุบัน, ช่วยให้พวกนี้มีเวลามากขึ้นสำหรับคนไข้, และกระทำหน้าที่ได้โดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น. นอกจากนั้นยังอาจช่วยเป็นหูเป็นตาและเป็นกำลังสมทบในด้านการสาธารณสุขด้วย. แพทย์เหล่านี้จะเป็นที่พึ่งสำคัญของผู้ยากจนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ.

ไปตลอดเวลาที่คนพวกนั้นทำการศึกษา. เพราะจะต้องมีการตรวจรักษาคนไข้ ในสถานศึกษาหรือโรงพยาบาลของสถานศึกษาอยู่ตลอดเวลา. โดยเฉพาะคนจนจะได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง. จึงหวังว่าท่านผู้ใจบุญทั้งหลายจะพร้อมกันให้ความช่วยเหลือเพื่อให้มูลนิธิ ฯ สามารถลงมือทำการได้โดยเร็วและดำเนินการให้ก้าวหน้าและ เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามโครงการ.

ท่านที่มีความสนใจโปรดติดต่อ น.พ. อวย เกตุสิงห์ ๑๖ ซอยพระราชครู กท. ๔, โทร. ๒๗๙๙๖๔๖.

หมายเหตุ มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมได้จัดตั้งขึ้นถูกต้องตามกฎหมายแล้วตั้งแต่วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๒๓, เลขอนุญาตที่ ต. ๒๔๓ (๒๕๒๓).

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพฯ-๒
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๔